
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
Gazi
1926

MADDE KULLANIM BOZUKLUĞU TANILI BABALARIN KENDİ BABALIĞINA İLİŞKİN DÜŞÜNCELERİ, DENEYİMLERİ VE AİLE İÇİ İLİŞKİLERİNİN İNCELENMESİ

Kübra Bekkaya

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEMEL EĞİTİM ANA BİLİM DALI

OKUL ÖNCESİ EĞİTİM BİLİM DALI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ŞUBAT, 2024

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren bir (1) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Kübra

Soyadı : Bekkaya

Bölümü : Okul Öncesi Eğitimi

İmza :

Teslim tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı: Madde Kullanım Bozukluğu Tanılı Babaların Kendi Babalığına İlişkin Düşünceleri, Deneyimleri ve Aile İçi İlişkilerinin İncelenmesi

İngilizce Adı: Examination of Thoughts of Fathers With Substance Use Disorder About Their Own Fatherhood Experiences and Family Relations

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazarın Adı Soyadı: Kübra BEKKAYA

İmza:

JÜRİ ONAY SAYFASI

Kübra Bekkaya tarafından hazırlanan "Madde Kullanım Bozukluğu Tanılı Babaların Kendi Babalığına İlişkin Düşünceleri, Deneyimleri ve Aile İçi İlişkilerinin İncelenmesi" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Gazi Üniversitesi Temel Eğitim Ana Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Fatma TEZEL ŞAHİN
Okul Öncesi Eğitimi Ana Bilim Dalı, Gazi Üniversitesi ……

Başkan: Prof. Dr. Ayşe Dilek ÖĞRETİR ÖZÇELİK
Okul Öncesi Eğitimi Ana Bilim Dalı, Gazi Üniversitesi ……

Üye: Doç. Dr. Mine Canan DURMUŞOĞLU
Okul Öncesi Eğitim Ana Bilim Dalı, Hacettepe Üniversitesi ……

Tez Savunma Tarihi: 30/01/2024

Bu tezin Temel Eğitim Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Şaban ÇETİN
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

İyileşmek isteyip çaba harcayan tüm madde kullanım bozukluğu tanılı bireylere ve onların yakınlarına…

TEŞEKKÜR

Türkiye'de madde kullanım bozukluğu tanılı baba olma olgusunu nitel olarak araştırmak için çıktığım bu yolda bana gerek manevi gerek akademik desteklerini esirgemeyen herkese teşekkürlerimi sunuyorum. Öncelikle lisans eğitimimin sonunda yüksek lisansa başlamam için beni cesaretlendiren tez danışmanım sayın Prof. Dr. Fatma TEZEL ŞAHİN'e teşekkür ederim.

Nitel araştırma konusunda ne zaman ihtiyacım olsa desteklerini esirgemeyen sayın Dr. Vahit BADEMCİ hocama, gerek görüş bildirme gerek yönlendirme gerekse kaynağa ulaşmam konusunda katkı sunan hocalarım Sayın Prof. Dr. Özcan DOĞAN, Sayın Prof. Dr. Ayşe Bilge SELÇUK, Sayın Doç. Dr. Aysel TÜFEKCİ, Sayın Doç. Dr. Başak ÜNÜBOL, Sayın Dr. Ümmühan AKPINAR, Sayın Uzm. Dr. Muhsin Koray KILIÇ, Sayın Hasan DENİZ, Sayın Nuriye KARAMAN, Sayın Merve BEKKAYA'ya, değerli katkıları için jüri üyeleri Sayın Prof. Dr. Ayşe Dilek ÖĞRETİR ve Sayın Doç. Dr. Mine Canan DURMUŞOĞLU'na, çalışmamın izin süreci için yol gösteren ve destek olan sayın Özlem BEK YAĞMUR hanıma, çalışmamı yürüttüğüm AMATEM kliniğinde bana her konuda yardımcı olan hocama ve klinik personellerine teşekkür ediyorum.

Pandemi nedeniyle ara vermek zorunda kaldığım dönemlerde beni cesaretlendiren, tüm süreçte desteğini esirgemeyen aileme, arkadaşlarıma ve özellikle bu süreçte tüm kahrımı çeken Şeyma AKINCI, Safiye ACAR ve Havva ARDIÇ'a, hem İngilizce konusunda

çalışmama destek olan hem de beni her konuda cesaretlendiren Ömür YAZICI, Tarık YAZICI ve Cihan EŞKİN'e teşekkürlerimi iletiyorum.

Son olarak karşıma çıkan her zorlukla baş etme, hiçbir zaman pes etmeme ve sosyal sorumluluk konusunda bana ilham olan Fenerbahçe Spor Kulübü'ne sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Kübra BEKKAYA

MADDE KULLANIM BOZUKLUĞU TANILI BABALARIN KENDİ BABALIĞINA İLİŞKİN DÜŞÜNCELERİ, DENEYİMLERİ VE AİLE İÇİ İLİŞKİLERİNİN İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Kübra Bekkaya

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Şubat 2024

ÖZ

Bu araştırmada madde kullanım bozukluğu tanılı babaların kendi babalığına ilişkin düşünceleri, deneyimleri ve aile içi ilişkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma, nitel araştırma desenlerinden olgu bilim deseni ile gerçekleştirilmiştir. Erken çocukluk döneminde (0-8 yaş) en az bir çocuğu olan ve İstanbul'da bir hastanenin AMATEM kliniğinde ayaktan tedavi hizmeti alan, madde kullanım bozukluğu (MKB) tanılı 30 baba araştırmanın çalışma grubunu oluşturmuştur. Veriler, ''Yarı Yapılandırılmış Baba Görüşme Formu'' ile toplanmıştır. Tüm veriler Microsoft Office Word programı ile elektronik ortama aktarılmış, veriler içerik analizi ile çözümlenip kavramsal kodlama ve sınıflama yoluyla temalar ve temalar arası ilişkiler ortaya çıkarılmıştır. Veri analizi süreci sonunda ''Madde Kullanımı ve Baba'', ''Aile İçi İlişkiler'', ''Babalık ve Babalık Rolü'' ve ''Baba - Çocuk İlişkisi'' olmak üzere dört ana tema oluşturulmuştur. Bu temalarda babaların çoğunun madde kullanımına 13-19 yaşında ve arkadaş ortamı ile başladığı, madde kullanımını ailevi nedenlerle sürdükleri görülmüştür. Babaların büyük bir kısmının çoklu madde kullandığı, tedaviye karar vermelerinde en çok ailelerinin etkili olduğu, çoğu babanın ailesinde MKB tanılı bireyin olmadığı görülmüştür. Babaların madde nedeniyle pek çok alanda sorun yaşadığı tespit edilmiştir. Babaların çoğu evlenmeden önceki ailelerinde aile içi şiddet gibi olumsuz deneyimlerden bahsettiği görülmüştür. Evlilik yoluyla kurulan ailede madde kullanılan dönem babaların maddeye

bağlı maddi sorunlar, aileden uzaklaşma gibi olumsuz deneyimlerden bahsettiği görülürken babaların aile için tedavi olma isteği olduğu, aile desteği aldığı tespit edilmiştir. Evlilik yoluyla kurulan ailede madde kullanılmayan dönem babaların aile ilişkilerinde olumlu deneyimlerden ve aile içerisinde değişen görev ve sorumluluklardan bahsettiği görülmüştür. Babaların babalığı tanımlarken en çok sorumluluk kelimesini kullandığı, babada olması gereken özelliklerde en çok söylenen özelliklerin aileye düşkün olma olduğu tespit edilmiştir. Babaların kendilerini ilk kez baba olarak hissettikleri zaman için ilk çocuğun doğduğu zamanı belirttiği, kendilerinde olumlu gördükleri babalık özelliklerinde en çok çocuğa ilgi gösterme/zaman ayırma, olumsuz özelliklerde ise en çok madde kullanımına bağlı olumsuz durumlar üzerinde durulduğu görülmüştür. Babalar, kendi babaları ile babalık özelliklerini karşılaştırırken en çok ilgisiz olma yönünden babaları ile farklı olduklarını belirtirken babaların çoğunun kendi babasıyla benzer özellikleri olmadığını belirttiği görülmüştür. Babaların çocuğa karşı görev ve sorumluluklarında daha çok ekonomik açıdan ve eğitim açısından görevlerden bahsettikleri tespit edilmiştir. Babaların büyük bir çoğunluğunun kendi babalarıyla ilişkilerinde fiziksel ve ruhsal şiddet gibi olumsuzluklardan bahsettiği görülmüştür. MKB tanılı babaların eşlerinin hamilelik ve bebeklik döneminde ilgili olduğu fakat madde kullanımı varsa ilgisizlik yaşadıkları tespit edilmiştir. Babaların büyük bir kısmının çocuğuyla ilişkisinin şu anda iyi olduğu görülmüştür. MKB tanılı babaların çocuklarının babalarından beklentilerinin en çok ilgi/vakit olduğu, babaların ‘‘iyi ki’’ dediği durumların başında çocuk sahibi olmak gelirken pişmanlıklarının başında ise madde kullanmak olduğu görülmüştür. Babaların gözünden ideal baba-çocuk ilişkisinin arkadaş gibi olması gerektiği tespit edilmiştir. Madde kullanımı-baba-çocuk üçgeninde babalardan madde kullanımlarının çocuklarla ilgili konulara etki etmediğini belirten az sayıda baba olduğu gibi çocuğa ilgisizlik, sevgisizlik, maddi imkân gibi doğrudan ya da dolaylı etkilerinden bahseden babaların olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Baba rolü, baba-çocuk ilişkisi, aile içi ilişki, madde kullanım bozukluğu

Sayfa Adedi : xvii + 231

Danışman : Prof. Dr. Fatma TEZEL ŞAHİN

EXAMINATION OF THOUGHTS OF FATHERS WITH SUBSTANCE USE DISORDER ABOUT THEIR OWN FATHERHOOD EXPERIENCES AND FAMILY RELATIONS

(M. S. Thesis)

Kübra BEKKAYA

GAZI UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES

February 2024

ABSTRACT

This study aims to analyse thoughts, experiences and domestic relations of the fathers who are diagnosed with substance use disorder. The study was conducted with the phenomenological design; one of the qualitative research designs. The study group of the research was formed by 30 fathers who are diagnosed with substance use disorder and who at least one child in early childhood (0-8 years old) and who received outpatient treatment at AMATEM clinic of a hospital in İstanbul. Data were collected with the "Semi-Structure Father Interview Form. All data were transferred to the electronic environment through Microsoft Office Word Program and the data were analysed by content analysis and themes and relationship between themes were revealed through conceptual coding and classification. At the end of the data analysis process, four themes were formed; "Substance Use and Father", "Domestic Relationships", "Paternity and Paternal Role" and "Father-Child Relationship". It was observed that most fathers who started using substances were at the age of 13-19 and while those fathers started using substances in a circle of friends one of the main reasons for continuing substance use was family issues. It was observed that majority of the fathers use more than one type of substance. The most influential factors in their decisions to get treatment are their families.Those fathers do not have a family member diagnosed with SUD. It was observed that those fathers went through a lot of problems It was observed that majority of the fathers mentioned negative experiences in their families before marriage such as

domestic violence. During the period when substance was used, it was observed that majority of the fathers who started a family through marriage mainly mentioned negative experiences such as financial problems due to substance use, drifting apart from the family while it was determined that fathers were willing to receive treatment for their families and received family support. During the time when no substance was used in the families started through marriage almost all fathers talked about positive family relations and experiences; many of the fathers mentioned that their duties and responsibilities changed in the family It was determined that fathers used the word “responsibility” the most when describing paternity, and the most frequently mentioned features that a father should have are being attached to the family,. It was observed that fathers mostly indicate the time when they really feel like a father for the first time is the time when the first child is born.. Among the positive paternity characteristics, according to fathers, the most significant ones are taking care of/ allocating time for children and among the negative characteristics the most significant ones are adverse situations related to substance use. When comparing paternity characteristics with their own fathers, fathers stated that they are mostly different from their fathers in terms of being indifferent while most of the fathers stated that they do not have similar characteristics with their own father. It was determined that fathers mostly talk about financial and educational duties regarding their duties and responsibilities towards the child The majority of fathers talked about negative experiences such as physical and mental violence in their relationship with their own fathers. It was determined that fathers diagnosed with SUD were caring during their wives’ pregnancy and their children’s infancy. However, they could not care with them when they used substance. It was observed that majority of fathers have currently a good relationship with their children The children of fathers-diagnosed with SUD mostly expect their fathers to spend time with them and take care of them. Fathers with SUD mainly find themselves saying “Thank God’’ when they are aware of the fact that they have got a child while the most significant regret they have is using substances. It was determined that from fathers’ perspective the ideal father-child relationship should be like a friend. Taking the triangle of substance use-father-child into consideration, it was observed that there are a few fathers who stated that substance use did not affect the situations related to their children while there were also some fathers who mentioned direct and indirect effects such as lack of parental care towards the children, lack of love and financial opportunity.

Keywords: Father’s role, father and child relation, domestic relation, substance use disorder

Number of Pages: xvii + 231

Supervisor: Prof. Dr. Fatma TEZEL ŞAHİN

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI ii
JÜRİ ONAY SAYFASI iii
TEŞEKKÜR v
ÖZ vii
ABSTRACT ix
İÇİNDEKİLER xi
TABLOLAR LİSTESİ xiv
ŞEKİLLER LİSTESİ xvi
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ xvii
BÖLÜM I 1
GİRİŞ 1
Problem Durumu 1
Araştırmanın Amacı 5
Araştırmanın Önemi 6
Sınırlılıklar 8
Tanımlar 9
BÖLÜM II 10
KAVRAMSAL ÇERÇEVE 10
Aile ve Çocuk 10
Babalık Kavramı 13
Babalık Algısı 15

Babalık Rolü ve Babalık Rolündeki Değişim **21**
Babanın Çocuğun Hayatındaki Rolü ve Önemi **24**
Baba-Çocuk İlişkisi **26**
Baba ve Çocuk İlişkisini Etkileyen Faktörler **30**
Madde Kullanım Bozukluğu ve İlgili Terimler **33**
Madde Kullanım Bozukluğunda Tedavi **38**
Madde Kullanımıyla İlgili Faktörler **40**
Madde Kullanım Bozukluğu ve Aile **42**
Madde Kullanım Bozukluğu Tanılı Baba Olmak **46**
BÖLÜM III **54**
İLGİLİ ARAŞTIRMALAR **54**
Yurtdışında Yapılan Çalışmalar **54**
Türkiye'de Yapılan Araştırmalar **61**
BÖLÜM IV **65**
YÖNTEM **65**
Araştırmanın Deseni **65**
Çalışma Grubu **65**
Veri Toplama Araçları **69**
Geçerlik ve Güvenirlik **71**
Verilerin Toplanması **73**
Verilerin Çözümlenmesi ve Yorumlanması **73**
Araştırmacının Rolü **75**
BÖLÜM V **77**
BULGULAR ve TARTIŞMA **77**
Madde Kullanımı ve Baba **77**
Aile İçi İlişkiler **92**
Babalık ve Babalık Rolü **124**
Baba-Çocuk İlişkisi **150**
BÖLÜM VI **179**

SONUÇ 179
Madde Kullanımı ve Baba Temasına İlişkin Sonuçlar 179
Aile İçi İlişkiler Temasına İlişkin Sonuçlar 182
Babalık ve Babalık Rolü Temasına İlişkin Sonuçlar 183
Baba- Çocuk İlişkisi Temasına İlişkin Sonuçlar 187
BÖLÜM VII 191
ÖNERİLER 191
Uygulamaya Yönelik Öneriler 191
Araştırmaya Yönelik Öneriler 193
KAYNAKLAR 194
EKLER 226
EK- 1. Etik Komisyon İzni 227
EK- 2. Tez Konu Değişikliği Onayı 229
Ek- 3. İl Sağlık Müdürlüğü İzni 230
EK- 4. Katılımcılar İçin Bilgilendirilmiş Gönüllü Olur Formu 231

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. *Katılımcıların Kişisel Bilgileri* 67

Tablo 2. *Katılımcıların Aile Bilgileri* 68

Tablo 3. *Madde Kullanım Süreci* 77

Tablo 4. *Madde Kullanımına Bağlı Sorunlar* 85

Tablo 5. *Evlenmeden Önceki Aile İçi İlişkiler* 92

Tablo 6. *Evlilik Yoluyla Kurulan Ailede Madde Kullanılan Dönem Aile içi ilişkiler* 103

Tablo 7. *Evlilik Yoluyla Kurulan Ailede Madde Kullanılmayan Dönem Aile İçi İlişkiler* 113

Tablo 8. *Babalık Tanımı* 125

Tablo 9. *Babada Olması Gereken Özellikler* 128

Tablo 10. *İlk Babalık Hissi* 132

Tablo 11. *Kendi Babalık Özellikleri* 134

Tablo 12. *Babasının Babalık Özellikleri* 137

Tablo 13. *Babanın Çocuğa Karşı Görev ve Sorumlulukları* 143

Tablo 14. *Babanın Kendi Babası ile İlişkisi* 151

Tablo 15. *Babanın Çocuğuyla İlişkisi* 154

Tablo 16. *İdeal Baba-Çocuk İlişkisi* 170

Tablo 17. *Madde Kullanımı-Baba-Çocuk Üçgeni* 173

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Babalık ve erkeklik kategorileri. 19

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

MKB	Madde Kullanım Bozukluğu
AKB	Alkol Kullanım Bozukluğu
SED	Sosyoekonomik Düzey
TBM	Türkiye Bağımlılıkla Mücadele Eğitim Programı
EGM	Emniyet Genel Müdürlüğü
AÇEV	Anne Çocuk Eğitim Vakfı
DSM	The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders / Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problem durumuna, amacına, önemine, sınırlılıklarına ve tanımlara yer verilmiştir.

Problem Durumu

İnsanın gelişimi kalıtsal ve çevresel etmenlerin bütününü kapsar. Bu etmenlerin en önemlilerinden biri ailedir. Çetinkaya (2018) toplumun çekirdeği olan aileyi, kadın ve erkeğin evliliği ile kurulan bir beraberlik olarak tanımlaken (s. 1) Çakır (2022) ailenin toplumda çeşitli işlevleri sağlayan en evrensel ve en temel sosyal kurum olduğuna (s. 27) değinir. Gövebakan ve Duyan (2015) ailede biyolojik ve psikolojik bağlar ile üyelerin aralarında tarihsel, duygusal ve ekonomik bir birliktelik olduğunu ve ailenin kendilerini aynı evin üyeleri olarak gören kişilerden oluştuğunu belirtir (s. 29).

Ailenin bileşenleri olan anne, baba ve çocuğa düşen roller topluma ve zamana göre değişiklik göstermektedir (Mercan ve Tezel-Şahin, 2017, s. 4). Çocuğun bakım ve gelişiminin ana sorumlusunun anne olarak görüldüğü anlayıştan anne ve babanın bakım ve gelişimden birlikte sorumlu olduğu anlayışa geçişle birlikte baba ve babalık üzerine yapılan çalışmalar da artmıştır (Kuruçırak, 2010, s. 2; Kuzucu, 2011, s. 80; Zeybekoğlu,

2013, s. 304). Toplumsal hayattaki değişimler babalık rolünde de değişiklik meydana getirmiş; geçmişteki toplumsal ve kültürel beklentiler babanın sadece para kazanıp evi geçindirmesi ile açıklanırken, günümüzde babanın çocuğun yaşamına katılması beklenmektedir (Kuzucu, 2011, s. 81).

Anne ve babanın baskın etkisi, özellikle okul öncesi çağda karşımıza çıkar. Çocuğun kişilik gelişiminde birinci derecede sorumlu kişiler anne ve babadır (Kaya, 1997, s. 1). Çocuk anne-babanın olumlu ve olumsuz taraflarını özümserken aile bireylerinden birinin olumsuz kişilik yapısının çocuğa yansımaları da kaçınılmazdır (Bozkurt, 2015, s. 56).

Baba çocuk ilişkisini etkileyen pek çok etmen vardır (Çetinkaya, 2018; Kandır ve Alpan, 2008; Kaya, 1997; Kırman ve Doğan, 2017; Öngider, 2013; Seven, 2019; Telli, 2014; Tezel-Şahin ve Cevher, 2007). Bunlar; babanın bebeğin bakımına ve eğitimine katılımı, evlilikten memnun olma durumu, annenin iş durumu, baba rolü algısı, baba olmanın zamanlaması, çocuğun cinsiyeti ve cinsiyet rolünün gelişimi, mizaç, ebeveyn tutumu, kurulan iletişimin niteliği, babanın çalışma koşulları ile ekonomik durumu ve baba yoksunluğu olarak karşımıza çıkarken (Atmaca-Koçak, 2014; Demircioğlu, 2019; Mangır ve Aktaş, 1992; Seven, 2019; Özel ve Zelyurt, 2016; Tezel-Şahin ve Özbey, 2007) babanın madde kullanım bozukluğu (MKB) tanısı olması durumu da baba çocuk ilişkisini etkileyen önemli etmenlerdendir. Madde kullanımı, önemli bir halk sağlığı sorunu olmakla birlikte sonuçları da sadece madde kullanan bireyi değil, bireyin çevresine ve hatta topluma etki etmektedir (Gürol, 2008, s. 65; Mutlu, 2013, s. 13).

Madde kullanım bozukluğu (MKB) tanılı baba olma olgusundan önce MKB ve ilgili terimleri tanımlamak gerekir. Ümmet (2019) bağımlılığı, ‘‘bireyin özgür iradesinin ortadan kalkmasına neden olan, artık kendi inisiyatifinin olmama hali’’ olarak tanımlarken; bağımlıyı ise ‘‘başka bir şeyin isteğine, gücüne ya da desteğine bağlı olan, bağımsızlığı olmayan’’ olarak tanımlamaktadır (s. 170). Madde kullanan bireyler çeşitli nedenlerle maddeye yönelebilir. Bunlar; merak, sınırlarını aşma çabası, asilik, farklı olma dürtüsü, arkadaşlarına uyma, gruptan kopmaktan çekinme ya da psikolojik olarak

sorunlarını çözebilmek veya unutmak ya da daha iddialı olma düşüncesi gibi nedenler olabilir (Türkiye Bağımlılıkla Mücadele Eğitim Programı [TBM], 2017, s. 5).

Madde bağımlılığı, dünya çapında önemli bir sağlık sorunudur (Dar, Gani ve Ara, 2023, s. 3). Aslan (2023) bağımlılığın aile yapısının bozulmasına neden olduğunu, aile içi şiddetin, bakım yükünün, bulaşıcı hastalıkların, işsizliğin, kazaların, suç oranlarının ve tedaviye yönelik maliyetin artmasına neden olduğunu, ev-iş-okul gibi pek çok alanda ciddi bozuklukların meydana geldiğini ifade etmiştir (s. 170). MKB olan bireyde görülen psikolojik ve fiziksel durumlar sonucunda kişi; madde alabilmek için elindeki parayı bitirip çalmaya yönelebilir, hırsızlık, gasp ve yan kesicilik suçlarına karışabilir, suç işlerken yakalanıp özgürlüğünü kaybedebilir, maddenin vücuduna verdiği zarardan kaynaklı sağlığını hatta hayatını kaybedebilir (TBM, 2017, s. 15). MKB olan kişinin insani ilişkileri bu durumdan etkilenirken madde kullanımının sonuçları aile hayatına, sosyal çevreye, arkadaş ilişkilerine, okula, iş ve ikili ilişkilere yansımaktadır (Gövebakan ve Duyan, 2015, s. 17). Bağımlılığın aile içinde sebep olduğu olumsuzlukların sadece bireyi değil tüm fertleri etkilemesi nedeniyle bağımlılık için ‘‘aile hastalığı’’ kavramı kabul edilmektedir (Gürol ve Ögel, 2010, s. 3). Aile sisteminin dengesi, roller, ilişkiler, iletişim şekilleri ve güç dağılımı ile kurulmaktayken madde kullanan bireyin varlığı bu dengeyi bozmaktadır (Gürol ve Ögel, 2010, s. 8). Bu noktada ortaya çıkabilecek durumlar aslında MKB tanısı olan bireyin ailedeki rolüne bağlı olarak değişebilir. Zira ailede MKB tanılı çocuk olmasının getireceği sonuçlarla MKB tanılı ebeveyn olmasının sonuçları farklı olabilirken MKB tanılı anne olması ile MKB tanılı baba olmasının getireceği sonuçlar dahi farklı olabilir. Bu çalışmanın öznesi MKB tanılı babalar olduğu için daha çok bu konu üzerinde durulmaktadır.

MKB tanılı babalar üzerine yapılan çalışmaların sınırlı olması bu konuda bilgi eksikliğine ve MKB tanılı babaların olumsuz tasvir edilerek damgalanmasına neden olurken (Williams, 2014) aslında MKB tanılı babaların babalık statülerine değer verdikleri ve çocuklarının hayatlarıyla düşünülenden daha fazla ilgilendiklerini gösteren araştırmalar

olduğu daha az bilinmektedir (Collins, Grella ve Hser, 2003). Diğer yandan MKB için ‘‘çok boyutlu bir aile hastalığı’’ (Gürol ve Ögel, 2010, s. 3) düşüncesi baz alındığında madde kullanım bozukluğu olan bireyin madde etkisinde olmasıyla birlikte yaşadığı durumlar ve bunların babalık açısından da nedenleri, süreçleri ve sonuçları her baba için farklı bir öykü meydana getirebilir. MKB olan evli bir birey eş ve çocukları üzerinde etkiler yaratırken (Gövebakan ve Duyan, 2015; Hlahla, Ngoatle ve Mothiba, 2023, s. 1; Orford, Velleman, Natera, Templeton ve Copello, 2013, s. 70) bu etkilerden bazıları babanın pek çok görev ve sorumluluğu eşe devretmesi (Gürol ve Ögel, 2010), eşin boşanma isteği (Sancar, 2017), uyumsuz ebeveynlik davranışları (Arria vd., 2013), travmatik olaylar (Torres, Sng ve Deane, 2015), çocuk istismar ve ihmali (Söderström ve Skårderud, 2013), çocuklarda düşük okul başarısı (Frederiksen, Hesse, Brummer ve Pedersen, 2022) ile ataklık/hiperaktivite, öğrenme sorunu ve kaygı sorunu (Kantaş-Yılmaz, Ergelen, Bilici ve Akülker, 2021), aile içindeki iletişim yokluğunun şiddeti beslemesi, şiddet gören bireylerin de ileride birer şiddet uygulayıcısı haline gelmesi (Gövebakan ve Duyan, 2015; Kelleci, 2023), ebeveyni MKB tanılı olan çocuğun ileride madde kullanımı açısından riskli grup haline gelmesi (Varıcıer, 2022) gibi etkiler olarak sıralanabilir.

MKB tanılı babaların günlük varlığının çocukların refahı için bir tehdit oluşturabildiği kabul edilirken babanın tamamen yokluğunun ise çocukların psikososyal gelişimi üzerinde farklı ama yine olumsuz bir etkiye sahip olabileceği ve MKB tanılı babalarla ilgili olumsuz ön yargılardan sıyrılıp MKB tanılı babaların çocukla ilişkilerinin hala çocuk gelişimine olumlu katkıda bulunabileceğini kabul etmek önemli görülmektedir (McMahon ve Rounsaville, 2002, s. 1112). Diğer taraftan evliliğin erkekler arasında riskli davranışlarda azalmayı sağladığı (Duncan, Wilkerson ve England, 2006, s. 691) ve giderek daha fazla MKB tanılı babanın ebeveynlikte sorun yaşayarak tedaviye başvurabildiğine (McMahon ve Rounsaville, 2002) yönelik araştırma sonuçları da dikkat çekmektedir (s. 1112).

MKB tanılı babaların babalık süreçleri düşünüldüğünde aile içerisindeki iletişim, roller ve işlevler bu durumdan etkilenebilmekle birlikte bu alanda yapılan araştırma sayısı hala istenen düzeyde değildir. Fakat MKB tanılı babaların kendi bakış açılarından babalık süreçleri ve aile içi ilişkileri üzerine bilgiler edinebildiğimiz çalışmalar kısıtlıdır. MKB tanılı baba olma olgusunun araştırılıp babaların babalık deneyimlerine ışık tutulması hem aile kurumunun süreçlerinin işlemesi açısından hem de babaların gözünden babalık kavramını açmak açısından önemli görülmektedir.

Toplumun en küçük birimi olan ailede babanın çocuğun hayatındaki önemi ve madde kullanımının çok yönlü etkisi düşünüldüğünde, MKB tanılı babaların babalık deneyimlerinin detaylarıyla irdelenmesi hem bireysel hem de toplumsal anlamda önem arz etmektedir. Bu nedenle ‘‘Madde kullanım bozukluğu tanılı babaların kendi babalığına ilişkin düşünceleri, deneyimleri ve aile içi ilişkileri nasıldır?’’ sorusu bu araştırmanın problem cümlesini oluşturmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı madde kullanım bozukluğu tanılı babaların kendi babalığına ilişkin düşünceleri, deneyimleri ve aile içi ilişkilerini incelemektir. Bu amaca yönelik olarak şu alt amaçlara cevap aranmaktadır:

1. Madde kullanım bozukluğu tanılı babaların MKB öyküleri nasıldır?

2. Madde kullanım bozukluğu tanılı babaların aile içi ilişkileri nasıldır?

3. Madde kullanım bozukluğu tanılı babaların babalık rolüne ilişkin görüşleri ve deneyimleri nelerdir?

4. Madde kullanım bozukluğu tanılı babaların baba – çocuk ilişkisi nasıldır?

Araştırmanın Önemi

Türkiye'de MKB tanılı bireylerle yapılan çalışmalar (Avşar, Koç ve Aslan, 2016; Aydoğdu ve Olcay-Çam, 2013; Dura, 2019; Gürsu, 2018; Özcan-Demir, 2006; Şafak-Müftüoğlu, 2019; Uzal, 2019; Yıldız, 2018) daha çok psikoloji, adli tıp, hemşirelik, sosyal hizmetler, sosyoloji gibi alanlarda yoğunlaşarak tedavi görülen kuruma, yaş gruplarına ve eğitim kademelerine göre farklılıklar gösterirken; baba ve babalık üzerine olan çalışmaların (Anlıak, 2004; Güngörmüş-Özkardeş ve Arkonaç, 1998; Kırman ve Doğan, 2017; Kuzucu, 2011; Mercan ve Tezel-Şahin, 2017; Pekel-Uludağlı, 2017; Telli, 2014; Zeybekoğlu, 2013) daha çok psikoloji, eğitim ve öğretim, sosyoloji, hemşirelik gibi alanlarda yoğunlaşarak baba katılımı, bağlanma, baba programları, baba tutumu, baba çocuk ilişkisi, boşanmış babalar, baba rolü gibi konularda yapılmış olduğu görülmektedir. Aile ve MKB üzerine yapılan çalışmalar (Aktürk, 2021; Biçer, 2017; Bozkurt, 2015; Cesur Atintaş, 2015; Coşkun, 2017; Çakır, Acar, Bingöl ve Yaman, 2022; Çelebi, 2018; Dar, 2019; Eriki, 2017; Güneş, 2002; Havaçeliği-Atlam ve Yüncü, 2017; Mutlu, 2013; Nalbantoğlu, 2021; Özcan-Demir, 2006; Ünal, 1991; Yaman, 2014) ile alkol ve MKB olan ebeveynler üzerine yapılan çalışmalar (Akkuş Örün, 2010; Çalışkan, 2015; Çelebi, 2018; Çengel-Kültür, Ünal ve Özusta, 2006; Kandemir Çelik, 2017; Kantaş-Yılmaz, Ergelen, Bilici ve Akülker, 2021; Sakarya, 2008; Yalçın, 2014) olduğu görülürken Türkiye'de özellikle MKB tanılı baba olma olgusu üzerine yapılan nitel araştırmalara rastlanmamıştır. Bu araştırma MKB tanılı babaların babalık olgusunu nitel olarak incelemesi açısından önemli görülmektedir.

Babalık üzerine yapılan çalışmalar babaların davranışlarına, çevrenin babalardan beklentilerine ve babalığın çocuk gelişimindeki etkisine odaklanırken, bir aktör olarak babaların bakış açısından bu role atfettikleri manalar, bu role ait deneyimler ve düşünceler çok az çalışmada yer bulmakta (Şenol ve Erdem, 2018, s. 29) ve babaların deneyimlediği çeşitli duygulara odaklanan çok az çalışma bulunmaktadır (Solberg, Glavin, Berg, ve Olsvold, 2023, s. 2292). Ayrıca madde kullanımı konusunda özellikle

babalara odaklanan araştırmalara rastlamak zordur (Aktürk ve Yaman, 2021, s. 451; Garramone vd., 2021, s. 33; Schaeffer, Swenson ve Powell, 2021, s. 2). Bu araştırma MKB tanılı baba olma olgusunu MKB tanılı babanın deneyimleri ile ortaya koyacağı için babalığın babaların gözünden görülmesine katkı sunacağı düşünülmektedir.

Toplum fonksiyonları daha çok aileler aracılığıyla sağlanır (Kaya, 1997, s. 1). Aile ortamı, kişilere olumlu davranış özellikleri kazandıran ve kişileri geliştiren bir ortam olarak değerlendirildiği gibi kimi zaman da olumsuz yaşantıların yıpratıcı sonuçlarının meydana geldiği bir ortam haline gelebilir (Kaymak-Özmen, 2004, s. 28). Babanın madde kullanımı baba – aile - toplum üçgeninde çok boyutlu bir etkiye sahiptir. Ailede MKB tanılı bir bireyin bulunması, olumsuz yaşantılara zemin hazırlayabilir. Olumsuz yaşantılar ve bu yaşantıların sonuçları bilinmediği takdirde, önlem alınması ve çözüm üretilmesi mümkün olmayacaktır. Bu araştırma, MKB tanılı babaların babalık deneyimlerini ortaya koyarak bu süreçteki yaşantılara ışık tutacağı düşünüldüğü için önemli görülmektedir.

Anne – baba ve çocuk ilişkisinin çocuğun kişilik gelişiminde kritik bir rol oynaması nedeniyle çocuk ve ebeveyn arasındaki öznel deneyimlerin anlaşılması çok önemlidir (Öngider, 2013, s. 420). MKB sonucunda sağlık, ekonomik, adli pek çok sorun meydana geldiği baz alındığında, babanın çocuk ile etkileşimi de bu değişkenlerden etkilenebilir. Bu araştırma çocuğun gelişimi için kritik çağ olan erken çocukluk döneminde çocuğa sahip MKB tanılı babaların çocuklarıyla olan bire bir deneyimlerini ortaya koyması açısından da önem arz etmektedir.

Torres, Deane, Sng, ve Quinlan (2018) MKB olan babaların, ebeveynlik konusunda yaşadıkları zorluklar olduğunu belirtirken aynı zamanda bu babaların endişelerini gideren ve babaları destekleyen müdahalelere ihtiyaç duyulduğunu belirtmektedir. Nitekim Stover, Carlson, Patel ve Manalich (2018) MKB nedeniyle yatılı ya da ayakta tedavi gören erkekler için babalık odaklı müdahale programı sağlamanın program başarısını artırabildiğini, bunun çocuk refahına katkı sağlayabildiğini belirtir (s. 296). Buradan

hareketle, Türkiye'de madde kullanımına bağlı tedavi gören babalar için müdahale programları hazırlanırken bu araştırma sonuçlarından yararlanılabilir.

MKB, bireyin bedensel ve ruhsal problemler yaşamasına neden olan bir hastalık olmasının yanı sıra sosyolojik ve ekonomik boyutlarıyla da toplumu tehdit eden önemli bir halk sağlığı sorunu olarak görülmekle birlikte son yıllarda giderek yaygınlaşmaktadır (Gürol, 2008, s. 65; Yılmaz Tuncel, Şaşman Kaylı ve Yararbaş, 2023, s. 429). Madde ile bağlantılı tedavi programları, gelecekteki madde kullanımını ve dolayısıyla daha fazla suça karışmayı azaltmada büyük bir rol oynarken bu programların tedavi alan bireyin ailesini ve çevreleyen tüm bağlam dikkate alınarak oluşturulması gerekir (Gideon, 2007, s. 223). Bağımlılığın etkileri bireye, aileye ve topluma sirayet etmesi nedeniyle geniş çaplı önlemler alınmasını, önleme ve müdahale programları hazırlanmasını gerektirir. Bu araştırmada MKB tanılı babaların babalık deneyimleri sunularak bağımlılığın baba – aile – toplum üçgeninde durumu ortaya koyulacağı için önemli bir halk sağlığı sorununa dikkat çekilmesi düşünülmektedir.

Sınırlılıklar

Bu araştırma 2020 yılı içerisinde başlatılmış olup tüm dünyada etkisini gösteren Covid-19 pandemi sürecinde gerçekleştirilmiştir. Çin'in Wuhan şehrinde nedeni saptanamayan pnömoni vakaları hakkında Dünya Sağlık Örgütü'nü bilgilendirmesi ile 31 Aralık 2019'da başlayan ve Çinli yetkililer tarafından "Covid-19 virüsü" olarak isimlendirilen yeni bir koronavirüs türünün 7 Ocak 2020'de tanımlanması (DSÖ, 2020) ile gelişen süreçte virüs kaynaklı pandemi ilan edilmiştir. Çin'de başlayarak diğer ülkelere yayılan bu hastalıktan Türkiye de pek çok boyutta etkilenmiştir. Hastalık yayılımı olmadan önce bazı alanlarda alınan önlemler, hastalık yayılımı olduktan sonra farklı bir boyut kazanmıştır. Alınan önlemlerden birisi de pek çok kurumun işlerini çevrimiçi araçlarla uzaktan yürütmesidir. Bu durumdan akademik araştırmalar da etkilenmiş ve araştırma süreçlerinde sorunlar baş göstermiş, belirlenen örneklemlere ulaşmak zor bir hale

gelmiştir. Araştırmada da MKB tanılı babalara ulaşılacak tedavi merkezlerine ve tedavi gören kişilere erişim zor hale gelmiştir. Araştırmada ölçüt örnekleme kullanılmakta ve örneklemde İstanbul'da bir hastanenin AMATEM kliniğinde tedavi gören, araştırmaya katılmaya gönüllü olan MKB tanılı, 0-8 yaş arasında çocuğu olan babalar yer almaktadır. Mevcut durumda bu araştırma Covid-19 pandemi sürecinde alınan önlemler, araştırmacının hazırladığı görüşme formu soruları, araştırmacının imkanları, tez yazımına ayrılan süre ve katılımcıların görüşleri ile sınırlıdır.

Tanımlar

a. Erken Çocukluk Dönemi: Yaşamın ilk sekiz yıllık dönemini ifade eder.

b. Madde Kullanım Bozukluğu (MKB): DSM-5 tanı ölçütlerinde ağır olmayan biçiminden, süreğen depreşen ağır duruma dek değişen aralıkta, zorlantılı madde alımı için kullanılan terimdir (Amerikan Psikiyatri Birliği, 2013, s. 234).

c. Remisyon (Ayıklık): DSM IV'te MKB tanı kriterlerinin 12 aydan daha uzun süredir karşılanmamış olması durumunu ifade etmektedir. (Amerikan Psikiyatri Birliği'nden aktaran Akın Altıncı, Çalık Var ve Arıkan, 2023, s. 2).

c. Madde Kullanım Bozukluğu Tanılı Baba (MKB Tanılı Baba): Madde kullanım bozukluğu tanısı almış, görüşme yapıldığı dönem remisyon (ayıklık) sürecinde olan ve erken çocukluk döneminde en az bir çocuğu olan bireyleri ifade etmektedir.

BÖLÜM II

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Aile ve Çocuk

Aile, çocuğun dünyaya geldiği sosyal bir ortamdır (Kaymak-Özmen, 2004, s. 28; Ünlü-Bozkurt, 2018, s. 1) ve çocuklar sağlıklı psikososyal gelişimleri için kendilerini rahat ve korunaklı hissedecekleri güvenli bir ortama ihtiyaç duyarlar (Bıkmazer, 2023, s. 17). Eğitim ailede başlamakla birlikte (Şahin, 2023, s. 3195; Öztürk, 2023, s. 1) çocuk ilk deneyimlerini ailede edinir (Tezel-Şahin ve Cevher, 2007, s. 776). Aile hem kendinden sonraki her bir alt kurumu etkiler hem de her bir alt kurumdan etkilenir (Öztürk, 2023, s. 4). Ana babalık çocukların ve toplumun gelişimine doğrudan katkıda bulunur (Baydar, Akçinar ve İmer, 2020, s. 81).

Çakır (2022) aile kavramının ‘‘evlilik, kan bağı veya evlat edinme yoluyla birleşmiş, tek bir hane üzerinden ve genellikle eşlerin, ebeveynlerin, çocukların ve kardeşlerin bulunduğu ve toplumsal konumları itibarıyla birbirleriyle etkileşim halinde olan bir grup insanı nitelemek maksadıyla’’ kullanıldığını ifade etmiştir (s. 29).

İşmen Gazioğlu (2011) bireylerin çocuk sahibi olma gerekçelerinin ve buna verdikleri önemin çeşitlilik gösterdiğini belirterek anne baba olma gerekçelerini sosyal ve bireysel gerekçeler olarak gruplamaktadır. Sosyal gerekçeleri sosyal güç (çocuk sahibi olma statüsü ve yetişkin kimliği), devamlılık duygusu (aile adının devam etmesi ve insanlığın

devamı), ekonomik nedenler (çocukların ileride anne babaya bakması) ve sosyal baskı (çevredeki kişilerin açık ya da örtül beklentisi) olarak özetlerken çocukla ilişkinin getireceği mutluluk, çocuk sahibi olma konusundaki biyolojik dürtü ve eşlerin aileyi tamamlama isteğini ise bireysel gerekçeler olarak özetlemektedir (s. 8-9).

Aile, çocuklarla ilgili olarak üreme, toplumsallaştırma ve duygusal destek işlevlerini geçmişten günümüze kadar sürdürmeye devam etmiştir (Berk, 2013, s. 665). Ailenin bireyin psikolojik, sosyal, korunma, barınma, beslenme, sağlık, eğitim, toplumla uyum, değişim ve gelişim, iletişim becerileri, eleştirel aklı kullanma, haklara yönelik bilgi edinme gibi ihtiyaçların (Küçükali, 2018, s. 93) karşılandığı bir yapı olduğu göz önünde bulundurulduğunda çocuğun aile içi etkileşiminin araştırılması da önemli hale gelmektedir.

Geçmişte aile içi ilişkilerde dikkat çeken ilk özellik iletişimin genellikle yetişkinden çocuğa doğru olmasıyken modernleşme ile birlikte bu bakış açısı değişmiş; fakat geleneksel ögeler de varlığını devam ettirmiştir (Onur, 2020). Ana baba-çocuk ilişkisindeki etkileşim karşılıklıdır (Kağıtçıbaşı, 2020, s. 67).Aile içi dengeyi sağlamak ve çocuğun gelişimini olumlu yönde etkilemek anne-baba arasındaki eşit paylaşım ve işbirliği ile mümkündür (Uyanık, Sadıç ve Kaplan, 2023, s. 83).

Annelerin erken çocukluktaki etkisinin yanı sıra babaların da bu dönemindeki etkisi aynı derecede önemlidir (Sethna vd., 2017, s. 2). Anne babanın çocuktaki etkisi henüz bebek dünyaya gelmeden başlar (Kandır ve Alpan, 2008, s. 35) ve okul öncesi dönem, çocuğun ebeveynlere en çok bağımlı olduğu dönem olarak kabul edilmektedir (Öngider, 2013, s. 426).

Aileye düşen görev ve sorumlulukların en başında çocuğun sağlıklı bir birey olarak yetiştirilmesi gelirken bunu sağlamanın yolu çocuğun iyi bir şekilde eğitilmesinden geçmektedir (Doğan, 2023, s. 6). Sağlıklı bir çocuk gelişim süreci için aile ortamının nitelikli olması önem arz eder (Şalcı, 2020, s. 9). Aile çocuklar için ilk sosyal çevredir. Çocuk aile ortamında edindiği deneyimleri diğer sosyal çevrelerde sergileyecektir.

Öztürk, (2023) çocukların iletişim becerisini aileden öğrendiğini fakat çocuğa zaman ayırmama ve ilgilenmeme, baskıcı tutum sergileme, duygusal destek vermeme, anne babanın sorunları çocuğa yansıtması gibi durumların anne-baba-çocuk iletişimindeki engeller olduğunu belirtir (s. 20-21). Aile içi iletişime dikkat edildiğinde çocuk sevgi dolu bir ortamda yetişirken güven duygusunu tatmin eder ve sağlıklı ilişkiler kurabilir (Öztürk, 2023, s. 23).

Ailedeki her etkileşimin çocukta olumlu ya da olumsuz yansımasının olması kaçınılmazdır. Eşler arasında yaşanabilecek bir şiddet durumu toplumsal bir sorundur ve hem eşler hem de çocuk açısından kritik öneme sahip olmakla birlikte şiddetin devamı halinde ciddi sorunlar meydana gelebilir (Kelleci, 2023, s. 96).

Yaşamın ilk yıllarında çocukların tüm gelişim alanlarında olmakla birlikte özellikle sosyal ve duygusal gelişiminde ailenin etkisi çok önemlidir (Kandır ve Alpan, 2008, s. 34; Kaya, 1997, s. 193; Öngider, 2013, s. 421; Ünlü-Bozkurt, 2018, s. 1). Çünkü çocuk ebeveynlerini gözleyerek, onları model alarak ve taklit ederek gelişmektedir (Kaya, 1997, s. 193).

Ailenin çocuğun eğitimi üzerindeki etkisi okulla beraber devam ederek bir ömür boyu sürer (Doğan, 2023, s. 3). Ebeveyn-okul işbirliği çocuğun önce okul ortamına uyum sürecini, daha sonra öğrenme başarılarını ve okulla ilişkilerini etkiler (Mendelová, Gužíková ve Zelená, 2023, s. 173). Ailenin destekleyici eğitim, aile anlayışı, çocuğa ilgi ve şefkat düzeyi, koruma, okulla işbirliği ve iletişim halinde olması okul başarısını destekleyen aile özelliklerindendir (Şahin, 2023, s. 3202).

Ebeveynlik ve çocuk üzerine yapılan çalışmalar çoğunlukla anneler üzerine yoğunlaşmaktadır (Berk, 2013; Elmas, 2017; Kuzucu, 2011; Taşkın, 2011; Trawick-Smith, 2018; Yörükoğlu, 1997). Fakat babalar da çocuğun gelişiminde önemli bir role sahiptir (Kuzucu, 2011; Taşkın, 2011; Zeybekoğlu, 2013). Bu durum dikkate alındığında son dönemlerde anneliğin yanı sıra babalık ve baba figürü üzerine yapılan çalışmalar da hız kazanmıştır (Anlıak, 2004; Kuruçırak, 2010; Kuzucu, 2011; Zeybekoğlu, 2013).

Babalık Kavramı

Türk Dil Kurumu (2020), babayı "Çocuğu olan erkek, peder.'' ve "Çocuğun dünyaya gelmesinde etken olan erkek.'' olarak tanımlamıştır. Akkoç (2020) babalığın tanımını ''hem bir erkeğin hayatı boyunca verdiği 'varoluşsal' açıdan 'kritik' kararlardan biri olarak hem toplumsal etkileri bakımından sosyal bilimlerin disiplinler arası bir dikkatle tartışması ve çalışması gereken bir pozisyon'' olarak yapmıştır (s. 61).

Babalık davranışları, kişisel, kültürel ve toplumsal koşullara göre değişkenlik gösteren dinamik sürecin bir parçasıdır (Akçinar, 2017, s. 14). Babalık sadece soyut bir ideal değil aynı zamanda gündelik hayatın bir parçası olmakla birlikte bu haliyle teorik ve pratik boyutu vardır (Saraff ve Srivastava, 2008, s. 46). Hemen hemen tüm erkekler biyolojik olarak çocuk sahibi olabilir, çocuk sahibi olmak, erkeklerin ve kadınların psikolojik olgunlaşmasını derinden etkileyebilen güçlü bir biyolojik dürtüdür (Kotelchuck, 2021b, s. 78).

Ebeveyn olmak çoğu insanın karşılaştığı en büyük yaşam değişikliklerinden biridir (Eerola, 2015, s. 12) ve babalığa geçiş fiziksel, duygusal, psikolojik ve ruhsal bir yolculuk olmasına rağmen çoğu zaman yeterince tanımlanmamaktadır (Spiteri, Borg Cunen ve Borg Xuereb, 2022, s. 161). Babalık, yaşam boyu gelişimsel bir kazanımdır ve yaşam seyrinde tek bir noktada değil, zaman içinde ve nesiller boyunca meydana gelen derin bir insan deneyimidir. (Kotelchuck, 2021b, s. 86). Babalık davranışları, bireysel, kültürel ve sosyal şartlara göre biçimlenmeye açık, diri bir sürecin parçasıdır (Bozok, 2018a, s. 9). Son dönemde, baba olan erkek, hem ailesinin geçimini sağlayan, hem de çocuklarının bakımına ve ev işlerine az da olsa katılan bir figür, yetişkin bir erkek olarak önümüze gelmektedir (Bozok, 2018b, s. 40).

"Baba olmak" ve "babalık yapmak" arasındaki ayrıma bakıldığında "baba olmak" erkeklerin çocuk sahibi olmalarına, yani cinsiyetlendirilmiş bir kavram olarak babalığı çevreleyen tüm statülere, rollere ve anlamlara işaret ederken bu anlam ve roller, dünyanın

birçok yerinde bir taraftan ailenin, eşin ve çocukların koruyucusu ve kollayıcısı olmaktan onların geçimini sağlamaya ve aile reisliğine, diğer taraftan da çocuklarının gelişimine, bakımına ve sosyalizasyonuna nasıl, ne yönde ve ne ölçüde katkı sağlayacağına kadar uzanan geniş bir yelpazede babalığı tanımlamaktadır (Bozok, 2018a, s. 9). "Babalık yapmak" ise babaların, çocuklarının ve eşlerinin yaşamlarına toplumsal cinsiyet eşitliğini gözeterek aktif şekilde katılmaları, onlarla daha fazla ve nitelikli zaman geçirmeleri, yalnızca çocuklarını değil, eşlerini ve babaların kendilerini de olumlu olarak etkilerken babaların bu katılımlarının sınırları ise büyük oranda "baba olmaya" yüklenen ekonomik, kültürel ve toplumsal değerle ölçülür ve dolayısı ile bu durum babalık yapmak ve baba olmanın karşılıklı olarak babalığı belirlediğinin önemli bir göstergesidir (Bozok, 2018a, s. 9).

Hobson ve Morgan (2004, s. 11) babaların, anne ve çocuklarla ilişkisi ile sosyal yapının unsurları olarak görülmesi baz alındığında babalığı, erkeklerin baba olarak kültürel kodlaması olarak görür. Kültürel çalışmalarda farklılıklar bir zenginlik olarak görülmekle birlikte kültür, değer gibi kavramlar arasında hiyerarşik bir sınıflandırma yapılmazken babalık kimliğine dair iyi-kötü değerlendirmelerinin yapılmaması ve farklı babalık kimliklerinin babaların benliklerini anlamlandırması olarak görülmesi her babanın kendi babalığını inşa etmesine yönelik bir alana imkan vermektedir (Şenol ve Erdem, 2018, s. 4).

Flouri (2005/2016, s. 41) babalığın çok boyutlu, çok değişkenli ve anneliğe oranla bağlamsal faktörlere çok daha hassas olduğunu belirtir. Zeybekoğlu (2013, s. 306) baba olmanın, erkek olmanın anlaşılması en zor hallerinden biri olduğunu belirtir. Değişen babalık kavramını anlamanın yolu babalık rolü algısından geçmektedir (Güngörmüş-Özkardeş ve Arkonaç, 1998, s. 254). Babalık, evli olma, çocuğu olma, aileyi geçindirme ve sorumluluğunu üstlenme gibi görevleri içeren toplumsal bir rol olarak kabul edilir (Şenol ve Erdem, 2018, s. 2).

Babalık Algısı

Ebeveynlik kimliği ve ebeveynlik algısı içi içe geçmiş kavramlardır (Ünlü-Bozkurt, 2018, s. 10). Babalık algısı, bireylerin karar verme süreçlerinin ve babalığa ilişkin sergiledikleri davranışların ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmektedir (Gürkan, Ummanel ve Koran, 2021, s. 53).

Bir babanın çocuklarının hayatına katılımı, baba olmaya atfettiği anlam ve önemin ürünüdür ve babanın kimlik hiyerarşisinde babalık statüsü ne kadar yüksekse, babalıkla ilgili davranışları uygulama olasılığı da o kadar yüksektir (Habib ve Lancaster, 2006, s. 237). Akçinar (2017) babaların öncelikle erkek, daha sonra baba olması nedeniyle "babalığın erkeklik algısı üzerinden toplumsal inşası"nın gerçekleştiğini ifade eder (s. 15). Toplum, aile ve birey birbirlerinden bağımsız düşünülemez ve toplumsal cinsiyet rolleri, aile içi iletişim ve roller, bireyin davranışları ve tutumları ile bağlantılıdır (Akçinar, 2017, s. 60).

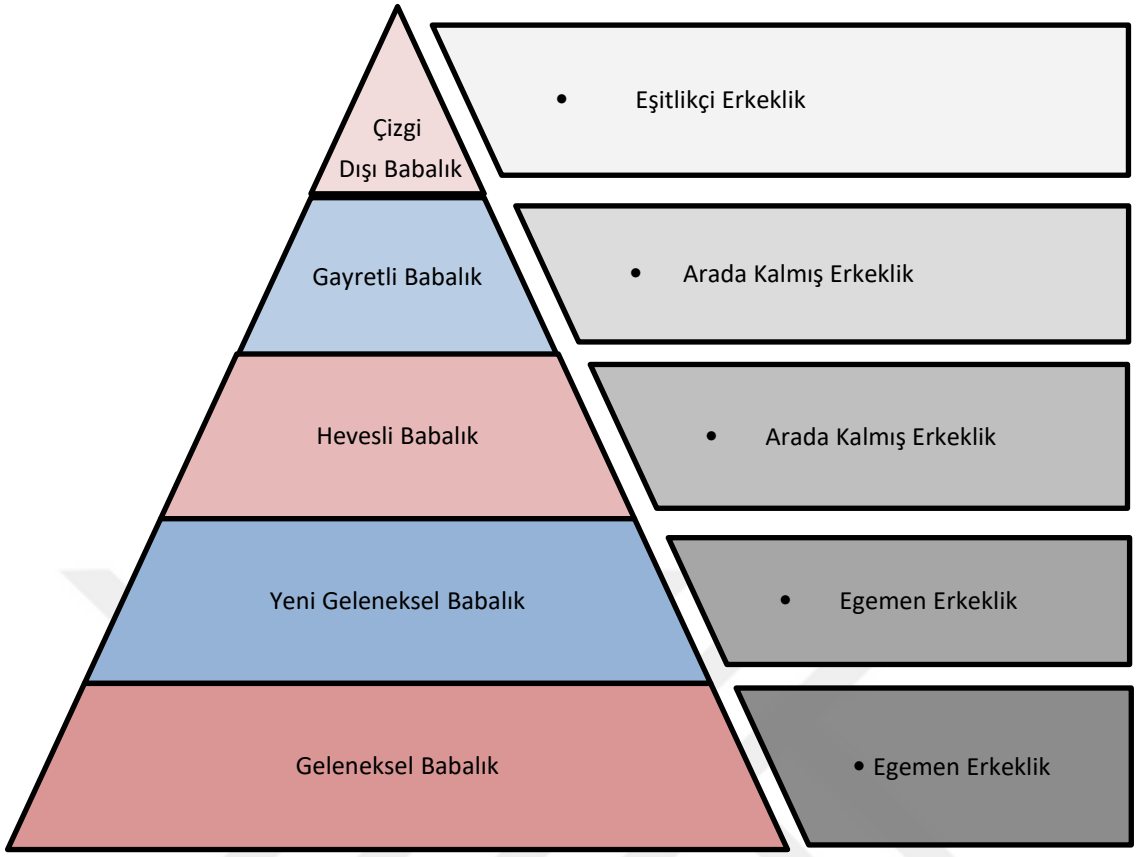
Alanyazındaki araştırma bulguları babalık rolü algısının pek çok değişkenden etkilendiğini göstermektedir. Babaların eğitim durumu kademe olarak arttığında (Deleş ve Kaytez, 2020; Kuruçırak 2010; Poyraz, 2007; Şahin ve Demiriz, 2014; Uğur, 2020; Uzun, 2019), mesleki statü arttıkça (Kuruçırak 2010; Poyraz, 2007; Uğur, 2020), gelir düzeyi arttıkça (Poyraz, 2007; Şahin ve Demiriz, 2014; Uğur, 2020), baba olma yaşı arttıkça babalık rolü algısının arttığı (Seçer, Çeliköz ve Yaşa, 2007; Telli, 2014; Türkoğlu ve Gültekin Akduman, 2015a), babaların çalışma saatleri arttıkça babalık rolü algısının düştüğü (Uğur, 2020), babaların eşlerinin yaşının artmasına paralel olarak babalık rolü algısının arttığı (Türkoğlu ve Gültekin Akduman, 2015b), babaların eşlerinin eğitim durumu arttıkça babalık rolü algısının arttığı (Deleş ve Kaytez, 2020; Uğur, 2020), çocuk sayısı arttıkça babalık rolü algısının düştüğü (Deleş ve Kaytez, 2020; Poyraz, 2007; Telli,2014; Uzun, 2019) çocuk sayısı azaldıkça babalık rolü algısının arttığı (Şahin ve Demiriz, 2014) görülmektedir. Kuruçırak (2010) ise 4-12 aylık bebeği olan babaların, babalık rolü algısı ile bebek bakımına katılımları arasındaki ilişkiyi incelediği

çalışmasında 260 babadan ‘Sosyo-Demografik Soru Formu’, “Babaların Bebek Bakımına Katılım Soru Formu”, “Babalık Rolü Algı Ölçeği” ve “Bireysel Derinlemesine Görüşme Formu (BDG)” ile veri toplamış; araştırmada babalık rolü algısı ile bebek bakımına katılım arasında pozitif yönde ve güçlü bir ilişki olduğu bulgusuna ulaşmıştır.

Türkiye’de babalık üzerine yapılan kapsamlı çalışmalara bakıldığında AÇEV’in yapmış olduğu Türkiye’de Babalık Araştırması’nda Türkiye örneklemini temsil eden 0-10 yaş arası (erken ve orta çocukluk dönemi) çocuğu olan çeşitli yaşlardan ve sosyoekonomik düzeylerden babalar yer almış ve veriler derinlemesine görüşmeler ve anketlerle nicel ve nitel olarak toplanmıştır. Araştırma sonucunda hazırlanan ‘‘Türkiye’de Babalığı Anlamak Serisi’’ araştırma raporlarından ilki Türkiye’de Babalık ve Ilgili Babalığın Belirleyicileri, ikincisi Ebeveynlik, Erkeklik ve Çalışma Hayatı Arasında Türkiye’de Babalık ve sonuncusu Türkiye’de Erkeklik ve Babalık Halleri olmak üzere üç rapor (Akçinar, 2017, s. 9) yayınlanmıştır. Bu raporlardan Akçinar’ın (2017) kaleme aldığı Türkiye’de Babalık ve İlgili Babalığın Belirleyicileri Ana Raporu’nda araştırmanın amacının Türkiye’de özgül, toplumsal ve kültürel koşullarda farklı babalıkların ortaya konması ve bunları etkileyen faktörlerin araştırılmasının, Türkiye’de farklı babalıklar ve erkekliklerin birbirlerini nasıl inşa ettiğini açıklamanın, Türkiye’de “ilgili babalık” davranışlarının artabilmesi için ihtiyaç duyulan düzenleme ve uygulamalar konusunda bir tartışma zemini oluşturmanın amaçlandığı belirtilmiştir. Araştırma sonucunda Türkiye’de babaların çocuklarının bakımında görev almadığı ve bunu annelere bıraktığı, babaların çocuklarını daha çok olumsuz disiplin yöntemleri ile kontrol ettiği ve bunun çocuğa verdiği zararları bilmediği, çocuklarına yakınlıklarını sevgi göstererek belli ettiği ve onlarla zaman geçirdikleri fakat geçirilen zamanın niteliğini iyileştirici çabaları olmadığı ve niteliğin önemi ile ilgili bilgi sahibi olmadıkları, ilgili babalığı olumlu tetikleyen veya engelleyen etkenler olduğu, önemli bir etken olarak ortaya çıkan babaların kişisel durumlarında babaların hayatları ile ilgili duydukları mutluluğun ilgili baba olma olasılıklarını arttırdığı, farklı SED gruplarındaki babaların ilgili babalık davranışlarında farklılık olduğu, bu farklılığın üst SED gruplarındaki babaların lehine bir durum

sergilediği, bu duruma rağmen, düşük SED grubundan gelen babalarda hayatlarından memnuniyet ilgili babalık davranışlarında daha etkili olduğu, babanın baba olmaktan aldığı memnuniyet ve tatminin de ilgili babalık davranışlarını arttırdığı görülmüştür. Ayrıca çocuğuna psikolojik değer veren babaların çocuklarına ekonomik ya da sosyal değer verenlerden daha çok ilgili babalık davranışları gösterebildiği, babanın ailesi ve sosyal çevresinden aldığı desteğin ilgili babalık davranışlarını olumlu yönde etkilediği, eşin eğitim seviyesinin yüksek olmasının babaların ilgili babalık davranışlarını olumlu yönde etkileyen bir diğer önemli faktör olduğu, babaların çalışma koşullarının da ilgili babalık için önemli olduğu, uzun çalışma saatleri ve stresli iş yaşamının babaların ilgili baba olmasında olumsuz bir etken olduğu, babaların "babalık izni" hakkında fazla bilgiye sahip olmadığı görülürken babalık izni kullananların daha çok ilgili baba davranışları sergilediği, ilgili babalıkta en belirleyici etkenlerden birinin ise babaların toplumsal cinsiyete ilişkin tutumları olduğu; geleneksel erkeklik duygusuna sahip olmanın, kadına karşı cinsiyetçi tutumlar sergilemenin, ev içi iş bölümünü kabul etmemenin ilgili babalık davranışlarını engelleyen bir etken olduğu görülmüştür. Türkiye'de Babalık Araştırması sonucunda Bozok'un (2018a) kaleme aldığı "Ebeveynlik, Erkeklik ve Çalışma Hayatı Arasında Türkiye'de Babalık" adlı araştırma raporu Türkiye'de Babalık Araştırması'nın sonuçlarından hareketle baba olmak kavramı üzerinden babalık ve erkeklik biçimlerinin yukarıda anılan değişim süreci içinde nasıl ilişkilendiğini tartışmış ve babalığın ve erkekliklerin toplumsal ve kültürel inşalar olduğunu kabul ederek günümüz Türkiye'sinde babaların babalık biçimlerinin birbirini bütünler iki yapısal belirleyen olarak erkek egemenliği ve kapitalist ilişkiler etrafında gerçekleştiğine vurgu yapmıştır. Türkiye'de hâkim erkeklik kodlarındaki ataerkil öğelerin, erkekliği başıboş ve kontrolsüz özerklik üzerinden tanımlama eğiliminde olduğu ancak baba olmayı bu sorumsuzluğun terk edildiği, yetişkinlerin hayatına geçiş zamanı olarak tanımladıkları, Türkiye'de baba olmanın, ailenin reisi konumundan daha önce ailenin geçimini sağlama koşulunu sağlamayı gerektirdiği, ailenin geçimini sağlaması gereken birincil aktörlerin babalar olarak görüldüğü, erkeklerin eve ekmek getiren kişi olma rolü üzerinde belirleyici olan

ekonomik ve ataerkil toplumsal ilişkilerin birbiriyle iç içe geçtiği, erkeklerin paranın kontrolünü elinde tuttuğu ataerkil örüntü harcamaların son sözü erkeğin söylediği eşitsiz ilişkilere yol açtığı ve babanın aile üzerinde ekonomiye dayalı bir baskı kurmasına neden olduğu, Türkiye'de babaların çocuklarının bakımları ve gündelik sorunlarıyla ilgili meseleleri annelere bıraktıkları, özellikle kamusal alanda aileyi ilgilendiren meselelerde ise erkeklere atfettikleri yetke ile kararları kendi başlarına aldıkları, erkeklerin birçoğunun uzun çalışma saatleri, yıpratıcı çalışma koşulları, trafikte geçirilen uzun saatler gibi günümüzde hâkim olan ekonomik ilişkiler etrafındaki etmenlerin babaların çocuk gelişimine ve bakımına dâhil olmalarının önündeki engeller olduğu, toplumsal cinsiyet rolleri, babaların birer erkek olarak yetişirken çocuk bakımına dair bir yönlendirmeye, deneyime ve öğrenmeye maruz kalmamalarının, kamu ile özel sektörün çocukla ilgili her türlü konuda ağırlıklaanneyi hedeflemesinin, babaların ilgili baba olmalarının önündeki diğer engeller olduğu, bu durumda erkek ebeveyn olarak babaların, kendi bireysel ilgi, motivasyon ve istekleri ile çocuklarının bakımı ve diğer ev içi işlerle ilgilendiği görülmüştür. Tol ve Taşkan'ın (2018) kaleme aldığı "Erkeklik ve Babalık Halleri" adlı araştırma raporu Türkiye'de Babalık Araştırması'nın sonuçlarından hareketle sanal etnografi ve bilişsel haritalama yöntemleri aracılığıyla "erkeklik" ve "babalık" kavramlarının etrafında şekillenen toplumsal algının resmini çizerken toplumda mevcut babalık hâllerini ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırmada toplanan verilerden babalık hâllerine yönelik çeşitli endeksler oluşturulmuş ve bunları temel alan beş farklı babalık kategorisi oluşturulmuştur. Bu babalık kategorileri ve buna karşılık gelen erkeklik kategorileri toplumda en yaygın görünen babalık kategorisinden en seyrek görülen babalık kategorisini gösterecek şekilde piramit olarak görselleştirilmiştir:

Şekil 1. Babalık ve erkeklik kategorileri. ‘‘Tol, U.U. & Taşkan, D. (2018). *Türkiye’de babalığı anlamak serisi-3: Erkeklik ve babalık halleri*. İstanbul: Taymaz’’

Geleneksel Babalık kategorisindeki babalık hallerine bakıldığında; babaların ev işine ve çocuk bakımına katılmadığı, bunu meşru gördüğü ve “kadın işi” olarak değerlendirdiği, çocuklarla mesafeli ve otoriter olduğu, geçmişteki babalara özlem duyduğu, otorite güzellemesi yaptığı, kız çocuk / oğlan çocuk ayrımının ve kalıpyargıların güçlü olduğu, toplumsal cinsiyet bakış açısına sahip olduğu görülürken bu babaların direçlerinin katı olduğu, günümüz toplumunu yozlaşmış gördüğü, teknolojinin baba otoritesini sarstığını düşündüğü, ergenliğin bu babalarda kaygı uyandırdığı görülmüştür. Yeni Geleneksel Babalık kategorisindeki babalık hallerine bakıldığında babaların ev işi yapmadığı, çocuk bakımına sınırlı katılım gösterdikleri, bu durumu meşru görmese de böyle bir ihtiyaç duymadığı, çocuklarla mesafenin azaldığı, otoritesinin zayıfladığı ancak otoriterliği olumlu gördükleri, kız / oğlan çocuk ayrımının güçlü ancak kız çocuklarına düşkün olduğu, kızlarını sevdikleri, karşı koyamadıkları, kalıpyargılarının güçlü olduğu, toplumsal cinsiyet bakış açısına sahip oldukları görülürken toplum baskısına karşı duyarlı

oldukları, toplumsal önyargıların adım atmalarını engellediği, teknolojinin çocuklarla iletişimi kestiğini düşündükleri, çocukların dünyasına girememekten yakındıkları görülmüştür. Hevesli Babalık kategorisindeki babalık hallerine bakıldığında bu babaların ev işlerine ve çocuk bakım işlerine keyfî ve gönüllü olarak katıldığı, kız çocuğunu güçlü ve güvenli büyütmek istedikleri, kız/oğlan çocuk ayrımının zayof olduğu, kalıpyargılarının güçlü olduğu, kendini geliştirmek istedikleri fakat bu yönde adım atmadıkları, mesafeli olmadıkları, otoritelerinin azaldığı ama otoriteyi olumlu gördükleri, toplumsal cinsiyet eşitliği nosyonlarıyla tanıştıkları görülürken aynı zamanda kız çocuklarını güvende tutma ihtiyacının dayanak noktaları olduğu, kendi babalarından farklı olmaya çalıştıkları, toplum baskısından yakındıkları ancak bunun adım atmalarına engel olmadığı, beceremememenin bir bahane olarak kullanıldığı, teknolojinin önemli bir endişe kaynağı olduğu görülmüştür. Gayretli Babalık kategorisindeki babalık hallerine bakıldığında ev işlerinde ve çocuk bakımında piramitte kendinden aşağıdaki kategorilerden daha fazla sorumluluk aldığı ve bunu bir görev hissiyle yaptığı, kız çocuğunu güçlü ve güvenli büyütme isteği olduğu, ilgilenmede ve birlikte zaman geçirmede kız çocuk, oğlan çocuk ayrımının olmadığı, kalıpyargılarının güçlü olduğu, kendilerini geliştirmek istedikleri, kaynaklara ulaştıkları, mesafeli ya da otoriter olmadıkları, çok az cezalandırma yaptıkları, toplumsal cinsiyet bakış açısında sahip oldukları görülürken çocuklarla ilgili somut fayda görmeleriyle çocuk gelişimi konusunda harekete geçmeye motive oldukları, "beceremememek" ve eşlerin zorlamamasını, ev işleri ve çocuk bakımına katılımın önündeki engel olarak sundukları görülmüştür. Çizgi Dışı Babalık kategorisindeki babalık hallerine bakıldığında babaların ev işlerinde ve çocuk bakımında eşit sorumluluk aldığı, çocukta cinsiyet ayrımı yapmadığı, çocuklarla ilgili olduğu ve yakın ilişki kurduğu, kalıpyargılarının ortadan kalktığı, kendini geliştirmek istediği, kaynaklara ulaştığı, otoriter olmadıkları ve cezalandırmadıkları, toplumsal cinsiyet bakış açısına sahip oldukları görülürken motivasyonlarının yüksek olduğu, bu alandaki yaklaşımlarını paylaşabilecekleri bir çevre içerisinde olmaya ihtiyaç duydukları görülmektedir.

Günümüzde babalık algısına bakıldığında hem geçmişten gelen yargıların devam ettiğini, hem bu yargılarla modernleşme bakış açısının harmanlandığını hem de modern babalık algısının varlığı görülmektedir.

Babalık Rolü ve Babalık Rolündeki Değişim

Hamilelik, doğum ve doğum sonrası dönem hem anne hem de baba adayının hayatında önemli dönüm noktaları olurken (Uyanık vd., 2023, s. 83) anne babalık; hamilelikle birlikte başlayarak yaşam boyu devam etmektedir (Ünlü-Bozkurt, 2018, s. 10).

Aileyi oluşturan bireyler olarak anne-baba ve çocuğa düşen roller topluma ve zamana göre farklılık göstermektedir (Mercan ve Tezel-Şahin, 2017, s. 4). Ebeveynlik, kültürel değerlerden, ekonomik, siyasi değişikliklerden, dini inançlardan, toplumsal cinsiyet algısından, ebeveynliğe dair beklenti ve kaidelerden etkilenmektedir (Ergin ve Özdilek, 2014). Tarihsel, kültürel ve ailevi ideolojiler babaların oynadığı rolleri şekillendirir ve hiç şüphesiz çocuklarıyla geçirdikleri zamanın miktarını, onlarla paylaştıkları etkinlikleri ve hatta baba-çocuk ilişkilerinin kalitesini şekillendirir (Lamb ve Tamis-Lemonda, 1981, s. 3). Akçinar (2017) soyadını devam ettirmek için erkek çocuk tercihi olan, çocuk bakım ve yetiştirme işlerinde sorumluluk almayan, çocuklarına karşı otoriter ve mesafeli, toplumsal cinsiyete yönelik güçlü kalıp yargılara sahip babaların, daha geleneksel ve daha ataerkil yapıda görüldüğünü belirtmektedir (s. 60).

Erkeklik olgusunun inşası; benimsenme ve içselleştirilme durumu; kadınların bu içselleştirmedeki rolü; toplumdan topluma ve dönemden döneme erkeklik kurgusunun farklılıkları; erkeklerin değişen roller karşısındaki tutumları hala cevaplanmayı beklemektedir (Zeybekoğlu, 2009, s. 1). Erkeklerin ev işi ve çocuk bakımıyla ilgili sorumluluklara ortaklığının başlaması babalık olgusuna yönelik tutum ve davranışların değişmesine ve babalık olgusuna yeni anlamlar yüklenmesine neden olmuştur (Zeybekoğlu, 2013, s. 297). Geçmişten günümüze baktığımızda baba imajının değiştiği

(Martin, 2023, s. 2; Onur, 2020; Tiedje ve Fisher. 1996, s. 474) ve babaların rol ve sorumluluklarının giderek arttığı görülmektedir (Uyanık vd., 2023, s. 83).

18. ve 19. yüzyılda gerçekleşen Sanayi Devrimi ile birlikte kadınların çalışma hayatında erkeklerde olduğu gibi görev almaya başlamasıyla (Kocacık ve Gökkaya, 2005, s. 196) birlikte modernleşme etkisiyle kadının iş hayatındaki yeri, ev, iş ve çocuk bakımı konularında odak noktası zamanla babada yoğunlaşmaya başlamıştır (Bayer, 2020, s. 37). Lamb (2000) babalığın zaman içinde ahlaki rehber olma, geçimi sağlama, cinsiyet rol modeli olma ve bakım verme süreçlerinden geçtiğini belirtir (s. 25-26). Geçmişte anneler bebekle daha fazla zaman geçirirken babalar daha çok ekonomik rollerde bulunmaktaydı (Berk, 2013, s. 667). Zamanla annenin daha çok bakımla, babanın ise oyun arkadaşlığıyla özdeşleştiği düşüncesi değişim gösterdi (Berk ve Meyers, 2016, s. 271). Yaşanan değişimde babalık artık babanın aile içinde mesafeli, iktidarı sorgulanamayan, otoriter imgesinden, çocuklarıyla ev içinde olduğu kadar ev dışında da zaman geçirdiği ve daha sevecen ve eşitlikçi ilişkiler kurduğu bir babalık modeline doğru değişim içerisindedir (Bozok, 2018a, s. 11) ve artık babalık rolü çocuğun bakımı, eğitimi ve hayatına daha etkin bir katılımı içerir (Mercan ve Tezel-Şahin, 2017, s. 5; Grundetjern, Copes ve Sandberg, 2019, s. 2). Eerola ve Huttunen (2011) ise 'yeni baba' hakkında erkekler arasında katılımı, bağlılığı, üretkenliği, yetiştirmeyi, sorumluluğu, paylaşılan ebeveynliği ve 'anne benzeri' bakım vermeyi vurgulayan bir meta-anlatının ortaya çıktığını ileri sürmektedir (s. 225). Geçmişteki geleneksel yetkeci baba yerini gitgide eğitici, iş birlikçi babaya bırakmaktadır (Onur, 2020). Çocuklukta edinilen davranış kalıplarının çoğu, başkalarını gözlemleyerek ve kişinin davranışlarını buna göre ayarlayarak elde edilen derslerin sonucudur ve babanın ev işlerine katılımı, çocukların taklit edebileceği ya da kaçınabileceği davranış modelleri açısından önemlidir (Lamb ve Tamis-Lemonda, 1981, s. 9).

Babalık rolü davranışının temel belirleyicilerinden biri, hiyerarşik bir dizi diğer statü içerisinde (örneğin işçi, oğul, arkadaş vb.) baba statüsünün öne çıkmasıdır ve hiyerarşide baba statüsü ne kadar yüksekse, rolle ilgili davranışların ortaya çıkma olasılığı da o kadar

yüksektir (Habib ve Lancaster, 2006, s. 237). Statü önem hiyerarşisinde, bebeğinin annesinin duygusal destekçisi olan bir baba olarak şekillenen bir erkeğin, öncelikle doğrudan bebeğe bakmaktan ziyade anneye bakarak çocuğunun babası olma olasılığı daha yüksektir. Babasını bakıcı olarak daha yakından tanımlayan bir erkeğin, çok fazla bakım vermek veya oyun oynamak yerine, daha uzun saatler çalışarak veya daha fazla gelir elde ederek bebeğinin babası olma olasılığı daha yüksektir (Habib ve Lancaster, 2006, s. 237-238).

Ebeveynlik rolünde yeterlilik duygusundan yoksun bir ebeveynin ebeveyn olarak tatmin hissetmesi zordur; diğer yandan ebeveyn rolünden tatmin olmadığında yeterlilik için uğraşması da zorlaşır (Torres, vd. 2018, s. 2). Kadınların çalışma hayatında aktif rol alması, boşanma oranlarındaki artış, çekirdek aile yapısına doğru evrilme gibi nedenlerle sosyal yapıdaki değişiklik sonucu babaların da çocuğun yaşamına aktif katılımı desteklenmelidir (Gözün-Kahraman ve Yuvacı, 2018, s. 198).

Babalık rolündeki değişimle birlikte sosyal politikalarda da babalara yönelik kararlar alındığı görülmektedir. Balin (2021) 1980'li yıllardan sonra yalnızca annelere verilen doğum izninin babalara da verilmesine yönelik yasal değişikliklerin yapılmasının politika yapıcılar tarafından babanın rolüne önem verilerek, babaların da çocuğun bakımında yer almalarının desteklenmesi, çocuğun yaşamında sadece annenin değil, babanın da önemli olduğunun üst kurumlar tarafından onaylandığını göstermesi açısından önemli olduğunu belirtir ve bu yasal haklarda kadının kamusal alanda çalışmasının belirleyici olduğunu ifade eder (s. 62).

Babalık rolündeki değişimin yansımaları toplumumuzda da kendini göstermektedir. Ünal ve Kök (2015), 0-6 yaş çocuğu olan ebeveynlerin babalık rolüne ilişkin görüşlerini incelediği çalışmada sekiz anne ve sekiz baba olmak üzere toplam 16 ebeveyn görüşünü nitel yöntemle incelemiştir. Bu çalışmada babaların babalık kavramını tanımlarken geleneksel baba rolünden çıkarak anne ile birlikte çocuğun gelişiminde, bakımında, eğitiminde yer alan baba rolünü benimsedikleri sonucuna ulaşmışlardır.

Günümüzde geleneksel babalık rolünün olduğu toplumlar azalsa da babanın rolü henüz tam özüne kavuşmamakla birlikte, uygulamada da babalık hala çok az tanınmaktadır (Grau-Grau, Las Heras ve Bowles, 2021).

Babanın Çocuğun Hayatındaki Rolü ve Önemi

Babalığın gelişimsel yörüngesi gebelikten çok önce başlar ve babaları, çocuklarını ve ailelerini hayatları boyunca, gebelikten çok sonra ve nesiller arası etkiler (Kotelchuck, 2021b, s. 86). Doğum öncesi ve gebelik dönemi sağlığa ilişkin hedef kitle anneler olsa da babaların gebelik öncesi sağlık davranışları da çocuklar için önemlidir (Cardenas vd. 2021, s. 3; Kotelchuck, 2021a). Uyanık vd. (2023, s. 84) modern toplumlarda erkeklerin gebelik sürecine aktif katılımının annenin psikolojik ve fiziksel sağlığına etki ederken aynı zamanda aile ilişkilerine olumlu katkıda bulunduğunu gösteren araştırmalara dikkat çekmiştir. Gelecekteki bebeklerinin sağlığını güvence altına almak için artık sadece kadınlar veya sadece hamile kadınlar değil babalar da sağlıklı olmaya teşvik edilmelidir; zira kendi mevcut sağlık durumları ve davranışları, bebeklerinin sağlığı üzerinde doğrudan epigenetik bir etkiye sahip olabilir (Kotelchuck, 2021a, s. 39). Babanın kendi sağlık bakımı, davranışları ve tutumları, kadınların pozitif üreme sağlığı ve sağlık hizmeti arama davranışlarını desteklemek, modellemek ve teşvik etmek için fırsatlar sunar (Kotelchuck, 2021a, s. 40). Hamilelik öncesinde, sırasında, sonrasında ve erken ebeveynlik döneminde babanın sağlık davranışlarını geliştirmek, üreme ve bebek sağlığı ve gelişimini ve nihayetinde ailelerinin, toplumlarının ve erkeklerin kendilerinin sağlığını iyileştirmek için kritik öneme sahiptir (Kotelchuck, 2021a, s. 53). Çoğu baba, eşlerinin olumlu üreme sağlığı davranışlarını ve kişisel bakım uygulamalarını teşvik ederek ve stresle ilgili olumsuz başa çıkma davranışlarını benimseme ihtiyacını azaltarak daha sağlıklı bebekler olmasına yardımcı olmak ister ve buna teşvik edilebilir (Kotelchuck, 2021a, s. 41). Zira erkeklerin eşlerine karşı duygusal destek sağlaması, ihtiyaçları karşılaması, doğum sonrasında dinlenmesine katkı sunması bebek-anne, bebek-baba

ilişkisi için önemlidir (Uyanık vd., 2023, s. 84). Bu etkileşimlerin çıktısı ise hem ebeveynler arasındaki hem de ebeveyn-çocuk arasındaki ilişkiye pozitif yönde etki edecektir.

Çocuklar özellikle okul öncesi dönemde, ebeveynlerinin baskın etkisi altındadır ve onları izleyerek model alır (Bayer, 2020, s. 50; Bozkurt, 2015, s. 55). Çocuğun ilk yıllarında sosyalleşme alanı aile (anne ve baba) ile başlar (Zeltserman vd., 2018, s. 480). Babalar, tutum, davranış ve faaliyetleri sonucunda çocukları doğrudan etkileme gücüne sahiptir (Gözün-Kahraman ve Yuvacı, 2018, s. 199). Çocuklar babayı model alırken aynı zamanda her şeyi doğru ve tam bildiğine inanırlar ve her zaman bu gücün yanlarında olmasını ve onlara destek olmasını beklerler (Çetinkaya, 2018, s. 31). Cinsiyet fark etmeksizin tüm çocuklar etkileşimde bulunacağı bir baba figürüne ihtiyaç duyar (Bayer, 2020, s. 50). Çocuklarıyla az zaman geçiren babalar, annenin işini de zorlaştırırken (Berk ve Meyers,2016, s. 501) diğer taraftan eşlerinin rol ve işlevlerini teşvik eden, ödüllendiren, destekleyen babalar ailede uyumlu ve huzurlu bir atmosfer oluşmasına katkı sunmuş olur (Anlıak, 2004, s. 26).

Çocuklar babaları rol model aldığı için babanın neyi, nasıl yaptığı da önem arz etmektedir (Gözün-Kahraman ve Yuvacı, 2018, s. 205). Pleck (2012) süreç sorumluluğu açısından, baba katılımının dört temel bileşenine (olumlu aktivite katılımı, sıcaklık/duyarlılık, kontrol ve sosyal ve maddi dolaylı bakım) yönelik ihtiyaçlarının karşılanıp karşılanmadığının izlemesinin ve karşılanmıyorsa bunların karşılandığından emin olmak için harekete geçmenin gerekliliğinden bahsetmektedir (s. 245).

Çocuğun doğumundan başlayarak ilgilenen, onunla konuşan, oyun oynayan, bakımına katılan babalar, çocuklarının gelişimlerine olumlu yönde etki etmektedir (Çetinkaya, 2018, s. 32). Lamb (1981) erkeklerin motivasyonunun baba katılımının önemli bir belirleyicisi olduğunu ifade eder. Çocuğun yaşamına doğumdan itibaren katılım gösteren babaların çocukları duygusal açıdan güvende ve çevreyi keşfetmek için de gözü pek olmakta ve gelecekte de akranlarıyla daha iyi sosyal ilişkiler kurmakta; fiziksel oyunlarla ve küçük adımlarla çocukların dış dünyaya uyumunda onlara rehber olmaktadırlar

(Gözün-Kahraman ve Yuvacı, 2018, s. 200). Babalar, annelerden farklı olarak, oyun partneri rolüyle bebekler ve çocuklarla benzersiz bir ilişki kurabilir (Yogman ve Eppel, 2021, s. 27). Babanın yardımıyla çocuklar, uzun süreli yakın arkadaşlıklar da dahil olmak üzere destekleyici sosyal ağlara katılabilir (Akhter, 2018, s. 265).

Psikolojik faktörler (motivasyon, beceriler, kendine güven vb.), çocukların bireysel özellikleri (mizaç, cinsiyet vb.), sosyal destek (partnerler ve geniş aile üyeleriyle ilişkiler vb.), topluluk ve kültürel etkiler (sosyoekonomik fırsatlar, kültürel ideolojiler vb.) ve kurumsal uygulamalar ve kamu politikaları (sosyal yardım desteği, çocuk nafakasının uygulanması vb.) gibi karşılıklı olarak etkileşim halinde olan seviyeler baba katılımında baba davranışını etkileyen faktörlerin hiyerarşisi olarak görülebilir ve artan baba katılımı ve genişleyen baba davranışının mümkün ve faydalı olması için her düzeyde uygun koşulların mevcut olması gerekir (Lamb ve Tamis-Lemonda, 1981, s. 11).

Çocukla iletişimde olmak ve ortak faaliyetlerde bulunmak, çocuğu dinlemek, onunla oyun oynamak, çocuk ihtiyaç duyduğunda hem psikolojik/duygusal hem de fiziksel olarak ulaşılabilir olmak, çocuğun bakımını sağlamak ve çocuk için gerekli kaynakları sağlamak için sorumluluk almak ilgili babalığın birleşenleridir ve çocuğun gelişimi için önemlidir (Akçinar, 2017, s. 19).

Baba-Çocuk İlişkisi

Baba çocuk ilişkisinin kronolojik ele alınışı genellikle baba-bebek bağlanması ile başlasa da literatürde baba-fetüs bağlanması da yer almaktadır. Condon vd (1993); Condon ve Corkindale, (1998) baba-fetal (veya ebeveyn-fetüs) bağına fenomenolojik bir bakış açısıyla bakarak baba-fetal bağın, çocuğa ilişkin bir tutum veya inançtan ziyade, doğmamış çocuğa yönelik öznel bir sevgi hissi durumu olduğunu, bir erkeğin (ve bir kadının) erken ebeveynlik deneyiminin merkezinde yer aldığını, bu bağın iki boyutunun deneysel olarak türetildiğini söyler ve bu boyutların fetüs hakkında düşünürken yaşanan duygusal deneyimin doğasını ifade eden bağın kalitesi ve fetüsle meşguliyetin yoğunluğu

olduğunu belirtir (Aktaran Habib ve Lancaster, 2006, s. 239). Çoğu anneye benzer şekilde birçok baba, perinatal dönemde önemli psikolojik dönüşümler ve gelişim yaşamaktadır (Kotelchuck, 2021b, s. 78).

Çocuğun babayla girdiği etkileşim doğumundan itibaren daha da önemli hale gelir (Yogman ve Eppel, 2021, s. 19). Erkekler babalığa geçiş sürecinde önemli duygusal değişimler yaşarlar ve bu dönem olumlu ve olumsuz pek çok duygunun yaşandığı, hayatlarının savunmasız bir dönemidir (Solberg vd., 2023, s. 292). Babanın çocuğun bakım ve gelişiminde sorumluluk aldığı, çocuğun gelişimi için ortam ve imkân sağladığı, çocukla karşılıklı ve yakın ilişki kurduğu, çocukla vakit geçirdiği, çocuğu dinlediği, çocukla ilişkisinde ve çocuğun desteklenmesinde etkin yöntemler kullandığı babalık modeli ‘‘ilgili babalık’’ olarak adlandırılmaktadır (Akçinar, 2017, s. 18) ve yapılan çalışmalar, baba çocuğun doğumunda bulunduysa, çocukla daha fazla ilgilendiğini göstermektedir (Flouri, 2006/2015, s. 59). Hamilelikle başlayan süreç doğumla birlikte devam eder ve babanın bebek doğduktan sonra onunla kurduğu ilk göz kontağı ilk iletişimi başlatır (Mangır ve Aktaş, 1992, s. 5). Baba ve çocuk arasındaki ilişkinin, ana bakıcıların babalar olduğu dönemde güçlendiği görülmektedir (Solberg, vd., 2023, s. 2286).

Bebeğin en temel ihtiyaçlarından biri güvendir ve bebeğe dokunmak, kucaklamak, onunla konuşmak, rahat etmesini sağlamak, ihtiyaçlarını zamanında, sevgi dolu ve tutarlı şekilde karşılamak, bebeğin ihtiyaç duyduğu güven duygusunu kazanmasını sağlar (İşmen Gazioğlu, 2011, s. 22). Ana babalık ve bağlanma karşılıklı olarak birbirini etkiler (Sümer, 2020, s. 169). Bebekler sadece anneye değil, babaya da bağlanır (Berk ve Meyers, 2016, s. 269) ve bu bağlanma çocuğun gelişimi için önem arz eder (Brown, McBride, Shin ve Bost, 2007, s. 199). Anne babayla ve çocuğu büyütenlerle girilen etkileşim çocuğun sadece hayatta kalmasını sağlamaz, duygu ve davranışlarını da şekillendirir (Sümer, 2020, s. 169). Güvenli ortamın oluşması, çocuğun fiziksel ve duygusal ihtiyaçlarının karşılanmasıyla ilişkilidir (Bıkmazer, 2023, s. 17). Baba-bebek bağlanmasının sağlıklı kurulması, babanın ilk bir yıl içerisinde bebeğin bakımına katılması ile ilişkilidir ve

babaya yüklenen geleneksel roller, toplum beklentileri ve kültürel yapı, babanın çocuğun bakımına katılımına etki eder (Ünal ve Kök, 2015, s. 1148). Baba katılımının baba-çocuk bağlanmasına ne ölçüde fayda sağladığı ise babaların ebeveynlik kalitesine bağlıdır (Brown vd., 2007, s. 212). Babasından yüksek oranda yakınlık gören, örneğin ağladığında babadan çabuk yanıt alan bebekler, daha güvenli bir bağlanma gerçekleştirir (Gözün-Kahraman ve Yuvacı, 2018, s. 200). Ebeveynin özellikle çocuğun stres zamanlarında kaliteli balım ve destek sağlaması ‘‘güvenli sığınak’’ işlevini ve çocuğun merak duygusuyla çevresini ve kendisini aktif olarak keşfi ile yetkin ve özerk bir birey olabilmesi için gerekli ‘‘güvenli üs’’ işlevini gerçekleştirmesi önem arz eder (Sümer, 2020, s. 172). Bebeklik döneminde, çocukların fiziksel, duygusal ve yakınlık kurma ihtiyaçlarının hızlı ve tutarlı karşılanması, çocukların ebeveynlerine o denli güvenli bağlanmasını sağlarken bu bağ, onların olumlu ebeveyn-çocuk etkileşiminin temelidir (Akçinar, 2017, s. 31).

Aile içi ilişkiler, aile bireylerinin ne sıklıkla ne süreyle ve hangi mekanlarda birlikte olduklarından, burada neler paylaştıklarından ve paylaşımlardaki iletişim şeklinden etkilenir (Er-Sabuncuoğlu, 2018, s. 90). Çocukların rol model aldığı ebeveyn davranışları çocuğun ileride kuracağı aile yapısının öncüsü de olacağı için ebeveynler arasındaki ilişki ve çocuğa olan yaklaşım önemlidir (Altun ve Demirel, 2023, s. 250).

Sosyal bilimciler, çocuğa gösterilen ilgiyi parasal destek, çocuğa aidiyet duygusu vermek, çocuğu olası tehlikelerden korumak, mutluluğunu etkileyecek kararlar almasına katkı sunmak, geçim, çocuğun maddi ihtiyaçlarını karşılamak, eğitim, disiplin ve öğretim gibi sosyalleşme faaliyetleri ve şefkat gibi pek çok kültürde ortak olan babalık fonksiyonları üzerinden ele almaktadır (Flouri, 2006/2015, s. 42). Babalar oyun oynayarak, arkadaş olarak, ödevlere yardım ederek, çocuğun sevdiği ya da üzüldüğü konularda çocukla konuşarak, duygularını paylaşarak çocuğun gelişimine direkt etki etmekte ve tüm gelişim alanlarını desteklemektedir (Taşkın, 2011, s. 45).

Çocuğun ebeveynlerle kurduğu ilişki; çevreye ve tüm yaşama karşı olan tavrını, benimsediği tutum ve davranışların temelini oluşturmaktadır (Yüksel, 2009, s. 155).

Baba- çocuk ilişkisinin niteliği çocuğun gelişiminin desteklenmesi açısından önemlidir (Uzun ve Baran, 2019, s. 49). Anne babanın olumlu ve destekleyici tutumları çocuğa katkı sağlarken olumsuz ve kısıtlayıcı tutumları da bir takım ruhsal problemlere neden olabilir (Seven, 2019, s. 106).

Ebeveynlerin çocuğun farklı yaş dönemlerinde farklı etkileri söz konusudur. Örneğin; 18 ay ile 3 yaş arasındaki çocukların ebeveyni baskıcı ya da mükemmeliyetçi tutumla hoşgörüsüz, katı, gerginlik ya da huzursuzluk oluşturan, suçlayıcı-yargılayıcı şekilde hareket ederse çocuk idrarını ve dışkısını kontrol etmekte zorlanabilir; özgüveni azalabilir (Demircioğlu, 2019, s. 170). Babanın güven verdiği ortamda yetişen çocuk kendini daha rahat ifade edebilir (Öztürk, 2023, s. 32). 4-6 yaş arasındaki çocuk, anne babanın sunduğu sosyal çevre sayesinde sosyalleşirken (Demircioğlu, 2019, s. 170) bu amaca dönük olarak anne ve babanın çocuğun yaşadığı ortamı düzenlemesi ve çocukla kaliteli zaman geçirmesi önem arz etmektedir. (Şancı, 2020, s. 13).

Çocukların dil gelişiminde onların doğumundan itibaren yanında olan ve ilk dinleyicileri konumunda bulunan ebeveynlerin etkisi önemlidir (Ağmaz, 2023, s. 1437). Çocukların babalarıyla birlikte kitap okuması baba-çocuk etkileşimi açısından önemlidir (Öztürk-Samur ve İnal, 2023, s. 91). Çocukların sorularına uygun cevapları vermek de bilişsel gelişimlerini desteklerken aynı zamanda dil gelişimini de destekler (Ağmaz, 2023, s. 1448).

Yüksek düzeyde ilgili babaların çocuklarında daha yüksek düzeyde bilişsel yeterlilik geliştiği görülmektedir (Sethna, 2017, s. 7). Çocuğun okul çağındaki gelişiminden sadece okul sorumlu olmamakla birlikte anne-baba-okul etkileşimi de çocuk için önem arz etmektedir. İlgili babaların çocuklarının akademik başarılarının daha iyi olduğu, duygusal açıdan güvende hissettiği görülürken aynı zamanda ilgili babaların çocukların gelişimleri ve sağlığı üzerinde güçlü ve olumlu bir etkiye sahip olduğu görülmektedir (Gözün-Kahraman ve Yuvacı, 2018, s. 199-201).

Babalar, çocukların cinsel kimliğini kazanmasında, kişiliğinin oluşmasında (Mangır ve Aktaş, 1992, s. 5) ve zihinsel gelişimde (Sethna, 2017, s. 7) fazlasıyla etkili ve önemlidir.

Babanın var olduğu bir ailede, babanın çocuğa ilgisi, sevgisi, onunla kurduğu yakın ilişki, çocuğun akranlarıyla uyumlu ilişkiler kurmasına, olumlu kişilik geliştirmesine katkıda bulunurken (Bayer, 2020, s. 50) babanın yokluğu ise hem çocuğun cinsiyet tanımlamalarında hem de sosyal, duygusal ve zihinsel gelişiminde olumsuz sonuçlar doğurabilir (Atmaca-Koçak, 2014, s. 5).

Özetle, etkili baba olmak için babaların anne ve çocuğun olumlu ilişki geliştirmesine yardım etmesi, çocukla vakit geçirmesi, çocuğun yetiştirilmesinde aktif rol alması, çocuğu uygun biçimde disiplin altına alması, dış dünya için rehberlik etmesi, koruma ve gözetme rolünü gerçekleştirmesi ve olumlu bir rol model olması gerekmektedir (Gözün-Kahraman ve Yuvacı, 2018, s. 201-205).

Baba ve Çocuk İlişkisini Etkileyen Faktörler

Babalık açısından ebeveynlik süreç modelleri genellikle babanın çocukla ilgilenmesi üzerinde etki eden beş farklı grubun birbirleriyle etkileşimini ortaya koyan sistematik bir çerçeveyi temsil eder: bağlamsal faktörler, baba ile ilgili faktörler, anne ile ilgili faktörler, ebeveyn ortaklığının kalitesi ve çocukla ilgili faktörler (Flouri, 2006/2015, s. 53).

Hamilelik döneminde babanın etkisine bakıldığında babanın sağlık durumu ve davranışları, hamile kadının ve gelişmekte olan fetüsün fiziksel ve biyolojik sağlığı üzerinde doğrudan olumlu, nötr veya olumsuz bir etkiye sahip olabilir (Kotelchuck, 2021a, s. 41). Babalar, özellikle doğum ve doğum sonrası bakım çevresinde, perinatal dönemde partnerlerine aktif ve doğrudan destek sağlayarak üreme ve bebek sağlığını etkileyebilir ve bu yol potansiyel olarak babalara daha somut eylem odaklı roller ve katkılar için fırsat sunar (Kotelchuck, 2021a, s. 44). Doğum odasında babaların artan varlığı ve doğum sonrası bakımın sağlanması, babanın doğum öncesi üreme sağlığı deneyimleri ile doğum sonrası aile, ebeveynlik ve çocuk sağlığı ve gelişimi faaliyetleri arasında bir köprü görevi görmesine yardımcı olur (Kotelchuck, 2021a, s. 46).

Doğumdan önceki ve sonraki süreçte babaların da depresif semptomlar gösterme ihtimali dikkate alınması gereken bir faktördür (Demirci ve İnan, 2023, s. 499). Babaların zihinsel ve fiziksel sağlığı, çocuklarının sağlığı ve gelişimi üzerinde, özellikle de babanın doğum sonrası depresyonu açısından önemli bir etkiye sahiptir (Yogman ve Eppel, 2021, s. 23). Babaların ebeveynlik için özgüven, bilgi ve beceri konusunda yetersizlik hissetmesi, zorluk yaşaması ve kendi çocukluk deneyimleri önemli derecede strese ve tatminsizliğe neden olurken depresyon riskini de artırabilir (Demirci ve İnan, 2023, s. 500). Erkeklerin perinatal ruh sağlığı, çağdaş erkeklik, aile cinsiyet rolleri ve iş-yaşam dengesi gibi kesişen önemli kültürel temalarla zorunlu olarak ilişkilidir (Kotelchuck, 2021a, s. 73).

Çocuğun doğumundan sonraki ilk dönem, babaların genellikle anne-çocuk ikilisinden dışlanmış hissettikleri, güçlü sevgi ve şefkat duygularının yanı sıra reddedilme ile karakterize edilen bir dönem olarak görülebilir (Solberg vd., 2023, s. 2286). Erkeklerin bir baba olarak doğum sonrası iş deneyimleri, fiziki sağlığını, akıl sağlığını ve ailesinin refahı için sorumluluk duygusunu etkileyen kritik bir alandır (Kotelchuck, 2021a, s. 74).

Akçinar (2017, s. 47) ilgili babalığın belirleyicilerini babalık davranışlarını etkileyen kişisel faktörler (babanın sosyoekonomik düzeyi, babanın babalıktan ve yaşamdan duyduğu tatmin, çocuğa atfedilen değer), babalık davranışlarını etkileyen aile bağlamındaki faktörler (annenin eğitimi, evlilikten duyulan tatmin, algılanan eş ve aile desteği), babalık davranışlarını etkileyen sosyal çevre faktörleri (algılanan arkadaş desteği, sosyal ortamlarda geçirilen zaman), babalık davranışlarını etkileyen çalışma hayatı (işte geçirilen zaman, babalık izni) ve babalık davranışını etkileyen toplumsal cinsiyet rolleri (çocuğa karşı cinsiyetçi tutum, kadına karşı cinsiyetçi tutum, aile reisi olma algısı, toplumsal cinsiyete dayalı ev içi iş bölümü) olarak gruplandırmıştır.

Duygu, düşünce, istek ve ihtiyaçları anlaşılır hale getirmenin yolu sağlıklı bir iletişim kurulmasından geçer (Küçükali, 2018, s. 106). Aile içindeki sağlıklı iletişim çocuğun kendine ve topluma faydalı bir birey olmasına katkı sağlayacaktır (Tezel-Şahin ve Cevher, 2007, s. 777). Babaların eşleriyle uyumlu ilişkileri olması ve bu ilişkilerin sevgi temeline dayanması sağlıklı bir aile ortamı oluşmasına katkı sağlayacağı için dolaylı

olarak baba-çocuk ilişkisini etkilerken baba ile çocuk ilişkisini doğrudan etkileyen faktörler de mevcuttur (Mangır ve Aktaş, 1992, s. 5). Örneğin; babanın çocuğun hayatına pozitif katılımı anne depresyonunun olumsuz etkisini telafi edebilirken (örneğin, bir çocuğun sosyo-duygusal ihtiyaçlarına azalan yanıt verme gibi), anne depresyonu yaşayan ailelerin çocuklarında problem davranış riskini de azaltabilir (Yogman ve Eppel, 2021, s. 21).

Anne-babanın, çocuğa yönelik tutum ve davranışları, çocuğun kişiliğinin biçimlenmesinde çok etkilidir (Kaya, 1997, s. 193; Küçükali, 2018, s. 107; Öngider, 2013, s. 422). Baba yokluğu, çocukların davranışlarına etki ederken aynı zamanda annenin çocuklarına karşı aşırı düşkün ve koruyucu bir tavır takınması sonucunu da beraberinde getirir (Bayer, 2020, s. 50). Çocuğun yaşadığı çevreye adapte olması, ebeveynlerin iletişim becerileri ile ilişkilidir (Küçükali, 2018, s. 94). Aile içi iletişim engelleri, aile yönetiminden, iletişimin yapısı ve türünden, ailenin büyüklüğü ve fiziksel yapısından, ailede çalışanların iş ortamından, ailedeki zaman durumundan kaynaklanabilir (Küçükali, 2018, s. 95-96). Ülkemizde babaların mesai saatlerinin fazlalığı da aile ve çocuklarına ayıracağı vaktin azalmasına neden olurken çocuklarıyla ilgilenmelerine engel olmaktadır (Balin, 2021, s. 75).

Ebeveynin kendi hayatına gösterdiği ilgi ile ebeveynlik arasında denge kurması ve yeterli destek kaynakları bulması gibi stratejiler ebeveyn rolünün iyileşmesi için temeldir (Van Der Ende, Van Busschbach, Nicholson, Korevaar ve Van Weeghel, 2016, s. 86).

Alan yazın (Atmaca-Koçak, 2014; Demircioğlu, 2019; Mangır ve Aktaş, 1992; Seven, 2019; Özel ve Zelyurt, 2016; Tezel-Şahin ve Özbey, 2007) incelendiğinde baba çocuk ilişkisini etkileyen faktörler babanın bebeğin bakımına ve eğitimine katılımı, evlilikten memnun olma durumu, annenin iş durumu, baba rolü algısı, baba olmanın zamanlaması, çocuğun cinsiyeti ve cinsiyet rolünün gelişimi, mizaç, ebeveyn tutumu, kurulan iletişimin niteliği, babanın çalışma koşulları ve ekonomik durumu, baba yoksunluğu olarak özetlenebilir. Baba ve çocuk ilişkisinde etkisi olan durumlardan biri de ailede MKB olan bir bireyin varlığıdır (Arria vd., 2013; Lee, Cataldo, Coppola, Corazza ve Esposito, 2021;

McMahon ve Rounsaville, 2002; Neger ve Prinz, 2015; Schaeffer vd., 2021; Tedgård, Råstam ve Wirtberg, 2018). MKB tanılı bireyler ve aile ilişkilerinden önce madde kullanım bozukluğu ve ilgili terimleri tanımlamak gerekir.

Madde Kullanım Bozukluğu ve İlgili Terimler

Madde kullanımı ile ilgili iki farklı terim karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan biri madde bağımlılığı diğeri ise madde kullanım bozukluğudur. Bağımlılık terimi maddelerin zorlantılı şekilde, alışkanlıkla kullanımıyla ilişkisi olan ağır sorunları tanımlamak için yaygın olarak kullanılsa da bu terim belirsiz ve olumsuz kabul edilmekle birlikte DSM-5 tanı ölçütlerinde ağır olmayan biçiminden, süreğen depreşen ağır duruma dek değişen aralıkta, zorlantılı madde alımı için daha yüksüz bir terim olan madde kullanım bozukluğu terimi kullanılmaktadır (Amerikan Psikiyatri Birliği, 2013, s. 234). Fakat alan yazın incelendiğinde DSM-5 öncesi ve sonrasında iki terim de kullanıldığı için bu çalışmanın kuramsal bölümünde iki terime de birbirinin yerine yer verilmektedir.

Ögel (2001, s. 17) bağımlılığı bireyin kullandığı maddeyi pek çok kez bırakmaya çalışmasına karşın bırakamaması, giderek madde dozunu artırması, madde kullanımını bıraktığında yoksunluk (uzun süre madde kullanımı ardından, madde kullanımı bırakıldığı zaman meydana gelen fiziksel ve ruhsal sorunlar) belirtilerinin ortaya çıkması, zararlarını görmesine rağmen madde kullanımını sürdürmesi, zamanının büyük kısmını madde arayarak geçirmesi olarak açıklarken; Ögel (2010c, s. 3) bağımlılık yapan maddeleri, sigara, alkol, opiyatlar (morfin, eroin, kodein, metadon, meperidin), uyarıcılar (amfetamin, kokain, ecstasy, kafein), merkezi sinir sistemini baskılayan maddeler (barbitüratlar, meprobomat, benzodiazepinler, alkol, akineton), halüsinojenler (LSD, Meskalin, Psilocybin, DMT, DET, DOM, MDA), uçucu maddeler (tiner, benzen, gazolin, glue), esrar ve benzerleri, fensiklidin olarak sıralamıştır. Türk Dil Kurumu (2020) uyuşturucu maddeleri; morfin, kokain, eroin, afyon, esrar gibi, duyulara uyuşukluk veren maddeler olarak belirtilmiştir. Uyarıcı maddeler bir ve birden fazla kez kullanılması

durumunda fiziki ve psikolojik bir etki ile birlikte tekrarlama isteği uyandırmaktadır (Baş, 2023, s. 14). Uyuşturucu maddeler kişinin sinir sistemine etki ederek ruhsal durumunu değiştirebilir, organizma ve duyuların normal işleyişini engeller (Bozkurt, 2015, s. 14). Madde kullanan kişide enerji artışı, uyuşma, kendini iyi hissetme, halüsinasyon, aşırı neşe, mutluluk, hareketlilik vb. etkiler görülebilir (Baş, 2023, s. 14).

Ümmet (2019, s. 170) bağımlılığı, bireyin özgür iradesinin ortadan kalkmasına neden olan, artık kendi inisiyatifinin olmama hali olarak tanımlarken; bağımlıyı ise başka bir şeyin isteğine, kuvvetine ya da desteğine bağlı olan, bağımsızlığını kaybetmiş olarak açıklamıştır.

Başlangıçta haz alma amacı ile başlayan madde kullanım denemeleri uzun süre ve yoğun madde kullanımı sonucunda daha çok yoksunluk belirtilerinin giderilebilmesi için kullanılır hale gelmektedir (T.C. Sağlık Bakanlığı, t.y., s. 2).

Madde kullanımına ve madde kullananlara bakış açısına bakıldığında çok uzun süre bağımlılığa bir ahlak sorunu, iradesizlikten kaynaklı bir kişilik zafiyeti olarak bakılırken madde bağımlıları da zayıf karakterli ve kötü insanlar olarak, ahlaklı yaşam için ve davranışlarını kontrol etmek için isteksiz olarak bakılmış ve madde bağımlıları dışlanmıştır (T.C. Sağlık Bakanlığı, t.y, s. 1). Şu anda ise bağımlılık, beyinde birçok nörofizyolojik ve nörokimyasal değişimler meydana getirdiği için biyolojik, duygu durumda değişikliklerine neden olduğu ve bilişsel süreçlere verdiği zarar nedeniyle psikolojik ve sosyal yaşamda işlevselliği düşürerek birey çevre uyumunu azaltması nedeniyle sosyal tarafı olan kronik bir hastalık olarak kabul edilir (Nalbantoğlu, 2021, s. 10). Yani günümüzde madde bağımlılığı biyo-psiko-sosyal bir problem olarak görülmektedir (Bozkurt, 2015, s. 15).

T.C. Sağlık Bakanlığı (2012, s. 24), madde bağımlılığı için 12 aylık bir dönem içinde herhangi bir zaman ortaya çıkan, aşağıda belirtilen üç (ya da daha fazla) özellik ile kendini gösteren, klinik olarak belirgin bir bozulmaya ya da sıkıntıya yol açan uygunsuz bir madde kullanımı örüntüsü esas almıştır:

a.Aşağıdakilerden biri ile tanımlandığı üzere tolerans gelişmiş olması:

- intoksikasyon ya da istenen etkiyi sağlamak için belirgin olarak artmış miktarlarda madde kullanma gereksinmesi
- sürekli olarak aynı miktarda madde kullanılması ile belirgin olarak azaltılmış etki sağlanması

b. Aşağıdakilerden biri ile tanımlandığı üzere yoksunluk gelişmiş olması:

- söz konusu maddeye özgü yoksunluk sendromu.
- yoksunluk semptomlarından kurtulmak ya da kaçınmak için aynı madde (ya da yakın benzeri) alınır.
- madde, çoğu kez tasarlandığından daha yüksek miktarlarda ya da daha uzun bir dönem süresince alınır.
- madde kullanımını bırakmak ya da denetin altına almak için sürekli bir istek ya da boşa çıkan çabalar vardır.
- maddeyi sağlamak, maddeyi kullanmak ya da maddenin etkilerinden kurtulmak için çok fazla zaman harcama.
- madde kullanımı yüzünden önemli toplumsal, mesleki etkinlikler ya da boş zamanları değerlendirme etkinlikleri bırakılır ya da azaltılır.
- maddenin neden olmuş ya da alevlendirmiş olabileceği, sürekli olarak var olan ya da yineleyici bir biçimde ortaya çıkan fizik ya da psikolojik bir sorununun olduğu bilinmesine karşın madde kullanımı sürdürülür.

Alan yazın incelendiğinde (Baş, 2023, s. 3-13; Ögel, 2001, s. 23-28; Ögel, Koç ve Aksoy, 2015, s. 17-20; T.C. Sağlık Bakanlığı, t.y., s. 4-12; Ünlü, Doğan ve Keser, 2023, s. 72) bağımlılık yapan maddeler ve etkileri şu şekilde özetlenebilir:

Alkol: Alkol yoksunluk belirtileri 6-8 saat sonra ortaya çıkmakla birlikte terleme, bulantı, taşikardi, anksiyete, baş ağrısı, aritmi, hipertermi, uykusuzluk, titreme, çırpınma, epileptik nöbetler gibi belirtiler görülebilir. Kullanımına bağlı olarak gastrointestinal sistemde, immün sistemde, nörolojik açıdan ve karaciğer açısından farklı rahatsızlıklar da meydana getirebilir.

Esrar: Esrar kenevir bitkisinden elde edilir. Etkileri; unutkanlık, düşünme yetisinde azalma, refleks ve koordinasyonda bozulma, sorun çözme yetisinde bozulma, üreme sisteminde sorun, solunum yolu hastalıkları, taşikardi, ağız kuruluğu, iştah artışı, relaksasyon, konuşkanlık, neşelilik, demotivasyon, kuru öksürük, solunum ve sindirim sistemi kanserleri, immünolojik etkiler olarak sıralanabilir.

Sentetik Kannabinoidler: Ülkemizde 2014 yılından bu yana kullanımı artan sentetik maddeler olmakla birlikte Türkiye'de bonzai (spice), Jamaika başta olmak üzere gold,

supreme, VIP, extreme gibi isimlerle anılır. Esrara göre etkisi 14-90 kat daha fazladır. Formları bulunduğu için tedavisi de zordur ve bu durum böbrek yetmezliği gibi çeşitli fizyolojik sorunlara da yol açar. Bu maddede bağımlılığa geçiş hızı yüksektir. Etkileri; zihin bulanıklığı, retardasyon, agresyon, uykuya eğilim ve uyku hali, hafıza kaybı, odaklanmada artış, uyku değişiklikleri, öfke, kabuslar, konuşmada duraklama, düşünce akışında bozulma, intihar düşünce ve davranışları, ajitasyon, tuhaf davranışlar, düşünce bloğu, şüphecilik, sanrılar, öfori, olumsuz duygudurum değişiklikleri, huzursuzluk, anksiyete, aşırı tepki, kontrolsüz gülme, tepkisizlik olarak sıralanabilir.

Halüsinojenler (Halüsinasyon yapan maddeler): Sanrılara sebep olan, gerçek dışı görüntü ve hayale neden olan, kullanan kişide zaman-mekân kavramının yok olduğu maddeler (LSD, Meskalin, Psilocybin, DMT, DET, DOM, MDA) grubudur. Etkileri 12 saat sürebilir. Kullanımına bağlı olarak pupillerde genişleme ve konfüzyon gelişebilir.

Uyarıcılar (Stimülanlar): Fiziksel ve zihinsel olarak uyarıcı etkisi olan, sinir sistemini uyaran, ruhsal enerji veren, yorgunluğu gideren etkiye sahiptir. Teobromin, teofilin, kafein, nikotin, kokain, amfetaminler, ecstasy gibi maddeler bu grupta yer alır.

Kokain: Öfori etkisine sahip, fazlasıyla bağımlılık yapıcı, giderek daha popüler hale gelen, erythroxylum coca bitkisinin yapraklarından elde edilen uyarıcıdır. Yoksunluk belirtileri (ruhsal çöküntü, halsizlik, güçsüzlük, çok uyuma, mutsuzluk hali), burun kanamaları, beyin damarlarında tıkanma, beyin kanaması, cinsel iktidarsızlık, baş ağrıları.

Ecstasy: Farklı içeriklerde bulunan, 20 dk- 6 saat arasında etkisi sürevilen uyarıcı maddedir. Uykusuzluk, aşırı kuşkuculuk, kalp rahatsızlığı, yüksek tansiyon, aşırı harekete bağlı su kaybı ve beden ısısında aşırı yükselme ile ölüm, böbrek ve karaciğer sorunları görülebilir.

Amfetaminler: Yoksunluk belirtileri; sıkıntı, mutsuzluk, çöküntü hali, güçsüzlük, hareketsizlik, kabuslar, fazla uyuma, baş ağrısı, terleme, mide ve kas krampları, kalp damarlarında tıkanma, beyin-damar hastalıkları, şiddetli hipertansiyon, iskemik kalitedir.

Opiyatlar: Doğal, yarı sentetik ve sentetik türleri olan, kısa sürede tolerans geliştirilen maddelerdir. 4-6 saatlik etkisi olmakla birlikte günde en az 3 doz alınmasını gerektirebilir. Eroin bu gruba dahildir.

Eroin: Beslenme yetersizliği ve buna bağlı kabızlık, enjektör paylaşımı ile AIDS, hepatit gibi bulaşıcı hastalıklara yakalanma, yoksunluk belirtileri (kas ağrıları ve kramplar, uykusuzluk, gözde yaşarma, burun akıntısı, ishal), koma hali, ölüm görülebilir.

Uçucu Maddeler: Yoksunluk belirtileri baş ağrısı, uykusuzluk, hafıza bozuklukları olarak sıralanabilir. Ayrıca kullanımına bağlı olarak taşikardi, şuur kaybı, ataksi, kas zayıflığı, hipotansiyon, gastrointestinal irritasyon gibi rahatsızlıklar da gelişebilir.

Madde bağımlılığı sorunu, ülkemizde ve dünyada artış eğilimi gösteren, kısa ve uzun vadeli bireysel, ailesel ve kümülatif olarak toplumsal etkileri olan çok önemli bir sorundur (Aslan, Aktaş ve Akgür, 2023, s. 100; Bayram, 2013, s. 1; Südütemiz, 2023, s. 71). Madde bağımlılığı bireylerin fiziksel sorunlar yaşamasına, kendilerini mutsuz ve depresyonda hissetmesine, okulda sorun yaşamasına, iş hayatından kopmasına, bireylerin toplum içerisinde dışlanmasına, aile ve diğer yakın ilişkilerinde çözülmelere kısaca bireylerin sosyal işlevselliğinin olumsuz yönde etkilenmesine, suça bulaşmasına, evden kaçma vb tehlikeli tehlikeli ya da sapkın etkinliklerde bulunmasına neden olabilir (İşmen Gazioğlu, 2011, s. 126; Nalbantoğlu, 2021, s. 3). Madde kullanımı ayrıca kişide maddeye bağlı ruhsal bozukluklar (sanrı ve halüsinasyon gibi psikotik bozukluklar, bipolar ve ilişkili bozukluklar, depresif bozukluklar, kaygı bozuklukları, obsesif ve kompulsif ve ilişkili bozukluklar, uyku bozuklukları, cinsel işlev bozuklukları, deliryum, nörobilişsel bozukluklar) da yaratabilir (Hartney, 2023).

Bağımlılık aniden değil, belirli bir süreç içerisinde yavaş yavaş gelişen ancak insanların çoğunluğunun geliştikten sonra bunun farkına vardığı bir durumdur (TBM Programı, 2017, s. 11).

Madde Kullanım Bozukluğunda Tedavi

Madde kullanım bozukluklarının tedavisinde her bireye uyan tek bir yaklaşım yoktur (Hartney, 2023). Bağımlılık yapan farklı maddeler baz alındığında ve kişinin özellikleri ile madde kullanımı ile ilişkili sorunlar da göz önünde bulundurulduğunda uygulanan tedavi yöntemleri de farklılıklar gösterebilir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2012, s. 48). Tedavide kişiye özgü hedefler belirlenirken kişilik özellikleri, riskleri, madde kullanımına başlama sebepleri, ortamı, yaşam süreci, aile dinamikleri, kişinin kendisinden beklentileri detaylıca değerlendirilmelidir (Sukut ve Ayhan, 2023, s. 103). Günümüzde bağımlılık tedavileri farklı altyapıları olan kişiler tarafından ve farklı yöntemlerle sağlanmaktadır (Ögel, 2010b, s. 5). T.C. Sağlık Bakanlığı (2012, s. 50), madde bağımlılığı tedavi programlarını şu şekilde sıralamıştır;

> Arındırma: Bir doktor kontrolünde yatarak veya ayakta sistematik biçimde maddeden arındırma tedavisidir. Kesilen maddenin akut fizyolojik etkilerini tedavi etmek amacıyla oluşturulduğu için tedavinin başlangıcı olarak kabul edilir.
>
> Agonist sürdürüm tedavisi: Opiyat bağımlılarında genellikle ayakta sürdürülen bu programda methadon, LAAM ve buprenorfin gibi ilaçlar kişinin opiyat yoksunluğunu önleyecek dozda ve sürede ağızdan uygulanmaktadır.
>
> Narkotik antagonist naltrekson tedavisi: Hastanın tıbbi arındırması (detoksifi kasyonu) yatarak yapıldıktan sonra başlanılan bu tedavi genellikle ayaktan uygulanmaktadır. Uzun etkili sentetik opiyat antagonisti olan naltrekson alınmadan önce hasta detoksifi ye edilmeli ve birkaç gün maddeden arınmış olmalıdır. Bu şekilde kullanıldığında opiyatların başta öfori olmak üzere birçok etkisini bloke etmektedir. Bu tedavinin arkasındaki kuram opiyatın arzu edilen etkilerinin ortaya çıkmaması ve opiyat kullanmanın gereksizliği algısı zaman içinde hastanın opiyat bağımlılığı alışkanlığını kıracaktır.
>
> Ayakta tedavi gören hastalarda maddesiz tedavi: Halen çalışan veya belirgin bir sosyal desteği olan bireylerde uygun bir tedavi yöntemidir. Düşük yoğunluklu tedavi programları tek başına madde eğitimi veya maddenin zararlarına yönelik olanlar programlardan çok az daha etkilidir.
>
> Kısa dönem ikamet (residential) tedavi: 12 adım yaklaşımı temelli yoğun ama kısa bir tedavi modelidir. Bu model, 3-6 hafta süren hastane temelli yatan hasta tedavi fazını takiben uzamış ayakta terapi ve AA gibi kendi kendine yardım gruplarına katılmayı içerir.
>
> Uzun dönem ikamet (residential) tedavi: Genellikle hastane dışında 24 saat bakım uygulanan bir yöntemdir. 6-12 ay süren tedavi toplulukları (TT) bireyi tekrar sosyalleşmesine odaklanmaktadır. Diğer hastalar, tedavi ekibi ve sosyal içerik tedavinin aktif bileşenleridir.

Ögel (2010b), madde bağımlılığı tedavisinde uygulanacak tedavi yönteminin bireysel özelliklere göre belirlenmesi gerektiğini, tedaviye hazır olunması gerektiğini, etkili tedavi için bireyin sadece madde kullanımı ile değil aynı zamanda sosyal, ailevi, yasal ve ekonomik sorunlarıyla da ilgilenilmesi gerektiğini, tedavi programının sürekli ve kişinin değişen gereksinimlerine uyarlanabilir olması gerektiğini, tedavi süresinin uzun olması gerektiğini, ilaç ve psikolojik tedavinin birlikte uygulanması gerektiğini, madde kullanımı ve ruhsal sorunların birlikte tedavi edilmesi gerektiğini, detoksifikasyonun diğer tedavilerle birlikte uygulanması gerektiğini, kişinin madde kullanıp kullanmadığının sürekli kontrol edilmesi gerektiğini, AIDS, hepatit, tüberküloz gibi enfeksiyon hastalıklarının takibinin yapılması gerektiğini, madde bağımlılığının kronik bir hastalık olduğunun ve diğer kronik hastalıklar gibi tekrarlayabildiği ve yeniden tedavi gerektirdiğinin bilinmesi gerektiğini belirtir (s. 10).

Türkiye Uyuşturucu Raporu'na (Emniyet Genel Müdürlüğü, 2022) baktığımızda Türkiye'de uyuşturucuyla mücadele alanında yapılan kamu harcamalarının ve madde bağlantılı suçlardan ceza infaz kurumlarında bulunanların artma eğiliminde olduğu, madde bağlantılı ölümlerin yaşandığı ve çeşitli narkoterör faaliyetlerinin olduğu görülmektedir. Madde kullanımının neden, süreç ve sonuçları sadece birey özelinde değil, toplum genelinde, farklı açılardan bakarak incelenmesi gereken önemli bir sorundur.

MKB tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de birey ve toplumu tehdit eden ve giderek ciddi bir artış ve yaygınlaşma gösteren bir problem alanı olması nedeniyle bu sorun alanının biyopsikososyal boyutları soruna çok disiplinli yaklaşım anlayışının gerekli olduğunu göstermektedir (Mutlu, 2015, s. 23). Güncellenmiş ve donanımlı bir sistemle ahlaki ve bilimsel bakış açısıyla, kültürel özelliklerle uyumlu hazırlanmış rehberler kapsamında madde testlerinin yapılması; suistimal edilen ve bağımlılık yapabilen maddelerin çocuklarda kullanımının azaltılması, kontrolü, kullanımında ise caydırıcı etki ve tedavi/izlem başarısı sağlanmalıdır (Aslan vd., 2023, s. 101).

Madde Kullanımıyla İlgili Faktörler

Risk faktörleri, madde kullanımından evvel ortaya çıkan ve madde kullanma ihtimalini arttıran durumlardır (Aslan vd., 2023, s. 97) ve bazı bireyler, çeşitli risk faktörleri nedeniyle bağımlılık sorunu geliştirmeye diğer bireylere oranla daha duyarlıdır (Leza, Siria, L´opez-Goni ve Fern´andez-Montalvo, 2021, s. 1). Araştırmacıların madde kullanım bozukluğunun altında yatan süreçleri anlamaya çabalaması hem teorik hem de pratik açıdan hayati önem arz eder (Begum ve Mahmood, 2019, s. 10) zira madde kullanımını önlemek için bu etmen ve risklerin bilinmesi önemlidir (Sukut ve Ayhan, 2023, 103). Madde kullanımına yönelik genel eğilimlere bakıldığında erkeklerin kadınlara oranla daha fazla madde kullandığı, toplumun farklı sosyo-ekonomik düzeylerinden kullanıcıların olduğu, düşük benlik saygısı ve bazı psikolojik sorunlar ile problem çözme becerisinin zayıflığı ve madde kullanımı ile ilgili yanlış bilgilere sahip olmanın madde kullanımı ile ilişkili olduğu, ailevi sorunların, iş ve eğitim yaşantısındaki sorunların varlığının madde kullanımını etkilediği, toplumun madde kullanımına bakış açısı, yasaların yeterince işlemediği bir toplumda olmak, özendirici medya yayınları, yoksulluk ve işsizlik gibi çevresel etmenlerin de olduğu görülmektedir (Gümüş, Kurt, Günay-Ermurat ve Feyatörbay, 2011, s. 331; Nalbantoğlu, 2021, s. 16; EGM, 2019, s. 92; Ümmet, 2019, s. 174).

Alan yazın (Afifi vd., 2020, s. 1; Afifi, Henriksen, Asmundson, ve Sareen, 2012, s. 679; Aktürk 2021 s. 1; Aksoy vd., 2010, s. 297- 313; Aslan vd., 2023, s. 97; Broekhof, Nordahl, Tanum ve Selvik, 2023, s. 4; Crews ve Boettiger, 2009; Erükçü Akbaş ve Mutlu, 2016, s. 10; Fatima, 2023, s. 903; Gürol ve Ögel, 2010, s. 4; Hughes vd., 2019, s. 1; İşmen Gazioğlu, 2011, s. 126; Kessler, 2010, s. 378; Nalbantoğlu, 2021, s. 15-16; Ögel, 2010a, s. 6-23; Ümmet, 2019, s. 173) incelendiğinde madde bağımlılık türlerinde risk faktörlerinde öne çıkan etkenler şu şekilde (kişisel etkenler, sosyo-kültürel etkenler ve aile şle ilgili etkenler) gruplanabilir: *Kişisel etkenler:* Psikolojik nedenler, travmatik deneyimler, maddenin sosyal ilişkileri geliştireceği beklentisi, öfke, dürtüsellik, dikkatsizlik, aşırı utangaçlık, şiddet içeren davranışlar, okul başarısında düşüş, sosyal

beceri zayıflığı gibi durumlar olarak özetlenebilir. Madde bağımlılığı olan kişilerin bazı belirgin kişilik özellikleri gösterdiği saptanmakla birlikte tüm bağımlılar için ortak bir kişilik özelliğinden söz etmek doğru değildir. Yine de bireyin yaşamında riskleri göze alan ve riskli bir hayatı tercih eden biri olması madde kullanımında önemli bir etkenken; toplumsal sınırlar içinde yaşayan ve bu sınırları aşmayan bireylerin uyuşturucu madde kullanım olasılığı düşmektedir. Bireyler sorun çözmek için farklı yöntemler kullanır ve madde kullanımı yeni bir sorun çözme yöntemi olarak öğrenilebilir; yaşanılan ilk çözümsüzlükte, tekrar maddeye başvurmak kolaylaşır. İstemek, hoşlanmak olmamakla birlikte kişi maddeyi şiddetle arzulasa da bu durum, bireyin maddenin yarattığı hazzı istemeden de olabilir çünkü amigdala dopamin uyarısına karşı duyarsız hale gelir ama prefrontal kortekste arama davranışı tetiklenebilir. Dürtü kontrolü (kötü tasarlanmış, vaktinden önce ifade edilmiş, gereğinden fazla riskli veya duruma uygun olmayan ve çoğu zaman istenmeyen sonuçlara yol açan eylemlerin kontrolü) ve karar vermedeki bozukluklar da MKB riskinin önemli belirleyicilerindendir. Madde kullanımına eşlik eden psikiyatrik durumlar önemli faktörler olmakla birlikte; madde kullanımına eşlik eden şizofreni, depresyon, bipolar bozukluk, anksiyete bozuklukları, kişilik bozuklukları, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, disosiyatif, kendine zarar verme, çocuklukta yaşanan istismar/ihmal, travma sonrası stres bozukluğunun varlığı görülmektedir. Psikolojik açıdan baktığımızda Freud bağımlılığın ego ve süperegonun işlevlerindeki bozukluktan kaynaklandığını söylerken Alfred Adler ise güçlü olmanın, yeterlilik ve üstünlük gibi duyguların insan davranışlarını belirleyen temel belirleyiciler olduğunu ve bunlara sahip olmayan bireylerde hayal kırıklığı ve karmaşa sonucunda ortaya çıkan aşağılık duygusunu bastırmayı başaramayanların madde ile bu eksikliği kapatmaya çalışacaklarını belirtir. Psikoseksüel gelişim dönemlerinde eksikliği hissedilen sevgi ve güven eksikliği nedeni, ileriki yıllarda yaşanılan kaygının bastırılabilmesi ve bu duygu ile başa çıkabilme amacı ile bireyler uyuşturucu maddelere yönelebilir. Madde kullanımını bırakan bireyler yaşadıkları bir olumsuzluk sonrasında tekrar madde kullanmaya yönelir; bu bağlamda sıkıntı hissi ile madde kullanımı arasındaki ilişkiye göre bu kişilerin

genellikle acıya katlanma eşikleri düşüktür. *Sosyo-kültürel etkenler:* Kültür, arkadaş ilişkileri, madde kullanan ya da madde kullanımına hoşgörü ile yaklaşan arkadaşların varlığı, olumsuz akran ilişkileri, akran reddi, maddeye kolayca ulaşabilmek, yasal sorunlar, ekonomik sorunlar, madde kullanmaya ilişkin toplumsal bakış açısı, maddenin medyada gösterilme biçimi gibi durumlar olarak özetlenebilir. Öğrenme teorisine göre olaylarla kurulan bağlantılar, alkol-madde kullanım davranışının gelişmesine ve sürdürülmesine temel olurken; koşullanmış cevaplar, çevresel faktörler ve alkol-madde tüketimi, alkol-madde tüketimi ve tüketimin farmakolojik etkileri ve alkol-maddenin etkileri ve çevresel sonuçlar eşleştirmeleri üzerinden yapılır. Örneğin; birey, içinde bulunduğu ortama uyum sağlayamadığında yaşadığı yıkım ve hüsrandan kaçınmak ve bunlar ile başa çıkabilmek adına maddeye yönelebilir. *Aile ile ilgili etkenler:* Uzak ve çatışmalı aile ilişkileri, ailede madde kullanıcısı olması, ailenin genetik yapısı, ailenin sunduğu çevresel ortam, yanlış yetiştirme şekilleri, ebeveyn gözetiminin azlığı, ebeveyn çocuk bağlanma ve ilgi eksikliği gibi durumlar olarak özetlenebilir. Madde kullanımına neden olan bir faktör de olumsuz çocukluk deneyimleridir. Olumsuz çocukluk deneyimleri fiziksel istismar, cinsel istismar, duygusal istismar, fiziksel ihmal, duygusal ihmal gibi durumlardır. Anne ve babanın boşanması, ayrı yaşaması gibi aile bütünlüğünü bozan etkenler de uyuşturucu kullanımı için önemli risk etkenleridir örneğin; ABD'de yapılan araştırmalarda eroin bağımlılarının %50'den fazlasının boşanmış ailelerden geldikleri görülürken; anne-baba birliği olan durumlarda ise aile ilişkilerinin bozuk olduğu, genellikle anne babadan bir tanesinin bağımlı ile daha yoğun olarak ilgilenirken diğerinin mesafeli ve cezalandırıcı rolü olduğu görülmüştür.

Bu noktada madde kullanım bozukluğu ve aile kesişimini incelemek önemlidir.

Madde Kullanım Bozukluğu ve Aile

Uyuşturucu tedavi programları gelecekte uyuşturucu kullanımının ve dolayısıyla suça daha fazla karışmanın azaltılmasında büyük rol oynamakla birlikte tedavi altındaki bireyi

çevreleyen tüm bağlam ve özellikle de bunların en önemlisi olan aile, bağımlı olma sürecinde önemli bir faktördür ve bu nedenle rehabilitasyon ve yeniden entegrasyonun anlaşılması ve ele alınması için gereklidir ve göz ardı edilemez (Gideon, 2007, s. 223).

Güçlü bir ebeveyn-çocuk bağı madde bağımlılığı risklerini azaltmayı etkileyebilir (Khan, Bajwan ve Subashini, 2022, s. 7). Aile ortamı kişilerin olumlu davranışlar edindiği ve bu davranışları geliştirdiği bir ortam olmakla birlikte aynı zamanda olumsuz bazı deneyimlerin sonuçlarının da ortaya çıktığı bir ortam haline gelebilir (Kaymak-Özmen, 2004, s. 28). Yani bireylerin içinde yaşadığı aile ortamı madde kullanımını önleyici bir işleve sahip olabileceği gibi madde kullanımına neden olan bir risk faktörüne de dönüşebilir (Nalbantoğlu ve Tuncay, 2023, s. 208).

Özellikle sosyal hizmet gibi disiplinlerin ön plana çıkardığı çevresi içinde madde kullanım bozukluğunda birey anlayışından çok aile faktörünün önemsenmediği görülmektedir (Nalbantoğlu, 2021, s. 3). Ailede tek bir MKB tanılı bir birey olsa bile madde bağımlılığı ailenin önceliği haline gelir ve aynı zamanda otomatik olarak ailenin hastalığı konumunda yer alır (Dykes ve Casker, 2021, s. 233). Ailenin toplumun en küçük birimi olduğu düşünüldüğünde, MKB tanılı babanın olduğu ailedeki yaşantılar bir domino etkisi ile topluma sirayet edebilir. Zira aile yapısının sağlıklı olması, aile üyelerinin ve toplumun sağlıklı olması demektir (Altun ve Demirel, 2023, s. 250).

Bozkurt (2015, s. 138) çocukları madde kullanımına iten en önemli sebeplerden birinin aile yaşantısı olduğunu belirtir. Madde kullanımı kişinin ailesinde başlayabileceği gibi sonradan kendi kurduğu ailedeyken olabilmekte ya da birey madde kullanımına başladıktan sonra evlilik kurarak bu ailenin bir ‘‘bağımlı ailesi’’ olmasına sebep olmaktadır ve bağımlılık bir aile hastalığıdır (Gürol ve Ögel, 2010, s. 3).

Nalbantoğlu ve Tuncay (2023) aile içi iletişim sorunları, ilgisiz veya baskıcı ebeveynlik ve parçalanmış aile olma durumunun (s. 208); Gürol ve Ögel (2010) ise çocuk yetiştirme tutumuna ait özelliklerin (aile içinde sözelleştirmenin yetersizliği, dürtüsel davranış örüntüleri, gergin ve çatışmalı aile ortamı, toplumsal destek eksikliği, aile içinde

ödüllendirmenin yetersizliği vb.) madde kullanımına neden olabilecek risk faktörleri arasında olduğunu belirtir (s. 3).

Madde kullanımının MKB tanılı bireyin yakınları için güçsüzleştirici bir etken olduğunu göz ardı etmek, genellikle insanların yaşamlarını kısıtlayan önemli faktörlerden birini göz ardı etmek anlamına gelir (Orford vd., 2013, s. 71). Gürol ve Ögel (2010, s. 3) madde bağımlısı bir üyeye sahip olmanın aile için bağımlılığın tüm sonuçlarına katlanmayı doğurduğunu; arkadaşlarının bağımlı bireyden kaçabileceği, patronunun işten çıkarabileceği ancak ailesinin genelde bağımlı üyesinin yanında kalmayı ve ona uyum sağlamayı tercih ettiğini belirtir.

Ailede MKB tanılı bireyin olması tüm aile bireylerini etkiler (Hlahla vd., 2023, s. 1; Orford vd., 2013, s. 70). Bir ebeveynde MKB varsa tüm aile bu bağımlılık etrafında şekillenir (Begum ve Mahmood, 2019, s. 10). Bağımlı kişilerin yakınları onlarla birlikte acı çeker, onlar için endişelenir, kendilerini madde kullanan yakınlarının daha fazla zarar görmelerini engellemekle sorumlu hisseder ve onlara karşı duygularında farklılıklar yaşarlar (Ümmet, 2019, s. 182) ve bu da sağlıklı olma halini etkileyebilir (Genç, Taylan, Kara, Yıldız ve Alsancak, 2023, s. 138), aile rutinlerini değiştirebilir ve bu durum madde kullanımı bırakıldıktan sonra dahi devam edebilir (Shumway, Bradshaw, Hayes, Schonian ve Kimball, 2019; Wegscheider-Cruse ve Cruse'den aktaran Russell, D'Aniello, Tambling ve Horton, 2022, s. 2).

MKB olan kişilerin aile hayatı, sosyal çevresi, arkadaş ilişkileri, eğitimi, işi ve kadın erkek ilişkileri, madde kullanımının etkilediği alanlardır (Gövebakan ve Duyan, 2015, s. 17). Ailenin bir üyesi madde kullanmaya başladığında, aile içinde madde kullanan kişinin eve istenmeyen arkadaşları getirmesi ya da bu kişilerle arkadaşlık etmesi aile içi çatışmalara neden olurken; hırsızlık yapması gibi suça yönelik davranışlar ise ailenin toplumla ilişkilerinin etkilenmesine ve onların da giderek toplumdan soyutlanmasına neden olur ayrıca bağımlı bireyin aileye yalan söylemesi, aile bireylerine yönelik saldırganlıkları ile ailenin baskıcı tutumu aile içi ilişkileri giderek bozmaktadır (Gürol ve Ögel, 2010, s. 4).

Bağımlılık, neden olduğu ağır ruhsal ve bedensel hastalıklar yanında, insani ilişkilerin bozulması, aile içi çatışma ve gerginliklerin artması, boşanma, çocukların olumsuz yönde etkilenmesi, çeşitli ekonomik kayıpları, yasal ve toplumsal sorunlar, trafik ve iş kazaları, yaralama, ölüm ve öldürme gibi sonuçları beraberinde getirir (Ünal, 1991, s. 2). Ayrıca madde kullanım bozukluğunun yalnızca bireysel değil sosyal ve toplumsal boyutu da toplumun bağımlı bireylere yönelik düşünce ve davranışlarını olumsuz etkiler (Yılmaz Tuncel vd., 2023, s. 429).

Bağımlı bireyin suça yönelimi görülebilmekte ve bu durum ailenin toplumsal ilişkilerinin etkilenmesine ve onların da giderek toplumdan soyutlanmasına neden olabilir (Gövebakan ve Duyan, 2015, s. 44). MKB tanılı bireylerin maddenin zararlarından korunmasının yanında topluma, ailesine ve yakın çevrisine de sağlıklı bir şekilde kazandırılarak toplumsal sosyalleşmeleri sağlanması gerekir (Babahanoğlu, 2020, s. 11). Damgalama, kişilerin yardım veya sağlık hizmetleri aramasını önlerken aynı zamanda sosyal ortamlardan uzaklaşma, intihar, depresyon veya kendi kendine izolasyona neden olabilir (Babahanoğlu, 2020, s. 13). Madde kullanım bozukluğu tedavisinin önündeki engellerden biri de sosyal sorunlardır (Jones vd., 2023, s. 9) bu nedenle başta sosyal hizmet uzmanları, psikiyatristler gibi tüm profesyonel meslek elemanları, resmî kurum ve kuruluşlar ile sivil toplum kuruluşlarının madde bağımlılarının damgalanması konusu üzerinde durmaları gerekmektedir. (Babahanoğlu, 2020, s. 22).

MKB olan birey ekonomik olarak aileye katkı sunamamakla birlikte ailedeki statüsünü ve rol model oluşunu da kaybederken; bununla gelen güvensizlikle birlikte aileye de ekonomik sorunlar yaşatır (Babahanoğlu, 2020, s. 7). MKB olan bir bireyin olması aile işlevleriyle birlikte aile bütçesini de etkilemekte daha fazla para ve zaman harcanmasına neden olmaktadır (Gürol ve Ögel, 2010, s. 6).

MKB tanılı bireyin aile açısından pek çok sorun yaşadığı ve aile bireylerinin de sorun yaşamasına sebep olabildiği görülmektedir. Diğer yandan ise evliliğin özellikle erkekler arasında riskli davranışlarda azalmayı sağladığı sonucuna ulaşan araştırmalar (Umberson, 1987; Duncan vd., 2006) da mevcuttur. Duncan vd. (2006) evliliğin madde kullanımını

azaltacağı beklentisini iki bakış açısına dayandırır. İlk bakış açısı sosyal normla açıklanır ve bu sosyal norm, evliliğin "kişinin davranışlarını temizlemesi" ve bekar hayatla ilişkili davranışlardan kaçınması gerektiği; aşırı içki içmek, uyuşturucu kullanımı ve muhtemelen sigara içmenin "daha çılgın bekar yaşamın" kabul edilebilir bir parçası olarak görülürken kişinin evlendikten sonra bunlardan vazgeçmesi beklentisidir. İkinci bakış açısı ise akla dayanan seçimle açıklanır ve uyuşturucu kullanmaya alışkın olan partnerlerin, diğer partner bu davranışı cezalandırmadığı ve dolayısıyla maliyetini artırmadığı sürece, muhtemelen bekarlıktan gelen madde kullanma alışkanlıklarına tutunmayı tercih edecekleri ancak her bir ortak, sağlık risklerini veya yasal cezaları azaltmak ve muhtemelen saygınlığın getirdiği manevi ödülleri artırmak için diğerinin maddeyi bırakmasını isteyeceği düşünülmektedir Aynı zamanda partnerlerin birlikte geçirdikleri zamanda madde kullanımını fark etmesinin ve bu kullanımı takip etmesinin kolay olduğunu ve bu takibin de madde kullanımını azaltmada etkili olduğunu belirtir (s. 692). Her iki durumda da madde kullanan birey madde kullanımının evliliğin dinamiklerine etkisi ile madde kullanmayı bırakma yoluna gidebilir.

Araştırmalar, MKB olmayan erkeklerle karşılaştırıldığında, MKB tanılı erkeklerin aile ortamlarının bozulması, ebeveyn stresi, ebeveynlikten memnuniyetsizlik ve çocuklarda kötü gelişimsel sonuçlarla yaygın olarak ilişkili ebeveynlik davranışları sergilediklerini sınırlı bir temelde göstermeye başlamıştır (McMahon, 2013, s. 162). MKB tanılı babalar üzerine yapılan çalışmalar bu noktada önem arz etmektedir. Zira MKB tanılı babaların babalık süreçleriyle ilgili edindiğimiz her bilgi hem MKB tanılı babanın hem de ailesinin yaşadığı sorunların çözümü için yol gösterici olabilir.

Madde Kullanım Bozukluğu Tanılı Baba Olmak

Uyuşturucu ve alkol kullanımının doğasındaki cinsiyet farklılıklarına ilişkin süregelen endişeler bağlamında, araştırmacılar haklı olarak, ebeveynliği madde bağımlısı kadınların değerlendirilmesi ve tedavisiyle ilgili bir konu olarak tanımlarken kadınların tedavi

ihtiyaçlarının erkeklerden farklı olduğu vurgusu, çocuklu erkeklerde madde bağımlılığı olmadığı yanılsamasını yaratmış ve erkeklerin değerlendirilmesi ve tedavisinde potansiyel olarak önemli bir konu olarak ebeveynlik tamamen ihmal edilirken kadınlarla yapılan madde bağımlılığı araştırmalarında belgelendiği üzere, madde bağımlısı erkeklerin tanımlarında ebeveynlik durumunun nadiren belirtildiği hatta hiç belirtilmediği görülmüştür (McMahon ve Rounsaville, 2002, s. 1110).

MKB tanılı babalar üzerine yapılan araştırmaların azlığı bilgi eksikliğine neden olmuş bu da madde bağımlılarını genel olarak hasta veya kusurlu olarak ve sorumsuz, uygunsuz ve tehlikeli olarak tasvir eden damgalanmış bir sosyal söyleme neden olmuştur (McMahon ve Giannini'den aktaran Peled, Gavriel-Fried ve Katz, 2012, s. 895; Williams, 2014, s. 161). Bu olumsuz bakış açısına karşın madde bağımlısı babaların babalık statülerine değer verdikleri ve çocuklarının hayatlarıyla genel olarak varsayıldığından daha fazla ilgilendikleri daha az bilinmektedir (Collins vd., 2003; McMahon ve Rounsaville'den aktaran Peled vd., 2012, s. 895). Babaların bağımlılıkla mücadele ederken aynı zamanda sosyal olarak geleneksel şekilde çocuklarına karşı sorumlu ebeveynler olmaya çalıştıkları fakat bunu uzun süre devam ettiremedikleri görülmüştür (Peled vd., 2012, s. 895). Klingemann ve Gomez (2010) alkol bağımlısı olan çoğu babanın tedavi süresi boyunca çocuklarıyla iletişim halinde olduğunu, çocuklarının kendileri için önemli olduğunu ve çocuklarının kendileriyle olan ilişkilerini ne ölçüde geliştirmek istediklerini düşündüklerini aktarmıştır. Diğer yandan madde kullanım bozukluğuna ''çok boyutlu bir aile hastalığı'' (Gürol ve Ögel, 2010, s. 3) bakış açısı baz alındığında bu sürecin babalık açısından da nedenleri, süreçleri ve sonuçları her baba için farklılık arz edebilir. Alan yazında özellikle Türkiye'de MKB tanılı babalar üzerine yapılan araştırmalar sınırlı olduğu için madde kullanım bozukluğunun farklı boyutları üzerine çalışılan çalışmalardan derlenen ilgili sonuçlara değinmekte fayda görülmektedir.

Gövebakan ve Duyan (2015, s. 78), MKB olan evli bir bireyin eş ve çocukları üzerinde etkiler yaratmasının kaçınılmaz olduğunu belirtir. Nitekim Sancar (2017) madde kullanım bozukluğunun kişilerin yaşamları üzerine olumsuz etkileri ile hastaların işlevsellikleri ve

evlilik uyumlarının belirlenmesi üzerine yaptığı araştırmada MKB sonrası boşanma oranının arttığı bulgusuna ulaşmıştır. Ailede MKB tanılı bir eşin olması, aile içi rollerde değişiklikler meydana getirir, ilişkide denetim mekanizması devreye girer, koruma işlevinden çocuklara ilişkin sorumluluk ve ödevlere kadar pek çok görev eşe devredilmiş olur (Gürol ve Ögel, 2010, s. 5). Travmatik olaylar, ebeveynlik stresi ve ilişki sorunları yaşayan madde bağımlısı babaların yüksek oranı göz önüne alındığında, bu faktörlerin ebeveyn üzerindeki etkisini kabul etmek önemlidir ve bunlar ebeveynlik tepkilerinde potansiyel olarak güçlü bir rol oynar (Torres vd., 2015, s. 277). Varıcıer (2022) bağımlı ebeveynin davranışlarının öngörülemez olduğunu belirtir. MKB olan ebeveynlerin çocukları çeşitli olumsuz sonuçlar açısından risk altındadır ve uyumsuz ebeveynlik davranışları bu riskin önemli bir aracısı gibi görünmektedir (Arria vd., 2013, s. 8). Öyle ki ebeveynde MKB olması çocukların koruyucu bakıma alınmasının etkenlerinden biridir (Saldana vd. 2021). Çocuğun fiziksel, psikolojik ve sosyal gereksinimlerinin karşılanarak sağlıklı bir birey olarak yetişmesi ailenin temel işlevleri arasında yer alırken (Öngider, 2013, s. 425) ebeveynlerin madde bağımlılığı, bakım verme yeterliliğini zayıflatır ve çocukların istismar ve ihmal olasılığını artırır (Söderström ve Skårderud, 2013; Varıcıer, 2022). Nitekim dünya geneline bakıldığında alkol ve uyuşturucu kullanımı çocuklara yönelik kötü muamele raporlarında yer almaktadır (Schaeffer vd., 2021, s. 2).

Özellikle çocuğun bakıma ihtiyaç duyduğu kritik dönemde, madde kullanımına bağlı olarak baba bakımındaki eksiklikler, baba-çocuk ikilisi için derin ve olumsuz sonuçlar bırakabilir (Lee vd., 2021, s. 2). Blackson vd. (1999), madde bağımlılığı geçmişi olmadığını bildiren babalarla karşılaştırıldığında, alkol ve uyuşturucu bağımlılığı geçmişi olan babaların nispeten daha zayıf baba-çocuk iletişimi, çocuklara fiziksel istismar riskinde artış, daha zayıf ebeveyn-çocuk ilişkileri ve daha fazla ebeveynlik stresi bildirdiklerini belirtmektedir.

Ebeveynde MKB olması, çocuk ve aile refahını olumsuz etkileyerek kötü muamele riskini artırmakta, uyuşturucu bulma isteği çocuk ihmalini beraberinde getirmekte, maddeden alınan zevkin fazla olmasıyla ebeveyn- çocuk ilişkisinden alınan keyfin az

gelmesi de ebeveynin çocukla ilgilenme motivasyonunu azaltmaktadır (Neger ve Prinz, 2015).

MKB konulu bazı araştırmaların (Sher, 1991; Waddell, Elam ve Chassin, 2022; Waddell, Sternberg, Eisenberg ve Chassin, 2023) bulgularında rastlanan diğer bir durum ise MKB tanılı ebeveyni olan çocukların ergenlik döneminde alkol kullanma riskinin fazla olmasıdır.

Torres vd. (2018, s. 11) MKB olan babaların ‘‘suçluluk’’ ve ‘‘utanç’’ duygularının onların ebeveynliğinde önemli sorunlar olduğunu belirtmiştir. Peled vd. (2012, s. 899) babaların madde kullandıkları dönem babalıklarını olumsuz tasvir ettiğini, kendilerini çocuklarına acı çektiren, suçlu ve yetersiz babalar olarak tanımladıklarını ifade eder.

Ailede madde kullanım bozukluğuna bağlı olarak ailevi, kişisel, sosyal ve mesleki problemler arttıkça eşlerdeki psikiyatrik belirtiler de artmaktadır ve bağımlı bireylerin çocuklarında görülen çocukluk çağı sorunlarının temelinde aile içi uyumsuzluk vardır (Gürol ve Ögel, 2010, s. 5-6). Psikolojik düzeyde, babanın madde kullanımı babaların duygusal düzenlemelerini bozmakta ve olumsuz ebeveynlik uygulamalarına katkıda bulunan hassas zihinsel durumlar yaratmaktadır ve bu babalar iyi baba rolünü yerine getirme arzularını dile getirirken, çoğu baba çocukluk döneminde sıkıntı yaşamış ya da mevcut madde kullanımları nedeniyle beyin sistemleri zayıflamış ve bu da bakım verme çabalarını baltalamıştır (Lee vd., 2021, s. 7). MKB olan ebeveynle büyüyen çocuklar ebeveynlerinden fazlasıyla etkilenme riski taşımakta, bu duruma bakım ihlalleri, psikolojik etkiler, fiziksel şiddet ve travmalar eşlik edebilmektedir (Tedgård vd., 2018). Nitekim aile içinde yaşanan şiddet ve çatışmalar da çocukların ilerleyen zamanlarda sağlıklı ilişkiler yaşayamaması sonucunu getirmektedir (Altun ve Demirel, 2023, s. 255).

Frederiksen vd. (2022) ebeveyni MKB tanılı olan çocukların okul başarısının bu durumdan olumsuz etkilendiğini belirtmektedir. Kantaş-Yılmaz vd. (2021, s. 462) yatarak tedavi gören alkol ve MKB olan ebeveynlerin çocuklarında karşılaşılan davranış sorunlarını araştırdıkları çalışmada katılımcıların çocuklarında ataklık/hiperaktivite, öğrenme sorunu ve kaygı sorununun mevcut olduğu bulgusuna ulaşmıştır. MKB tanılı

bireylerin çocukları ile madde kullanmayan bireylerin çocukları incelendiğinde, bağımlı bireylerin çocukların bilişsel işlevlerinin düşük düzeyde olduğu, okul başarısının düşük olduğu, psikolojik ve davranışsal sorunlar görüldüğü saptanmaktadır (Gürol ve Ögel, 2010, s. 6). Bu durumlara madde kullanım bozukluğu olan bireyin madde etkisinde olmasıyla birlikte yaşadığı durumlar etki edebilmektedir. Örneğin; aile içindeki iletişim yokluğu şiddeti beslerken, şiddet gören bireyler de gelecekte birer şiddet uygulayıcısı olarak toplumda yer almaktadır (Ayan, 2007, s. 208; Gövebakan ve Duyan, 2015, s. 37; Kelleci, 2023, s. 96). Anne-babanın aşırı baskıcı ve otoriter tutumu benimsemesi çocuğun benlik saygısını olumsuz etkiler (Kaya, 1997, s. 197).

Alkol ve MKB tanılı ebeveynlerin çocukları, hayatlarının ilerleyen dönemlerinde alkol ve madde kullanımı açısından risk altındadır (Gürol ve Ögel, 2010, s. 4; Kantaş Yılmaz vd. 2021, s. 460; Varıcıer, 2022). Özcan-Demir'in (2006) ailedeki madde bağımlılığının ergenin sapmış davranışlara yönelmesindeki etkisi üzerine yapmış olduğu çalışmanın bulgularında; ebeveynleri madde bağımlısı olan gençlerin de madde bağımlısı olduğu görülmektedir. Ebeveynin aile içinde çocuklarına model olması bakımından bu sonucun dikkat çekici olduğu belirtilmektedir. Nitekim Sancar (2017, s. 33) da madde kullanım bozukluğunun kişilerin yaşamları üzerine olumsuz etkileri ile hastaların işlevsellikleri ve evlilik uyumlarının incelendiği çalışmasında örneklemdeki hastaların %38,9'unun ailelerinde madde kullanan birisi olmakla birlikte bunların %8,3'ünün babasında, %35'inin kardeşinde ve %56,7'sinin yakın akrabasında madde kullanımının olduğunu tespit etmiştir. Yine aynı çalışmada çocuğu olduğunu belirten hastaların %41,3'ü sorumluluklarını yerine getiremediğini, %22'si çocuklarını yük olarak gördüklerini ve %49,2'si çocuklarına bakamadıklarını; çocuklarına büyükanne-baba/akrabalar/sağlıklı eşin baktıklarını belirtmektedir. Havaçeliği-Atlam ve Yüncü (2017, s. 164), üniversite öğrencilerinde sigara, alkol, MKB ve ailesel madde kullanımı arasındaki ilişkiyi araştırdıkları çalışmada sigara, alkol ve yasadışı madde deneyimi olan öğrencilerin ailelerinde de bu maddelerin kullanımının yaygın olduğu sonucuna ulaşmıştır. Babanın

madde kullanımı çocuğun babayı model alması sonucu çocuğun da tercih edebileceği bir yol olabilmektedir.

Varıcıer (2022) alkol kullanım bozukluğu (AKB) olan bireylerin yetişkin çocuklarının neredeyse yarısının AKB sorunu olan bireylerle evlenme riskine yer veren, çocukluğunda ve gençliğinde alkolden, maddeden nefret eden bu bireylerin ilerleyen yaşlarda yaşadıkları depresyon gibi problemlerle geçmişte eleştirdikleri ebeveynlerinin alışkanlıklarını kendilerinin de tekrarladıklarını gösteren çalışmalar olduğunu belirtir. Diğer taraftan MKB olan ebeveynle büyüyen bireylerin geçmişte yaşadıkları kaotik aile ortamında var olabilmek için bazı becerileri geliştirmekle birlikte güçlü sezgilere sahip olabildiği, bazılarının empati duygularının çok yüksek olduğu; başkalarının mücadelelerini anlayarak önemsedikleri, sadık oldukları; güvenle bağlandıkları bir ilişkiye vefa duygularıyla yaklaştıklarında kalıcı dostluklar kurabildikleri, dayanıklı bireyler olabildikleri, kendi içlerindeki acımasız, eleştirel sese kulak vermediklerinde aslında pek çok alanda başarılı olabildikleri de görülmektedir (Varıcıer, 2022).

McMahon ve Rounsaville (2002, s. 1112) madde bağımlısı babaların günlük varlığının çocukların refahı için bir tehdit oluşturabildiğini fakat tamamen yokluklarının ise çocukların psikososyal gelişimi üzerinde farklı ama aynı derecede dramatik bir etkiye sahip olabildiğini belirtirken -araştırmacıların ebeveynlik eksiklikleri ve çocukların uyumsuzluğuna odaklanma konusundaki açık önyargıları nedeniyle- babanın madde bağımlılığı bağlamında baba-çocuk ilişkilerinin hala çocuk gelişimine olumlu katkıda bulunabileceği durumların olabileceğini kabul etmeyi de önemli görmektedir.

Özetle ailede babanın madde kullanım bozukluğu olması aile işlevleri, aile içi ilişkiler, çocuğun gelişimi gibi konularda aile dinamiklerini önemli derecede etkileyebilecek bir olgu olarak görünmektedir. Peled vd. (2012, s. 904) MKB tanılı babaların babalıklarının şekillenmesine yardımcı olan çeşitli farklı etkileri; kendi babalarıyla olan ilişkileri ve babalarını değerlendirmeleri, baba kimlikleri ile "temiz bağımlı" (ilaç tedavisinde oldukları madde kullanmadıkları dönem) kimlikleri arasındaki arayüz ve babalık ve madde bağımlılığı hakkında daha geniş sosyal söylemler olarak sıralamaktadır. Madde

bağımlılığının tedavisi her ne kadar zor olsa da kişinin istekliliği, çevresinin tedavi sürecine katılması, tıbbi ve ruhsal desteğin yanında toplumsal desteğin de eklenmesiyle bir o kadar kolay ve kalıcı olabilmektedir (Ümmet, 2019, s. 180). Aile üyelerinin tedaviye katılımı, tedavideki başarıyı artırmaktadır (Gövebakan ve Duyan, 2015, s. 55). Ayrıca MKB tanılı babalar hakkında yapılan araştırmalardan elde edilen sonuçlar erkeklerin babalıkla ilgili endişelerini gidermelerine yardımcı olarak, baba olarak kimliklerini güçlendirebilir ve iyileşme sürecine yardımcı olabilir (Williams, 2014). Nitekim Duncan vd. (2006) evliliğin özellikle erkekler arasında riskli davranışlarda azalmaya neden olduğunu belirtirken (s. 691) McMahon ve Rounsaville (2002) ise çocuklar büyüdükçe, giderek daha fazla MKB tanılı babanın ebeveyn olarak işlev göremedikleri için sıkıntı yaşayarak tedaviye başvurabildiğini belirtmektedir (s. 1112). Yani diğer taraftan ebeveynlik, kişilerin suç ve madde kullanımı gidişatında bir dönüm noktası haline gelebilir (Fraser, McIntyre ve Manby, 2009; Kerr, Capaldi, Owen, Wiesner ve Pears, 2011; Soderstrom ve Skarderud, 2013; Stover ve Spink, 2012).

Çocukların yaşları ile anne – babalarına olan duygusal ihtiyaçlarının ters orantılı olduğu düşünüldüğünde, anne babaların özellikle okul öncesi dönemde çocuklarıyla olan ilişkilerine özen göstermeleri çocukların psikolojik gelişimlerine olumlu yönde etki edecektir (Öngider, 2013, s. 437). MKB tanılı babaların aile içi ilişkilerine yönelik araştırma bulguları çocukların dezavantaja düştüğü bulgularını içerirken aynı zamanda babalığın MKB tanılı baba için dönüm noktası haline gelebildiğini de göstermektedir. Her iki açıdan da MKB tanılı baba olma olgusu düşünüldüğünde aileyi içerisine alan müdahale programları önce aile sağlığına devamında ise toplum sağlığına katkı sağlayacaktır.

Garramone vd. (2021) ve Stover, Carlson ve Patel (2017) MKB olan babalarla ilgili araştırmaların azlığından kaynaklı olarak MKB olan babalar için en iyi ebeveynlik tedavi stratejileri hakkında daha az şey bilindiğini ve bu nedenle, özellikle hasta merkezli tedavi müdahaleleri açısından bu konu üzerinde daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyulduğunu belirtirken Allen vd. (2022) MKB için aile odaklı müdahalelerin belirgin eksikliğini

vurgulamaktadır (s. 30). Babalık programları, babaların eşleri ve/veya çocukları ile ilişkilerini desteklemeye yardımcı olmak ve olumlu ilişkiler kurarken karşılaşabilecekleri daha geniş bir dizi engel ve zorluğu ele almak için babaların çeşitli özelliklerinden ve ihtiyaçlarından yararlanmalıdır (Vazzano vd., 2021, s. 3). MKB tanılı bireylerin tedavi sürecinde hissettiği sosyal destek; alkol/madde kullanımının bırakılacağına dair umudun artmasını, tedavi motivasyonunun oluşmasını ve tedavi sürecinde daha uzun süre ayık kalınmasını sağlar (Acar, Çakır, Karaköse ve Yaman, 2022, s. 453). Aygül, Şahin ve Ünübol (2023), madde bağımlılığıyla mücadelede güncel stratejilerin yetersiz kaldığını, neden sonuç ilişkisinin farklı değişkenlere yer verilerek analiz edilmesine ve daha etkili müdahale planları oluşturulmasına ihtiyaç olduğunu belirtmektedir (s. 418). McMahon ve Rounsaville, (2002) ise MKB tanılı ebeveyni olan çocukların babaları ve annelerine yapılabilecek her türlü klinik müdahalenin yanı sıra, doğrudan çocuklara uygulanabilecek kapsamlı, uzun vadeli programlara da ihtiyaç olduğunu ifade etmiştir (s. 1113). MKB tanılı ebeveyn olan aileleri desteklemek, bakım verme kalitesini artırarak, ebeveynlik ve çocuk gelişimiyle ilgili bilgi ve becerilerin sağlanmasını ve düzensiz duygulanım içeren ebeveyn risk faktörlerini azaltarak çocuğa kötü muamele riskini en aza indiren erken müdahaleleri gerektirir (Barlow vd., 2019, s. 184). Bu nedenle MKB için, MKB tanılı bireyin ailesini de kapsayacak sosyal müdahale programlarının hazırlanıp uygulanması önemlidir. Madde kullanımının tedaviden sonra nüksetme durumu da düşünüldüğünde madde kullanımına başlamadan önce bu durumu engellemek adına yapılacak çalışmalar önem arz etmektedir.

BÖLÜM III

İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde, araştırma konusu ile ilgili daha önce yapılmış bazı araştırmalar ve konu bağlamında bulguları barındıran araştırmalara yer verilmiştir.

Yurtdışında Yapılan Çalışmalar

Kerr vd. (2011) Amerika'da suç işleme açısından yüksek risk altında olan ve erken ergenlik döneminden genç yetişkinlik yıllarına kadar takip edilen 206 erkekten oluşan bir çalışma grubunun ilk çocuklarının doğumundan sonra suç, tutuklama ve tütün, alkol ve esrar kullanımı gidişatındaki değişiklikleri incelemiştir. Çalışmada farklı nedenlerle tüm süreci incelenemeyen erkekler çıkarıldığında son durumda biyolojik olarak çocuk sahibi olan 140 baba değerlendirilmiştir. Çalışma sonucunda ilk biyolojik çocuğun doğumunun ardından, erkeklerin suç eğilimlerinde düşüşler görülürken, tütün ve alkol kullanım eğilimlerinde de düşüşler görülmüştür. Erkeklerin baba olduklarında yaşlandıkça suç ve alkol kullanımındaki düşüşler daha fazla olurken, tütün ve esrar kullanımındaki düşüşlerin daha az olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Garrusi, Amirkafi ve Garrusi (2011) madde bağımlısı babaların çocuklarıyla ilişkilerindeki deneyimlerini araştırmak amacıyla olgubilim deseninde yaptıkları nitel çalışmada İran/Kerman'da ayakta tedavi hizmeti veren bir klinikten MKB tedavisi alan

ve en az bir çocuğu olan 35 erkekle yarı yapılandırılmış görüşme formu ile derinlemesine görüşmeler yapmışlardır. Görüşmeler sonucunda duygusal ilişkiler, ekonomik sorunlar, çocuklarla iletişim deneyimleri, madde bağımlılığının çocuklar üzerindeki etkileri ve maddeyi bırakma sürecinde çocuğun rolü olmak üzere beş tema ortaya çıkarılmıştır:

Duygusal İlişkiler: Katılımcıların çoğunun uyuşturucu bağımlısında görülen depresyon gibi uyuşturucu kullanımı ve buna bağlı sorunlar nedeniyle çocuklarla yakın ilişki kurmada zorlandıkları görülürken aynı zamanda katılımcıların hepsinin çocuklarını sevdiği ancak bağımlılık nedeniyle duygularını ifade edemedikleri fark edilmiştir.

Ekonomik Sorunlar: Bu temada iki ana durum dikkat çekmiştir. Birincisi; uyuşturucu kullanımının ailenin ekonomik durumuna etkilerinin inkar edilmesi, ikincisi ise uyuşturucunun ailenin masraflarına etkisinden dolayı üzüntü, sıkıntı ve suçluluk hissetme ve bunu telafi etmeye çalışma.

Çocuklarla İletişim Deneyimleri: Bu tema, aile üyelerinin birbirleriyle ve madde bağımlısı babayla ilişkilerinin niteliği, baba-çocuk etkileşimlerinin niteliği ve çocukların eğitim durumunun denetlenmesi olmak üzere üç kavramsal kategoriden oluşmaktadır. Babaların ifadelerinden çocuklarıyla olan ilişkilerinden memnun olmadıkları ve sebebin uyuşturucu tüketimi ve/veya sonuçları olduğuna inandıkları anlaşılmıştır.

Uyuşturucu Kullanımının Çocuklar Üzerindeki Etkileri: Katılımcıların bu temada farklı görüşler sundukları görülmekle birlikte genel olarak bağımlı babayı taklit etme; babanın bağımlılığı nedeniyle azalan sosyal ilişkiler; bağımlılık nedeniyle çocuklarla baba arasında çıkan tartışmalar ve utanma duygusunun varlığı dikkat çekmiştir.

Maddeyi Bırakma Sürecinde Çocuğun Rolü: Bu temada babaların çocukların geleceği için maddeyi bırakma kararı ve çocuklara bakmak için maddeyi bırakma kararı olmak üzere iki kavramsal kategori olduğu görülmektedir.

Peled vd., (2012) MKB tanılı erkeklerin baba kimliğini nasıl algıladığını araştırdığı nitel çalışmada iki metodan tedavi merkezinden hizmet alan ve araştırmaya katılımda gönüllü olan 12 İsrailli MKB tanılı baba ile yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirmiştir. Babaların yaşları 38-55 arasında değişirken ortalama çocuk sayıları 3'tür ve çocukların

yaşları 5-27 arasında değişmektedir. Yarı yapılandırılmış görüşme formu ile yapılan her görüşme yaklaşık bir buçuk saat sürmüş,görüşmeler kaydedilerek tamamen yazıya geçirilmiş; tanımlayıcı ayrıntılar çıkarılmış ve hem katılımcılara hem de metinde adı geçen kişilere hayali isimler verilmiştir. Veri analizinde Nvivo ile nitel veri analizi yapılmış, 14 ana kategori ve alt kategori belirlenmiştir. Anahtar kategoriler şu şekildedir: babalık nedir, babalığım, ebeveynlerimle ilişkilerim ve onların babalığıma etkileri, yaşam değerlendirmem, çocuklarım ve onlarla ilişkilerim, gelecek beklentileri ve umutları, benlik algısı, uyuşturucu bağımlılığının etkisi- kişinin babalığı, uyuşturucu bağımlılığı tedavisi ve etkisi, eşi ve çocukların annesiyle ilişkisi, başkalarının beni baba olarak nasıl algıladığı, çocukken anlamlı deneyimler, yetişkin olarak anlamlı deneyimler, iş ve para. Bunlar daha sonra fikirler ve deneyimler arasındaki benzerlikler ve farklılıklar açısından analiz edilerek bulguların daha geniş bir çerçevesini oluşturmayı amaçlayan seçici bir kodlama süreci aracılığıyla analitik ve tematik kategoriler halinde düzenlenmiştir. Görüşmeler üzerinden yapılan içerik analizi sonucunda katılımcıların dört farklı aşamadan oluşan bir ebeveyn kimliği oluşumu sürecinden geçtikleri görülmüştür. Bunlar: yokluk, uyanma, sorumluluk alma ve kendini bir baba olarak yeniden şekillendirme kararlılığı. Araştırmadaki babaların baba kimliği oluşturma sürecine bakıldığında öncelikle babalık hikayeleri, çoğu durumda madde bağımlılığı nedeniyle babalıktan uzak kalmalarıyla başlamış, hayatlarının belirli bir aşamasında, kendi deyimleriyle bir "uyanış" yaşamışlar ve babalıktan yoksun (fiziksel ve duygusal olarak) olduklarının farkına varmışlardır. Bu uyanışın, baba olarak geçmişteki başarısızlıklarının sorumluluğunu kabul ederek ifade ettikleri içsel bir değişim arzusunu tetiklediğini bildirmişlerdir. ‘‘Sorumluluğu Kabul Etme ve Değişime Karar Verme’’ aşamasında ise katılımcılar babalığı sorumlulukla eşleştirmiş ve bazı babalar için sorumluluk almak, yoklukları nedeniyle kişisel olarak zarar verdikleri kişiler ve ayrıca toplum tarafından affedilme arzusunu taşımaktadır. ‘‘Yeniden Biçimlendirilmiş Babalık’’ evresinde ise babaların değişim dereceleri birbirinden farklı olarak; bazıları tamamen değiştiklerini ve bunu korumaları gerektiğini düşünürken bazıları ise kendilerini bu değişim sürecinin henüz

başında görmektedir. Bir baba ise yeniden biçimlenme isteğinin henüz harekete geçme aşamasında olmadığını belirtirken baba kimliğini eksiklik ve başarısızlıkla açıklamıştır. Katılımcılar, değişen babalık biçimlerini, geçmişteki problemli yokluklarının aksine, çocuklarının yaşamlarında fiziksel ve duygusal olarak var olmaya özel vurgu yaparak, tanımlamışlardır. Baba olarak var olmak, "her şey" ve "her zaman" gibi kelimelerin sıklıkla kullanılmasından da anlaşılabileceği üzere idealize edilmiş terimlerle ifade edilmiştir. Babalar olarak yaşadıkları değişimin bir başka yönü de çocukları ile olan ilişkilerinde kendini göstermiştir. Babalıklarından aldıkları keyif ve doyum üzerinde dururken bunun tedavilerini destekleyici niteliğine de değinmişlerdir. Ayrıca katılımcıların yeniden yapılandırılmış babalıklarının, kendi babalarınınkiyle taban tabana zıt olduğu fark edilmiştir. Ayrıca MKB tanılı babaların tanımladıkları baba kimliğinin, geleneksel biyolojik, ailevi ve sosyal olanla örtüşmediği görülmüştür. Zira geleneksel babalığın çocuğun doğumuyla hatta hamilelik döneminde başladığı kabul edilirken MKB tanılı babalar babalıklarının başlangıcını babalıklarının ilerleyen yıllarında ve çocukları büyüdüğünde kabul etmişlerdir. Uyanış döneminden önce madde kullanılan dönem katılımcıların -hepsi için babalıklarından önce gelen- bağımlı kimliğinin, babalık kimliğiyle açıkça çeliştiği görülürken uyanış döneminden sonra bu durum değişmiştir.

Söderström ve Skårderud (2013), madde kullanımı olan babaların babalık olgusu üzerine olgubilim deseninde nitel olarak gerçekleştirdikleri araltırmanın çalışma grubunda, yatılı bir madde bağımlılığı rehabilitasyon merkezindeki programlara katılan MKB tanısı olan ve okul öncesi dönemde çocuğa sahip 8 Norveçli baba yer almıştır. Verilerin toplanmasında gözlem ve odak grup görüşmeleri kullanmışlar, hastaların sosyo-demografik bilgilerini dosyalarından almışlar ve veri analizini olgubilimsel analiz ile Nvivo 7 programı yardımıyla gerçekleştirmişlerdir. Odak grup görüşmelerinde ebeveynlik deneyimi, uyuşturucularla ilişki, aile yaşamı, ebeveyn rolü, ebeveyn kimliği gibi konular ele alınmıştır. Araştırma sonucunda madde bağımlısı babaların kendilerini baba olarak nasıl algıladıklarına dayanarak, iyi baba, kötü baba ve görünmez baba olarak üç tür baba tipi kavramsallaştırmışlardır. İyi babanın özellikleri; daha şefkatli, madde

bağımlılığından kurtulma konusunda umutlu, duygusal ve finansal olarak ailesini desteklemeye istekli olarak açıklanmıştır. İyi babalarda koruyucu baba özelliği, yansıtıcı baba ile şefkatli ve katılımcı baba özelliği tespit edilmiştir. Koruyucu babalarda içgüdesel olarak koruma mekanizması olduğu düşüncesi varken; yansıtıcı babalarda babalık kimliğininin kendi çocukluk yaşantılarıyla inşa edildiğini; şefkatli ve katılımcı babaların çocuğun hayatına anne kadar katıldığını görmüşlerdir. Kötü babalar bencil, küfürbaz olma, dikkatsizlikle hareket etme özellikleriyle tasvir edilmiştir. Kötü babalarda başarısız baba olma, müdahaleci baba olma ve öngörülemeyen baba olma boyutları öne çıkmaktadır. Görünmez baba olarak tanımlanan babaların çocukları göz ardı ettiği ya da uzak durduğu belirtilmektedir. Görünmez babalık ise engellenen baba, saklanan baba, şantajcı baba, kendine görünmez baba, devamsız baba ve güvensiz baba tipleriyle açıklanmıştır.

Torres vd. (2018) yatılı MKB tedavisi gören babalar için Kara Kutu Ebeveynlik Programı'nın bir fizibilite denemesini gerçekleştirmiştir. Programın amacı babalardaki suçluluk ve umutsuzluk duygularının neden olabileceği yardım arayışının önündeki potansiyel engelleri azaltmak olarak ifade edilmektedir. Çalışma, talep, uygulama, ön etkinlik ve kabul edilebilirliği değerlendiren karma bir yöntem tasarımına sahiptir. Ölçümler, ebeveynlik öz yeterliliği ve memnuniyeti, ebeveyn-çocuk ilişkisinde algılanan yakınlık, suçluluk ve bağlılık duyguları ve tedaviden memnuniyet üzerine ön ve son anketleri içermektedir. Ayrıca, tedavi sonrasında katılımcılarla yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Dört grupta 19 baba programı başarıyla tamamlamıştır. Müdahalenin ardından babaların, suçluluk duygularında önemli bir azalma ve ebeveynlik konusunda yardım aramaya devam etmek için güçlü bir motivasyon görülmüştür. Ebeveyn öz yeterliliği ve ebeveyn-çocuk ilişkisinde algılanan yakınlık, tedavi öncesinden sonrasına önemli ölçüde iyileşmemiştir (Çalışmada bu durumun nedeni çalışmadaki katılımcı sayısının az olması ile ilişkilendirilmiştir.). Nitel veriler, babaların programdan oldukça memnun olduğunu göstermektedir. Tedaviden memnuniyet, ebeveyn öz yeterliliği ile güçlü bir şekilde ilişkilidir. Sistemik engeller, bazı tedavi merkezlerinde

programın uygulanmasını engellemiş ve programın bazı bölümleri birden fazla merkezde uygulanamamıştır. Genel olarak programın, suçluluk duygusu ve umutsuzluk gibi yardım arayışının önündeki engelleri azaltma konusunda umut vaat ettiği, ancak başarılı bir uygulama için doğru hizmet yapısına ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir.

Garramone vd. (2021) Amerika Birleşik Devletleri'nin metropol bölgesinde halihazırda ayaktan uyuşturucu tedavisi programında olan ve sağlık kuruluşundan hizmet almayan MKB tanılı babalar için Kawa Modelini (katılımcının geçmiş ve şimdiki deneyimlerinin fiziksel bir temsili olmaya hizmet ederek araştırmacıların katılımcının hikayesini bir nehir metaforları aracılığıyla keşfetmesine olanak tanıyan model) kullanarak ve yarı yapılandırılmış görüşmeler yaparak ‘‘Madde kullanım bozukluğu olan erkekler ebeveynlik yolculuklarına nasıl bakıyor?’’ sorusuna cevap aradıkları olgubilim deseninde gerçekleştirdikleri nitel araştırmada çalışma grubunda MKB tanılı, 18 yaş üstü, en az 1 çocuğu olan ve yaşları 29-60 arasında, çocuk sayısı ise 1-3 arasında değişen 5 baba yer almaktadır. Araştırma sonuçları Kawa Modeli üzerinden temalaştırılmıştır:

Tema 1: ‘‘Nehir akışım sürekli değişiyor: İyileşmem üzerinde çalışırken daha istikrarlı, ancak aktif bağımlılık içindeyken çok çalkantılı.’’ Kawa modeli, kişinin nehrindeki suyu, bireyin yaşam enerjisi veya yaşam akışı olarak tanımlamaktadır. Araştırmaya katılan beş katılımcının tümü, aktif olarak uyuşturucu kullanıp kullanmamalarına veya iyileşmeye yönelik adımlar atmalarına bağlı olarak, nehir akışlarının babalık yolculukları boyunca sürekli değiştiğini anlatmıştır.

Tema 2: ‘‘Artık iyileşme sürecine girdiğime göre, uyuşturucu bağımlılığımın, özellikle aile ilişkilerimde zorluklar yaratan bir kaya olduğunu fark ediyorum.’’ Kawa modeli kayaları kişinin yaşam yolculuğu boyunca karşılaştığı zorluklar, engeller veya sorunlu yaşam koşulları olarak tanımlamaktadır. Geriye dönüp bakıldığında, katılımcıların uyuşturucu bağımlılıklarını büyük bir kaya olarak tanımladığı görülmüştür. Katılımcıların hepsinin bağımlılıklarının hayatlarında çoğu zaman öncelik olduğunu, bunun da kendileri, aileleri ve özellikle çocukları arasında utanç, incinme ve izolasyona neden olduğunu ifade etmiş ve kayanın bu boyutunun sürekli değiştiğini ve zaman zaman

nehirde çalkantılı sular yaratan ve nehir akışını kısıtlayan bir kaya gibi göründüğünü belirttikleri görülmüştür.

Tema 3: ‘‘Genel iyileşme yolculuğumu dalgaların karaya attığı odun olarak görüyorum: Yüksek gücüm onu bir arada tutarken, günlük rutinim nehrimin günlük akışına yardımcı oluyor ve onu engelliyor.’’ Kawa modelinde dalgaların karaya attığı odun, kişinin nehrin akışını olumlu veya olumsuz yönde etkileyebilecek kişisel kaynaklarını simgelemektedir. Tüm katılımcılar, iyileşme sırasında dalgaların karaya attığı odunun birincil kaynağı olarak daha yüksek bir güç ve yol gösterici güç belirlerken bu yol gösterici güçler, iyileşmelerine yönelik çalışmak için gereken yapıyı ve rutini yaratmıştır. Örneğin; bir baba iyileşmek için ilahi duygularla motive olurken başka bir baba vefat eden büyükannesi gibi bir yakınını, başka bir baba pozitif enerjiyi- çocuklarını ve hedeflerini, bir baba işini ve sormluluklarını temiz kalmak için motivasyon kaynağı olarak görmüştür. İki baba ise aynı yaşantıyı hem olumlu hem olumsuz olarak atfetmiştir. Babalardan biri hapishanede olduğu sürede burada madde kullanmayarak iyi hissetmenin kendini motive ederken aynı zamanda aileden uzakta olduğu için ailesiyle ilişkisine zarar verdiğini, diğer baba ise emekli olmasının kendisine daha fazla zaman ayırmasını sağlarken aynı zamanda bu boşluğun hastalığının nüksetmesine neden olduğu görülmüştür.

Tema 4: ‘‘Nehir kıyımın temeli, iyileşme planım ve başkalarıyla olan derin ilişkilerim tarafından destekleniyor.’’ Kawa modelinde nehir kıyısı, bireyin nehir akışını destekleyen sosyal ve fiziksel ortamlarını simgelemektedir.Tüm katılımcıların, nehir kıyılarının bir parçası olarak, babalık yolculukları boyunca nehirlerinin akışını olumlu yönde etkileyen çeşitli sosyal ve fiziksel destekleri tanımladığı; nehir kıyılarında aile, arkadaşlar, rehabilitasyon programları, kilise, destek grupları ve uyuşturucu mahkemeleri olduğu görülmüştür. Sonuçta, katılımcıların çevrelerindeki desteklere ilişkin algılarına bağlı olarak belirlenen nehir kıyılarının belirli noktalarda geniş, diğerlerinde ise daha dar olduğu ve bunun da nehrin akış hızını değiştirdiği, nehir kıyılarının, baba olarak rollerini daha da güçlendiren farklı derecelerde yön ve destek sağladığı görülmüştür.

Türkiye'de Yapılan Araştırmalar

Yapılan araştırmalar incelendiğinde Türkiye'de özellikle erken çocukluk çağında çocuğu olan MKB tanılı babalar üzerine yapılan nitel bir çalışmaya rastlanmamıştır. Fakat MKB tanılı ebeveynler ve çocukları ile madde kullanım bozukluğunun farklı boyutları üzerine yapılan MKB tanılı babalar hakkında bulgulara yer veren araştırmalar mevcuttur. Bu bölümde ilgili araştırmalara yer verilmektedir.

Çengel-Kültür vd. (2006) alkol bağımlılığı olan babaların çocuklarının alkol bağımlılığı olmayan babaların çocuklarına göre davranışsal ve bilişsel işlevler alanlarında ve psikopatoloji açısından farklılık gösterip göstermediğini incelemiştir. Araştırma grubu alkol bağımlılığı olan 34 babanın 6-16 yaş arasındaki 46 çocuğundan oluşurken, kontrol grubu ise herhangi bir ruhsal hastalık nedeniyle hastanede izlemi olmayan 34 babanın 6-16 yaş arası 36 çocuğundan oluşmuştur. Çalışmada, araştırma ve kontrol grubu, çocukların yaş ve cinsiyet özellikleri ve ailelerin SED düzeyleri açılarından eşleştirilmiş; tüm çocuk ve ergenler Okul Çağı Çocukları için Duygulanım Bozuklukları ve Şizofreni Görüşme Çizelgesi-Şimdi ve Yaşam Boyu Şekli, Çocuk ve Gençlerde Davranış Değerlendirme Ölçeği, Conners Anababa Derecelendirme Ölçeği, Öğretmen Bilgi Formu ve Conners Öğretmen Derecelendirme Ölçeği ve Wecshler Çocuklar İçin Zeka Ölçeği (WÇZÖ) ile değerlendirilmiştir. Annelerde ise psikiyatrik belirtilere Belirti Tarama Listesi ile bakılmıştır. Araştırma sonucunda, alkol bağımlılığı olan babaların çocuklarının kontrol grubundaki çocuklara göre daha fazla psikiyatrik tanı aldığı, Öğretmen Bilgi Formu ve Conners Öğretmen Derecelendirme Ölçeği'nde araştırma grubunun daha yüksek puan aldığı görülmüştür. Ayrıca alkol bağımlılığı olan babaların eşlerinde kontrol grubundaki eşlere göre daha yüksek oranda psikiyatrik belirti düzeyi olduğu tespit edilmiştir.

Özcan-Demir (2006), ailedeki madde bağımlılığının ergenin sapmış davranışlara yönelmesindeki etkisi üzerine yapmış olduğu survey çalışmasında 726 gençten toplanan veriler sonucunda; gençlerin ebeveynlerinin madde bağımlısı olması ile gençlerin madde

bağımlısı olmasının ilişkili olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca yakın akrabasında uyuşturucu bağımlılığı olan gençlerin çoğunluğunun kendisinin alkol bağımlılığı olduğunu, baskıcı - otoriter tutuma sahip ve izin verici-ilgisiz tutuma sahip babalarda uyuşturucu madde bağımlılığının yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Madde bağımlısı babaların madde bağımlısı olmayan babalara göre çocuğuna daha fazla şiddet uyguladığı, babası madde kullanan gençlerin arkadaşlık kurmasının güçleştiği, madde bağımlısı babaların çocuklarının madde bağımlısı olmayan babaların çocuklarına göre kendini daha sinirli hissettiği, babaların madde kullanımının intihara teşebbüs ihtimalini artırdığı da araştırmanın bulguları arasındadır.

Çalışkan (2015), NP İstanbul Nöropsikiyatri, İstanbul Tıp Fakültesi, Yedikule Surp Pirgiç Ermeni ve Balıklı Rum Hastaneleri Bağımlılık Birimlerinde yürüttüğü kesitsel araştırmada MKB olan bireylerin çocuklarında dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu (DEHB) semptom sıklığını araştırmıştır. Çalışma grubunda yatarak ve ayaktan takip ve tedavi edilen DSM- 5' e göre MKB tanı kriterlerini karşılayan, ek bir Eksen I tanısı almayan, evliliği halen devam eden, çocuğu 6-18 yaş arasında olan ve çalışmaya gönüllü olarak katılımı kabul eden 31 hastanın 50 çocuğu deney grubunda yer alırken; kontrol grubunda ise geçmişte psikiyatrik tanı ve tedavi almamış, evliliği halen devam eden, çocuğu 6-18 yaş arasında olan ve çalışma grubunu oluşturan MKB olan bireylerin çocukları ile yaşları, cinsiyetleri ve eğitim durumları eşlemiş olan gönüllü katılımı kabul eden 44 bireyin 50 çocuğu yer almıştır. Veriler Kişisel Bilgi Formu, Erişkin DEB/DEHB Tanı ve Değerlendirme Envanteri, Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği ve Okul Çağı Çocukları için Duygulanım Bozuklukları ve Şizofreni Görüşme Çizelgesi-Şimdi ve Yaşam Boyu Şekli ile toplanmıştır. Çalışmada babalarında MKB tanısı olan deney grubundaki çocuklar ile babalarında psikiyatrik tanı geçmişi olmayan kontrol grubundaki çocukları karşılaştırılmıştır. Babaları MKB grubunda yer alan çocukların %12'sinin daha önce psikiyatrik tanı aldığı, %88 ise almadığı görülürken; kontrol grubunda ise babaların %6'sı çocuklarının daha önce psikiyatrik tanı aldığını, %94'ü ise çocuklarının daha önce psikiyatrik tanı almadığını bildirmiştir. Çocuklarının hangi

tanıları aldığı sorulduğunda MKB grubunda olan babaların %4'ü çocuğunun daha önce DEHB tanısı aldığını, %2'si çocuğunun daha önce MKB tanısı aldığını, %4'ü Yaygın Anksiyete Bozukluğu tanısı aldığını bildirmiştir. Bir baba çocuğunun psikiyatrik tanı aldığını bildirdiği halde tanının ne olduğunu belirtmemiştir. Kontrol grubundaki babaların ise %4'ü çocuğunun DEHB tanısı aldığını, %2'si çocuğunun Kaygı Bozukluğu (KB) tanısı aldığını bildirmiştir.

Sancar (2017) madde kullanım bozukluğunun kişilerin yaşamları üzerine olumsuz etkileri ile hastaların işlevsellikleri ve evlilik uyumlarının incelendiği çalışmasında Gaziantep 25 Aralık Devlet Hastanesi-Ahmet Şireci Alkol ve Madde Bağımlılığı Tedavi ve Eğitim Merkezi (AMATEM) polikliniğindeki MKB olan hastalarla çalışmıştır. Veri toplanırken Tanıtıcı Bilgi Formu, hastaların işlevselliklerini değerlendirmek için "Kısa İşlevsellik Değerlendirme Ölçeği" ve çift uyumlarını değerlendirmek için "Çift Uyum Ölçeği" kullanılmıştır. Babalık üzerine elde edilen bulgular incelendiğinde örneklemdeki 309 hastadan, %40,5'i çocuk sahibi olduğunu, %59,7'si madde kullanımı yüzünden bir daha çocuk sahibi olmak istemediklerini belirtirken; çocuğu olduğunu belirten hastaların %41,3'ünün sorumluluklarını yerine getiremediği, %22'sinin çocuklarını yük olarak gördüklerini ve %49,2'sinin çocuklarına bakamadıkları; çocuklarına büyükanne-baba/akrabalar/sağlıklı eşin baktıkları bulgularına rastlamıştır.

Uzal (2019), madde bağımlılığı ile ilişkili psikolojik faktörlerin incelenmesi üzerine Sincan Cezaevi'nde yaptığı nitel araştırmada görüştüğü hükümlü ve tutuklu olarak bulunan 21 uyuşturucu madde bağımlısı veya geçmişte uyuşturucu madde kullanmış 18 yaş altı kişilerle yaptığı görüşmeler sonucunda görüşülen kişilerin %19'unun ailesinde uyuşturucu kullanan kişilerin olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Aktürk (2021) baba oğul ilişkisi kapsamında babaların, çocuklarının madde kullanımı hikayesindeki konumlanışı üzerine yaptığı nitel çalışmada yirmi madde kullanıcısı ve yirmi madde kullanan oğlu olan baba ile görüşmeler yapmış ve bu görüşmelerden elde edilen veriler fenomenolojik yöntemle analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda madde

kullanıcıları ve babaları arasındaki ilişkinin genel itibariyle olumsuz nitelikte olduğu, babaların madde kullanımı açısından önemli tetikleyici bir unsur olarak görülebileceği, baba oğul arasındaki ilişkinin seyri düzelmeye başladığında bunun madde kullanım tedavisine de yansıyabileceği, babaların tedaviye katılımlarının düşük olduğu, babaların tedaviye katılımları arttıkça, tedaviden elde edilen sonuçların daha olumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kantaş-Yılmaz vd. (2021) alkol ve MKB olan ebeveynlerin çocuklarında karşılaşılan davranış sorunlarını tespit etmeyi amaçladığı çalışmada AMATEM Kliniğine yatırılan 6-18 yaş arasında çocuğu olan 60 erkek hastadan Conners Anababa Derecelendirme Ölçeği, Çocuk ve Ergenlerde Yıkıcı Davranım Bozuklukları için DSM-IV'e Dayalı Tarama ve Değerlendirme Ölçeği – Turgay ve DSM-III-R Kişilik Bozuklukları için Yapılandırılmış Klinik Görüşme -SCID-II ile veri toplamış ve alkol ve MKB olan ebeveynlerin çocuklarında, %52 oranında ataklık/hiperaktivite, %45 oranında öğrenme sorunu , %41,7 oranında kaygı, %20 oranında psikosomatik sorunlar ve %15 oranında davranım sorunu olan olduğu bulgusuna rastlanmıştır. Ailede madde kullanım öyküsüne bakıldığında ise ailede madde öyküsü olan ebeveynlerin çocuklarında öğrenme sorunu %69,2 oranında görülürken, aile öyküsü olmayan ebeveynlerin çocuklarında oran sadece %35,7'dir. Kaygı sorunu ise ailede madde öyküsü olanlarda %61,9 iken, ailede madde öyküsü olmayanlarda %38,1 olarak tespit edilmiştir.

Özetle; ilgili alan yazın tarandığında yurtiçinde özellikle MKB tanılı babalar üzerine yapılan nitel çalışmalara rastlanmadığı fakat MKB tanılı bireyler hakkında yapılan nicel ve nitel araştırmalardaki katılımcılardan çocuğu olan babalar hakkında sınırlı sayıda bilgi (MKB tanılı bireylerin kendi çocuklarına etkileri, aile içi durumları, ailesinde MKB tanılı birey olma durumu, MKB tanılı bireyin kendi babasıyla ilişkisi) edinildiği görülürken yurtdışında MKB tanılı babalar üzerine yapılan nitel araştırmaların ise sınırlı sayıda olduğu, çalışmalar farklı ülkelerde yapıldığı için kültürel bağlamda çıkarımlar yapılabildiği tespit edilmiştir. Bu çalışmada ise Türkiye'deki MKB tanılı babaların kendi babalığına ilişkin düşünceleri, deneyimleri ve aile içi ilişkileri çalışılmıştır.

BÖLÜM IV

YÖNTEM

Bu bölümde araştırma deseni, çalışma grubu, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve verilerin çözümlenmesi açıklanmaktadır.

Araştırmanın Deseni

Araştırmada, nitel araştırma desenlerinden olgubilim deseni kullanılmıştır. Olgubilim deseni farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanır (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 69) ve yaşanmış gerçekliği somut olarak sunar (Van Manen, 2014, s. 41). Bu araştırmada, madde kullanım bozukluğu tanılı babaların aile içi ilişkileri, babalık rolüne ilişkin görüşleri, deneyimleri ve baba – çocuk ilişkisi babaların kendi bakış açısından detaylarıyla ortaya koymak amaçlandığı için olgubilim deseni kullanılmıştır. Araştırmadaki olgu ‘‘madde kullanım bozukluğu tanılı baba olma’’ olgusudur.

Çalışma Grubu

Olgubilim araştırmalarında veri kaynakları araştırmanın odaklandığı olguyu yaşayan ve bu olguyu dışa vurabilecek veya yansıtabilecek bireyler ya da gruplardır (Yıldırım ve

Şimşek, 2018, s. 71). Bu araştırmada madde kullanım bozukluğu tanılı babalar ile çalışılmıştır. Bu nedenle amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Bu örnekleme türünde temel anlayış önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan bütün durumların çalışılmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 122). Araştırmanın çalışma grubunda İstanbul'da bir hastanenin AMATEM kliniğinde ayaktan tedavi hizmeti alan, madde kullanım bozukluğu tanılı 30 baba yer almaktadır. Görüşülen babaların belirlenmesindeki ölçütler şunlardır:

1. Kişinin madde kullanım bozukluğu tanısı olması
2. Kişinin tedavide remisyon sürecinde olması
3. Erken çocukluk döneminde (0-8 yaş) en az bir çocuğu olması
4. Eşle ve çocukla birlikte yaşaması
5. Ek bir psikolojik tanısı olmaması
6. Araştırmaya katılmaya gönüllü olması

Çalışma grubunun büyüklüğü kuramsal örnekleme yaklaşımı ile belirlenmiştir. Glaser ve Strauss (1967) araştırma sorusunun cevabı olabilecek kavram ve süreçlerin tekrar etmeye başladığı aşamaya (doyum noktası) kadar veri toplamaya devam edilmesi gerektiğini belirtmektedir ve bunlar da genellikle az araştırılmış ya da hiç çalışılmamış olgu, olay ve durumlara işaret etmektedir (Aktaran Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 125). İlgili Türkçe literatür incelendiğinde MKB tanılı baba olma olgusu üzerine araştırma yapılan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Nitekim yurt dışında yapılan araştırmalarda da MKB tanılı babalarla ilgili sınırlı sayıda çalışma olduğu (Garramone vd., 2021; Katz, 2012; Williams, 2014) belirtilmektedir. MKB tanılı baba olma olgusunun çalışıldığı bu araştırmada babalarla görüştükçe benzer duygu, düşünce ve deneyimlerin tekrarlanmaya başlaması nedeniyle çalışma grubu 30 MKB tanılı babadan oluşmuştur. Çalışma grubunu oluşturan babalar ''B1, B2, …B30'' şeklinde kodlarla tanımlanmıştır. Bulgular bölümünde doğrudan alıntılara yer verilirken alıntının sonunda ifadenin sahibi olan babaya ait özet

özellikler ‘‘katılımcı kodu (B1 vb.); yaş (30 vb.), eğitim durumu (ortaokul vb.), meslek (pazarcı vb.), çocuk sayısı (1 çocuk vb.)’’ sıralaması ile verilmektedir. Örneğin; ‘‘B1; 30, ortaokul, pazarcı, 1 çocuk’’ gibi.

Katılımcıların demografik özellikleri Tablo 1 ve Tablo 2’de verilmiştir:

Tablo 1

Katılımcıların Kişisel Bilgileri

Katılımcı	Yaş	Eğitim durumu	Meslek	Çalışma Durumu
B1	30	Ortaokul (lise terk)	Pazarcı	Evet
B2	27	İlkokul (ortaokul terk)	Mobilyacı	Evet
B3	30	Ortaokul (lise terk)	Kimyacı	Evet
B4	35	Lise	Grafik tasarımcı	Evet
B5	40	Lise	Elektrikçi	Evet
B6	35	Ortaokul (Lise terk)	Emlakçı	Hayır
B7	36	Ortaokul (Lise terk)	Dekoratör	Evet
B8	36	Lise	Şoför	Hayır
B9	45	İlkokul (ortaokul terk)	Kuaför	Evet
B10	26	Ortaokul (lise terk)	Elektrikçi	Evet
B11	36	İlkokul	Tornacı	Hayır
B12	29	Ortaokul	Kurye	Evet
B13	27	Lise	Otomotiv Sektörü	Evet
B14	44	Okuryazar	Mobilyacı	Hayır
B15	42	Ortaokul	Şoför	Hayır
B16	28	Lise (üniversite terk)	Muhasebeci	Evet
B17	29	Lise	Depo Görevlisi	Evet
B18	29	Ortaokul	Elektrikçi	Hayır
B19	38	Ön lisans	Kalite Güvence	Evet
B20	38	Lisans	Belirtmek İstemedi	Evet
B21	35	İlkokul	Tezgahtar	Evet
B22	29	Lise	Organizatör	Evet
B23	34	Ortaokul (lise terk)	Güvenlik Görevlisi	Evet
B24	33	Ortaokul (lise terk)	İnşaat İşçisi	Evet

B25	29	Lise	Satış Pazarlama	Hayır
B26	30	Ortaokul (lise terk)	Turizmci	Evet
B27	41	İlkokul	Şoför	Evet
B28	41	İlkokul	Otomotiv Sektörü	Evet
B29	32	Ortaokul	Kuaför	Evet
B30	34	Lise	İlaç Mümessili	Evet

Araştırmaya katılan babaların yaşları 26-44 arasındadır. Babaların eğitim durumları; 1 okuryazar, 6 ilkokul, 12 ortaokul, 1 ön lisans, 1 lisans şeklindedir. 11 baba mezuniyet kademesinden bir üst eğitim kademesini yarıda bırakmıştır. Babalardan biri mesleğini belirtmek istememiştir. Katılımcı babaların meslekleri 1 pazarcı, 2 mobilyacı, 1 kimyacı, 1 grafik tasarımcı, 3 elektrikçi, 1 emlakçı, 1 dekoratör, 3 şoför, 2 kuaför, 1 tornacı, 1 kurye, 2 otomotiv sektörü, 1 muhasebeci, 1 depo görevlisi, 1 kalite güvence, 1 tezgahtar, 1 organizatör, 1 güvenlik görevlisi, 1 inşaat işçisi, 1 satış pazarlama, 1 turizmci, 1 ilaç mümessili şeklindedir. 23 baba şu an çalışırken; 7 baba çalışmamaktadır.

Tablo 2

Katılımcıların Aile Bilgileri

Katılımcı	Eşin yaşı	Eşin eğitim durumu	Eşin mesleği	Eşin çalışma durumu	Çocuk sayısı	Aile türü
B1	34	Lisans	Hemşire	Hayır	1	Geniş
B2	26	Lise	Ev Hanımı	Hayır	1	Çekirdek
B3	27	Lise	Ev Hanımı	Hayır	2	Geniş
B4	35	Lise	Satış pazarlama	Evet	1	Çekirdek
B5	36	Lise	Estetisyen	Evet	1	Çekirdek
B6	37	Ön lisans	İşletme	Evet	3	Geniş
B7	34	Ortaokul	Ev hanımı	Hayır	2	Geniş
B8	28	Lisans	Kimyacı	Hayır	3	Çekirdek
B9	37	Lisans	Eczacı	Evet	2	Çekirdek
B10	24	Ortaokul	Ev hanımı	Hayır	2	Çekirdek
B11	30	Lise	Kasiyer	Evet	1	Geniş

B12	22	Ortaokul	Ev hanımı	Hayır	1	Çekirdek
B13	24	Ön lisans	Çocuk gelişimci	Hayır	1	Çekirdek
B14	40	İlkokul	Ev hanımı	Hayır	4	Çekirdek
B15	41	Ortaokul	Ev hanımı	Hayır	3	Çekirdek
B16	29	Lise	Ev hanımı	Hayır	1	Geniş
B17	29	Ön lisans	Grafiker	Hayır	1	Geniş
B18	26	Ortaokul	Ev hanımı	Hayır	1	Çekirdek
B19	30	Lisans	Satış pazarlama	Evet	1	Çekirdek
B20	33	Lisans	Mühendis	Hayır	2	Çekirdek
B21	32	Lise	Ev hanımı	Hayır	2	Çekirdek
B22	38	Lise	Müzisyen	Evet	2	Çekirdek
B23	32	Ortaokul	Ev hanımı	Hayır	1	Çekirdek
B24	28	İlkokul	Ev hanımı	Hayır	2	Çekirdek
B25	22	Lise	Bilgisayar programcısı	Hayır	1	Çekirdek
B26	30	Ön lisans	Ev Hanımı	Hayır	2	Geniş
B27	41	İlkokul	Satış pazarlama	Evet	3	Geniş
B28	36	İlkokul	Ev Hanımı	Hayır	2	Çekirdek
B29	30	Lisans	Mühendis	Hayır	1	Geniş
B30	26	Lise	Satış pazarlama	Evet	1	Çekirdek

Katılımcı babaların eşlerinin yaşları 22-41 aralığında değişmektedir. Eşlerin eğitim durumu 4 ilkokul, 6 ortaokul, 10 lise, 4 ön lisans, 6 lisans şeklindedir. Eşlerin meslekleri 1 hemşire, 14 ev hanımı, 4 satış pazarlama, 1 estetisyen, 1 işletme, 1 kimyacı, 1 eczacı, 1 kasiyer, 1 çocuk gelişimci, 1 grafiker, 2 mühendis, 1 müzisyen, 1 bilgisayar programcısı şeklindedir. Eşlerin 9'u çalışırken; 21 eş çalışmamaktadır. Katılımcılardan 15 babanın 1 çocuğu, 10 babanın 2 çocuğu, 4 babanın 3 çocuğu, 1 babanın ise 4 çocuğu vardır. 10 baba geniş aile ile yaşarken; 20 baba ise çekirdek aile ile yaşamaktadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplamak için ''Yarı Yapılandırılmış Baba Görüşme Formu'' kullanılmıştır. Patton (2019) görüşmelerin kişilerin deneyimleri, fikirleri, duyguları ve

bilgileri ile ilgili doğrudan alıntılar yapılabilmesine olanak verdiğini; gözlemlerden elde edilen verilerin insanların etkinlikleri, davranışları, eylemleri ve insan deneyiminin gözlemlenebilen kısımları olan tüm kişiler arası etkileşimin ve örgütsel süreçlerin detaylı bir şekilde betimlenmesini mümkün kıldığını belirtmektedir. Olgu bilim deseninde görüşmeler, bir olay, durum veya deneyim hakkında ilk elden bilgi sahibi olan bireylerle gerçekleştirilir (Mutluer, 2018, s. 100). Van Manen (2014) yaşanmış gerçekliğe düşünce ve dil aracılığıyla ulaşılacağını belirtir (s. 42). Buradan hareketle araştırmada madde kullanım bozukluğu tanılı babalar ile görüşmek için bir yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme formu hazırlanırken alan yazın (Anlıak, 2004; Bozkurt, 2015; Dar, 2019; Dura, 2019; Kaya, 1997; Kuzucu, 2011; Mercan ve Tezel-Şahin, 2017; Mutlu, 2013; Öngider, 2013; Özcan-Demir, 2006; Şafak-Müftüoğlu, 2019; Uzal, 2019; Yıldırım, Engin ve Yıldırım, 2011) taranmış ve bu doğrultuda taslak bir görüşme formu oluşturulmuştur. Süreç içerisinde 1 psikiyatri uzmanı, 2 okul öncesi eğitim uzmanı, 1 çocuk gelişimi uzmanı, 1 sosyolog olmak üzere 5 uzmandan görüş alınarak gerekli düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Ankara'da madde kullanım bozukluğu tedavi hizmeti veren özel bir kurumdan hizmet alan remisyon sürecindeki 6 gönüllü baba ile pilot görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmeler sonucunda evlenmeden önceki aile ile evlendikten sonraki aile ile ilgili soruların daha net aktarılması gerektiği fark edilmiş ve bu soruların alternatif sorusu oluşturularak forma son şekli verilmiştir. Form 5 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde baba ve ailesine yönelik yaş, eğitim durumu, meslek gibi 14 demografik bilgi sorusu ve bu sorulara ait sondalar, ikinci bölümde madde kullanımına başlama yaşı, kullandığı maddeler gibi babanın madde kullanım öyküsüne yönelik sorular ve bu sorulara ait sondalar, üçüncü bölümde aile ile geçirilen zaman, aile içi görev ve sorumluluklar gibi evlenmeden önceki aile ile ilişkiler ve evledikten sonraki aile ile ilişkilere yönelik 12 soru ve bu sorulara ait sondalar, dördüncü bölümde babalığın tanımı, babanın görev ve sorumlulukları gibi katılımcının kendi babalığı ve babalık rolüne yönelik sorular ve bu sorulara ait sondalar,beşinci bölümde ise çocukla geçirilen

zaman, çocuğa hissedilen duygular gibi baba-çocuk ilişkisine yönelik 12 soru ve bu sorulara ait sondalar yer almaktadır.

Geçerlik ve Güvenirlik

Nitel araştırmada bulguların doğruluğunun kontrol edilmesi için inanılırlık, güvenilebilirlik, onaylanabilirlik ve aktarılabilirlik stratejilerin en az birinin belirtilmesi önerilmektedir (Creswell'den aktaran Başkale, 2016, s. 23). İnanılırlığı artırmak için kullanılan yöntemlerden biri olan katılımcı teyidi (Holloway ve Wheeler'den aktaran Başkale, 2016, s. 23) elde edilen verilerin düzenlenip rapor haline getirildikten sonra görüşülen kişilere gösterilerek katılımcıların teyidinin alınmasını içerir (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 280) ve bu yöntem ile araştırmanın geçerlik ve güvenirliğine katkı sağlanır. Araştırma sürecinde ses kaydıyla elde edilen veriler yazıya geçirilerek düzenlenip rapor haline getirildikten sonra görüşülen babalara gösterilerek katılımcı teyidi alınmıştır. Bu süreçte katılımcıların eklemek ya da çıkarmak istediği herhangi bir bölüm olmamıştır. Onaylanabilirlik için bir çalışmada ham veriler, analiz edilmiş veri, bulguların oluşumu, çalışma süreci, ölçümlerin nasıl geliştirildiği yer almalıdır (Lincoln ve Guba'dan aktaran Başkale, 2016, s. 26). Bu araştırmada yapılan görüşmelerin babaların izni doğrultusunda alınan ses kayıtları araştırmacı tarafından arşivlenerek saklanmakta, ses kayıtlarından deşifre edilen ifadeler doğrudan alıntılar şeklinde bulgular bölümünde yer almaktadır. Analiz basamakları betimlenmiş ve tema, kategori, alt kategori ve kodlar bulgular bölümünde tablolar halinde gösterilmiştir.

Elde edilen verilerde, görüşülen kişilerin düşünce ve deneyimleri doğrudan alıntılarla sunulmuştur. Nitel araştırmada 'ayrıntılı betimleme' ham verinin ortaya çıkan kavram ve temalara göre yeniden düzenlenerek okuyucuya yorumsuz olarak ve verinin özüne sadık kalınarak aktarılmasıdır ve araştırma sonucunda ulaşılan verilerin geçerlik ve güvenirliğine ilişkin önemli bir göstergedir (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 282).

Amaçlı örnekleme, araştırma konusuyla ilgili olan şeyin kapsama alınarak zengin ve doğru veri setine ulaşmayı sağlayan bir tekniktir (Arslan, 2022, s. 400). Bu araştırmada amaçlı örnekleme yöntemi kullanılırken aynı zamanda örneklemin seçilmesindeki ölçüt örnekleme ölçütlerine uyulmasına (Diri, 2014, s. 51) dikkat edilmiştir; bu durum aktarılabilirliğe hizmet etmektedir. Örneğin; yapılan görüşme başında eş ve çocukla yaşadığını beyan eden iki babanın görüşme esnasında verdiği cevaplarda boşanma sürecinde olduğu ve uzun süredir eş ve çocukla aynı evde yaşamadığı tespit edildiği için babaya katılımı için teşekkür edilerek görüşme sonlandırılmış ve bu veriler araştırma sonuçlarına dahil edilmemiştir. Bunun dışında araştırmadaki tüm katılımcılar ölçütlerin tamamını karşılamış, bu nedenle veriler çalışmada kullanılmıştır.

Yin (2011, s. 78) geçerlilik için araştırma sonuçlarının çalışılan olguyu doğru biçimde yansıtması ve temsil edebilmesi için verilerin buna uygun olarak toplanması ve yorumlanması gerektiğini belirtir. Bu araştırmada kullanılan görüşme formu için 1 psikiyatri uzmanı, 2 okul öncesi eğitim uzmanı, 1 çocuk gelişimi uzmanı, 1 sosyolog olmak üzere 5 uzmandan görüş alınmıştır. Uzman görüşleri doğrultusunda revize edilen formlarla pilot görüşmeler geçekleştirilmiştir. Nitel araştırmalarda elde edilen veriler kavramsal kodlama ve sınıflama yoluyla temalar ve temalar arası ilişkiler kurulup yorumlanır (Wolcott'ten aktaran Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 238). Ayrıca araştırma sürecinin devamında da araştırmacının yaklaşımının geçerliğini değerlendirmek, bir başka bakış açısı ile geri bildirimde bulunmak ve araştırma deseni, veri toplama ve analiz, sonuçlara ulaşma ve yorum aşamalarının geçerli ve tutarlı olmasına katkıda bulunur (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 280). Araştırmada yapılan pilot görüşmelerin ve verilere esas olan görüşmelerin araştırmacı tarafından yapılan kavramsal kodlama ve sınıflama ile oluşturduğu temalar için ölçme alanından bir uzmandan görüş alınmıştır.

Görüşme öncesi katılımcılara imzalatılan Katılımcılar için Gönüllü Olur Formu'nda katılımcıların istedikleri zaman çalışmadan çıkma hakkının olduğu, bu çalışmaya katılmaları halinde herhangi bir ödeme almayacakları ve kendilerinin herhangi bir ödeme

yapmayacakları, kişisel bilgilerinin gizli tutulacağı bilgileri yer almaktadır. Katılımcıların hepsi bu formu imzalamış ve formlar araştırmacı tarafından arşivlenmiştir. Ayrıca katılımcılara araştırma kapsamında yapılan görüşmenin sadece araştırmacının yüksek lisans tez çalışması için yapıldığı, bu görüşmenin tedavi süreçlerinin bir parçası olmadığı, araştırmaya katılmak istemedikleri durumda tedavi süreçlerinin bu karardan etkilenmeyeceği hem araştırmacı hem de hastane içerisindeki yardımcı araştırmacı tarafından garanti edilmiştir. Tüm bu durumlar katılımcının samimi cevaplar vermesine katkı sunmuştur.

Verilerin Toplanması

Veriler, İstanbul'da bir hastanenin AMATEM kliniğinde ayaktan tedavi gören ve çalışma grubu ölçütlerini sağlayan madde kullanım bozukluğu tanılı babalar ile yapılan görüşmelerden elde edilmiştir. Bu doğrultuda öncelikle Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü üzerinden İstanbul İl Sağlık Müdürlüğü'nden gerekli izinler alınmıştır. İzinler alındıktan sonra araştırmanın yapılacağı hastanede, görüşmenin yapılacağı bir oda belirlenmiştir. Sonrasında hastanede ayaktan tedavi gören madde kullanım bozukluğu tanılı babalardan araştırmaya katılmaya gönüllü ve belirlenen ölçütleri karşılayan babalarla görüşme odasında görüşmeler gerçekleştirilmiş, görüşme esnasında ses kaydı alınmıştır. Yapılan görüşmelerden en kısa süren görüşme 43 dakika 28 saniye, en uzun görüşme 57 dakika 53 saniye sürmüştür. Görüşülen babalardan hiçbiri görüşmeyi yarıda bırakmamış, her bir baba tüm soruları eksiksiz yanıtlamıştır.

Verilerin Çözümlenmesi ve Yorumlanması

Araştırma kapsamında yapılan görüşmeler deşifre edildiğinde deşifre edilmiş bir görüşme en az 10 sayfa, en fazla 16 sayfa tutmuştur. 30 babadan elde edilen görüşmeler toplamda 364 sayfadır. Elde edilen tüm veriler Microsoft Office Word programı ile elektronik

ortama aktarılmış, görüşülen her babaya ‘‘B1, B2’’ gibi kodlar, görüşmede ismi geçen kişilere ise hayali isimler verilmiştir. Toplanan verilerin probleme ilişkin olarak neleri söylediği, hangi sonuçları ortaya koyduğu ön plana çıkarılmıştır. Araştırmacı, nitel verileri topladıktan sonra tematik analizler yaparak bulguları sunar (Creswell, 2019, s. 4). Bu doğrultuda verilerin çözümlenmesi için içerik analizi yapılmıştır. İçerik analizinde amaç verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır ve içerik analizinin temelinde birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği şekilde düzenlemek ve yorumlamak esastır (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 242).

Bu doğrultuda kavramsal kodlama ve sınıflama yoluyla temalar ve temalar arası ilişkiler ortaya çıkarılıp yorumlanmıştır. Yıldırım ve Şimşek (2018, s. 243) nitel verilerin analiz edildiği aşamaları verilerin kodlanması, temaların bulunması, kodların ve temaların düzenlenmesi ve bulguların tanımlanması ve yorumlanması olarak sıralamıştır.

Araştırmanın en başından başlayarak tüm araştırma sürecinde ilgili alan yazın sürekli olarak taranarak kodlama için temel oluşturulmuştur. Veriler analiz edilirken ilk aşamada deşifre edilen görüşme metinlerinde sözcük, cümle ve paragraflar ilgili sözcük ve/veya sözcük grupları ile kavramsal yapıya göre kodlanmış, ortaya çıkan yeni kodlarla birlikte görüşme metninin olduğu Word belgesinin sağ kenar bölümüne yazılarak kod listesi oluşturulmuştur. Bu noktada kodlamalar genel bir çerçeve içerisinde yapılmıştır. Kodlamalar yapılırken her babada aynı soruların art arda kodlanması yerine öncelikle bir babanın tüm görüşme metni detaylıca kodlanmış ardından diğer bir babanın görüşme metninin kodlamasına geçilmiştir. Böylelikle bir babanın farklı sorulara verdiği birbiriyle bağlantılı olan cevapların fark edilerek bu ifadelerin de anı bağlam içerisinde kodlanması tema oluşturmaya hizmet etmiştir. Kodlar arasındaki benzerlik ve farklılıklar tespit edilmiş ve kodlar kategorize edilmiştir. Babaların ifadelerindeki detaylar hiyerarşik bir düzeni gerektirmiş ve kodlar kategorize edilirken alt kategori oluşturmaya da ihtiyaç duyulmuştur. Bu aşamada kodları içeren alt kategoriler ve bir üst hiyerarşide kategoriler

yer alırken tüm bunları kapsayan ana temalar oluşturulmuştur. Çalışmanın son haliyle ‘‘Madde Kullanımı ve Baba’’, ‘‘Aile İçi İlişkiler’’, ‘‘Babalık ve Babalık Rolü’’ ve ‘‘Baba Çocuk İlişkisi’’ olmak üzere dört ana tema ortaya konmuştur. Örneğin; katılımcıların ifadelerinden hareketle kodlanan ‘‘ebeveyn ayrılığı’’ ve ‘‘ebeveyn ölümü’’ kodları baba ile çok fazla zaman geçiremedikleri için ya da vefat nedeniyle babalarını hatırlamadıklarını söylemeleri sebebiyle babalarıyla olan ilişkileri hakkında yorum yapamadıklarını belirttikleri için ‘‘Kısıtlı Zaman’’ alt kategorisini oluşturmuş; ‘‘Kısıtlı Zaman’’ alt kategorisi ile birlikte babalarıyla ilgili diğer babaların da ifadelerinden çıkarılan kodlarla ‘‘Olumlu İlişki’’ ve ‘‘Olumsuz İlişki’’ olarak oluşturulan alt kategoriler de ‘‘Babanın Kendi Babası ile İlişkisi’’ kategorisi altında birleştirilmiştir. ‘‘Babanın Kendi Babası ile İlişkisi’’ ile birlikte ‘‘Babanın Çocuğuyla İlişkisi’’, ‘‘İdeal Baba-Çocuk İlişkisi’’ ve ‘‘Madde Kullanımı-Baba-Çocuk Üçgeni’’ kategorileri ise ‘‘Baba Çocuk İlişkisi’’ ana teması altında birleştirilmiştir.

Verilerin tamamının kodlanması ile oluşturulan ana temalar, kategoriler, alt kategoriler ve bunlara ait kodlar tablo haline getirilmiş, bu tablolar Bulgular ve Tartışma başlığı altında sunulmuştur.

Araştırmacının Rolü

Araştırmacı, nitel araştırmalarda çok önemli bir role sahiptir (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 55). Araştırmacının rolü katılımcıların görüşlerini analiz edip, elde edilen bulgular doğrultusunda olgu üzerine son sözü söylemektir (Creswell’den aktaran Mutluer, 2018, s. 105). Araştırmacı her süreçte ön yargılardan arınmış olarak, kişisel düşüncelerini saf dışı bırakarak nesnelliğe özen göstermeyi önemser ve yapılan görüşmelerde katılımcıların söyledikleri not alınırken yorum katılmadan kaydedilerek yanlılığın engellenmesi önemlidir (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 181). Bu çalışmada görüşmeler ses kayıt cihazı ile kaydedildiği için bu ilkeye dikkat edilmiş, görüşmeler kayda geçirilirken söylenen her

ifade olduğu gibi yazıya geçirilmiştir. Aynı zamanda görüşme esnasında katılımcıların cevaplarına müdahele edilmemiş ve yönlendirme yapılmamıştır.

BÖLÜM V

BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu bölümde araştırmadan elde edilen bulgulara yer verilmektedir. Görüşmelerden elde edilen verilerin analizinde kodlamalar sonucunda ‘‘Madde Kullanımı ve Baba’’, ‘‘Aile İçi İlişkiler’’, ‘‘Babalık ve Babalık Rolü’’ ve ‘‘Baba Çocuk İlişkisi’’ olmak üzere dört tema oluşturulmuştur. Bulgular, temalar altında kategori, alt kategori ve kodlar ile verilmiştir.

Madde Kullanımı ve Baba

‘‘Madde Kullanımı ve Baba’’ teması, ‘‘Madde Kullanım Süreci’’ ve ‘‘Madde Kullanımına Bağlı Sorunlar’’ kategorileri üzerinden ele alınmıştır. Bu kategorilere ait tablolar şu şekildedir:

Tablo 3

Madde Kullanım Süreci

Alt Kategori	Kod	Katılımcılar
Madde kullanımına başlama yaşı	13-19	B1, B2, B3, B6, B10, B13, B16, B17, B18, B19, B20, B21, B22, B23, B24, B25, B29
	20-29	B4, B5, B7, B9, B11, B12, B15, B26, B27, B28, B30
	30-34	B8, B14
	Arkadaş ortamı	B1, B2, B4, B6, B7, B9, B10, B12, B14, B17, B18, B20, B22, B23, B24, B25, B27, B29

İlk kez madde kullanma nedeni	Çevre	B8, B13, B19, B21
	Merak	B4, B9, B20, B23
	Özentilik	B28, B29
	İş ortamı	B15, B26
	Akraba etkisi	B3, B16
	Özgüvensizlik	B5,
	Zevk alma	B11,
	Ailevi durumlar	B30
Madde kullanımını sürdürme nedeni	Ailevi durumlar	B3, B5, B6, B10, B12, B13, B14, B16, B18, B22, B25, B28, B29
	Zevk alma	B2, B7, B10, B11, B15, B17, B18, B20, B21, B24, B30
	Özgüvensizlik	B22, B23,
	Rahatlama	B3, B8, B24,
	Bağımlılığın gelişmesi	B4, B9, B27,
	Çevre	B5, B19,
	Kişilik yapısı	B6, B18,
	Kişisel sorunlar	B17, B22
	Özentilik	B28
	Cahillik	B29
	Fiziksel ve psikolojik çatışmalar	B26
	Neden yok	B1
Kullanılan madde türü	Çoklu madde (esrar, kubar, metamfetamin, eroin, bonzai, kokain, ekstaziden en az ikisi)	B1, B5, B6, B7, B9, B11, B12, B13, B14, B15, B17, B18, B19, B20, B21, B22, B23, B24, B25, B27, B28
	Esrar	B2, B3, B29, B30
	Eroin	B4, B10, B16,
	Metamfetamin	B8, B26
Tedaviye karar verme nedeni	Aile için	B1, B2, B5, B8, B12, B13, B14, B15, B16, B17, B22, B23, B24, B25, B26,
	Adli süreçten sonra	B3, B10, B19, B20, B21, B29, B30
	Kendi isteği ile	B9, B14, B16, B17, B23, B27, B30
	Maddi/manevi olarak her şeyi kaybetme	B6, B22, B28
	Maddenin birinci öncelik olması	B15, B18,
	Olumsuz psikolojik etkiler	B4, B11
	Geleceği görememe	B4, B12
	Sinir sisteminde bozulma	B7, B8
	Saygınlığı kaybetme	B5
	Maddi nedenler	B5
	Asosyallik	B8

Ailede MKB tanılı bireyin varlığı	Yok	B2, B4, B5, B6, B7, B8, B9, B10, B12, B13, B14, B15, B16, B17, B18, B19, B20, B21, B22, B23, B24, B25, B26, B27, B29, B30
	Var	B1, B3, B11, B28

Babaların ‘‘madde kullanım süreci’’ incelendiğinde bir grup baba madde kullanımına başlama yaşının 13-19 yaşlar arasında olduğunu; bir kısım babanın 20-29 yaşlar arasında; birkaç baba ise 30-34 yaşlar arasında madde kullanmaya başladığını ifade etmiştir. Araştırmaya katılan babaların madde kullanım sürecine bakıldığında madde kullanmaya başlama yaşlarının 13-34 yaş aralığında değiştiği görülmektedir. Öztürk, Kırlıoğlu ve Kıraç (2015) alkol ve madde kullanım bozukluğu risk faktörü için geniş bir yaş aralığı tanımlansa da genellikle başlangıç yaşının 10’lu yaşlara ve 10 yaşa kadar indiğini ifade etmektedir (s. 100). Türkiye’de 2021 yılında madde kullanım bozukluğu tedavisi gören kişilerin uyuşturucuya başlama yaşınabakıldığında 15 yaş altı bireylerin de olduğu görülmektedir (EGM, 2022). Kardaş ve Kardaş’ın (2023) çocuk ve ergen madde bağımlılığı tedavi merkezine başvuran ergenlerin sosyodemografik, klinik ve madde kullanım özelliklerini inceledikleri çalışmada katılımcıların madde kullanmaya başlama yaş ortalamlarının sigara 11,3 yaş, alkol 14,4 yaş, esrar 13,7 yaş, ekstazi 14,4 yaş, metamfetamin 15,5 yaş, sentetik kannabinoid 15 yaş, sedatif-hipnotikler 15,3 yaş, opiyat 15 yaş, uçucu madde 13,2 yaş, kokain 15,6 yaş olduğu görülmüştür. Bu araştırmaya katılan MKB tanılı babalardan da maddeye başlama yaşı en düşük olan baba 13’tür ve katılımcıların büyük çoğunluğunun 13-19 yaş arasında madde kullanmaya başladığı görülmüştür. Babaların madde kullanımına ağırlıklı olarak ergenlik yaşlarında başlaması ergenliğin de getirdiği kendini ispatlama çabası, arkadaş ortamına verilen önem, özgüven kazanma, dikkat çekmek isteme gibi nedenlerden kaynaklanabilir. Zira 30 yaş üstündeyken ilk kez madde kullanan babalar ilk kez madde kullanma nedenlerini çevre ve ailevi durum olarak belirtmişlerdir.

Pek çok baba ilk kez madde kullanma nedeni için ‘‘arkadaş ortamı’’ cevabını verirken bir grup baba ‘‘çevre’’, bir grup baba ‘‘merak’’, bazı babalar ‘‘özentilik’’, bazıları ise ‘‘iş

ortamı'', ''akraba etkisi'', ''özgüvensizlik'', ''zevk alma" ve ''ailevi durumlar'' nedenli madde kullanmaya başladıklarını belirtmişlerdir. Madde kullanımını sürdürmek için bir nedeni olmadığını söyleyen baba olduğu gibi ''ailevi durumlar'' kaynaklı madde kullanımını sürdüren babalar mevcuttur. Bir grup baba ''zevk alma'', bir kısım baba ''özgüvensizlik'', bazı babalar ise ''rahatlama'', ''bağımlılığın gelişmesi'', ''çevre'', ''kişilik yapısı'', ''kişisel sorunlar'', ''özentilik'', ''cahillik'', ''fiziksel ve psikolojik çatışmalar'' nedenleriyle madde kullanımlarını sürdürdüklerini ifade etmişlerdir.

Araştırma sonucuyla paralel olarak Oğuz ve Öğretir Özçelik (2018) 17-18 yaş aralığındaki ergenlerin maddeleri deneme ve devamlı kullanma durumları ile ana baba tutumları arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmada esrsr deneyen ergenlerin esrar deneme sebeplerinin arasında ilk sırada arkadaş etkisi, ikinci sırada ise merak olduğunu görmüştür. Ergür (2021) ergenlik dönemindeki omnipotans denilen "Bana bir şey olmaz" duygusunun, arkadaş ortamının, sosyal çevrenin, ebeveynlerin yetersiz ya da aşırı gözetiminin, düzensiz veya fazlasıyla ciddi disiplinel yaklaşımın, aile içi şiddetin, gencin alkol kullanımını destekleyen ebeveyn tutumunun yanı sıra biyolojik, psikolojik, davranışsal ve genetik nedenlerle birlikte medya, ülkenin coğrafi konumu, tarihsel ve kültürel süreçlerin de bireyleri madde kullanımına yöneltebildiğini belirtirken Erükçü Akbaş ve Mutlu (2016, s. 10) madde kullanımını bırakmak için tedavi gören bireylerin bağımlılık ve tedavi deneyimlerini çok yönlü ele almayı amaçladığı çalışmada kişilerin maddeye başlamalarındaki en temel etkenin arkadaş, aile ve yakın sosyal çevre olduğu görmüştür. Afifi vd. (2020) ergenlerde olumsuz çocukluk deneyimleri, akran mağduriyeti ve madde kullanımı üzerine yaptığı araştırmada olumsuz çocukluk deneyimlerine akran mağduriyetinin de eşlik etmesinin MKB riskini artırdığı sonucuna ulaşmıştır. Belirtilen araştırmaların sonuçlarında babaların madde kullanımına başlama veya sürdürme nedenleri olarak belirttikleri nedenlerin MKB tanılı babaların maddeye başlama ve sürdürme nedenleriyle örtüştüğü görülmüştür. Nitekim Nalbantoğlu ve Tuncay (2023, s. 208) bireylerin içinde yaşadığı aile ortamının madde kullanımını önleyici bir işleve sahip

olabileceği gibi madde kullanımına neden olan bir risk faktörüne de dönüşebildiğini belirtmektedir.

Görüşülen MKB tanılı babaların çoğunluğunun ergenlik döneminde ilk kez madde kullanmaya başladıkları görülmüştür. Bu dönemin gelişim özellikleri itibariyle yeni arayışlar içerisnde olma, özgüven sorunu, arkadaş çevresinin önemli hale gelmesi, dikkat çekme isteği gibi durumlar aynı zamanda madde kullanımı için de risk faktörü haline gelebilir. Katılımcı babaların madde kullanımına başlama nedenlerinin başında arkadaş çevresi gelirken madde kullanımını sürdürme nedenlerinin başında ise ailevi durumlar gelmektedir. Babalar gençliklerinde farklı nedenlerle madde kullanmaya başladıktan - ister evlenmeden önceki aile ister evlilik yoluyla kurulan aile olsun- ailenin madde kullanımını öğrenmesi ile yaşanan sıkıntılı süreç babaları madde kullanımına daha fazla itme ve ailenin maddeye tepki vermesi ile babanın bu tepki karşısında bunaldığında tekrar madde kullanması yoluyla bir kısır döngü yaşanması olasıdır.

Babalar kullandıkları madde türlerini ifade ederken çoğu baba ‘‘çoklu madde (esrar, kubar, metamfetamin, eroin, bonzai, kokain, ekstaziden en az ikisi)’’ kullanımından bahsetmiştir. Bir grup baba sadece ‘‘esrar’’, bir kısım baba sadece ‘‘eroin’’ ve birkaç baba sadece ‘‘metamfetamin’’ kullandığını söylemiştir. Babaların tamamına yakını ilk olarak esrar ile madde kullanmaya başladıklarını ifade etmiştir. Babaların ilk kez madde kullanma nedeni, madde kullanımını sürdürme nedeni ve kullandıkları madde türlerine yönelik ifadeleri şu şekildedir:

‘‘*15 yıldır içerim ama kimyasalla bir işim olmadı. Tek madde dediğimiz şey cigaradır. Onu da keyif amaçlı yani alkolüm yok, bu cigarayı da zaten kimseden gizlemedim ben bu yaşıma kadar. Her zaman içtiğim süreçte de hiçbir zaman kimseye de zarar vermedim çok şükür. Daha böyle sakin oluyorum cigara içtiğim zaman. ...İlk valla sporcuydum ben, topçuydum ben o zaman başladım. Cigara da hiç içmek istediğim bir şey de değildi ama nedense bir anda işte ortama kapılıp gittim yani*.’’ (B1; 30, ortaokul, pazarcı, 1 çocuk)

‘‘Benim hain bir amcaoğlum var. Uzaktan bir akrabam ilk olarak onun sayesinde başladım, Allah razı olmasın. Kafamın içinde çok büyük bir soru işaretleri vardı, soru işaretlerini gideremedim. Esrar içerek denemek istedim. Başarılı oldu. 12 yaşında başladım.’’, ‘‘[kullanımı sürdürme nedeni sorulduğunda] *Fazla sinir, yaşam şartları, erken baba olma vb. şeyler. Yıl 2023 şu anda yaşam şartları üç aşağı beş yukarı ortada. Biraz da kendimi rahatlatma amaçlı, sakin tutma amaçlı. Aksi takdirde sakin kalabileceğimi düşünmüyordum.*’’ (B3; 30, ortaokul, kimyacı, 2 çocuk)

‘‘İlk arkadaş ortamı tamamen. ‘İç bir şey olmaz.’ Hep bu mantık. Birazcık da kendine de güveniyorsun. Zaten ilk zamanlar bağımlılık da yaptığını hissetmiyorsun. Esrar zaten eroin gibi bir bağımlılığı da yok. Normal şartlarda eroin içerken, içmeden yaşayamazsınız. Ne işinize gidebilirsiniz, sabah kalktığınızda direkt ağzınıza 1 lokma su bile almadan, hastalığı hissettiğiniz anda tedavi olma ihtiyacı duyuyorsunuz. Tedavi dediğimiz şey bilmiyorum biliyor musunuz, duydunuz mu hiç? Direkt tedavi olup sonra ağzınıza birkaç lokma koyabiliyorsunuz. Ama esrar öyle değildi mesela.’’ (B5; 40, lise, elektrikçi, 1 çocuk)

Babaların madde kullanımına çoğunlukla esrarla başladığı görülürken sadece 4 baba esrar dışında diğer maddeleri kullanmadığını belirtmiştir. Madde kullanımına esrarla başlayan diğer babalar yukarıda ismi geçen maddelerin de en az birini daha kullanmıştır. Kardaş ve Kardaş (2023, s. 176) çocuk ve ergen madde bağımlılığı tedavi merkezine başvuran ergenlerin sosyodemografik, klinik ve madde kullanım özelliklerini inceledikleri çalışmadaen sık kullanılan yasa dışı psikoaktif maddenin esrar olduğu sonucuna ulaşmıştır. Aktürk (2021, s. 59) de madde bağımlısı bireylerin ailelerinde babanın temsili ve konumu üzerine çalıştığı araştırmada katılımcıların çoğunun ilk madde kullanım deneyiminin esrarla başladığını, katılımcıların biri hariç diğerlerinin tercih maddesinin ilerleyen zamanlarda değiştiğini ve diğer maddeleri de yoğun olarak kullandıklarını belirtir. Babaların öncelikle esrarla başlayarak diğer maddelere geçişi alınan hazzı artırma istediğinden kaynaklanabilir.

Babalar MKB tedavisine karar verme nedenlerini açıklarken çoklu neden bildiren babalar olmakla birlikte pek çok baba ‘‘aile için’’, bir grup baba ‘‘adli süreçten sonra’’, bir kısım baba ‘‘kendi isteği ile’’, bazı babalar ise ‘‘maddi/manevi olarak her şeyi kaybetme’’, ‘‘maddenin birinci öncelik olması’’, ‘‘olumsuz psikolojik etkiler’’, ‘‘geleceği görememe’’, ‘‘sinir sisteminde bozulma’’, ‘‘saygınlığı kaybetme’’, ‘‘maddi nedenler’’ ve ‘‘asosyallik’’ nedenleri ile tedavi kararı aldıklarını belirtmişlerdir. Bu konuda babaların ifadeleri şu şekildedir:

‘‘Bir gelecek görmedim ve ruhsal olarak psikolojik olarak kendimi çöküntüde hissediyordum. Maddi ve manevi olarak beni çok yıpratıyordu, bu nedenle.’’ (B4; 35, lise, grafik tasarımcı, 1 çocuk)

‘‘Aslında bakarsanız son 1 yıl içinde… Yani şöyle söyleyeyim size esrar içerken bile ben gayet saygın bir insandım. Çevremden takdir gören sürekli, herkesin takdir ettiği, parmakla gösterirler ya böyle öyle bir insandım yani. Düzgün işinde gücünde, çoluğu çocuğuyla düzgün bir hayat yaşaması düzgün işte… Esrar içiyordum ama kimseye zararım da yoktu ama eroine düştükten sonra bir müddet sonra maddi zorluklar çekmeye başlıyorsunuz çünkü esrara verdiğiniz parayla ölçülemez eroine verdiğiniz para. Her gün 500 TL para veriyorsunuz mesela en kötü şartlarda. Sadece hayatınızı devam ettirebilmek için. Her gün 500 lira verdiğinizi düşünürseniz, 15 bin alan biri maaşını komple oraya veriyor. Ekstra bir şeyler yapmasam evime geçim kaynağı sunamam.’’ (B5; 40, lise, elektrikçi, 1 çocuk)

‘‘Sinir sitemim bozulmaya başladı, asosyallik başladı. Çocuklar da var diye.’’ (B8; 36, lise, şoför, 3 çocuk)

‘‘Kendim karar verdim artık çekilmez bir hal almıştı yani. 6-7 defa yattım. En son ayaktan tedavi ile bıraktım.’’ (B9; 45, ilkokul, kuaför, 2 çocuk)

‘‘Kendim karar verdim. Çok karar verdim ailem için, eşim için, annem için, babam için. Onların sayesinde çok geldik. Ama biz bırakmak amaçlı gelmedik göz boyamak için geldik. Onlar gelsin görsünler, ben hastanedeyim, onları kandıralım ondan sonra biz yine

işimize gücümüze gidelim keyif yapalım derdinde. Ama belli zaman sonra bu artık keyiften çıkıyor yaşam tarzı oluyor. O olmadan olmuyor ne yaparsan yap. Önce o olacak sonra işine bakacaksın, ailene bakacaksın, evine bakacaksın ama öncelik o. O yoksa diğer işlerini de yapamaz hale gelirsin.'' (B15; 42, ortaokul, şoför, 3 çocuk)

Erükçü Akbaş ve Mutlu (2016, s. 18) madde kullanımını bırakmak için tedavi gören bireylerin bağımlılık ve tedavi deneyimlerini çok yönlü ele almayı amaçladığı çalışmada katılımcıların maddeyi bırakma konusundaki en temel motivasyonun kişilerin yaşamış oldukları sorunlar olduğunu, aile desteği, ailenin üzüntüsü, ölüm ve cezaevi gibi risklerin de kişileri maddeyi bırakmaya yönelttiğini tespit etmiştir. Her iki çalışmada da madde kullanımını bırakma nedenleri çeşitli alanlarda zarar görmeye başlama açısından ortaktır. Babaların tedavi olmaya karar verme nedenlerinin başında aile için tedavi olma isteği yer alırken buradaki tedavi nedenini ikiye ayırabiliriz: İlkinde baba ailenin maddeyi bırakması konusundaki baskısından kaynaklı kendisi istekli olmasa da tedavi sürecine girmesi – ki bu durum babaların birden fazla kez tedavi sürecine girmesi ve başarısız tedavi girişimlerinin olmasını açıklayabilir- ikinicisi ise ailesel süreçler zarar gördüğü için kendi isteği ilemaddeden kurtulma çabası. Her iki durum da madde kullanımının en fazla zarar verdiği alanlardan birinin aile hayatı olduğunu düşündürmektedir.

Adli süreçten sonra madde kullanımını bırakmaya karar veren babalar maddeden kaynaklı hüküm giymekten korkma ve adli süreçte yaşadığı sorundan daha büyük bir suça bulaşmaktan korkma gibi nedenlerle maddeyi bırakma eğilimi gösterebilir.

Babaların maddeyi bırakma nedenleri olarak sunduğu nedenlerin (aile için, adli süreçten sonra, maddi/manevi olarak her şeyi kaybetme, maddenin birinci öncelik olması, olumsuz, psikolojik etkiler, geleceği görememe, sinir sisteminde bozulma, saygınlığı kaybetme, maddi nedenler, asosyallik) birinin, bir kısmının ya da tümünün farkındalığına varması onları kendi istekleri ile maddeyi bırakmaya sevk edebilir.

Babaların çoğunluğu ailelerinde MKB olan herhangi bir birey olmadığını söylerken bazı babalar ailelerinde MKB olan birey varlığından bahsetmiştir. Babaların ifadeleri şu şekildedir:

''Küçük kardeşim bir dönem kullandı, o da bıraktı. Çok şükür yok öyle bir şey.'' (B1; 30, ortaokul, pazarcı, 1 çocuk)

''Abim var işte abimle biz yani düşüş hikayemiz de aynı. Aynı dönem başladık. Çocuk da değildik. ...şükürler rolsün o da bıraktı, bir cezaevi öyküsü yaşadı, oradan beri kullanmıyor. İlaç bile içmiyor.'' (B28, 41, ilkokul, otomotiv sektörü, 2 çocuk)

Araştırma sonucuyla paralel olarak Sancar (2017, s. 33) da madde kullanım bozukluğunun kişilerin yaşamları üzerine olumsuz etkileri ile hastaların işlevsellikleri ve evlilik uyumlarını incelediği çalışmasında örneklemdeki hastaların %38,9'unun ailelerinde madde kullanan birisi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Yine Uzal (2019), madde bağımlılığı ile ilişkili psikolojik faktörlerin incelenmesi üzerine yaptığı nitel araştırmada görüştüğü hükümlü ve tutuklu olarak bulunan 21 uyuşturucu madde bağımlısı veya geçmişte uyuşturucu madde kullanmış 18 yaş altı kişilerle yaptığı görüşmeler sonucunda görüşülen kişilerin %19'unun ailesinde uyuşturucu kullanan kişilerin olduğu sonucuna ulaşmıştır. Çocuklar çevresini gözlemler ve model alırken aynı zamanda sosyal öğrenme ile dolaylı yoldan tecrübeler edinebilir. Nitekim madde kullanan bireylerin ailelerindeki diğer bireyler madde kullanımını model alabileceği gibi aynı zamanda madde kullanımının getirdiği sonuçları görerek maddeden uzak da durabilir.

Tablo 4

Madde Kullanımına Bağlı Sorunlar

Alt Kategori	Kod	Katılımcılar
Fiziksel	Yoksunluk belirtileri (uykusuzluk, terleme, kas ağrısı, mide spazmı, hapşırma, burun akıntısı vb.)	B2, B4, B5, B6, B9, B11, B12, B13, B15, B17, B18, B21, B23, B26
	İştahsızlık	B6, B9, B12, B18)
	Vücutta yara	B22, B25
	Vücutta iltihaplanma	B23

	Karaciğer sorunları	B25
	Nefes darlığı	B22
	Çocuk sahibi olamama	B25
Psikolojik	Agresiflik/Gerginlik	B2, B4, B5, B6, B8, B10, B11, B12, B16, B18, B19, B24, B26
	Yalnız kalma isteği	B1, B7, B16, B22
	Hissizlik	B1, B6, B10, B16
	Psikolojik çöküntü	B4, B11, B16, B26
	Özgüvensizlik	B5, B22, B28
	Sinir siteminde bozulma	B8, B16
	Bilinçsizlik	B3, B28
	Hayattan tat almama	B5, B16
	Panik atak	B6, B11
	Kendine yabancılaşma	B28
	Karamsarlık	B10
	Paranoyaklık	B20
	İntihara kalkışma	B22
	Duygusallık	B4
	Sahte mutluluk	B27
	Halüsinasyon	B11
Akademik	Okulu bırakma	B1, B15, B18
	Derslerde zorlanma	B1, B25
Adli	Madde nedenli denetimli serbestlik	B2, B3, B5, B6, B10, B15, B17, B19, B20, B21, B22, B23, B26, B27, B28, B30
	Madde nedenli cezaevi geçmişi	B1, B9
Mesleki	İşe gidememe	B1, B3, B5, B6, B8, B9, B11, B13, B14, B15, B16, B17, B18, B22, B23, B24, B27, B28
	İşe odaklanamama	B5, B11, B22, B26
	İşi geri plana atma	B1, B5
	Hırsızlık nedenli işten çıkarılma	B25
Maddi	Maddeye çok para harcama	B1, B4, B5, B6, B7, B8, B11, B12, B15, B16, B18, B20, B21, B25, B29
	Menkul ve mülk kaybı	B1, B6, B10, B14, B22, B23
	Borçlanma	B27, B28
Sosyal	Toplumdan uzaklaşma/ Asosyallik	B1, B3, B4, B6, B11, B28
	Damgalanma	B5, B6, B10, B16, B21
	Sporu bırakma	B1
	İletişimde zorlanma	B1

Babaların madde kullanımına bağlı yaşadığı sorunlarda fiziksel açıdan bir grup baba ‘‘yoksunluk belirtileri (uykusuzluk, terleme, kas ağrısı, mide spazmı, hapşırma, burun akıntısı vb.)’’ nedenli sorun yaşadığını söylerken bir kısım baba ‘‘iştahsızlık’’, birkaç baba ‘‘vücutta yara’’, bazı babalar ‘‘vücutta iltihaplanma’’, ‘‘karaciğer sorunları’’, ‘‘nefes darlığı’’ ve ‘‘çocuk sahibi olamama’’ sorunlarını yaşadıklarını aktarmışlardır. Babaların ifadeleri şu şekildedir:

‘‘*Vücudumda yaralar çıkıyordu. Bir ara karaciğerimi kaybettim…’’* (B25; 29, lise, satış pazarlama, 1 çocuk)

‘‘Bacağım iltihaplandı. Halsizlik, bitkinlik, yürüyememe, yani en son bir ameliyat geçirdim daha bu yeni oluyor. En son omurilikte apse olmuş akşam yattım hiçbir şeyim yok sabah bir kalktım hanıma diyorum ki sol tarafım tutmuyor diyorum, dalga geçme diyor (gülerek) *elimi kaldırdı yüzüme düşüyor yani öyle anladı, hemen ambulansı aradık işte apar topar götürdüler beni ameliyat ettiler.’’* (B23; 34, ortaokul, güvenlik görevlisi, 1 çocuk)

‘‘Kullandığım dönemde nefes darlığı çok fazla. Vücudumda her yerde yaralar vardı hala daha geçmişten kalan izler var.’’ (B22; 29, lise, organizatör, 2 çocuk)

Psikolojik sorunlarını anlatan babaların bir kısmı ‘‘agresiflik/gerginlik’’, bir diğer kısmı ‘‘yalnız kalma isteği’’, birkaç baba ‘‘hissizlik’’, bazı babalar ‘‘psikolojik çöküntü’’, ‘‘özgüvensizlik’’, ‘‘sinir siteminde bozulma’’, ‘‘bilinçsizlik’’, ‘‘hayattan tat almama’’, ‘‘panik atak’’, ‘‘kendine yabancılaşma’’, ‘‘karamsarlık’’, ‘‘paranoyaklık’’, ‘‘intihara kalkışma’’, ‘‘duygusallık’’, ‘‘sahte mutluluk’’ ve ‘‘halüsinasyon’’ sorunları olduğunu dile getirmiştir. Babaların ifadeleri şu şekildedir:

‘‘Tamamen özgüvensizlik, hani hiçbir şekilde kendime yetemiyordum, hiç kimseye faydam olmadığını düşünüyordum ki bu düşünce yüzünden intihara bile kalkıştığım oldu. Çok büyük intihara kalkıştım.’’ (B22; 29, lise, organizatör, 2 çocuk)

MKB tanılı babaların madde kullanımı kaynaklı gerek fiziksel gerek psikolojik pek çok sorun yaşadığı görülmektedir. Nalbantoğlu da (2021, s. 3) bu çalışmadaki katılımcıların ifadelerine paralel olarak madde bağımlılığının bireylerin kendilerini mutsuz ve depresyonda hissetmesine, iş hayatından kopmasına, bireylerin toplum içerisinde dışlanmasına, aile vediğer yakın ilişkilerinde çözülmelere kısaca bireylerin sosyal işlevselliğinin olumsuz yönde etkilenmesine neden olduğunu belirtmektedir.

Babalar maddeye bağlı olarak yaşadığı akademik sorunlardan bahsederken bir grup baba ‘‘okulu bırakma’’ nedeninin madde kullanımı ile ilgili olduğunu belirtmiştir. Bir baba ise maddeye bağlı ‘‘derslerde zorlanma’’ sorunu yaşadığını ifade etmişlerdir.

‘‘Tabi, maddesiz eliniz ayağınız titriyor. Liseye devam etmememde de etkili.’’ (B18; 29, ortaokul, elektrikçi, 1 çocuk)

Kardaş ve Kardaş (2023, s. 176) çocuk ve ergen madde bağımlılığı tedavi merkezine başvuran ergenlerin sosyodemografik, klinik ve madde kullanım özelliklerini inceledikleri çalışmada 197 katılımcıdan 145’inin okulu bıraktığı, 19’unun düşük akdemik başarı gösterdiği, 132’sinin okulda disiplin cezası aldığı sonucuna ulaşmıştır. Madde kullanan bireylerin zamanla maddeyi temin etmek için ciddi zaman harcadığı bilinmektedir. Yoksunluk belirtileriyle birlikte maddenin diğer ihtiyaçların önüne geçmesinden eğitim hayatı da etkilenebilir.

Maddeye bağlı adli sorunlardan bahseden babaların çoğu ‘‘madde nedenli denetimli serbestlik’’e tabi olduğunu, bir kısmı ‘‘madde nedenli cezaevi geçmişi’’ olduğunu söylemiştir. Babaların ifadeleri şu şekildedir:

‘‘Bir sefer arkadaş kurbanı olduk. Bir arkadaş satıcı-alıcı muhabbetinde ben de arabada bekliyordum beni de aldılar. Ama suçsuzluğum anlaşıldı. Denetim verdiler bir sefer imza attım zaten kapandı dosya.’’ (B15; 42, ortaokul, şoför, 3 çocuk)

‘‘İçmekten benim bir mahkemem oldu, mahkemeyi de kaçırınca cezaevine gir – çık yaptım. Başka bir şey olmadı yani.’’ (B1; 30, ortaokul, pazarcı, 1 çocuk)

‘‘Arkadaşıma temin etme nedenli ceza aldım. Şu anda da covid iznindeyim. ..6 buçuk yıl aldım, şu an 2 yılı kaldı.’’ (B9; 45, ilkokul, kuaför, 2 çocuk)

Ataç (2023, s. 55), kişilerin stres vb. sorunlarla başa çıkmanın bir yolu olarak uyuşturucu veya alkole yönelebildiğini ve madde bağımlılığının suçlu davranışlara neden olabildiğini belirtmiştir. Öztürk (2023, s. 1078) 2012 yılından bu yana uyuşturucu madde bağlantılı suçlardan ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlü sayısının sürekli olarak arttığını ifade etmiştir. Uyuşturucu maddeler -bazı ülkelerde yasal olan esrar dahil- ülkemizde yasal değildir. Bu nedenle sadece uyuşturucu alışverişinde bulunmak, maddenin kişinin üzerinde dahi bulunmasıadli bir süreci de beraberinde getirmektedir. Madde temin etmenin ciddi maliyeti de göz önünde bulundurulduğunda ekonomik durumun kötü olması madde temin etme amaçlı hırsızlık, torbacılık gibi suçları da beraberinde getirebilir.

Madde kullanımı nedenli mesleki sorunlarından bahseden bir kısım baba ‘‘işe gidememe’’, bir grup baba ‘‘işe odaklanamama’’, birkaç baba ‘‘işi geri plana atma’’ ve bir baba ‘‘hırsızlık nedenli işten çıkarılma’’ sorunlarından bahsetmiştir. Babaların ifadeleri şu şekildedir:

‘‘Bonzai 6 ay kullandım, işe gidemez oldum, kovuldum. Çok güzel bir iş yerinde çalışıyordum on numara. Oradan kovulmama neden oldu.’’ (B28, 41, ilkokul, otomotiv sektörü, 2 çocuk)

‘‘Tabi, yeri geldi malımız yoktu, mecbur çalışamıyorduk da yani insanlar çalışıyor biz arabayı çekmişiz bekliyoruz yani torbacı gelecek de biz işimize bakacağız yani. Maddi manevi iki türlü de yıkıldık.’’ (B15; 42, ortaokul, şoför, 3 çocuk)

Ergin, Aktürk, Karaman ve Yaman’ın (2023) madde kullanıcılarının iş ve çalışma yaşamına katılımını incelediği nitel çalışmada yalnızca madde kullanımı sebebiyle değil, madde kullanım sürecindeki tecrübeler nedeniyle de iş ve çalışma yaşamına katılımın önemli sorunlar doğurduğu, aktif madde kullanımı olmayan kişilerde istihdam süreçlerine katılım sağlamaktedavi üzerinde olumlu ve tamamlayıcı etkiye sahipken, aktif madde

kullanımı sırasında çalışma yaşamına katılmanın tedaviyi olumsuz etkileyebildiği görülmüştür. Gümüş, Şahin ve Top (2002) da alkol ve eroin bağımlılarının ailelerindeki psikosoyal ve ekonomik zorlukları araştırdığı çalışmada alkol ve eroin bağımlılarının iş düzeni ve iş performanslarındaki bozulmanın ve sosyal güvencelerinin bulunmamasının aileler üzerinde yük oluşturduğunu belirtir. Madde kullanımının babaların mesleki durumlarını olumsuz etkilediği görülürken bunun aileye yansıması da söz konusudur. Aileye yansıyan bu maddi sorunlar beraberinde aile içi tartışmaları ve huzursuz aile ortamını doğurabilir.

Madde kullanımı nedenli maddi sorunlarını anlatan babalardan bir kısmı ‘‘maddeye çok para harcama’’; birkaç grup baba ‘‘menkul ve garimenkul kaybı’’ ve birkaç baba ‘‘borçlanma’’ sorunları yaşadıklarını dile getirmiştir.

‘‘Çok şeyimizi kaybettik, arabam vardı arabamı kaybettim. Parasal olarak işe gitmemeye başladım yani, aileden almalar, arkadaşlardan borç istemeler falan.’’ (B23; 34, ortaokul, güvenlik görevlisi, 1 çocuk)

‘‘Tabi şimdi bu kullandığımız maddeler pahalı maddeler yani. Şöyle söyleyim 1 araba parası yemişimdir kokaine verdiğim parayla en pahalısı o çünkü.’’ (B20; 38, lisans, 2 çocuk)

Bu bulguları destekler şekilde Gümüş vd. (2002) de alkol ve eroin bağımlılarının ailelerindeki psikosoyal ve ekonomik zorlukları araştırdığı çalışmada eroin bağımlılarının yakınlarının verdikleri cevapta; alkol bağımlılarının ailerine oranla daha fazla ekonomik fedakarlıkta bulunduğunu, gerekli parayı kazanmaları için normalden çok çalışmak zorunda kaldıklarını ve bu durum nedeniyle borçlandıklarını ve borçlarını ya da ödemelerini geciktirdiklerini görmüştür. Bu noktada maddeyi temin etmenin maliyetinin bireysel olarak babaları etkilerken aynı zamanda aile için de ciddi bir mali külfet olduğunu söyleyebiliriz. Madde kullanımının diğer aile bireylerine de maddi zorluk yaşatması aile bireylerinin madde kullanan bireye karşı bakış açısını daha olumsuz hale getirebilir bu da ailenin madde kullanan bireye vereceği maddi ve manevi desteğin

zamanla azalmasına neden olabilir.Aileden destek görülememesi ise madde kullanan bireyi umutsuzluğa sevk edebilir. Nitekim Aydemir (2023) madde kullanım bozukluğu olan bireylerin ebeveynlerinin algıladıkları sosyal destek düzeyinin umutsuzluk düzeyi üzerine etkisini incelediği çalışmada MKB tanılı bireyin algıladığı sosyal destek arttıkça umutsuzluk düzeyinin düştüğü sonucuna ulaşmıştır.

Babalar, madde kullanımlarına bağlı yaşadıkları sosyal sorunlardan bahsederken bir grup baba ‘‘toplumdan uzaklaşma/asosyallik’’; birkaç baba ‘‘damgalanma’’; bazı babalar ise ‘‘sporu bırakma’’ ve ‘‘iletişimde zorlanma’’ sorunları yaşadıklarını belirtmişlerdir.

‘‘en kötüsü sporumu bıraktım yani ben topçuydum yani. Çok iyi bir takımda bile top oynadım çok güzel de topçuydum yani. En güzel şeyimi benim elimden aldı yani.’’ (B1; 30, ortaokul, pazarcı, 1 çocuk)

‘‘Bir şey yapmasam bile her zaman damga alıyordum. Ben yapmıyorum bunu ama suçlama ile karşılaşıyorsam bari yapayım hani boşa gitmesin diye. Ben çok bıraktım, bıraktığım halde yine insanların bu tepkisini gördüğüm zaman yine başladım.’’ (B10; 26, ortaokul, elektrikçi, 2 çocuk)

‘‘...Şimdi konuşurken bile ben mesela okul birincisi falandım ama toplumdan uzaklaştırmış beni iletişimde bile zorlanır hale gelmişim. Birisi bir şey sorsa cevap verme lüksümüz yok. Hoca bir soru sorduğunda hoca soruyu sorarken cevabı veriyorduk o da bizi azarlardı başkaları da cevap versin diye. Şimdi biri bize bir şey sorarken bile zor cevap veriyoruz. Toplumdan uzaklaşmışız yani.’’ (B1; 30, ortaokul, pazarcı, 1 çocuk)

Aslan (2023) da bağımlılığın aile yapısının bozulmasına neden olduğunu, aile içi şiddetin, bakım yükünün, bulaşıcı hastalıkların, işsizliğin, kazaların, suç oranlarının ve tedaviye yönelik maliyetin artmasına neden olduğunu, ev-iş-okul gibi pek çok alanda ciddi bozuklukların meydana geldiğini belirtmiştir (s. 170). Erükçü Akbaş ve Mutlu (2016) madde kullanımını bırakmak için tedavi gören bireylerin bağımlılık ve tedavi deneyimlerini çok yönlü ele almayı amaçladığı çalışmada katılımcıların maddeye bağlı olarak damgalanma ve buna bağlı asosyallik, güçsüzlük, organların işlevlerini yitirmesi,

hafıza kaybı, unutkanlık, maddenin verdiği beyinsel zarara bağlı olarak şizofreni, borderline kişilik bozukluğu gibi pek çok fiziksel ve zihinsel sağlık sorunları,psikolojik bozukluk, çöküntü, aşırı sinirlilik, öfkelenme gibi ruhsal ve duygusal sorunlar, kişilk değişiklikleri, denetimli serbestlik gibi yasal sorunlar, ekonomik sorunlar, ailevi sorunlar yaşadığını görmüştür. Bu araştırmada da MKB tanılı babaların yaşamın hemen her alanında pek çok sorun yaşadığı görülmekle birlikte birbiriyle bağlantılı sorunlar olduğu da görülmektedir. Maddenin yoksunluk belirtileri sonucunda MKB tanılı bireyin hayatının önceliği olması ile birlikte yaşanılan pek çok sorun ve bunların arasındaki bağlantılar aile hayatını pek çok açıdan (fiziksel, ruhsal, sosyal, ekonomik…) olumsuz etkileyebilir.

Aile İçi İlişkiler

‘‘Aile İçi İlişkiler’’ teması; ‘‘Evlenmeden Önceki Aile İçi İlişkiler’’, ‘‘Evlilik Yoluyla Kurulan Ailede Madde Kullanılan Dönem Aile İçi İlişkiler’’ ve ‘‘Evlilik Yoluyla Kurulan Ailede Madde Kullanılmayan Dönem Aile İçi ilişkiler’’ kategorileri üzerinden ele alınmıştır.

Tablo 5

Evlenmeden Önceki Aile İçi İlişkiler

Alt Kategori	Kod	Katılımcılar
Evlenmeden önceki aile içi ilişkilerde olumsuz deneyimler	Aile içi şiddet	B5, B6, B8, B11, B12, B14, B15, B18, B19, B22, 24, 27, B28, B29, B30
	Madde kullanımı nedenli tartışmalar	B5, B9, B10, B11, B12, B15, B18, B21, B26, B27
	Ailenin madde kullanımında etken olması	B6, B10, B12, B14, B16, B18, B25, B28, 30
	Ailede kopukluk	B2, B3, B4, B10, B12, B14, B19
	Aileden uzaklaşma	B1, B9, B14, B18, B25, B30
	Güvensizlik	B10, B15, B17, B23
Aile içi ilişkilerde	İyi ilişkiler	B1, B7, B13, B15, B16, B17, B18, B20, B21, B23, B26, B29
	Aile desteği	B1, B15, B17, B22, B23

olumlu deneyimler	Aile için tedavi olma isteği	B15, B22

Babaların evlenmeden önceki aileleri ile ilişkilerine yönelik sorulara verilen cevaplarına bakıldığında pek çok baba ‘‘aile içi şiddet’’ yaşandığını belirtmiştir. Bazı babalar babalarının annelerine şiddet uyguladığını, bazıları babalarının kendilerine şiddet uyguladığını, bir kısım baba ise babasının tüm aile bireylerine şiddet uyguladığını dile getirmiştir. Babaların ‘‘aile içi şiddet’’ ile ilgili ifadeleri şu şekildedir:

‘‘…Ya babamla annem onlar normalde evli kalmamaları gereken insanlardı. Anlatabiliyor muyum? Ben çocukken annemle babamın ayrılacağını duyduğum zaman ben sevinmiştim abi. Yani daha okula başlamamışım etmemişim ya bir erkek çocuğu için gözünün önünde annesinin dayak yemesi çok ağır bir şey. O küçük yaşlarda bile gerçekten çok ağır bir şey çünkü yaradılış, erkek anneye çok düşkün kız da babaya oluyor. Ben babama düşman büyüdüm...’’ (B6; 35, ortaokul, emlakçı,3 çocuk)

‘‘Babamla ilişkim iyiydi annem sağ olsun baya ilişkimizi bozuyordu… Annem şimdi şöyle söyleyim, babam beni dövmek istemezdi, es geçer giderdi. Annemin gazıyla beni döverdi; ‘vur şuna akıllansın, vur şuna akıllansın’ diye.’’ (B12; 29, ortaokul, kurye, 1 çocuk)

‘‘…Babam çok sinirli bir insandı kanser olmadan önce, kanser olduktan sonra değişti. Bir şey yapmazdı önceden çok dinlemezdi, gerektiği yerde ya döverdi ya söverdi. Hastalığından sonra dinlemeye başladı, sevgisini göstermeye başladı. Bence vurmadan da cezayla yanlışını göstermek gerekiyor bence.’’ (B18; 29, ortaokul, elektrikçi, 1 çocuk)

‘‘Benim babam çok kumar oynardı, bizi çok dibe çekti yani yalan yoktu. Anneme de şimdi düşünüyorum hak veriyorum çok döverdi, aile içi şiddet çok var çok şahit oldum yani benim çocukluk anılarım gözümü kapattığım zaman çok aklıma geliyor. Annemi çok döverdi babam, gereksiz yere. Aşırı kumarcıydı hiç çalışmazdı, iş güç hak getire. Bizi de aşırı döverdi.’’ (B28, 41, ilkokul, otomotiv sektörü, 2 çocuk)

‘‘[kahkaha atarak] *Sopa kullanırdı. Bir kere dayak yemedim ki. Şöyle söyleyeyim benim babamın mesleğinden dolayı beni dövmesi demek… sopa kullanmasın bir zahmet yani. Gerçekten sopa kullanmasına gerek olmayan bir adamdı. Ben bilerek sopa kullandığını düşünüyorum ki bize eliyle bir şey yapmasın diye.’’* (B30; 34, lise, ilaç mümessili, 1 çocuk)

Babalardan büyük bir kısmı evlenmeden önceki ailelerinde aile dinamiğinde dezavantajlardan bahsetmiştir. Aksoy, Akar, Topal ve Gereklioğlu (2023) şiddetin çocuklar üzerinde bilişsel, duygusal, fiziksel ve sosyal etkileri olmakla birlikte çocukların yaşamlarının her alanında uzun döneme yayılan ciddi ve olumsuz etkilere neden olduğunu belirtir (s. 98). Bu araştırmadaki bulguyla aynı doğrultuda olmak üzere Aktürk (2021, s. 270) madde bağımlısı bireylerin ailelerinde babanın temsili ve konumu üzerine çalıştığı araştırmada madde kullanan kişilerin aile ilişkilerine ve aile içi atmosferlerine yönelik bulgularda, ailede şiddet unsurunun öne çıktığı, şiddetin uygulayıcısının genel olarak babalar olduğu görülürken aile üyelerine şiddet uygulanan bir evde büyümüş olmanın madde kullanıcılarında rastlanabilen bir durum olduğunu belirtmektedir. Bu çalışmada görüşülen babaların çoğu da ailede şiddet uygulayıcısının kendi babaları olduğunu ifade etmiştir.

Bir grup baba, aile içerisinde kendisinin ‘‘madde kullanımı nedenli tartışmalar’’ yaşandığını ifade etmiştir. Bazı babalar madde kullanımı kaynaklı şiddete maruz kaldığını, bazıları ise evde huzursuzluklar ve iletişim sorunları yaşandığını dile getirmiştir. Babaların bu konudaki ifadeleri şu şekildedir:

*‘‘Madde kullanıyoruz diye dayak yedik, baya bir hani.’’ (*B12; 29, ortaokul, kurye, 1 çocuk)

‘‘Hasta olduğumu anladım, aileme söylemek zorunda kaldım. Ailem tabi karşı çıktı bu konuda, yeri geldi şiddet gördüm. Bu daha çok itti beni maddeye karşı, öyle olunca kaçmak istediğimiz şeylerden kaçamıyorsun, maddeye bağlı kalıyorsun.’’ (B18; 29, ortaokul, elektrikçi, 1 çocuk)

‘‘Aile de artık bir yalan, iki yalan, üç yalan artık inanmıyor. Bu sefer aileni karşına da almak istemiyorsun diyorsun ki ben buyum. Bunu artık kabullenin ya da benim dönüşüm yok yani. Aile ne kadar destek olsa da kötü oluyorsun. E annenle babanla abinle kötü oluyorsun. Onlar da artık belli bir şeyden sonra bu adam olmaz diyorlar onlar da artık salıveriyorlar. Güvenmiyorlar.’’ (B15; 42, ortaokul, şoför, 3 çocuk)

‘‘Maddi olarak sıkıntılarımız olduğu için evde huzursuzluk yaşandı tabi. Evlenmeden önce de aynı sorunlar vardı.’’ (B21; 35, ilkokul, tezgahtar, 2 çocuk)

‘‘Herkesle sorun yaşadım içerken. Kimseyle konuşamıyordum, konuşmuyorlardı. Yani evlat, baba, eş değilim de başka biriyim gibi. Belki ben öyle hissediyordum bilmiyorum yani.’’ (B27; 41, ilkokul, şoför, 3 çocuk)

Ebeveynler, çocuklarının MKB teşhisi karşısında bunalmış hisseder ve bu durumu sindirmekte zorlanırlar (Hlahla vd., 2023, s. 1). Genç vd. (2023) bağımlılarının ailelerinin profillerini inceledikleri araştırmada ailelerin bağımlı kişinin madde kullandığını öğrendiklerinde ekonomik ve psikolojik açıdan sarsıldığını ve toplumsal itibar kaybı yaşadığını; Groenewald ve Bhana (2016) ise annelerin madde kullanım sorunu olan ergenle yaşama deneyimlerini incelediği çalışmada ergenin madde bağımlılığının ailede umutsuzluk, suçluluk, kendini suçlama, endişe, utanç, öfke ve depresyon belirtileri gibi farklı duygusal gerginlik biçimleriyle ilişkili olan ergenin suiistimalleri, aile çatışmaları ve mali yükler gibi çeşitli stresli yaşam olaylarına neden olduğunu tespit etmiştir. Bu araştırmada da MKB tanılı babaların çoğunun ergenlik döneminde madde kullanmaya başladığı (Tablo 3) düşünüldüğünde bu araştırmanın çalışma grubundaki MKB tanılı babaların ebeveynlerinin de belirtilen iki araştırmada görülen ebeveyn duyguları bunlarla ilişkili olarak yaşanan aile içi sorunların benzerlerini yaşaması muhtemeldir. MKB tanılı babalar madde kullanımlarının aile tarafından öğrenildiğinde dayağa varan sert tepkiler aldıklarını belirtmişlerdir. Aile üyelerinden birinin madde kullandığının öğrenilmesi -özellikle daha önce madde kullanımı olan birey yoksa- ailede şok etkisi yaratabilir. Ailenin madde kullanım bozukluğu hakkında bilgi sahibi olmaması, madde kullanan

bireye nasıl yaklaşılması gerektiği konusunda bilgisinin olmaması yanlış tepki ve davranışlarda bulunmalarına neden olurken farkında olmadan madde kullanan bireyin madde kullanmasının devamlılığına hizmet edebilir.

Bir kısım baba, evlenmeden önceki ailesiyle ilgili durumların ‘‘madde kullanımında etken’’ olduğunu beyan etmiştir. Ailenin kısıtlaması nedeniyle maddeye yöneldiğini ifade eden baba olduğu gibi aileden dışlandığı, sevgi göremediği için madde kullanımına yöneldiğini beyan eden babalar mevcuttur. Babaların bu konudaki ifadeleri şu şekildedir:

‘‘Ailevi sorunlar diyelim. Çünkü aile, futbol oynuyordum, futbola göndermemişti. Ondan sonra başladım ben de.’’ (B12; 29, ortaokul, kurye, 1 çocuk)

‘‘Şimdi ben, çocukluğum çok kötü geçti. Annesiz büyüdüm, rahmetli annem vefat ederken ben bebektim. Üvey anneyle falan yaşadım. Ailevi sorunlarım vardı dışarılarda yatmaya başlıyordum, dışarılarda kalıyordum. İlk başlarda işte esrar mesrar falan arkadaş ortamıyla içiyordum, ondan sonra da eroin belasına bir arkadaşın evine bir gece takıldım onlar da içiyordular. Ben o zaman zaten eroinin bile ne olduğunu bilmiyordum böyle televizyonlarda falan beyaz un gibi şeyler görünüyordu biz öyle biliyorduk. Arkadaş içiyordu ben de ne diye sordum, bana İran kubarı dedi hani normal esrar kubar içiyordum ama bu şekil bir kubar görmemiştim. Oradan işte hayatımızı kararttık.’’ (B14; 44, okuryazar, mobilyacı, 4 çocuk)

‘‘En başta sevgisizlik ailevi açıdan. O sevgiyi onda bulduk, hoşumuza gidiyordu. Aileyle güzel bir diyaloğumuz yoktu yani. Babam da bizi sevmezdi, baba sevgisi görmedik. Ondan ötürü diyebilirim yani.’’ (B25; 29, lise, satış pazarlama, 1 çocuk)

‘‘Annemin yüzünden oldu ya benimki maalesef ailesel, annem bizi zorlu bir sınava soktu. Amcamla yaşıyor, babam vefat ettikten sonra öz amcamla yaşamaya başladı. Evlenmediler, evlilik dışı yaşıyorlar şu anda çok saçma sapan bir şey yani. Uzakta kaldığı için atlattık çok şükür.’’ (B28, 41, ilkokul, otomotiv sektörü, 2 çocuk)

Olumsuz çocukluk deneyimleri ile madde kullanımı ilişkisine bakıldığında olumsuz çocukluk deneyimlerinin madde kullanım bozukluğu geliştirme üzerinde etkili olduğunu ortaya koyan çalışmalar (Broekhof vd., 2023; Gomez, Peh, Cheok ve Guo, 2018; Hughes vd., 2019; Shin, McDonald ve Conley, 2018) mevcuttur. Belirtilen araştırmaların sonuçlarını destekler nitelikte olmak üzere bu araştırmada da babalardan çocukluk dönemlerindeki olumsuz çocukluk deneyimlerinin madde kullanımlarında etken olduğunu bildiren babalar mevcuttur.

Bir grup baba aile içi ilişkilerin ‘‘kopuk’’ olduğunu beyan etmiştir. Bazı babalar ebeveyn ayrılığı, bazıları ise ebeveyn kaybı nedeniyle aile bağlarının kopuk olduğunu ifade ederken bir kısım baba ise aile ortamından kaynaklı bir kopukluk olduğunu dile getirmiştir. Babaların bu konudaki ifadeleri şu şekildedir:

‘‘Anne baba ayrıydı benim. Ben 1 yaşındayken ayrılmışlardı. Biraz kopuk yaşadık. İlk 17-18 yaşımda tanıdım ben babamı.’’ (B2; 27, ilkokul, mobilyacı, 1 çocuk)

‘‘Kopuk. Büyük bir aileye sahibim ama herkes birbirinden bağımsız ama büyük bir aile. Herkes yaşam mücadelesi verdiği için ister istemez kendi dertlerindeler. Etraflarındaki akrabalarına çocuklarının ne halde olduklarını sormadıkları için boşluk diyelim büyük bir boşluk.’’ (B3; 30, ortaokul, kimyacı, 2 çocuk)

‘‘Aile bağlarımız iyiydi, annem rahmetli olduktan sonra tabi kopukluk oldu. 2015’te kaybettim. Ondan sonra zaten herkes kendi kafasına göre… Aile bağı koptu yani aile diye bir şey kalmadı.’’ (B4; 35, lise, grafik tasarımcı, 1 çocuk)

‘‘Nasıldı… Kopuktu. Yani ben evin yolunu bilmiyordum. Çok sohbet edemezdik evde olsam da kendimi diğer odaya atıyordum. Aile şeyi yoktu hiç.’’ (B10; 26, ortaokul, elektrikçi, 2 çocuk)

‘‘Bizim aile biraz dağınıktı hani birlik yoktu. Misal annem abimi tutardı, babam bizi tutardı. İşte o bunun sebebi baya bir dağıldık, misal abime çok şey yaparlardı, benim

istediğimi yerine getirmezlerdi o yüzden dağıldık. Bir de o sara hastası ya o yüzden.'' (B12; 29, ortaokul, kurye, 1 çocuk)

Babaların bir kısmı madde kullanımıyla birlikte aileden uzaklaştıklarını ve aileyi geri plana attıklarını dile getirmişlerdir. Bazı babalar bu süreçlerde evden ayrılma ve aileyle görüşmeme gibi durumlar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Babaların bu konudaki ifadeleri şu şekildedir:

''...Ama bu kimyasal denilen şeyle tanışınca işime katiyen önem vermiyordum. Nasıl deyim size yani aileden çok uzak duruyordum. Yani anne baba olsun, eşim olsun, çocuğum olsun hiç yani böyle göresi bile insanın gelmiyordu yani. Ama katiyen böyle bir sinir ya da herhangi bir şeye zarar verme gibi bir düşüncem yoktu. Yani sorumluluğumu bilmiyordum.'' (B1; 30, ortaokul, pazarcı, 1 çocuk)

''...yani kullandığımı çok sonra öğrendiler. Saklayabildiğimiz kadar sakladık... kullandıktan sonra çok sorun oldu. Yani evden ayrılmaya kadar giden bir süreç.'' (B9; 45, ilkokul, kuaför, 2 çocuk)

''Ailevi açıdan zaten hep sıkıntı, ailemi kaybettim tamamen. Şu an görüşüyorum yeni yeni görüşmeye başladık anne babayla.'' (B25; 29, lise, satış pazarlama, 1 çocuk)

''Aileden uzaklaşma'' yaşadıklarını ifade eden diğer babaların bir kısmı ise ebeveyn kaybı ve üvey ebeveyn ile yaşama, engelli aile bireyi, aile içi şiddet gibi aile içi etmenler nedeniyle aileden uzaklaştıklarını ve dışarıya yönelimin madde kullanımlarında etken olduğunu şu cevaplarla açıklamıştır:

''Niye sevilmediğimi ben de bilmiyordum. O yüzden de çok da acı çektim. Ya ben mesela bu odada otururdum öbür odada yengemle abim tartışırdı, yengem abime derdi... Yengem dediğim de öz amcamın kızı yabancı da değil. İşte bizim eve gelmesin, burada kalmasın... Ben o lafı duyduğumda yani arkamdan hançerleseydiler o kadar zoruma gitmezdi. O lafı duyunca artık oturamıyordum kalkıp gidiyordum sokaklarda kalıyordum. Acaba niye istemiyorlar beni diye. Orda da benim abim demiyordu hani benim gardaşım

hakkında ufacık çocuk hakkında nasıl böyle konuşuyorsun, ne zararı var sana gibi arka da çıkmıyordular. Ben de o psikoloji o bunaltı ile gidiyordum yani dışarılara atıyordum kendimi huzuru mutluluğu dışarıda buluyordum. Beni istenmeyen yerde duramıyordum, aylarca dışarılarda kalıyordum.'' (B14; 44, okuryazar, mobilyacı, 4 çocuk)

''Benim abim zihinsel engelli, abim rahatsız daha çok ona sinirlenip dışarı çıkardım evde durmazdım. 3 kardeşiz evde en sessiz benimdir. Ablam evli en büyüğü. Ben de sessizliğime sinirlenip dışarı çıkıyorum devamlı. Arkadaş ortamımı o yüzden daha çok görüyordum.'' (B18; 29, ortaokul, elektrikçi, 1 çocuk)

''İlk maddeye evden kaçmak için başladım diyebilirim yani evdeki böyle ortamın bozukluğu, o dinamizmin o ruhun, dokunun olmaması… Bir de kız kardeşlerim de var benim. Hani hep beraber o duruma şahit oluyoruz, onlar komşuya momşuya gidebiliyor da yani ben komşuya gidemiyorum. Hem eşek kadar adamım hem erkeğim. Şu anda bile ayıp kaçıyor. Öyle ben de sokağa çıkıyordum, erkek arkadaş tayfamız kalabalıktı. İyi bir arkadaş tayfamız vardı, orda velhasıl kelam herkes gibi ben de başlamış bulundum.'' (B30; 34, lise, ilaç mümessili, 1 çocuk)

Bulgulara paralel olarak Garramone vd. (2021) MKB tanılı babaların ebeveynlik yolculuğunu araştırdığı nitel çalışmada da bazı babaların kendilerini ailelerinden izole ederken, bazılarının ise ailelerinin katılımcıdan kendilerini izole ettiğini görmüşlerdir.

Bir grup baba, madde kullanımını bırakma konusunda tekrarlayan süreçler yaşanması nedeniyle aileleri ile aralarında ''güvensizlik'' yaşandığını şu ifadelerle belirtmiştir.

''Biraz yani şey. Aile şeyi alamadık gençlik dönemlerimde. Aile desteği çok alamadım. Ondan sonra nasıl söyleyeyim hiçbir zaman güven alamadım. Bir şey yapmasam bile her zaman damga alıyordum. Ben yapmıyorum bunu ama suçlama ile karşılaşıyorsam bari yapayım hani boşa gitmesin diye. Ben çok bıraktım, bıraktığım halde yine bu tepkisini gördüğüm zaman yine başladım. Bizim insanlarımız kırbaç vurmayı seviyor bir şey yapmasan da seviyor yani. Ben de onun için hiç şey yapmadım.'' (B10; 26, ortaokul, elektrikçi, 2 çocuk)

‘‘Babamla iletişimde biraz daha zorlanıyorum. Belki şu an güvenmediği için olabilir, mesela bir şey istiyorum ‘Şu an daha erken sen bir tedavini devam ettir.’ diyor. Yani o öyle olunca biraz sinirleniyorum tabi. Mesela araba istiyorum şu an o da ‘öyle olmaz hemen araba’ diyor. 2 tane almıştı araba hep para gitti, şu an da onun güveni yok. O yüzden o konuda tartışıyoruz.’’ (B17; 29, ortaokul, depo görevlisi, 1 çocuk)

‘‘Onlar tabi olgunlukla karşıladı, hani ‘nasıl yaparsın böyle bir şey bizim ailede yok’ falan gibisinden değil de ‘tamam oğlum, bu da bir problemdir hani bağımlılık olabilir’ o şekil üstesinden gelmeye çalıştık. Ama tabi 6. Kez yatınca insanlar da otomatikman ‘oğlum tamam hadi bırakacaksın ama bir dur de kendine bir çeki düzen ver’ demeye başlamışlardı yani.’’ (B23; 34, ortaokul, güvenlik görevlisi, 1 çocuk)

Evlenmeden önceki aile ilişkileri hakkında olumsuz deneyimlerden bahseden babalardan büyük bir kısmı madde kullanımlarından önce aile içi olumsuz deneyimlerden (aile içi şiddet, ailenin madde kullanımında etken olması, ailede kopukluk) bahsetmiş, madde kullanımlarının aile tarafından öğrenilmesiyle birlikte de madde kullanımının getirdiği olumsuzluklar (MKB nedenli tartışmalar, aileden uzaklaşma, güvensizlik) yaşamışlardır. Evlenmeden önceki aile ilişkilerinde olumlu deneyimlerden bahseden babalar ise madde kullanımından önce aile içi olumlu deneyimlerden (iyi ilişkiler) bahsederken madde kullanımından sonra hem olumlu (aile desteği, aile için tedavi olma isteği) hem de olumsuz (madde nedenli tartışmalar, güvensizlik) deneyimlerden bahsetmiştir. Bu bulgulara paralel olarak Ögel (2010a) genellikle aile işlevi bozuk olan gençlerde uyuşturucu kullanımının yaygın olduğunu ifade ederken; anne-baba arasındaki çatışmanın, ailedeki iletişim sorunlarının, anne babanın alkol kötüye kullanımı ve yüksek dışa vurulan duygulanımın işlevsel olmayan aile yapısının göstergeleri olduğunu belirtir (s. 30-40). B6’nın yukarıda verilen ifadelerinde işlevsel olmayan aile yapısı özellikleri görülmekle birlikte babalardan B14’ün ‘‘*Şimdi ben… çocukluğum çok kötü geçti. Annesiz büyüdüm, rahmetli annem vefat ederken ben bebektim. Üvey anneyle falan yaşadım.*

Ailevi sorunlarım vardı dışarılarda yatmaya başlıyordum, dışarılarda kalıyordum…'' ifadesi de ailenin madde kullanımında etken olabildiğini göstermektedir.

Pek çok baba evlenmeden önceki aileleri ile ‘‘iyi ilişkiler’’ kurduklarını söylemiştir. Bu konudaki ifadeleri şu şekildedir:

‘‘Allah'a şükür yani ben şöyle söyleyim, ben dünyaya yüz kere gelsem de bu ailemi tercih ederim öyle saygılı samimi bir ailem var benim.’’ (B16; 28, lise, muhasebeci, 1 çocuk)

‘‘İyidir aramız beni severler, ben de onları severim çok. Ailenin de tek çocuğu olduğum için bir dediğimi iki etmemişlerdir şimdiye kadar.’’ (B20; 38, lisans, 2 çocuk)

‘‘Çok iyiydi. Annem olsun, babam olsun, ablalarım… Babama deseniz ki atıyorum 'çekiç yok' babam hemen bana 'oğlum bizim evden çekiç getir' der 'baba bizde çekiç yok ki' 'oğlum var ya' hani illa birisi istediyse onu bulacağız. Sonra para verirdi çekiç alırdık yardımseverdi. Babamla belki 1-2 resmim vardır dışarıda, cezaevinde de 3-5 tane. Çok sarılmayı seven bir tip de değilim o değildi sarılamıyorduk çok ama annemle de öyle yani. Ben nedense sarılamıyorum. Ama çok belli ederler seviyorlar beni.’’ (B23; 34, ortaokul, güvenlik görevlisi, 1 çocuk)

Bir grup baba tedavi sürecinde ‘‘aile desteğini’’ gördüğünü dile getirmiştir. Bu konu hakkındaki ifadeleri şu şekildedir:

‘‘Annem babam her zaman benim arkamda duran bir insanlardı yani. Ne olursa olayım yani ben bu ne içersem içiyim yine de arkamdaydı yani çok şükür aileden ben her zaman okumama da sporuma da yani her şeyde arkamda durdular yani.’’ (B1; 30, ortaokul, pazarcı, 1 çocuk)

‘‘Yani hiçbir sıkıntımız yoktu gayet iyiydik. Şu anda da çok iyi ailemle aram. Çok destekçi oldular çok özel hastaneye yatırdılar. Baya bir koşturdular.’’ (B17; 29, ortaokul, depo görevlisi, 1 çocuk)

Bazı babalar ‘‘ailesi için tedavi olmak’’ isteğini şu ifadelerle aktarmışlardır:

‘‘Çok karar verdim ailem için, eşim için, annem için, babam için. Onların sayesinde çok geldik. Ama biz bırakmak amaçlı gelmedik göz boyamak için geldik. Onlar gelsin görsünler, ben hastanedeyim, onları kandıralım ondan sonra biz yine işimize gücümüze gidelim keyif yapalım derdinde. Ama belli zaman sonra bu artık keyiften çıkıyor yaşam tarzı oluyor.’’ (B15; 42, ortaokul, şoför, 3 çocuk)

‘‘...en çok zaten uyuşturucuyu bırakmak isteme sebebim anneme çok fazla değer vermemdir. Hani zarar vermemden üzmemden bahsetmiyorum onun yeri hep çok başkaydı babam olmadığı için. Birinci sebebim bu…’’ (B22; 29, lise, organizatör, 2 çocuk)

Genç bireyin ailesinde madde kullanımının olması, anne, baba ve kardeşler açısından etkiler yaratırken; evli bir bağımlının varlığı eş ve çocuklar açısından etkiler yaratacaktır ve madde bağımlısı bir üyeye sahip olmak aile için bağımlılığın tüm sonuçlarına katlanmayı doğururken; arkadaşları bağımlı bireyden kaçabilirken, patronu işten çıkarabilirken ailesi genelde bağımlı üyesinin yanında kalabilir ve ona uyum sağlayabilir (Gürol ve Ögel, 2010, s. 3). Görüşülen babalardan bazıları evlenmeden önceki aileleriyle ilgili MKB sürecinde olumsuz deneyimlerden bahsetseler de aile ile bağlarının tamamen koptuğunu söyleyen baba sayısı sınırlıdır. Yaşanan çatışmalara rağmen bu babalarınn ailelerinin MKB kullanım ve tedavi sürecinde var olduğu görülmektedir. Örneğin B22 aile içerisinde şiddet olduğunu belirtse de tedavi için aile desteği gördüğünü ve aile için MKB tedavisi görme isteği olduğunu belirtirken B15 de ailesinde madde nedenli tartışmalar yaşansa da ailesinin tedavi sürecine destek olduğunu ve ailesi için tedavi olmak istediğini ifade etmiştir. Bu bulguyla tutarlı olarak Fatima (2023) da MKB tanılı hastaların deneyimlerini araştırdığı çalışmada bağımlılıkla mücadele eden aile bireylerinin ailelerinden destek ve teşvik gördüğü sonucuna ulaşmıştır.

Tablo 6

Evlilik Yoluyla Kurulan Ailede Madde Kullanılan Dönem Aile içi ilişkiler

Alt kategori	Kod	Katılımcılar
Aile içi ilişkilerde olumsuz deneyimler	Maddeye bağlı maddi sorunlar	B1, B4, B5, B6, B9, B12, B13, B14, B15, B16, B17, B18, B20, B21, B22, B23, B24, B25, B26, B27, B28, B29
	Aileden uzaklaşma/Aile ile zaman geçirememe	B1, B2, B3, B4, B7, B8, B9, B11, B14, B15, B16, B17, B18, B20, B21, B22, B23, B24, B25, B27, B28, B29
	Sorumlulukları yerine getirememe	B1, B3, B5, B6, B7, B8, B9, B11, B15, B16, B17, B18, B20, B21, B22, B24, B25, B26, B27, B28, B29
	Madde kullanımı kaynaklı tartışmalar	B3, B4, B5, B6, B8, B9, B11, B13, B16, B17, B18, B19, B20, B21, B22, B24, B25, B26, B27, B29, B30
	Eşin boşanma isteği	B17, B18, B22, B23, B25, B29
	Ailenin madde kullanımı için etken olması	B3, B5, B22
Aile içi ilişkilerde olumlu deneyimler	Aile için tedavi olma isteği	B1, B2, B5, B8, B12, B13, B14, B15, B16, B17, B22, B23, B24, B25
	Aile desteği	B1, B5, B16, B17, B28
	İyi ilişkiler	B23

Bir grup baba, madde kullanımına bağlı olarak maddi sıkıntılar yaşadığını dile getirmiştir. Bazı babalar para bulmakta zorlandığını, borçlandıklarını, bir kısım baba işe gidemediğini, bazı babalar ellerindeki eşyaları madde alabilecekleri miktarlara satmak zorunda kalırken bazıları da evden gizlice para almak zorunda kaldığını söylemiştir. Bazı babalar ise iş, iş yeri ve menkul ve mülk kaybına varan sorunlar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bu durumlara yönelik ifadeler şu şekildedir:

''Devamlı para bulmak zorundasınız, çok yıpratıyordu.'' (B4; 35, lise, grafik tasarımcı, 1 çocuk)

''İşe gidemediğim zamanlar oldu. ...Esrar içiyordum ama kimseye zararım da yoktu ama eroine düştükten sonra bir müddet sonra maddi zorluklar çekmeye başlıyorsunuz çünkü esrara verdiğiniz parayla ölçülemez eroine verdiğiniz para. Her gün 500 TL para

veriyorsunuz mesela en kötü şartlarda. Sadece hayatınızı devam ettirebilmek için. Her gün 500 lira verdiğinizi düşünürseniz, 15 bin alan biri maaşını komple oraya veriyor. Ekstra bir şeyler yapmasam evime geçim kaynağı sunamam.'' (B5; 40, lise, elektrikçi, 1 çocuk)

''Kullanırken maddi sıkıntı oluyordu. Evde para bulamıyorduk, sağa sola bir şeyler satmaya gidiyorduk.'' (B12; 29, ortaokul, kurye, 1 çocuk)

''Maddi açıdan insana zarar veriyor. Benim ondan önce 3 atölyem vardı, iyiydim, durumum da iyiydi. Ona sebep onlar hep gitti işte senelerce çalışıp biriktirdiğimi oraya verdim.'' (B14; 44, okuryazar, mobilyacı, 4 çocuk)

''Çok para harcadık aşırı. Ama etrafıma zarar vermedim. Giden gidiyor ya kimse kimseyi kandırmasın ben para harcamıyorum diye. Ya torbacı olacak bunu yapacak çünkü bunu almak da bir para. Zaten ben artık hocanın demesi gibi her içici bir satıcıdır benim gözümde de öyle yani arkadaşın geliyor ona veriyorsun hiç yoksa. ... Tabi, yeri geldi malımız yoktu, mecbur çalışamıyorduk da yani insanlar çalışıyor biz arabayı çekmişiz bekliyoruz yani torbacı gelecek de biz işimize bakacağız yani. Maddi manevi iki türlü de yıkıldık.'' (B15; 42, ortaokul, şoför, 3 çocuk)

''...önceden mesela sadece madde vardı sabah kalkıyordum yoksunluğum gelmiş e eşyam varsa tedavi oluyordum yoksa arayışa geçiyordum, para peşinde koşuyordum e cebimde 100 TL param var 200 liraya daha ihtiyacım var e bu sefer bulamıyordum. Babam bu arada şeydi halci, orda çok peşin para döndüğü için ne yapıyordum bu sefer işten geliyordu mesela babam parasının sayısını bilmediği için hep dağınıktı paralar lokantacılardan hep aldığı için. Mesela paraları topluyordu ben de gidiyordum yalandan topluyordum mesela düzeltiyordum fırsatını bulduğum zaman bir 200 TL 300 TL para tırtıklıyordum yani öyle deyim.'' (B17; 29, ortaokul, depo görevlisi, 1 çocuk)

''Çok şeyimizi kaybettik, arabam vardı arabamı kaybettim. Parasal olarak işe gitmemeye başladım yani, aileden almalar, arkadaşlardan borç istemeler falan.'' (B23; 34, ortaokul, güvenlik görevlisi, 1 çocuk)

‘‘…Tabi para bulamamazlık… Para bulamadığım zaman borç yaptım… Eşim çalışmıyordu ilk kez çalışmaya başladı benim yüzümden… İş konusunda olumsuzum mesela çalışamıyorum diye.’’ (B27; 41, ilkokul, şoför, 3 çocuk)

‘‘Yani evde aldığım bir laptopu 70 TL’ye satıp baldızın akbiliyle madde almaya gidiyordum. Kontrol dışına çıkmıştı o kadar.’’ (B28, 41, ilkokul, otomotiv sektörü, 2 çocuk)

Babaların madde kullanılan dönemde olumsuz deneyimler içerisinde en çok maddi sorunlar üzerinde durduğu görülmüştür. Babahanoğlu (2020) da MKB olan bireyin ekonomik olarak aileye katkı sunamadığı için ailedeki statüsünü ve rol model oluşunu kaybettiğini; bununla gelen güvensizlikle birlikte aileye de ekonomik sorunlar yaşattığını ifade etmektedir (s. 7). Soderstrom ve Skarderud, (2013) cinsiyete dayalı beklentiler ve tutumların MKB tanılı erkeklerin baba olarak öz imajına olumsuz etki edebildiğini belirtmektedir (s. 45). Türk toplum yapısındaki babalık rolleri dikkate alındığında -değişen babalık rolleri söz konusu olsa da- babanın kazanç sağlama rolü hala önem arz etmektedir ve kullanılan maddeleri temin etmenin maliyetinin ve madde kullanımının yaşattığı mesleki sorunların (işsizlik dönemleri, iş değiştirme vb.) bu rol için ciddi sorun meydana getirdiği görülmektedir. Diğer taraftan MKB tanılı bireylerin madde kullanma nedenlerine bakıldığında babanın MKB tedavisi sonrası işsizlik ve mali sıkıntı yaşaması hem babaların boş zamanı olmasıyla can sıkıntısı yaşamasına hem de bu sorunların sıkıntısından kurtulmak için rahatlama amaçlı tekrar madde kullanma isteği uyandırabilir ve babayı mali sorun ve madde kullanımı arasında kısır bir döngüye sokarken boşluk hissi ile de tekrar madde kullanımına yöneltebilir. Thurgood, Crosby, Raistrick ve Tober (2014) da boş zamanla gelen can sıkıntısının yeniden madde kullanmaya başlama konusunda bir tetikleyici olabileceğini belirtmektedir. Bu nedenle MKB tanılı hastaları sosyal hayatın her bileşenine entegre etmeye yönelik çalışmalar yapılması önemlidir.

Bir kısım baba, madde kullanımı nedeniyle aileden uzaklaştığını/aile ile zaman geçirmediğini anlatmıştır. Madde kullanımına bağlı olarak eve geç gittiğini ya da hiç

gitmediğini belirten babalar olduğu gibi eşiyle ayrı evlerde yaşadıkları dönemler olduğunu belirten babalar da vardır. Babaların bu durumlara yönelik ifadeleri şu şekildedir:

‘‘Eve gitmediğim zamanlar oldu madde yüzünden. Sevgi gösteremediğim oldu. Uzaklaştırdı beni ailemden. Ama şimdi aradaki sevgi saygı artıyor.’’ (B8; 36, lise, şoför, 3 çocuk)

‘‘Eşimle ayrı bir evde yaşadığımız dönem oldu. Kullandığım dönem daha rahat hissediyordum aslında kendimi. Çok kafana takmıyorsun bir şeyi çünkü.’’ (B11; 36, ilkokul, tornacı, 1 çocuk)

‘‘Yani çok fark var. Hani kullanmadığım zaman ailemle daha çok ilgileniyorum, gezdiriyorum, işte onlarla sohbet ediyorum. Kullandığım zaman bunu yapamıyordum fazla, uzak duruyordum.’’ (B14; 44, okuryazar, mobilyacı, 4 çocuk)

‘‘ Onlar da biliyorlar benim eski halimi görmüyorlar, yeni halimi görüyorlar. Eskiden olsa şey yapardım haydi ben gidiyorum hayırlı günler kaç, gece yarılarına kadar gelme, 12’de gel 1’de gel.’’ (B15; 42, ortaokul, şoför, 3 çocuk)

‘‘…Yani eşiniz ve çocuğunuz olmasa o olur diyorsunuz ama eroin olmasa olmaz diyorsunuz böyle. Aileyi her zaman ikinci üçüncü plana atıyorsunuz...’’ (B16; 28, lise, muhasebeci, 1 çocuk)

‘‘Aile hayatı açısından… Şöyle söyleyeyim madde kullanırken ona ayırdığın zamanı madde olmadığında direkt ailene ayırıyorsun. Aktiviteler çıkarıyorsun, aktiviteler yapıyorsun ailecek. Ama madde kullandığın zaman kendim oturuyorum…’’ (B20; 38, lisans, belirtmek istemedi, 2 çocuk)

‘‘Eşim hamileyken doğru doğru düzgün eve gelmezdim, zamanımı hep kendime harcamıştım. Tek sıkıntı oydu. Biraz yalnız bıraktığımı düşünüyorum. Hamile de olsa bebek var çocuğu da yalnız bırakıyorsun. Uyuşturucu zamanı etkiledi yani keşke

yapmasaydım. Tabi düzelttik ama iş işten geçti o zaman geri gelmez.'' (B21; 35, ilkokul, tezgahtar, 2 çocuk)

''Ben madde kullanan bir insanın aile hayatının olduğunu düşünmüyorum şahsen. Buna inanmıyorum bence öyle bir hayat yok yani. Ama yokken aileyi gözünüz görüyor zaten. O kadar söyleyebilirim.'' (B25; 29, lise, satış pazarlama, 1 çocuk)

Peled vd. (2012) MKB tanılı erkeklerin baba kimliğini nasıl algıladığını araştırdığı nitel çalışmada babaların madde kullandıkları dönem evde, aileleriyle ve çocuklarıyla ilişkilerinde hem fiziksel hem duygusal olarak ''yok olduklarını'' ya da fiziksel olarak ailelerinin yanında olsalar da duygusal olarak ''yok olduklarını'' ifade ettiklerini belirtmektedir. Bu çalışmada ise ''yok olma'' yerine kullanılan ifade ''aileden uzaklaşma/aile ile zaman geçirmeme'' şeklindedir. Bahsedilen çalışmada Eli kod isimli katılımcı ''yok olma'' durumunu ''*Bilirsin, sanki karım yokmuş, çocuğum yokmuş gibi gelir, içeri girer, tek başıma yaşardım. Ye, iç, kullan ve git.*'' ifadeleriyle aktarırken bu çalışmada ise B15 ''*Eskiden olsa şey yapardım haydi ben gidiyorum hayırlı günler kaç, gece yarılarına kadar gelme, 12'de gel 1'de gel*.'' (s. 898) ifadeleriyle aileden uzaklaşma ya da aile ile zaman geçirmeme konusundaki benzer deneyimlerini paylaşmıştır. Bu araştırmada B6 ise bu konuda özellikle çocuğundan sözel olarak aldığı geri bildirimi ''*Kızım hatuna demiş 'anne sanki babam var ama yok' demiş*.'' ifadesiyle dile getirmiştir. MKB tanılı babaların maddenin aileden öncelikli olduğunu vurguladıkları görülmektedir. Madde temin etmeye ayrılan zaman, madde kullanmaya ayrılan zaman ve yoksunluk belirtileri ile madde kullanımı sonrası ruh hallerinin aile ile geçirilen zamanı kısıtlaması olasıdır.

Madde kullanımından kaynaklı olarak sorumluluklarını yerine getiremediğini belirten babaların ifadeleri şu şekildedir:

''...Yani anne baba olsun, eşim olsun, çocuğum olsun hiç yani böyle göresi bile insanın gelmiyordu yani. Ama katiyen böyle bir sinir ya da herhangi bir şeye zarar verme gibi bir

düşüncem yoktu. Yani sorumluluğumu bilmiyordum.'' (B1; 30, ortaokul, pazarcı, 1 çocuk)

''Madde kullanırken aile hayatım yoktu ki. Aileyle ilgili bir şey yapamıyorsun hiç. Yatıyorum hasta, kalkıyorum hasta. Çocuklarım yanıma gelip kalk diyordu kalkamıyordum bile yani. (B9; 45, ilkokul, kuaför, 2 çocuk)

''Madde kullanımı benim kişiliğimi hiç bozmadı. Madde kullandım diye kimseye kötü davranmadım, zararım olmadı. Kendi halimde bir insanım. Hatta daha iyi olmaya çalışıyorum. Madde kullandığımda enerjim varsa da ilgilenirdim zaten. Ama sorumluluklarını yapamıyorsun kullanırken.'' (B11; 36, ilkokul, tornacı, 1 çocuk)

''Ama belli zaman sonra bu artık keyiften çıkıyor yaşam tarzı oluyor. O olmadan olmuyor ne yaparsan yap. Önce o olacak sonra işine bakacaksın, ailene bakacaksın, evine bakacaksın ama öncelik o. O yoksa diğer işlerini de yapamaz hale gelirsin.'' (B15; 42, ortaokul, şoför, 3 çocuk)

''Madde kullanmadığımda hayat varmış diyorum ama kullandığım zaman hayatını karartıyorsun. Madde kullandığım zaman evde olmuyorum, gece geliyorum, çocuğum yatmış oluyor, eşimin yüzünü görmüyorum. Sorumluluk yok…'' (B18; 29, ortaokul, elektrikçi, 1 çocuk)

. ''Yani kafan eve güzel gidiyorsun, elinde telefon, mayışıyorsun televizyon karşısında, evle ilgilenmiyorsun, sorumsuzlukların oluyor, ilgisizliklerin oluyor böyle bir etki oluyor.'' (B20; 38, lisans, 2 çocuk)

''Çocuklar yanımda, belli bir zaman sonra baktım ki sıkıntılar başladı, ailemle fazla zaman geçirmemeye başladım, sorumluluklarımı ihmal ettiğimi fark edince biraz hani bu işe mesafe koymam gerektiğini düşündüm.'' (B24; 33, ortaokul, inşaat işçisi, 2 çocuk)

Ebeveynlik görevlerinin ihmal edilmesi aile içi ilişkilerin nicelik ve niteliğini bozabilecek konulardan biridir (Garrusi vd., 2011, s. 35). Peled vd. (2012) de MKB tanılı erkeklerin baba kimliğini araştırdığı nitel çalışmada MKB tanılı babaların ''sorumluluk'' kavramı

üzerinde sık sık durduğunu hatta babalığı ‘‘sorumluluk’’ olarak gören babaların olduğunu belirtmektedir. Babaların aileden uzaklaşma/aile ile zaman geçirememe durumu babalık görev ve sorumluluklarını da farklı açılardan aksatacaktır. Bu aksaklık ekonomik durumu iyi olan babada manevi konularda yaşanırken ekonomik durumu kötü olan babalarda hem manevi hem de maddi konularda kendini hissettirebilir.

Çoğu baba, aile içerisinde madde kullanımından kaynaklı tartışmalar yaşandığı belirtmiştir. Bazı babalar madde kullandıkları dönem iletişim sorunları olduğunu beyan ederken bir kısım baba da maddeye öncelik verirken aileyi geri plana attıkları için tartışmalar yaşandığını dile getirmiştir.

‘‘Bazı zamanlar gergin olduğumda eşimle iletişimde zorlanabiliyorum onun haricinde işin vermiş olduğu tempodan da kaynaklı ve maddeden kaynaklı da bazen sıkıntı da yaşayabiliyorum. O zaman gerginlik olabiliyor ama üstesinden gelmeye çalıştık.’’ (B4; 35, lise, grafik tasarımcı, 1 çocuk)

‘‘...Eskiden daha kötüydü daha çok tartışma oluyordu kullanırken. Şimdi kırmamak için daha dikkatli davranıyorum. Eskiden ne istersem söylerdim…’’ (B8; 36, lise, şoför, 3 çocuk)

‘‘Şimdi normal bir evlilik farklı, uyuşturucu içen bir insanın erkekse zaten evliliğine davranış şekli çok farklı. Yani eşiniz ve çocuğunuz olmasa o olur diyorsunuz ama eroin olmasa olmaz diyorsunuz böyle. Aileyi her zaman ikinci üçüncü plana atıyorsunuz. Eşiniz eğer bilmiyorsa uyuşturucu içtiğinizi ve sürekli kaçamaklar yapıyorsanız eşiniz sizden rahatsız olur, sürekli de kavgalar da yaşarsınız zaten…’’ (B16; 28, lise, muhasebeci, 1 çocuk)

‘‘Maddeye tekrar dönünce tabi kötüye dönüyor. Boşanma isteği oldu mesela hep madde yüzünden. ... Madde ile hiçbir şekilde iletişim kuramıyorsun, genelde sinirli oluyorsun, o doğruyu söylediği zaman sana ters geliyor sinirleniyorsun.’’ (B18; 29, ortaokul, elektrikçi, 1 çocuk)

‘‘Eve geç gelme durumu var. Tartışma konusu oluyor. Maddeye takılıyorsun onun yanında iki de bira içiyorsun dışarıda kaldığın zaman uzuyor, eve dönüyorsun bu sefer bunun tartışması oluyor.’’ (B19; 38, ön lisans, kalite güvence, 1 çocuk)

‘‘Benim eşim madde kullandığımı öğrendi. Tartıştık, ‘niye içiyorsun, alkol içmiyorsun niye bunu içiyorsun, bunu içen insanlara keş gözüyle bakıyorlar.’ falan gibisinden… Ama şükür atlattık yani bu durumları içmiyorum zaten.’’ (B20; 38, lisans, belirtmek istemedi, 2 çocuk)

Bir grup baba, eşleriyle maddeye bağlı sorunlar nedeniyle boşanma aşamasına geldiklerini belirtmiştir.

‘‘Ailesi bilmese de eşim biliyordu yattığım süreçlerde destek de oldu. Ondan sonra en son tartışma noktasına geldik bir daha içersen dedi ben babamın evine gideceğim, bir 6-7 ay babasının evinde kaldı. Ben de tekrar hastaneye yattım, çıktım 1-2 ay da öyle geçti. Konuşuyordum tabi o sırada işte ondan sonra kararlıyım bırakacağım dedim, şu an barıştık ama birlikteyiz.’’ (B17; 29, ortaokul, depo görevlisi, 1 çocuk)

‘‘…Maddeye tekrar dönünce tabi kötüye dönüyor. Boşanma isteği oldu mesela hep madde yüzünden.’’ (B18; 29, ortaokul, elektrikçi, 1 çocuk)

‘‘Eşimi soruyorsanız da eşimle alakalı çok büyük sıkıntılar yaşadık. Ayrılma noktasına geldik buraya gelmeseydim, arada çocuk olmasaydı zaten ayrılırdık. Çocuk bizi tuttu diyebiliriz.’’ (B25; 29, lise, satış pazarlama, 1 çocuk)

Çakır vd. (2022) aile mahkemesinde görevli sosyal çalışmacıların mesleki gözlem ve deneyimleri aracılığıyla alkol/madde kullanımının boşanmanın psikososyal ve hukuki süreçleri üzerindeki etkisini araştırdığı nitel çalışmada çiftlerin doğrudan alkol/madde kullanımından ziyade, bu durumun ortaya çıkardığı dolaylı sonuçlar üzerinden boşanma sürecine girdiği, kişinin tedaviye ikna edilememesi veya tedavinin başarısızlıkla sonuçlanmasının boşanma sürecini hızlandırdığı, katılımcı gözlemlerine göre çocuklu eşlerin boşanmaya karar vermesinin çocuksuz eşlere göre daha hızlı olduğu, alkol/madde

kullanımının, yalnızca boşanmanın bir gerekçesi olmanın ötesinde çocuğun velayetinin hangi ebeveyne verileceği, ebeveyn-çocuk arasındaki şahsi ilişkinin düzenlenmesi konularında da önemli rol oynadığı sonucuna ulaşmışlardır. Tarter vd. (2001) de yaptıkları madde bağımlısı babayla birlikte veya ayrı yaşayan çocukların bağımlılık riskini, çocuk, aile, okul ve akran savunmasızlığı açısından incelediği araştırmada bağımlı babaların kullandığı madde türüyle ortaya çıkan şiddetli MKB ile eşinden ayrılma durumunun ilişkili olduğunu görmüştür. Yine Sancar (2017) madde kullanım bozukluğunun kişilerin yaşamları üzerine olumsuz etkileri ile hastaların işlevsellikleri ve evlilik uyumlarını incelediği araştırmada MKB sonrası boşanma oranının arttığı sonucuna ulaşmıştır. Duncan vd. (2006) uyuşturucu kullanmaya alışkın olan partnerlerin, diğer partner bu davranışı cezalandırmadığı sürece muhtemelen bekarlıktan gelen madde kullanma alışkanlıklarına devam edeceklerini ifade etmektedir (s. 692). Bu çalışmada da MKB tanılı babalar aynı şekilde başlangıçta madde kullanım alışkanlığını devam ettirirken eşin sorunlar karşısında boşanma isteği olmasıyla birlikte maddeyi bırakma kararı aldığı görülmektedir.

Birkaç baba madde kullanma nedenlerinden en az birini evlilik yoluyla kurduğu ailesine dayandırmıştır.

‘‘Fazla sinir, yaşam şartları, erken baba olma vb. şeyler’’ (B3; 30, ortaokul, kimyacı, 2 çocuk)

‘‘Ortam. Eşle sıkıntı.’’ (B5; 40, lise, elektrikçi, 1 çocuk)

‘‘Ailevi açıdan ilk eşimle sorun yaşadım. Her zaman beni bunu kullanmaya ittiği için aşağılamalarla falan.’’ (B22; 29, lise, organizatör, 2 çocuk)

Evlilik yoluyla kurduğu aile nedenli madde kullandığını söyleyen babalardan sadece biri madde kullanımına evlendikten sonra başlamıştır. Diğer babalar evlenmeden önce madde kullanımına başlamıştır fakat madde kullanımını sürdürme nedenlerinin arasında ailesini de saymaktadır. Nalbantoğlu ve Tuncay (2023, s. 208) bireylerin içinde yaşadığı aile ortamının madde kullanımını önleyici bir işleve sahip olabileceği gibi madde kullanımına

neden olan bir risk faktörü haline de gelebileceğini belirtmektedir. Aslında MKB tanısı olmayan bir babanın da yaşayabileceği aile içi sorunların MKB tanısı olan bir baba için madde kullanma nedeni haline gelebilir.

Bir kısım baba, ailesi için tedavi olma isteğini şu ifadelerle dile getirmiştir:

''Ben kendim karar verdim evlenmeden önceydi. Dedim en azından artık bir sonu yok bunu bir yuva kurayım diye. Bıraktım ardından evlendim.'' (B12; 29, ortaokul, kurye, 1 çocuk)

''Ben bunu 7 sene gizli içtim eşim bilmiyordu, ben çok dikkat ediyordum öğrenmesin diye. Bir gün yine odada oturmuşum içiyorum, eşim dışarıdan geldi ben fark etmedim. O da odanın kapısı açık beni görüyor, onun kardeşi de bu olaydan ceza evinde falan yatıyordu. Annesine babasına sorunlar problemler yaşattığını görmüştü. Eşim bana hiçbir şey demedi, arka odaya geçti baktım ağlıyor. Zaten fark etmedim beni gördüğünü falan da. Ağladığını görünce ne oldu falan dedim. Hayırdır niye ağlıyorsun dedim, bana dedi 'sen bunu ne zamandan beri içiyorsun?' Ben dedim sana yalan söylemeyeceğim yani ben bunu 7 sene falan oldu içiyorum. Dedi '7 senedir ben görmedim nasıl gizli içebildin?' Neyse dedi sen nerde başladın niye içiyorsun falan. Oradan eşimin o ağlamalarını görünce o gün dedim kafama takıldı bırakacağım diye. Ondan sonra işte karar verdim.'' (B14; 44, okuryazar, mobilyacı, 4 çocuk)

Bazı babalar madde kullandığı dönem, ailesinden destek gördüğünü belirtmiştir.

''Şu an eşim kendi ailesine belli etmemeye çalışıyor. Bir kez belli etti sadece o zaman da işte bir tedavi sürecine girdim çip falan taktırdım aşağı yukarı 1 yıl kadar temiz kaldım o zaman, ondan sonra hiç söylemedi mesela…'' (B5; 40, lise, elektrikçi, 1 çocuk)

*''Allah yukarıda sağ olsun eşim bana hiç baskı uygulamadı, hiç bırakmadı. Yalan söyleyemem hiçbir şekilde bana 'ya bunu kullanıyorsun şöylesin böylesin' demedi. Hep elimi tuttu, en büyük destekçim de odur şükürler olsun.'' (*B28, 41, ilkokul, otomotiv sektörü, 2 çocuk)

1 baba madde kullandığı dönem aile içi ilişkilerinin iyi olduğunu belirtmiştir.

‘‘...eşim de biliyor bunu ama dediğim gibi çok destek oldu bana o sıralar kullanırken. Biliyordu benim çok iyi niyetli olduğumu ama konuşamadığım zamanları biliyor işte hani maddeden dolayı yoksunluk çekiyorsun, uzak duruyorsun hani bitkin oluyorsun uzak duruyorsun hani kendi haline çekilmek istiyorsun kimse sana soru sormasın, kimse şey yapmasın oldu yani. Hani derler ya işte hiç soru sormasın şey yapmasın. O zamanlar da işte çok destek oldu, tamam dedi uzak dur. Ondan sonra bıraktığım zamanlarda da buraya da geldi sağ olsun burada da destek oldu, ben alacağım seni gitme bir yere hani 6 kere gitmişsin, 7. olmasın gibisinden. Güzel oldu yani.’’ (B23; 34, ortaokul, güvenlik görevlisi, 1 çocuk)

Evlenmeden önceki aile ile evlilik yoluyla kurulan aile içi ilişkilere baktığımızda evlilik yoluyla kurulan ailede daha fazla sorun bildirildiği görülmüştür. MKB tanılı babaların evlilik öncesi ailede çocuk olarak görev ve sorumlulukları varken evlilikle kurulan ailede baba olarak görev ve sorumlulukları olması bu durumun nedeni olarak açıklanabilir.

Tablo 7

Evlilik Yoluyla Kurulan Ailede Madde Kullanılmayan Dönem Aile İçi İlişkiler

Alt kategori	Kod	Katılımcılar
Aile içi ilişkilerde olumlu deneyimler	Aile ile zaman geçirme	B1, B2, B3, B4, B5, B6, B7, B8, B9, B10, B12, B13, B14, B15, B16, B17, B18, B19, B20, B21, B22, B23, B24, B25, B26, B27, B28, B29, B30
	İyi ilişkiler	B1, B2, B3, B4, B6, B7, B8, B9, B10, B11, B12, B13, B14, B15, B16, B17, B18, B19, B20, B21, B22, B23, B24, B25, B27, B28, B29, B30
	Hayal edilen aile	B2, B3, B4, B9, B10, B12, B14, B15, B19, B20, B21, B24, B27, B29, B30
Aile içi ilişkilerde olumsuz deneyimler	Güvensizlik	B5, B17, B26
	Kötü ilişkiler	B5, B26
Görev ve sorumluluk	Madde kullanımı kaynaklı değişen sorumluluklar	B1, B2, B3, B4, B6, B7, B8, B10, B13, B14, B15, B16, B17, B18, B20, B21, B22, B23, B24, B25, B26, B27, B28, B29, B30
	Sabit görev ve sorumluluklar	B5, B9, B11, B12, B19

paylaşımı	(çocuk bakımı, kazanç sağlama vb.)	
Sorumlulukların yerine getirilmesi	Maddi ve manevi	B6, B7, B9, B12, B13, B15, B16, B17, B19, B20, B21, B28, B29, B30
	Manevi	B1, B2, B4, B5, B14, B22
	Maddi	B8, B10, B23, B24, B25
	Hiçbiri	B3, B11, B18, B26, B27

Evlilik yoluyla kurulan ailede madde kullanılmayan dönem aile içi ilişkilerde babaların olumlu deneyimlerine bakıldığında babaların çoğunluğu iş haricinde kalan zamanı aile ile geçirdiklerini söylemiştir. Aile ile evde ve dışarıda zaman geçirdiğini söyleyen ve akraba ziyaretlerine gittiklerini ifade eden babaların ifadeleri şu şekildedir:

''Kahvaltıyı hazırlıyoruz. Hava güzelse toparlanıp dışarı çıkıyoruz geziyoruz. Evdeysek ev de küçük olduğu için bir arada geçiyor yani. ...Televizyon izliyoruz genellikle. Çocukla da oynuyoruz. Çocuğu uyutuyoruz Eşim uyutuyor sürekli. İzin günlerimde ben de uyutuyorum.'' (B22; 29, lise, organizatör, 2 çocuk)

''Akşam 7'de eve girdiğimi varsayarsak 10'a 11'e 12'ye kadar aileyle... Akraba ziyaretlerine gidiyoruz pazar günleri falan. Pikniğe gideriz. O şekilde. Madde kullandığım zaman kahvaltıyı yapardım, çalışmadığım zaman işe gitmediğim zamanlar olurdu kahvaltı yapar yapmaz çıkardım evden dışarı çünkü madde kullanmam lazım, akşam 7-8-9-10'a kadar gelmezdim ailemle vakit geçirmezdim. Akşam eve geldiğimde ya bir kafeye götürürsem götürürdüm, ya da televizyon karşısında çay falan o şekilde.'' (B25; 29, lise, satış pazarlama, 1 çocuk)

''İş dışında evdeyim, haftada 1 gün kendime ayırırsam o sadece. ...Uyandık, tabi ki çocuğumu seviyorum (gülümseyerek)*. Kahvaltıyı beraber hazırlarız yeriz. Futbol sahasına getiririm çocuğumu azıcık orda vakit geçiririz, tekrar eve gelir duş alırız, film açarız, dersi varsa yaparız. Akşam yemeğini yer, çay içeriz normal sohbet ederiz.''* (B21; 35, ilkokul, tezgahtar, 2 çocuk)

Pek çok baba, madde kullanmadıkları dönemdeki aile içi ilişkileri sorulduğunda ilişkilerin iyi olduğunu anlatmıştır. Madde kullanımını bıraktıktan sonra maddeye ayırdıkları zamanı ailelerine ayırdıkları için aile içi sorunların çözüldüğünü beyan eden, bu süreyi aileleri ile sosyal faaliyetler yapmaya ayırdıklarını anlatan babalar vardır. Mutlu bir ailelerinin olduğunu belirten babalar olduğu gibi eşlerine ve çocuklarına olan sevgilerini dile getiren babalar da vardır:

''Güzel bir ailem var. Temiz kalpli iyi bir ailem var yani en azından beni düşünen bir ailem var. İki tane bana aşık olan evladım var. Yani karşımdaki insanın çok duygularını bilmesem de beni sevdiğini düşündüğüm bir eşimin var olduğunu düşünüyorum. Ama çocuklarımın bana aşık olduğuna eminim… Şu an daha mutlu olduklarını düşünüyorum ki görüyorum yani mutluluklarını. Esrarı bırakmam onlar için farklı bir mutluluk oluyor. İçtiğim zaman çok değişik oluyorlar, fazla değişik oluyorlar.'' (B3; 30, ortaokul, kimyacı, 2 çocuk)

''Şu an güzel bir ailem var memnunum… Eşim çok idareci bir kadın, beni de çok idare ediyor sağ olsun. Çocuklarım bana düşkün, ben çocuklarıma düşkünüm. Onları da kimseye muhtaç etmemeye çalışıyorum. Şehir dışında falan da çalıştığımda izne gidip mutlaka görüyorum.'' (B10; 26, ortaokul, elektrikçi, 2 çocuk)

''Artık maddeden vazgeçtim şükürler olsun iyiyiz. Benim eşim bana iyi çocuklara çok daha iyidir. Biraz şey onun da benim gibi eğitim hayatı yok, çocuklarımıza hani derslerinde yardımcı olamadık, bir şeyler yapamadık. Ama Allah'a şükür benim eşim çocuklarına çok iyi. Benim de aram çok iyi çocuklarımla.'' (B14; 44, okuryazar, mobilyacı, 4 çocuk)

''Şu anda dünyaya hayata çok farklı bakıyorum. Eski halimden eser yok, eski aklımdan eser yok, eski arkadaşlarımdan hiçbir şeyden eser yok. Sadece hayattan keyif alan bir insan olarak varım. Keyifli bir ailem var… Cumartesi günleri oğlumla yüzme spor bu tür şeylere gidiyorum. Pazar günleri de eşimle beraber farklı aktiviteler yapıyorum.'' (B16; 28, lise, muhasebeci, 1 çocuk)

‘‘Şu an güzel, bir sıkıntımız bir sorunumuz yok gayet iyiyiz. Şu an içmediğim için baya bir işten çıktığım zaman direkt eve gidiyorum mesela 6 buçukta işten çıkıyorsam 6.45’te evdeyim. Önceden çıkıyordum işten para peşine koş, maddeyi bulmaya git, al iç saat 11-12’yi buluyordu bu sefer yalan atıyordum. Yok bilardodayım yok şuradayım, yok arkadaşlayım, okeydeyiz hep farklı farklı. AVM’ye gidiyoruz, çocuğumla ilgileniyorum, onu oyun parklarına falan götürüyorum. Sahile gidiyoruz, yemeğe götürüyorum. Evde de hafta sonu kahvaltı yapıyoruz, eğer hava güzelse çocuğu parka götürüyoruz. Ama her hafta standart ya AVM ya da bir aktivite ya annesigile gidiyoruz.’’ (B17; 29, ortaokul, depo görevlisi, 1 çocuk)

‘‘İyiyiz mutluyuz. Aşığız (gülümseyerek)*. Çocuğumuzla çok ilgiliyiz. Gelecek planlarımız var… Maça gidiyoruz, evde oyun oynuyoruz, sahile gidiyoruz. Stada gitmesek de dışarı çıkıyoruz bir mekanda izliyoruz. Çocukla oyun oynuyoruz, dizi film falan izliyoruz.’’* (B19; 38, ön lisans, kalite güvence, 1 çocuk)

‘‘Çok güzel, konuşuyoruz anlaşıyoruz. Çocukla süper yapışık ikiz gibiyiz (gülerek) *yanımdan hiç ayrılmıyor. Gece işi yaptığım için sabah geldim mi en azından uyumuşken görüyor. Kaçarken kaçamıyorum işte ‘baba gitme’ işte falan o şekilde, uyutup gidiyorum yani.’’* (B23; 34, ortaokul, güvenlik görevlisi, 1 çocuk)

Babalara hayal ettikleri aile sorulduğunda babaların bir kısmı, hayal ettikleri ailenin şu anki aileleri olduğunu, ailelerinden çok memnun olduklarını beyan etmiştir.

‘‘Yaşıyorum zaten şu an hayalimdeki aileyi. Ya ben eşimle 9 yıl önce çocuktuk yani hep evlenmek istiyorduk. Amacımız evlenmekti evlendik, bir aşk çocuğu olsun istiyorduk kızımız oldu. İstediklerimizin hepsine kavuşuyoruz Allah’ın izniyle.’’ (B2; 27, ilkokul, mobilyacı, 1 çocuk)

‘‘Şu anki ailemden çok mutluyum. Biraz daha paramız olsa daha da güzel olur. Yani nasıl söyleyeyim olan her şeyden memnunum. Oturup konuşmak, onlarla vakit geçirmek. Yani ben bir şey istemiyorum yani şu anda. Arzu ettiğim her şeyi yaşıyorum sağlıklı olduktan sonra.’’ (B9; 45, ilkokul, kuaför, 2 çocuk)

‘‘Şu anki yaşantım zaten hayalimdi. Herkes gibi iyi yaşamak, maddi konuda biraz daha iyi olsun. 3 oğlum olsun isterim şu an 2 var zaten. Kız istemem mesela.’’ (B21; 35, ilkokul, tezgahtar, 2 çocuk)

‘‘Aslında ben problem çıkartmadığımda ailem şu an hayalimdeki gibi. Evlenmeden önce tabi ki böyle kendini bilsin, biraz dindar görevlerini bilsin dini olarak. Çocuklarını ahlaklı falan o şekilde yetiştirsin düşüncesindeydim, o şekilde de bir insanla evlendim çok sağ olsun. Yani istediğim gibi aslında.’’ (B24; 33, ortaokul, inşaat işçisi, 2 çocuk)

Aile içi ilişkilerde olumsuz deneyimlerinden bahseden babalardan bazıları, madde kullanımını bıraktıktan sonra da aile içi ilişkilerin düzelmediğini söylerken; bir grup baba da madde kullanımını bırakma konusunda daha önce de denemeleri olduğu için tekrar madde kullanmaya başlaması konusunda ailede bir ‘‘güvensizlik’’ yaşandığını belirtmiştir.

‘‘Şu an eşim kendi ailesine belli etmemeye çalışıyor. Bir kez belli etti sadece o zaman da işte bir tedavi sürecine girdim çip falan taktırdım aşağı yukarı 1 yıl kadar temiz kaldım o zaman, ondan sonra hiç söylemedi mesela. Ama işte güvenmediği için düzelmiyor...’’ (B5; 40, lise, elektrikçi, 1 çocuk)

‘‘Sıfır bence, iyiye giden bir şey yok. Kullanırken de kullanmazken de böyle. Zaten dört-dört buçuk sene aynı şeyleri yaşadık. Ben gidiyorum geliyorum hemen ‘sen yine uyuşturucu mu içtin’ diye direkt banko suçluyor. Gözünden kaçmaz yakalamayı da sever. Bir şey de diyemiyorum. Öyle.’’ (B26; 30, ortaokul, turizmci, 2 çocuk)

Peled vd. (2012) de MKB tanılı erkeklerin baba kimliğini araştırdığı nitel çalışmada babaların ‘‘babalığı düzeltmeyi’’ sorumluluk ekseninde açıkladığını ve babalıklarını "düzelttiklerini" hissetme dereceleri açısından birbirlerinden ayrıldıklarını görmüştür. Babalığını tamamen düzelmiş olarak değerlendiren babalar olduğu gibi babalığı düzeltme sürecinin başında olan babalar olduğunu da görmüştür. Bu çalışmada da babalar maddeyi bırakmalarıyla birlikte aile ilişkilerinin tamamen düzeldiğini, şu anki ailelerinin hayal ettikleri aile özelliklerini taşıdığını ve maddeye ayırdıkları zamanı artık ailelerine

ayırdıklarını ifade ederken; maddeyi bırakmalarına rağmen aile içi ilişkilerinin düzelmediğini, madde kullanmaya tekrar başlama konusunda güvensizlik yaşandığını belirtmişlerdir. Peled vd. (2012) madde kullanılmayan döneme geçtikten sonra babaların aile ile geçirdikleri zamanın terapi etkisi yarattığını ifade eden babalar olduğunu belirtmektedir ve bu konuda Eddy kod isimli katılımcının "*Benim için zor olan her şeyde, eve geliyorum, eşimle konuşuyorum, çocuklar benimle ve bunların hepsi terapi, anlıyor musun? Benim için bu bir terapi.*" dediğini aktarır. Bu çalışmada da B30 ‘‘*Şimdi biz yoğun çalışan insanlar olduğumuz için sabah kalkıyoruz, cumartesi bizim için mükemmel bir lütuf, çocuk var hanım var falan vesaire. Tek bir kelime ile anlatmam gerekirse buna ben bir isim taktım hatta ‘Pazar rüyası’. Bunun adına ben bir baba olarak Pazar Rüyası diyorum. Mutluluk elması ya ye ye doyma yani. Ben aile hayatına çok böyle hezimetli büyüdüğüm için ailem olması benim için çok değerli. Ne parayla ne bir mevki makamla ölçülemez. En mutlu olduğum yer onların yanı. Onlarla olmaktan çok mutluyum yani.*’’ ifadeleriyle benzer bir bakış açısını dile getirmiştir. Nitekim Garramone vd. (2021) MKB tanılı babaların ebeveynlik yolculuğunu araştırdığı nitel çalışmada katılımcıların tümünün babalık yolculuklarının aktif olarak uyuşturucu madde kullanmadıkları tedavi dönemlerinde daha istikrarlı fakat aktif bağımlılık içerisindeyken çok çalkantılı olduğunu ifade ettiğini görmüştür. Çalışmada Paul isimli katılımcı ‘‘*Temiz olmak evin tüm atmosferini değiştirdi. Sevinç ve kahkaha var çünkü yeniden bir aile olduk. İnsanlar sevgi, koruma ve destek için size güveniyor. Kızımın yanında olacağıma söz verdim. Aramızdaki bağı güçlendi*.’’ (s. 343) ifadeleriyle madde kullanılan ve kullanılmayan dönemin farkını anlatmaktadır.

Suchman ve Luthar (2000) araştırmalarda madde bağımlısı ebeveynlerin ebeveynlik sorunlarının çoğu ebeveyn bağımlılığına atfedilmiş olsa da ebeveyn katılımı doğrudan bağımlı olmakla ilişkiliyken diğer ebeveynlik boyutlarının bağlamsal faktörlerle daha iyi açıklanabildiğini ifade etmektedirler (s. 6). MKB tanılı babaların madde kullanımını bıraktıktan sonra hala aile içi ilişkilerin iyi olmaması geçmişte madde kaynaklı yaşanan durumlardan kaynaklanırken aynı zamanda sadece MKB tanılı bir bireyin olmadığı ailede

dahi yaşanabilecek kötü ilişkilerden ya da diğer bağlamsal faktörlerden de kaynaklanabilir.

Bir grup baba, aile içi görev ve sorumluluk paylaşımının ortak olduğunu belirtmiştir. Aile ile ilgili görev ve sorumlulukları anne ya da babadan hangisinin şartları uygunsa değişimli olarak ikisinin de yaptıklarını, sabit bir görev paylaşımı olmadığını dile getirmişlerdir. Bu konu hakkındaki ifadeleri şu şekildedir:

''Mesela eşim cumartesi günleri de çalışıyor. Ben hafta sonu tatilim. Temizliği de yaparım hafta sonu fazla yük olmasın diye. Akşam ben ondan erken gelirim eve geldiğimde yemek falan varsa ısıtırım, sofrayı da kurarım, çayımızı da yaparım. O geldiği zaman direkt sofraya otururuz. Sofrayı beraber kaldırırız. Sürekli yardımcı olmaya çalışırım ya hafta sonu evi süpürür toz alırım hiç üşenmem bunları yaparken.'' (B5; 40, lise, elektrikçi, 1 çocuk)

''Eşim şu an benden daha fazla çalışıyor. Ben özel müşterilere gidiyorum. O yorulduğu için ona pek bir iş yaptırmıyorum yani evin genel temizliğini de ben yapıyorum yeri geldiği zaman. Ona pek bir şey yaptırmıyorum, o işe gidip geliyor işte bazen yemekleri beraber yapıyoruz bazen o yapıyor bazen ben yapıyorum. Her şey ortak yani.'' (B9; 45, ilkokul, kuaför, 2 çocuk)

''...Ben mesela bugün buraya geldim çocuk rahatsızdı okul da yok, sabah kahvaltısını ben hazırladım, ilaçlarını ben verdim, buhar makinesine ben bağladım, yatakları ben topladım. Kahvaltıdan kalan bulaşıkları yıkadım. Bir tek evi süpüremeden çıktım o da buraya yetişeceğim diye. Ortak yapıyoruz o da şimdi çalışan bir kadın. Ben bıraktığım zaman onun üzerine bu sefer stres başlıyor üzerinde. Bu stres aramızda sorunlar yaratmaya başlıyor kavgalar çıkarıyor.'' (B19; 38, ön lisans, kalite güvence, 1 çocuk)

Bir kısım baba ise aile içi görev ve sorumlulukların paylaşıldığını, ailede herkesin sabit görev ve sorumlulukları olduğunu şu cevaplarla aktarmışlardır:

‘‘Şahsen ben madde kullanırken sorumluluk aldığımı düşünmüyorum. Hani şu an ben sadece para getiririm, eşim bütün harcamalar evin her şeyi çocuğa bile o bakar ben doğru düzgün bakmazdım şimdi bakıyorum.’’ (B25; 29, lise, satış pazarlama, 1 çocuk)

‘‘Eşim hemşire olduğu için babaannemin tansiyonu sonra şekeri olsun, annemin hastalıkları olsun ilgilenir. Çocuğuna çok düşkün. Aşırı bir düşkünlük var… Her zaman ailecidir yani. Annem babam bile eşimden Allah razı olsun diyor yani. ...Eşimin çocuğumun geleceğini hazırlamak. İyi bir baba olmak. Gençlerde de ben büyük olduğum için güzel bir örnek olmak istiyorum yani…’’ (B1; 30, ortaokul, pazarcı, 1 çocuk)

‘‘Eşim evine bakmak, benle mükellef, kızımla ilgilenmesi. Onun dışında bir şey yok. Ben de evimle ilgilenmek eşime kızıma bakmak zorundayım. Onların ihtiyacını gidermekle mükellefim. Onları zora sokmamakla mükellefim.’’ (B2; 27, ilkokul, mobilyacı, 1 çocuk)

‘‘Evin bütün yetkisi hanımdadır. Evde ne istese o olur ama dışarıya karışmaz. Benim de aileme iyi bakabilmek getirip onları geçindirmek. Alışveriş gibi ödemeler falan olsun ben yapmaya çalışıyorum. Çocuklar okulu bıraktılar, yaşları da ufak diye çalışmalarına da kıyamıyorum aslında. Gidiyorlar öyle 3-5 gün bir yerde çalışıyorlar sıkılıp bırakıyorlar. Yaşları ufak ben de niye bıraktınız illa çalışın demem. Çünkü benim çocukluğum çok kötü geçtiği için hayatta çocuklarımı şey yapmam…’’ (B14; 44, okuryazar, mobilyacı, 4 çocuk)

Görev ve sorumlulukların sabit olduğunu ifade eden babaların söylemlerinde bu görev ve sorumlulukların geleneksel cinsiyet rollerine göre olduğu görülmektedir. Örneğin B2’nin ifadesinde olduğu gibi baba daha çok ihtiyaçları karşılamak gibi maddi ve aileyle ilgilenmek gibi manevi görevler alırken anne birincil ebeveyn olarak çocukla ilgilenmektedir. Arabacı Burakçı (2019, s. 193) da gündelik konuşmalarda modern babalığa ve babalığın nesiller arası aktarımsal bağlamına dair kullanılan açıklayıcı repertuarlar ve ideolojik ikilemler üzerine yaptığı araştırma sonucunda ‘‘ikincil ebeveyn olarak babalık’’ repertuarı oluşturmuş ve babaların evde çalışan ebeveynin kendisi olması, çalışma koşullarının daha ağır olması gibi meşrulaştırıcılar üzerinden ikincil

ebeveyn olarak gördüğünü ifade etmiştir. Yine AÇEV'in hazırlamış olduğu Türkiye'de Babalığı Anlamak Serisi-I: Türkiye'de Babalık ve İlgili Babalığın Belirleyicileri Ana Raporu'ndaki (Akçinar, 2017, s. 29) araştırma sonuçlarına bakıldığında 0-10 yaş çocuğu olan katılımcı babaların %91'ine göre çocukların bakımından birincil sorumlu kişinin anne olduğu, çocuğun bakımından birincil sorumlu olarak kendilerini gören katılımcıların oranı yalnızca %5 iken anne ve babanın ortak sorumluluğu olduğunu düşünenlerin oranının ise %4 olduğu görülmüştür.

Madde kullanımına bağlı olarak hala çalışmayan bazı babalar eşlerinin kazanç sağlamak dahil daha fazla sorumluluk aldığından bahsetmiştir.

''Hiç adil değil. Hiç değil hem de. Benim birçok şeyim karıma kalmış vaziyette. Çocukla ilgileniyor, gidiyor çalışıyor, bir süredir çalışamıyorum falan… Yani hiç adil değil. Allah razı olsun almış sırtımdan yükü. Hayatta kalmaya çalışıyorum. Cezaevine girmemeye çalışıyorum. Bir şekilde kötü de olsak çocukların başındayız diyoruz. Kurduğumuz planlar falan var iş güç için. Zamanında kendi ofisim vardı, yine bu uyuşturucu yüzünden her şey bitti yani.'' (B6; 35, ortaokul, emlakçı,3 çocuk)

''Eşim o evde zaten bütün sorumluluk da onda deyim daha doğrusu. Biz mecbur geçim kaynağı yapmamız lazım. Plan proje çiziyoruz ama eskisi gibi hayat bizim önümüze o plan projeyi şimdi çıkartmıyor… Bu sefer bir işe gireyim diyorsun, bu sefer sen yıllarca kendi işini yapmışsın el işinde ne kadar çalışabilirsin, orda da bir zorluk yaşıyorsun ama diyorum ben bunu hak ettim, ben bunu yapacağım diyorum gocunmuyorum yani.'' (B15; 42, ortaokul, şoför, 3 çocuk)

Araştırma sonucuyla paralel olarak Gürol ve Ögel (2010, s. 5), ailede MKB tanılı bir eşin olmasının, aile içi rollerde değişiklikler meydana getirebildiği, ilişkide denetim mekanizmasının devreye girdiğini, koruma işlevinden çocuklara ilişkin sorumluluk ve ödevlere kadar pek çok görevin eşe devredilebildiğini ifade etmektedir. Kültürden kültüre değişen görev ve sorumluluk paylaşımının ailede MKB olan ebeveyn varlığı ile de değişebildiği görülmektedir. Zira babanın MKB tedavisi görse de madde kullandığı

dönemden kalan maddi sıkıntı ve işsizlik sorunu yaşadığı noktada annenin maddi kazanç elde ettiği ve babanın ev ve çocukla ilgili sorumluluk aldığı örnekler mevcuttur. Örneğin B11 ‘‘*Valla annem ev işleriyle uğraşıyor işte. Bir de çocuğumuza bakıyor. Eşim çalışıyor zaten. Babam çalışıyor. Kardeşim de çalışıyor. Annemle ben evdeyim bu aralar…*’’ ifadesiyle geniş ailedeki görev ve sorumluluk paylaşımında kazanç sağlama görevinin kendisinde olmadığı dönemden bahsetmiş, evde çocuk bakımı görevinden ‘‘*İşte hadi kızım ye bak ben de yiyorum gibi söylüyorum.*’’ ifadeleri ile belirtmiştir. Yine B6’nın aile içi görev ev sorumluluk paylaşımı için ‘‘*Gelenek ve göreneklere göre anne ev ve çocuklarla ilgilenmeli. Baba daha çok mali boyutla ilgilenmeli*.’’ derken şu an kendi ailesindeki görev ve sorumluluklardan bahsederken ‘‘*Hiç adil değil. Hiç değil hem de. Benim birçok şeyim karıma kalmış vaziyette. Çocukla çolukla ilgileniyor, gidiyor çalışıyor, bir süredir çalışamıyorum falan… Yani hiç adil değil. Allah razı olsun almış sırtımdan yükü.*’’ ifadelerini kullanması MKB nedeniyle aile içi görev ve sorumlulukların değişebildiğine örnektir.

Babaların bir kısmı madde kullanımını bıraktıktan sonra maddi ve manevi sorumlulukları yerine getirebildiğini dile getirmiştir:

‘‘Evet, sorumluluk sahibi biriyim şimdi. Yapmam gerekenleri yapıyorum, ihtiyaçlarını karşılıyorum.’’ (B7; 36, ortaokul, dekoratör, 2 çocuk)

‘‘Evi geçindiren benim, faturalar cart curt olsun sürekli ben ilgilenirim… Ben çocuğumu aslında şu şekil büyütmek istiyorum yani nasıl diyim… Sorumluluklarını bilmesi gerektiğini ona sürekli aktarıyorum. Oyuncaklarını dağıttığında toplaması gerektiğini anlatıyorum bu onun sorumluluğu çünkü… Ben kesinlikle yaptığımı düşünüyorum.’’ (B16; 28, lise, muhasebeci, 1 çocuk)

‘‘Şu an düşünüyorum. Önceden hani deseydiniz düşünmüyorum derdim.’’ (B17; 29, ortaokul, depo görevlisi, 1 çocuk)

Bir grup baba sadece maddi sorumlulukları yerine getirebildiğini şu ifadelerle aktarmıştır:

‘‘Aileye bakmak hani en büyük sorumluluk… Düşünüyorum çünkü ihtiyaçlarını karşılıyorum.’’ (B10; 26, ortaokul, elektrikçi, 2 çocuk)

‘‘Tabi ki, aynen. Önceden zorlandığım olmuştu madde kullanırken işe gitme falan bugün geç gideyim ya da gitmeyim bilmem ne.’’ (B23; 34, ortaokul, güvenlik görevlisi, 1 çocuk)

Bazı babalar ise sadece manevi sorumlulukları yerine getirebildiğini belirtirken şu cevapları vermiştir:

‘‘Aslında elimden geldiğince yaptığımı düşünüyorum. Daha fazlası gelir mi gelmez mi onu da bilmiyorum çünkü ek olarak mesela moto kuryelik de yapmaya çalışıyorum, organizasyon açsından da hala piyasa yapmaya çalışıyorum. Kendi işimi yapayım istiyorum mesleğim var sonuçta. Maddiyatla alakalı yapamadığım kısım.’’ (B22; 29, lise, organizatör, 2 çocuk)

‘‘Tabi. Sonuçta ben bir belayı kazayı kapıma getirmediğim sürece çok şükür vicdanen o konuda rahatım yani. Hiçbir zaman onların başını belaya sokmak isteyen birisi değilim.’’ (B1; 30, ortaokul, pazarcı, 1 çocuk)

‘‘Maddi olarak hayır. Manevi olarak fazlasıyla.’’ (B4; 35, lise, grafik tasarımcı, 1 çocuk)

‘‘Maddi olarak getiremiyorum bazen. Her zaman değil de. Çalıştığım zaman sıkıntı olmuyor.’’ (B14; 44, okuryazar, mobilyacı, 4 çocuk)

Bazı babalar ise sorumluluklarını yerine getirme açısından kendisini değerlendirirken hala sorumluluklarını yerine getiremediğini şu şekilde dile getirmiştir:

‘‘Herkes elinden geleni yapıyor bir tek gevşeklik bende ya.’’ (B6; 35, ortaokul, emlakçı,3 çocuk)

‘‘Şu an çalışmadığım için düşünmüyorum.’’ (B27; 41, ilkokul, şoför, 3 çocuk)

Sancar (2017) madde kullanım bozukluğunun kişilerin yaşamları üzerine olumsuz etkileri ile hastaların işlevsellikleri ve evlilik uyumlarını incelediği çalışmasında çocuğu olduğunu belirten hastaların %41,3’ünün sorumluluklarını yerine getiremediğini,

%22'sinin çocuklarını yük olarak gördüklerini ve %49,2'sinin çocuklarına bakamadıklarını; çocuklarına büyükanne-baba/akrabalar/sağlıklı eşin baktıklarını belirttiklerini ifade etmektedir. Farklı kültürlerdeki cinsiyet rollerinin tanımına göre, baba ve annenin farklı toplumlarda farklı sorumlulukları vardır (Akhter, 2018, s. 271). Peled vd. (2012) de MKB tanılı erkeklerin baba kimliğini araştırdığı nitel çalışmada bazı babaların madde kullanımını bıraktıktan sonra önceden yapmadıkları görevleri yapmaya başladıklarını ifade eder ve bununla ilgili olarak Yaki kod isimli katılımcının ''*Veli toplantılarına gidiyorum, ilgileniyorum, bir babanın yapabileceği her şeyi yapıyorum. ... Zengin değilim, milyoner ya da buna benzer bir şey değilim… ama elimden geldiği kadarıyla normal bir babanın çocuğuna verebileceği her şeyi veriyorum.*'' (s. 899) ifadelerini paylaşmıştır. Bu araştırmanın bulguları ve daha önce yapılan araştırmalar benzer noktalara dikkat çekmektedir: MKB tanılı babalar, madde kullandıkları dönem pek çok görev ve sorumluluğu yerine getiremezken madde kullanımını bırakmakla, daha önce ihmal ettiği maddi-manevi pek sorumluluğu yapmaya başlamakla birlikte gerek önceki madde kullanımının şu andaki hayatlarına yansımaları (işsizlik, maddi sıkıntı vb.) gerekse şu anki çalışma saatlerinin uzunluğu nedeniyle maddi ya da manevi sorumlulukların tamamını yerine getirme konusunda sorun yaşamaktadırlar. Nitekim Bozok (2018a, s. 10) günümüzde birçok ülkede yaşanan sosyal haklardaki gerilemeyle beraber güvencesiz iş ve esnek çalışma gibi zorlu iş yaşam şartlarının, iş hayatı ile özdeşleşen erkeklerin hem özel hem de kamusal alanda ilişki kurma biçimlerini etkilerken aynı zamanda babaların çocukları ile kurdukları ilişki biçimleri ve sergiledikleri babalık uygulamalarını da etkilediğini ifade etmektedir.

Babalık ve Babalık Rolü

''Babalık Rolü'' teması altında; ''Babalık Tanımı'', ''İlk Babalık Hissi'', ''Babada Olması Gereken Özellikler'', ''Kendi Babalık Özellikleri'', ''Babasının Babalık

Özellikleri’’, ‘‘Babanın Çocuğa Karşı Görev ve Sorumlulukları’’ kategorileri üzerinden ele alınmıştır.

Tablo 8

Babalık Tanımı

Kategori	Kod	Katılımcılar
Babalık tanımı	Sorumluluk	B8, B10, B15, B16, B19, B21, B22, B28
	Güzel	B2, B3, B7, B14, B17, B25, B29
	Tarifsiz	B2, B12, B25, B26, B29
	İhtiyaçları karşılama/aileye bakma	B20, B24, B28
	İlgilenme	B3, B7, B9
	Her şey	B4, B13, B14
	Güven	B18, B20, B23
	Sevgi	B22, B27
	Zor	B8, B21
	Koruma	B6, B15
	Çocuk sahibi olmaktan bağımsız	B1
	Kendini unutma	B8
	Yük	B22
	Mutluluk	B25
	Süper kahraman	B30
	Çocuğu tanımak	B24
	İdare etme	B27
	Katlanma	B27
	Değer verme	B27
	Sahip çıkma	B3
	Tecrübelerini aktarma	B6
	Güçlü olma	B23
	Rol model olma	B23
	Eğitme	B23
	Mücadele etme	B6
	Canını verme	B5
	Destek olma	B3
	Hayata hazırlama	B19
	Eşe karşı saygılı ve anlayışlı olma	B22
	Fikrim yok	B11

Görüşülen babalardan babalığı tanımlamaları istendiğinde babalardan en çok ‘‘sorumluluk’’, sonrasında ‘‘güzel’’, ardından ‘‘tarifsiz’’, daha sonra ‘‘ihtiyaçları karşılama’’, ‘‘ilgilenme’’ ve ‘‘her şey’’, sonrasında ‘‘güven’’, ‘‘sevgi’’, ‘‘zor’’, ‘‘koruma’’ cevapları gelmiştir. 1 baba bu konuda fikrinin olmadığını belirtmiştir. Babalığı tanımlarken kullanılan diğer cevaplar ‘‘çocuk sahibi olmaktan bağımsız’’, ‘‘kendini unutma’’, ‘‘yük’’, ‘‘mutluluk’’, ‘‘süper kahraman’’, ‘‘çocuğu tanıma’’, ‘‘idare etme’’, ‘‘katlanma’’, ‘‘değer verme’’, ‘‘sahip çıkma’’, ‘‘tecrübelerini aktarma’’, ‘‘güçlü olma’’, ‘‘rol model olma’’, ‘‘eğitme’’, ‘‘mücadele etme’’, ‘‘canını verme’’, ‘‘destek olma’’, ‘‘hayata hazırlama’’, ‘‘eşe karşı saygılı ve anlayışlı olma’’ şeklindedir. Babalar bu tanımları yaparken şu ifadeleri kullanmışlardır:

‘‘Çok güzel bir duygudur. İlgilenmektir baba olmak.’’ (B7; 36, ortaokul, dekoratör, 2 çocuk)

‘‘Zor demek. Kendini ,unutmak, ,sorumluluk demek.’’ (B8; 36, lise, şoför, 3 çocuk)

‘‘Koruma, esirgeme, yükümlülük! Yani çocukları yaptın ama onların da bir sorumluluğu var yani. İlla yaşı 18 hadi Amerika’daki gibi dışarıya bizim öyle bir aile yapımız yok. Yaşı 58 de olsa çocuğun.’’ (B15; 42, ortaokul, şoför, 3 çocuk)

‘‘Babalık, sadece baba kelimesi o kadar kolay bir kelime değil. Çok sorumluluk gerektiren bir kelime. Bir çocuğun geleceğini ve ona temelde vereceğiniz eğitimleri vermezseniz eğer yarın bir gün çocuk büyüdüğünde o sorunlarla karşılaşırsınız. Ve bunları o çocuğa vermeniz için çok olgun bir yaşta olmanız gerekiyor. Hayat bazen sizi erken olgunlaştırabiliyor ki bunlardan bir örneği de benim. Ben oğluma gerektiği bütün eğitimleri, karşısına çıkabilecek bütün şeyleri şu yaşta ona anlatıp bu yaşta ona bazı yönlendirmeler yapıyorum ki oğlumun gelecekteki bazı şeylerini kendim yön veriyorum yani. Bunu erken yaştaki erkekler bazen düşünemeyebilir, düşünmeleri lazım.’’ (B16; 28, lise, muhasebeci, 1 çocuk)

‘‘Baba olmak... Yani güzel bir duygu hani kim derdi ben evleneceğim ya da baba olacağım ama evlendim, biraz zaman geçti milleti görünce şey diyordum çocuğum olsun bir daha elimi ayağımı çekerim bir daha kimseyle içmem, kimsenin yanına gitmem, ondan sonra çocuğum oldu, güzel bir duyguydu güzel bir duygu yani baba olmak.’’ (B17; 29, ortaokul, depo görevlisi, 1 çocuk)

‘‘Baba olmak çok büyük sorumluluk bence. Çocuk yapmak sadece yaptım değil de ona bir gelecek hazırlayabilmek, ne yaptığını bilen ne istediğini bilen çocuk yetiştirebilmek... Bu donanıma sahip olmak lazım bunu yapabilmek için, gelişime açık olmak lazım. Kendini devamlı geliştirebilmeli ki çocuğunu da geliştirebilsin. Hani sabit kafalı olmamak gerekiyor diye düşünüyorum.’’ (B19; 38, ön lisans, kalite güvence, 1 çocuk)

‘‘Ya anlatılmaz baba olmak. Tarifsiz güzel.’’ (B29; 32, ortaokul, kuaför, 1 çocuk)

‘‘Ben baba olunca süper kahraman gibi olduğumu hissettim. Kendimi süper kahraman gibi hissediyorum. Kendimi hiçbir zaman böyle süper kahraman gibi hissetmemiş, hissedememiştim yani. Oğlum olduktan sonra hem eşime hem hayata karşı süper kahraman gibi hissetmeye başladım. Şu an öyle hissediyorum ya Kübra hocam, hani şey gibi hissetmiyorum hani ‘Baba olduk işte, zamanla o da büyüyecek baba olacak.’ falan yoo ben kendimi süper kahraman gibi hissediyorum. Uçamıyorum ama uçtuğumu zanneden biri var evde, demek ki ben süper kahramanım...’’ (B30; 34, lise, ilaç mümessili, 1 çocuk)

Bu bulgularla paralel olarak Aktürk ve Yaman (2021) madde kullanım sürecinde şekillenen baba oğul ilişkisini betimlemek amacıyla yaptıkları nitel çalışmada madde bağımlısı bireyler ve madde bağımlısı bireylerin babalarının babalığı tanımlarken en sık kullandığı kavram ‘‘sorumluluk’’ iken diğer kavramlar ‘‘eğiten’’, ‘‘koruyup kollayan’’, ‘‘kural’’ kavramlarıdır. Aktürk ve Yaman’ın çalışmasında ‘‘sorumluluk’’ kavramını maddi (geçim sağlayan vb.) ve manevi (babadan beklenen davranışlar vb.) konuları birlikte içermektedir. Bu araştırmada ise hem maddi ve manevi kavramlar hem de betimsel ifadeler (güzel, tarifsiz vb.) ayrı ayrı ele alınmıştır. İki çalışmada da babalığın

tanımında ‘‘sorumluluk’’ kavramı öne çıkmaktadır. Kocatepe ve Bilgi (2018) annelerin kendi yaşantılarından yola çıkarak oluşturdukları baba fikrini anlamak amacıyla yaptığı nitel araştırmada annelerin tamamına yakınının baba tanımı yaparken “dayanak”, “güven duyulan”, “koruyan ve kollayan”, “evin direği” gibi ifadeler kullandığını görmüştür. Bu araştırmada MKB tanılı babaların babalığı tanımlarken kullandığı ‘‘güven’’, ‘‘koruma’’, ‘‘sahip çıkma’’, ‘‘destek olma’’ kavramları ile paraleldir. Özdeniz (2020) 7-12 yaş grubu çocuğu olan ebeveynlerde annelerin babalık rolüne ilişkin algılarının araştırıldığı çalışmada annelerin babayı tanımlarken en sık kullandığı kavramların ‘‘koruyan’’ ve ‘‘sahiplenen’’ kavramları olduğunu görmüştür. Durmuş, Sumbas, Haylı ve Çok (2021) farklı gelişim dönemlerinde “baba” kavramına ilişkin algıları ortaya koymayı amaçladığı çalışmada genç yetişkinlik dönemindeki katılımcılar babayı daha çok güven, koruyucu, otorite, fedakâr, yol gösterici, şeklinde tanımlarken; orta yaş dönemindeki katılımcılar babayı daha çok destek olan, aile reisi, koruyan, sevgi, otorite, şeklinde ifadeler kullanarak tanımlamışlardır. Bu araştırmadaki MKB tanılı babaların yaşları 26-44 arasında değişmektedir ve bu yaş aralığı genç yetişkinlik ve orta yaş dönemine denk gelmektedir. İki çalışmada da babalığın benzer kavramlarla tanımlandığı görülmektedir. Babaların babalık tanımında en çok ‘‘sorumluluk’’ kavramının ön planda olması ve aynı zamanda babalığın ‘‘güzel’’ ve ‘‘tarifsiz’’ olumlu ifadelerle tanımlanması, ifadelerde hem maddi hem de manevi sorumluluklar üzerinde durmaları, çocukla birlikte eşe karşı da görev ve sorumluluklardan bahsetmeleri, ‘‘güven’’, ‘‘koruma’’ gibi işlevlerden bahsetmeleri babaların babalığa karşı ‘‘aile reisi’’ olma bakış açısından kaynaklanabilir.

Tablo 9

Babada Olması Gereken Özellikler

Kategori	Kod	Katılımcılar
	Ailesine düşkün/bağlı	B2, B4, B16, B22, B27, B29, B30
	İlgili	B5, B7, B9, B12, B14, B24, B28
	Sahip çıkan/ koruyan	B11, B13, B17, B18, B22, B24
	Anlayışlı	B3, B5, B6, B8, B30

Babada olması gereken özellikler	Sorumluluk sahibi	B2, B16, B17, B21, B26
	Ailesine bakan	B7, B12, B13, B27, B30
	Zararlı alışkanları olmayan	B15, B17, B26
	İletişime dikkat eden	B19, B25, B30
	Sakin	B3, B8, B23
	Sevecen	B8, B10, B23
	Sevgi gösteren	B12, B26, B29
	Eşine olan davranışlarına dikkat eden	B10, B19, B22
	Dik duruşlu/güçlü	B4, B16, B20
	Ahlaklı	B2, B14, B20
	Sorun çıkarmayan	B1, B21
	Güler yüzlü, eğlenceli	B8, B11
	Çocukla çocuk olan	B11, B25
	Arkadaş gibi	B5, B18
	Güven veren	B5, B6
	Çalışkan	B4, B13
	Dürüst	B14, B22
	Sosyal aktivite planlayan	B15
	Olumsuzlukları yansıtmayan	B21
	İyi	B14
	Vefalı	B28
	Karşılık beklemeyen	B28
	Aile ile iyi geçinen	B7
	Derslere yardımcı	B5
	Rehberlik eden	B25
	Destek olan	B5
	Saygılı	B26
	Önceliği çocuk olan	B4
	Yapıcı	B4
	Üretken	B4
	Hata yapmayan	B2

Babalarla yapılan görüşmelerde, bir babada olması gereken özellikler sorulduğunda bir kısım baba ‘‘ailesine düşkün/bağlı’’, ‘‘ilgili’’ olma, bir kısım baba ‘‘sahip çıkan/ koruyan’’, bazı babalar ‘‘anlayışlı’’, ‘‘sorumluluk sahibi’’, ‘‘ailesine bakan’’, bir kaç baba ‘‘zararlı alışkanları olmayan’’, ‘‘iletişime dikkat eden’’, ‘‘sakin’’, ‘‘sevecen’’,

‘‘sevgi gösteren’’, ‘‘eşine olan davranışlarına dikkat eden’’, ‘‘dik duruşlu/güçlü’’, ‘‘ahlaklı’’, bir grup baba ‘‘sorun çıkarmayan’’, ‘‘güler yüzlü/eğlenceli’’, ‘‘çocukla çocuk olan’’, ‘‘arkadaş gibi’’, ‘‘güven veren’’, ‘‘çalışkan’’, ‘‘dürüst’’, diğer babalar ise ‘‘sosyal aktivite planlayan’’, ‘‘olumsuzlukları yansıtmayan’’, ‘‘iyi’’, ‘‘vefalı’’, ‘‘karşılık beklemeyen’’, ‘‘aile ile iyi geçinen’’, ‘‘derslerinde yardımcı’’, ‘‘rehberlik eden’’, ‘‘destek olan’’, ‘‘saygılı’’, ‘‘önceliği çocuk olan’’, ‘‘yapıcı’’, ‘‘üretken’’, ‘‘hata yapmayan’’ cevaplarını vermiştir. Bu soruya ilişkin bazı ifadeler şu şekildedir:

‘‘Evine ailesine sahip çıkmalı bence ne olursa olsun. Onları kimseye mağdur etmemeli. Çalışmalı. Hele hele maddi konuda kimseye muhtaç etmemeli.’’ (B13; 27, lise, otomotiv sektörü, 1 çocuk)

‘‘Bir baba nasıl olmalı… Ailesine bakmalı onlarla ilgilenmeli, onlarla iyi geçinmeli.’’ (B7; 36, ortaokul, dekoratör, 2 çocuk)

‘‘Çocuğuna sahip çıkmalı, oynamalı. Eğlendirmeli, çocukla çocuk olacak.’’ (B11; 36, ilkokul, tornacı, 1 çocuk)

‘‘Konuşmasını bir kere bilmeli, ağzı bozuk olmamalı. Eşine düzgün davranmalı, çocuğun gözünün önünde ona böyle negatif şeyler yükleyecek hareketlerde bulunmamalı.’’ (B19; 38, ön lisans, kalite güvence, 1 çocuk)

‘‘Benim gibi olmamalı ilk başta. Bu alkoldü maddeydi hani bu şeyler hiçbir zaman olmamalı. Bunlar olmadığı zaman ailen daha çok iç içe kalacaksın daha çok vaktin olacak çünkü dışarıya harcadığın vakti mecbur ailene harcayacaksın. Ama biz ne yapıyorduk hep bir kaçamak hep bir yalan hep bir arıza çıkarıp kendi kendimize vakit harcıyorduk. …Bir baba ailesi evde oturuyor diye bir şey yok planlayacak o günü. İşte kafeye mi gider, hafta sonu pikniğe mi gider ne bileyim ben ailesiyle oturup bir akşam yemeği dışarıda mı yer yani bunları yapması lazım şart yani. Hep evde değil yani.’’ (B15; 42, ortaokul, şoför, 3 çocuk)

Güngörmüş Özkardeş ve Arkonaç (1998) iki farklı eğitim düzeyinde baba olma algısını araştırdıkları çalışmada ideal babayı tanımlarken katılımcı babalardan ilkokul mezunu olanların ‘‘evin ekmeğini kazanan kişi’’, üniversite mezunu olanların ise ‘‘ailesine bağlı, karısına yardım eden, çocuklarını yetiştirmek için onlara en iyi ortamı vermeye çalışan, disiplinli ama hoşgörülü, destekleyici, problemleri ile ilgilenen kişi’’ kavramlarının öne çıktığı görülmüştür. Güngörmüş Özkardeş ve Arkonaç’ın çalışması ile bu çalışmada öne çıkan iyi baba özelliklerinde ortak özellikler olarak aileye bağlı olma, hoşgörülü/anlayışlı olma kavramları dikkat çekmektedir. Aktürk (2021) madde bağımlısı bireylerin ailelerinde babanın temsili ve konumu üzerine yaptığı araştırmada katılımcıların söylemlerinde öne çıkan iyi babalık özelliklerini ‘‘anlayışı, yumuşak mizaçlı, iletişime açık, sahip çıkan, iyi ilişki kuran, destekçi, arkasında duran, eğiten, ihtiyaçları gideren, örnek olan, koşturan, fedakâr olan, duygularını ifade eden’’ olarak sıralamıştır. İki çalışmada da anlayışlı olma, sakin/yumuşak olma, iletişime dikkat etme, sahip çıkma, iyi ilişki kurma, destek olma, güven verme, eğitme, ailesine bakma, örnek olma, fedakâr olma, duygularını ifade etme gibi özellikler iyi bir babada olması gereken ortak özellikler olarak görülmektedir. Tablo 8’de babaların babalık tanımında kullandıkları kavramlar ile Tablo 9’da babada olması gereken özellikler belirtilirken kullandıkları kavramlar birbiriyle tutarlıdır. İki durumda da babalar babalık için ‘‘sorumluluk’’, ‘‘ihtiyaç karşılama’’, ‘‘ilgi’’, ‘‘güven’’, ‘‘sevgi’’, ‘‘koruma’’, ‘‘aileye bağlı olma’’ kavramları ön plana çıkarken burada yine babaların babalığa karşı ‘‘aile reisi’’ olma bakış açısıyla baktığı görülmüş; babada olması gereken özellikler kategorisinde ayrıca babanın ‘‘zararlı alışkanlıkları olmaması’’ gerektiği düşüncesi dikkat çekmektedir. Babaların madde kullanımını iyi baba olma yolunda engel olarak gördüğü söylenebilir.

Tablo 10

İlk Babalık Hissi

Kategori	Kod	Katılımcılar
İlk babalık hissi	İlk çocuğu doğduğunda	B2, B5, B10, B15, B30
	İlk çocuğu kucağa aldığında	B8, B13, B20, B28
	Son çocuk doğduğunda	B6, B7, B27
	İlk kez ‘‘baba’’ dediğinde	B18, B25, B29
	Etkileşim arttığında	B16, B19, B22
	MKB tedavisinden sonra	B9, B17, B24
	Gebeliği öğrendiğinde	B12, B14
	Babalık hissi yok	B1, B11
	Hastalığı ile ilgilendiğinde	B4
	Bakımına katıldığında	B23
	Emeklediğinde	B3
	Büyüdüğünü gördükçe	B26
	Okula başladığında	B21

Görüşülen babalara babalık hissini ilk ne zaman yaşadıkları sorulduğunda bir grup baba ilk çocuğu doğduğunda, bazı ilk çocuğunu kucağına aldığında, bir kısmı son çocuğu doğduğunda; bazıları çocuğu ilk kez baba dediğinde, bir grup baba çocuğuyla etkileşimi arttığında, bazı babalar MKB tedavi süreci başladıktan sonra, bazıları gebeliği öğrendiğinde baba olarak hissettiğini beyan etmiştir. Birkaç baba ise hala baba gibi hissetmediklerini söylemiştir. Katılımcıların kendilerini ilk baba olarak hissettiklerini söyledikleri diğer zamanlar ise ‘‘hastalığı ile ilgilendiğinde’’, ‘‘bakımına katıldığında’’, ‘‘emeklediğinde’’, ‘‘büyüdüğünü gördükçe’’, ‘‘okula başladığında’’ şeklindedir. Babaların bu konudaki ifadeleri şu şekildedir:

‘‘Oğlumun doğduğu gün. Bu tarihte ben hayatımdaki birçok kötü huyumu da çok geride bıraktım. O gün hissettim onu gördüğüm zaman. Benim oğlum bir buçuk kilo doğdu ölüm tehlikesi vardı, akciğerleri ufacıktı 41 gün yoğun bakımda yattı. 41 gün boyunca ben hastanede kaldım arabada. Çünkü anneyle babayı hiçbir şekilde oraya sokmuyorlar. 41

gün sonra oğlum kucağıma geldiğinde de ilk onu camın arkasından gördüğüm günde de aynı şeyi hissettiğimi anladım. Evet bu aynı his dedim ya aynı heyecanla şey yapıyorum.'' (B30; 34, lise, ilaç mümessili, 1 çocuk)

''İlk çocuğumu kucağıma alınca zaten ağladım.'' (B8; 36, lise, şoför, 3 çocuk)

''Ben 3. Çocuğum doğunca hissettim ya. Ben uzun süre hissiz yaşadım, mesela askere gittim çocuğum oldu gittim gördüm ama o zaman da çok ilgilenmedim. 3. Çocukta ben sofiydim bir sohbetten esinlendim bir de kurban olduğum Allah çok güzel bir çocuk verdi erkek bir de. Yani onda hissettiklerimi görünce, ona yapmaya çalıştıklarımı… diğer çocuklarıma karşı boynum bükük kaldı. Ben bu çocuklara demek ki bunları yapamamışım, verememişim. Onun için o çocuklara karşı boynum hep bükük.'' (B6; 35, ortaokul, emlakçı, 3 çocuk)

''Çocuğumu kucağıma aldığım zaman tam olarak hissetmedim ama ''baba'' dediği zaman hissettim.'' (B18; 29, ortaokul, elektrikçi, 1 çocuk)

''Çocuğum doğru, kucağıma aldığımda ki küçüktüm 18 yaşındaydım çok tuhaf bir histi benim için. O zaman kendimi hala baba olarak görmüyordum o zaman. Ta ki çocuk şu an 8 yaşında ben yeni yeni baba olduğum oturdu bende. Çünkü şu da şöyle evladınız karşınıza çıkıp oturup bir muhabbet ettiğinizde size nasıl tepkiler veriyor nasıl konuşuyor, onu anlayabildiğinde o zaman diyorsunuz ki ben babayım.'' (B16; 28, lise, muhasebeci, 1 çocuk)

''Ayıldıktan sonra. Tedavi sürecinde yani.'' (B9; 45, ilkokul, kuaför, 2 çocuk)

''İlk zaten anne karnına düştüğünde ben tam şey yaptım, baba olduğumu hissettim.'' (B12; 29, ortaokul, kurye, 1 çocuk)

''İnanır mısın ben hala kendimi baba olmuş hissedemiyorum. Çocuğum bana çok düşkün olduğu halde yine de o sorumluluğu daha böyle almış gibi değilim yani.'' (B1; 30, ortaokul, pazarcı, 1 çocuk)

‘‘Eşim ilk doğumunu yaptı, büyük kızım oldu. Çocuğumu reddettim, istemedim, babalıktan korktum ilk. Eşimin annesi çocuğumu kucağıma attı, çocuğumu kucağıma alır almaz çok farklı bir duygu içerisine girdim. İlk emeklediği zaman ama baba olduğumu hissettim. Yani onun bana gelme şekli bana babalığımı hissettirdi yani. Keza hala da hissettiriyor Allah razı olsun.’’ (B3; 30, ortaokul, kimyacı, 2 çocuk)

Habib ve Lancaster (2006) babalığın çocuğun doğumuyla birlikte veya hamilelik sırasında şekillenmeye başladığını belirtmektedir. Peled vd. (2012) ise MKB tanılı babaların babalıklarının geleneksel ‘‘normal’’ babalık yolundan farklı olduğunu, bu babaların babalıklarının başlangıç noktasını -baba olarak yokluklarını fark ettikten sonra- çocuk doğduktan yıllar sonra ve çocuklar büyüdükten sonra olarak belirleyebildiklerini; dolayısıyla tanımladıkları baba kimliğinin, geleneksel biyolojik, ailesel ve toplumsal kimlikle örtüşmediğini görmüştür. Nitekim bu çalışmada da birden fazla çocuğu olan babalardan babalık hissini son çocukta, MKB tedavisinden sonra, çocuk büyüdükten sonra yaşadığını belirten babalar olduğu gibi hala babalık hissini yaşamadığını söyleyen babalar da mevcuttur. Babanın babalık hissini yaşamasının uzun zaman alması ya da henüz bu hissi yaşayamamasında MKB tanılı babaların madde kullanımına bağlı yaşadığı bireysel sorunlar (Tablo 4), aileden uzaklaşma isteği (Tablo 6) gibi nedenlerle eşin hamilelik sürecine katılımının sınırlı kalması ve çocukla vakit geçirememesi, sorumluluklarını yerine getirememesi (Tablo 6, Tablo 7) ile eşe ve çocuğa karşı mahcup hissetmesi etkili olabilir.

Tablo 11

Kendi Babalık Özellikleri

Alt Kategori	Kod	Katılımcılar
	İlgi gösterme/ zaman ayırma	B1, B2, B4, B5, B7, B12, B13, B18, B23, B24, B25, B29
	Olumlu davranış gösterme	B9, B11, B14, B15, B17, B19, B21, B22, B30
	Oyun oynama	B18, B20, B23, B25, B28
	Sevgi gösterme	B14, B18, B20, B27
	İletişime dikkat etme	B17, B28, B30

Olumlu görülen özellikler	Sorumluluk sahibi	B19, B24
	Aileye düşkün olma	B19, B29
	Hayata hazırlama	B19, B25
	İhtiyaçları karşılama/aileye bakma	B6, B10
	Destek olma	B10, B28
	Sahip çıkma/koruma	B13, B20
	Anlayışlı olma	B3, B6
	Sosyal aktiviteye yönlendirme	B16
	Şiddet uygulamama	B14
	Temiz kalpli olma	B8
	Duygusal olma	B8
	Empati kurma	B6
	Fedakâr olma	B23
	Yapıcı olma	B15
	Girişken olma	B15
	Ev işlerine katılma	B4
	Derslere yardımcı olma	B5
	Adaletli olma	B1
	Olumlu özellik yok	B26
Olumsuz görülen özellikler	Madde kullanımına bağlı olumsuz durumlar	B4, B5, B6, B7, B8, B12, B13, B14, B15, B17, B18, B19, B21, B24, B25, B26, B29
	Kısıtlı zaman ayırma	B1, B10, B22, B29
	Sinirli olma	B1, B5, B20
	İhtiyaçları karşılayamama	B11, B23, B27
	Sosyal aktivite azlığı	B28
	Baskıcı olma	B3
	Korumacı olma	B3
	Dışarı hayatı	B2
	Aceleci olma	B30
	Olumsuz özellik yok	B9

Babalık açısından kendilerinde gördükleri olumlu özelliklere pek çok baba ‘‘ilgi gösterme/zaman ayırma’’ , bir kısım baba ‘‘olumlu davranış gösterme’’, bir diğer grup baba ‘‘oyun oynama’’, başka bir grup baba ‘‘sevgi gösterme’’, diğer babalar ‘‘iletişime dikkat etme’’, ‘‘sorumluluk sahibi’’, ‘‘aileye düşkün olma’’, ‘‘hayata hazırlama’’,

‘‘ihtiyaçları karşılama/aileye bakma’’, ‘‘destek olma’’, ‘‘sahip çıkma/koruma’’, ‘‘anlayışlı olma’’, ‘‘sosyal aktiviteye yönlendirme’’, ‘‘şiddet uygulamama’’, ‘‘temiz kalpli olma’’, ‘‘duygusal olma’’, ‘‘empati kurma’’, ‘‘fedakar olma’’, ‘‘yapıcı olma’’, ‘‘girişken olma’’, ‘‘ev işlerine katılma’’, ‘‘derslere yardımcı olma’’, ‘‘adaletli olma’’ cevaplarını vermiştir. 1 baba ise kendisinde olumlu özellik görmediğini beyan etmiştir.

Babalık açısından kendilerinde gördükleri olumsuz özelliklere ise çoğu baba ‘‘madde kullanımına bağlı olumsuz durumlar’’, bir grup baba ‘‘kısıtlı zaman ayırma’’, bazı babalar ‘‘sinirli olma’’, bazıları ‘‘ihtiyaçları karşılayamama’’, diğer babalar ise ‘‘sosyal aktivite azlığı’’, ‘‘baskıcı olma’’, ‘‘korumacı olma’’, ‘‘dışarı hayatı’’, ‘‘aceleci cevaplarını vermiştir. 1 baba ise kendisinde olumsuz özellik görmediğini belirtmiştir. Babalar kendilerinde olumlu ve/veya olumsuz gördükleri özellikleri şu ifadelerle aktarmışlardır:

‘‘Ya madde hariç her şeyim iyi. Kızımla beni bir görseniz zaten anlarsınız. Sahip çıkmam, onunla vakit geçirmem…’’ (B13; 27, lise, otomotiv sektörü, 1 çocuk)

‘‘Aileme düşkünüm. Onlara zaman ayırırım tüm zamanımı, ilgilenirim. Ama çok uzun süre çalıştığım için kısıtlı zamanım oluyor. Bir de maddeden dolayı bende bir odaklanma sorunu kaldı bence. O biraz muhabbet ederken falan zorluyor.’’ (B29; 32, ortaokul, kuaför, 1 çocuk)

‘‘Biraz kahve hayatım var okey mokey bunlar olumsuz. Bunun dışında ailemle sürekli ilgileniyorum. Sürekli gezmeye götürüyorum. Yediriyorum içiriyorum. İlgi vermek de yetmiyor mu bence yetiyordur.’’ (B2; 27, ilkokul, mobilyacı, 1 çocuk)

‘‘Baba olarak ben mizacım gereği despot bir yapıya sahibim, sinirliyim yani. En sevmediğim şey yalan konusu. Ha şükür çocuklarımda böyle bir şey yok ama bazen olmadık yere sinirleniyorum, evde yüksek sesle konuştuğum zaman pişmanlık duyuyorum ama benim bir parçam yani onlar ayağı takılsa benim canım acır, korur kollarım. Bazen bağırmadan ziyade büyük insanmış gibi alırım karşıma konuşurum ‘bak babacım böyle yapma, şöyle yapma sana kızmak istemiyorum’. Benim kötü yanım sinirli

bir yapım var ama iyi yanıma da gelirsek saymakla bitmez çünkü benim varım yoğum her şeyim onlar. Onlar için çalışıyorum yani. Onlarla gideyim yuvarlanayım, gıdıklayayım, savaşayım onları seviyorum mesela.'' (B20; 38, lisans, 2 çocuk)

MKB tanılı babaların bir babada olması gerektiğini düşündükleri özelliklerden (Tablo 9) aileye düşkün olma, ilgi gösterme, sahip çıkma/koruma, anlayışlı olma, sorumluluk sahibi olma, aileye bakma/ihtiyaçları karşılama, iletişime dikkat etme, sevgi gösterme, çocuğun derslerine yardımcı olma, destek olma, yapıcı olma özellikleri babaların kendilerinde gördükleri olumlu özelliklerle paraleldir. Tablo 9'da görülen babaların bir babanın zararlı alışkanlığı olmaması gerektiği yönündeki düşüncesi Tablo 11'de babaların kendilerinde gördükleri olumsuz özelliklerde de dikkat çekmektedir ve olumsuz özelliklerde en çok söylenen özellik madde kullanımına bağlı yaşanan olumsuz durumlar olarak görülmektedir. Bu durum MKB tanılı babaların madde kullanımını iyi baba olma yolunda engel olarak gördüğü sonucunu desteklemektedir.

Tablo 12

Babasının Babalık Özellikleri

Alt kategori	Kod	Katılımcılar
Babayla benzer özellikler	Benzer özellik yok	B2, B4, B5, B6, B8, B14, B21, B22, B25, B28
	Sevgi gösterme	B13, B16, B23
	Fedakâr olma	B13, B23
	Bağırma	B26, B27
	Şiddet uygulamama	B17, B26
	İyi olma	B1, B12
	Merhametli olma	B12, B30
	Sinirli olma	B10, B24
	Fikri yok	B3, B7
	Adaletli olma	B1
	Bağırmama	B13
	Olumlu iletişim	B17
	Sahip çıkma	B20
	Saygı anlayışı	B20
	İnatçı olma	B18

	Aileye bağlı olma	B16
	Becerikli olma	B15
	Zararlı alışkanlığa sahip olma	B11
Babayla farklı özellikler	İlgisiz olma	B4, B8, B11, B14, B19, B21, B24, B25, B28, B29, B30
	Sevgi göstermeme	B5, B8, B10, B15, B20, B21
	Sinirli olma	B6, B8, B10, B18, B25
	Şiddet uygulama	B12, B15, B28, B29, B30
	Çocukla ilgili farkındalığa sahip olma	B9, B19, B30
	Sorumluluk sahibi olma	B15, B19, B22
	Sahip çıkmama	B2, B14
	Zararlı alışkanlığın olmaması	B6, B13
	Tecrübeli olma	B16, B18
	Olumsuz iletişim kurma	B22, B25
	Fikri yok	B3, B7
	Küfretme	B30
	Gönül alma	B1
	Anlayışsız olma	B6
	Çalışkan olma	B17
	Sakin olma	B20
	Vicdanlı ve merhametli olma	B26
	İlgili olma	B26
	Dışa dönük olma	B23
	Korumacı olma	B23
	Saygı anlayışı	B15

Görüşülen babalar kendilerinin ve babalarının babalık özelliklerini karşılaştırdığında bir grup baba babaları ile aralarında benzer özellik belirtmemiştir. Bazı babalar ‘‘sevgi gösterme’’ açısından, bazıları ise ‘‘fedakâr olma’’, ‘‘bağırma’’, ‘‘şiddet uygulamama’’, ‘‘iyi olma’’, ‘‘merhametli olma’’, ‘‘sinirli olma’’ açısından babaları ile benzer olduklarını söylerken bu konuda fikri olmadığını dile getiren babalar mevcuttur. Bazı babalar ise ‘‘adaletli olma’’, ‘‘bağırmama’’, ‘‘olumlu iletişim’’, ‘‘sahip çıkma’’, ‘‘saygı anlayışı’’, ‘‘inatçı olma’’, ‘‘aileye bağlı olma’’, ‘‘becerikli olma’’, ‘‘zararlı alışkanlığa sahip olma’’ açılarından babaları ile benzer olduklarını dile getirmişlerdir.

Babaların kendi babaları ile farklı olduğunu söyledikleri özelliklerde bir grup baba ‘‘ilgisiz olma’’, bazı babalar ‘‘sevgi göstermeme’’, birkaç baba ‘‘sinirli olma’’, birkaç baba ‘‘şiddet uygulama’’, birkaç baba ‘‘çocukla ilgili farkındalığı olma’’, bazı babalar ‘‘sorumluluk sahibi olma’’, bazıları ‘‘sahip çıkmama’’, bazı babalar ‘‘zararlı alışkanlığı olmama’’, birkaç baba ‘‘tecrübeli olma’’, ‘‘olumsuz iletişim kurma’’ konusunda farklılıktan bahsederken 2 baba da bu konuda fikri olmadığını beyan etmiştir. Birer baba ise ‘‘küfretme’’, ‘‘gönül alma’’, ‘‘anlayışsız olma’’, ‘‘çalışkan olma’’, ‘‘saki olma’’, ‘‘vicdanlı ve merhametli olma’’, ‘‘ilgili olma’’, ‘‘dışa dönük olma’’, ‘‘korumacı olma’’ ve ‘‘saygı anlayışı’’ açısından babaları ile farklı olduklarını dile getirmişlerdir.

Hem benzer hem de farklı özelliklerle ilgili fikir beyan etmeyen babalar ölüm ve boşanma gibi nedenlerle babaları ile kısıtlı zaman geçirdikleri için bu konuda fikir beyan edemeyeceklerini ifade etmişlerdir. Yaman (2014) madde bağımlısı gençlerin aile içi ilişkilere yönelik görüşlerini incelediği çalışmasında görüşülen 10 gençten bir tanesinin babasını erken yaşta kaybettiği, kalan 9 gencin ortak ifadesiyle, evde bir biçimde olmayan, eksikliği derinden hissedilen baba rolünün önemli bir problem alanına karşılık geldiğini ifade etmiştir.

Babaların kendi babaları ile benzer ve farklı yönlerini karşılaştırırken verdikleri cevaplardan bazıları şu şekildedir:

‘‘Hiçbir şekilde ortak yönümüz yok, ben ondan daha iyi babayım. Hayatı ben tek başıma öğrendim, sonuçta bir babanın hayatı öğretmesi lazım evladına. Yani ben ondan daha iyi babayım diye görüyorum.’’ (B21; 35, ilkokul, tezgahtar, 2 çocuk)

‘‘Babam çok gamsızdı, bizimle hiç ilgilenmezdi. Ben tam tersi ailemle çok ilgileniyorum. Genel olarak bu, bir benzerliğimiz yok.’’ (B4; 35, lise, grafik tasarımcı, 1 çocuk)

‘‘Baba sevgisi görmedik biz doğru dürüst. Bizim babamız çocukken yurt dışında çalışıyordu, sonrasında geldiği zaman amcamın çocukları vardı mesela onlar yetimdiler, onların yanında bizi sevmezdi mesela. E onlar gittiğinde de sevmezdi zaten hani çok fazla kucağına alıp seven bir insan değildi yani başımızı okşayan bir insan değildi. Ben hiçbir

zaman böyle yapmadım, çocuğuma her zaman sevgimi göstermeye çalıştım. Yani çocuğumu hala her gün sarılır öperim, evde olduğum zaman öperek uyandırmaya çalışırım.'' (B5; 40, lise, elektrikçi, 1 çocuk)

''Babam bana şiddet gösterirdi, bende şiddet yok mesela. Çocuğu kovmam yanımdan, o kovardı bizi. Baya kötü geçti küçüklüğümüz ama askerden sonra da arkadaş gibi olduk. Şu an iyiyiz.'' (B29; 32, ortaokul, kuaför, 1 çocuk)

''Ya babam da her şeyi çocuğu için yapardı. Ben de öyleyim. Ama o hiçbir şey kullanmıyordu, benim bu var. Ses bile yükseltmezdi bana. Ben de öyleyim. Bir de kız evlat olunca bambaşka oluyor.'' (B13; 27, lise, otomotiv sektörü, 1 çocuk)

''Babamın bana aldığı bir pantolon bile yoktur ya. Babamın sorumluluğu yoktu, eve bile gelemezdi. Yani işte annemin onu çok sevmesinden dolayı evli kalmışlar iki tane çocuk olmuş. Sonunda kopmuş yollarını ayırmışlar. Babam çok sorumsuz vurdumduymaz, varsa var olanı bugün görür yarın yeni bir sayfayla devam eder. Geleceğe dönük hiçbir şeyi yok. Çocukları için hiçbir kaygı endişe, sorumluluk sahibi olmadığı için hissetmiyor. Şu an bile biz onun sorumluluğunu hissediyoruz o bizimkini hissetmiyor mesela. Ben hala giderim peşinden ne yapıyor ne ediyor durumu nedir, yapılacaklarını yaparım. Ben ona babalık yapıyorum gibi ya (gülerek).'' (B19; 38, ön lisans, kalite güvence, 1 çocuk)

Özyeşer Cinel ve Tezel Şahin (2021b) babaların kendilerinin ve babalarının babalık rollerine bakış açılarını inceledikleri çalışmada babaların kendi babaları ile kendi babalık rolleri arasında farklar gördüğü, kendi babalarına göre çocuklarıyla daha çok ilgilenip zaman ayırdıklarını, sevgiyi daha yoğun yaşayarak çocuklarının fikirlerine saygı gösterdiklerini düşünürken bazı babaların da çocuğunun geleceğini daha çok düşünerek, onların gereksinimlerini fazlasıyla karşıladıklarını belirtmiş, kendi babalarına göre çocuklarına daha çok zaman ayırıp onlarla ilgilendiklerini ifade etmişlerdir. Bu sonuca paralel olarak bu araştırmada da MKB tanılı babalar çoğunlukla kendilerinin babalarından daha ilgili babalar olduğunu belirtmişlerdir. İki çalışmanın da bulgularına bakıldığında Özyeşer Cinel ve Tezel Şahin'in (2021b) araştırmasında babaların kendi

babalarının babalığı ile kendi babalıkları arasındaki farklılığın nedenini sosyo ekonomik ve kültürel yapının değişmesine, yaşam standartlarının daha iyi olmasına, gelenek ve göreneklere bağlılığın azalmasına bağladığı görülmüştür. Fakat bu araştırmada MKB tanılı babaların babalarıyla olan ilişkilerinde -hem ilişkilerinin iyi olduğunu söyleyen babalar hem de ilişkilerinin kötü olduğunu söyleyen babalar-babalarının babalıklarıyla kendi babalıkları arasındaki farkı anlatırken sosyokültürel özelliklerden ziyade daha çok kendi babalarının kişisel özelliklerini (gamsız, sevgisiz, şiddet yanlısı, sorumsuz vb.) vurgulamıştır. Görüşülen babaların bir kısmı kendi babalarının ilgisiz ve şiddet uygulayan yönünden bahsettiği gibi madde kullanımını bıraktığı dönemde babalarıyla aralarının daha iyi olduğunu belirten babalar da mevcuttur. B29'un ''*Babam bana şiddet gösterirdi, bende şiddet yok mesela. Çocuğu kovmam yanımdan, o kovardı bizi. Baya kötü geçti küçüklüğümüz ama askerden sonra da arkadaş gibi olduk. Şu an iyiyiz*.'' söylemi MKB tanılı babanın kendi babasının babalık özelliklerinin sonradan iyi yönde değiştiğini göstermektedir. Yaman (2014) da benzer şekilde uyuşturucu madde bağımlısı gençlerin aile içi ilişkilere yönelik görüşlerini incelediği çalışmasında madde kullanan gençlerin aile yapısında var olan sorunlu ilişkiler ağının daha da karmaşıklaştığını, çoğu zaman içinden çıkılamaz hale geldiğini ifade ederken araştırmasındaki katılımcılardan birinin "*Abi ufakken ben babamın peşinde benle oynasın diye koşuyordum, o kahveye falan gidiyordu. Şimdi ben kahveye, sağa sola gidiyorum, o benim peşimden ayrılmıyor, madde kullanmayım diye*." ifadesiyle bu bulguyu örneklendirmiştir. Babalar kendi babaları ile farklı olan özelliklerden bahsederken öne çıkan durumlardan biri babaların ''sevgi göstermeme'' yönüdür. Aktürk ve Yaman (2021)'ın çalışmasında da madde bağımlısı bireyler ve madde bağımlısı bireylerin babalarının ifadelerine bakıldığında baba-oğul ilişkisinde duygusal süreçlerin önemli bir şekilde eksik olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Baba kimliği, baba ve oğul arasındaki nesiller arası ilişkilerden etkilenir (Lamb, 1997). Aktürk (2021, s. 268) madde bağımlısı bireylerin ailelerinde babanın temsili ve konumu hakkında yaptığı araştırmada madde bağımlısı olan bireylerden çocuğu olan ve olmayan

katılımcıların kendi babalarını referans aldıkları sonucuna ulaşmıştır. Aktürk, burada referans için öne çıkan yaklaşımı ise ‘‘babam gibi olmak ya da babam gibi olmamak’’ arasında bir git gel olarak açıklarken babaların genellikle daha yakından ilgilenmek, duyguları ifade etmek, birlikte vakit geçirmek ve yakın ilişki kurmak noktasında olumsuz referans olarak alındıklarını ve bu şekilde bir babalığın benimsenmek istenmediğini ifade eder. Peled vd. (2012) de MKB tanılı erkeklerin baba kimliğini araştırdığı nitel çalışmada Asher isimli katılımcı babanın *‘‘İçerdi, annemi aldatırdı. Şöyle derdim: ‘Evlendiğimde asla karımı aldatmayacağım. Alkol içmeyeceğim, sarhoş olmayacağım.' ……. Benimle konuşmazdı, okul hakkında pek konuşmazdı.’’* (s. 899) söylemi ebeveynin de madde kullanım bozukluğu olduğunu, babasının ilgisiz olduğunu hem de kendisinin ‘‘babam gibi olmak ya da babam gibi olmamak’’ karışıklığını yaşadığını göstermektedir. Nitekim bu araştırmada da kendi babaları ile benzer özellikleri olmadığını belirten MKB tanılı babalar çoğunlukla babalarının olumsuz özelliklerinden bahsederken kendilerinin babalarından daha iyi babalar olduğunu belirtmişlerdir. Babalarıyla benzer özellikler belirten babalar ise genellikle olumlu özelliklerden bahsetmişlerdir (Tablo 12). Peled vd. (2012) ayrıca babaların madde kullanımını bıraktıktan sonra yeniden yapılandırdıkları babalıklarının, kendi babalarınınkiyle tam bir tezat oluşturduğunu ifade etmektedir ve Eddy kod isimli katılımcının ‘‘*Babam bir kart oyuncusuydu, öyleydi… ağır bir kumarbaz ve… ev için para vermedi… ne demek istediğimi anlıyor musun? Onun yapmadığı her şeyi ben çocuklarım için yapıyorum… O ev için para vermedi, ben veriyorum… O çocuklara bir şey vermedi, ben veriyorum. O çocukları dinlemedi, ben dinliyorum, ne dediğimi anlıyor musun? Onun yapmadığı her şeyi, kısacası onun gibi olmak istemiyorum.*’’ (s. 903) ifadelerini de bu tezatlığa örnek göstermiştir. Peled vd. (2012) çalışmasındaki katılımcının ifadelerine benzer olarak bu çalışmada görüşülen babaların kendi babaları ile kendi babalıkları arasındaki tezatlığı anlattığı ifadeler mevcuttur. Örneğin B4 ‘‘*Babam çok gamsızdı, bizimle hiç ilgilenmezdi. Ben tam tersi ailemle çok ilgileniyorum. Genel olarak, bir benzerliğimiz yok*.’’ derken B14 ‘‘*Benim eğer annem ölmeseydi babam nasıl olurdu onu bilmem. Üvey anneden dolayı mı değişti onu da*

bilmem. Üvey anneyle yaşadığı için bilmiyorum. Hani sahip çıkmadı bana, benimle ilgilenmedi, babalık yapmadı bana. Benimki yüzde yüz tam tersi diyebilirim.'' ifadelerini kullanmış, B8 ''*Çok farklı ya. Babamdan sevgi görmedim, sinirli biri ama ben sevgi gösteriyorum, dertleşiyorum, başını okşuyorum çocuklarımın.*'' demiş, B9 ''*Tek şunu söyleyeyim, ben çocuklarım bir şey yaptığı zaman onların ne yaptığını anlayacak durumdayım, keşke babam da ben bir şey yaptığım zaman anlayabilseydi. Yanlış bir şey yaptığım zaman. Ya da bana müsaade etmeseydi. Ben mesela Allah korusun böyle bir şey (madde) hissettiğim anda yani her şeyi yaparım onu engellemek için.*'' diyerek babalarının babalığı ile kendi babalıkları arasındaki zıtlığı anlatmışlardır. Bu araştırmada ''Baba Çocuk İlişkisi'' ana teması altındaki bulgulara da bakıldığında MKB tanılı babaların maddeyi aktif kullandıkları dönemle tedavi gördükten sonraki dönem babalık davranışları arasındaki farklılıklara bakıldığında araştırmaya katılan babaların pek çoğunun kendi babalarında eleştirdikleri olumsuz özellikleri (fiziksel şiddet gösterme hariç zira her iki dönemde de aile içi fiziksel şiddet gösterdiğini beyan eden baba yoktur) madde kullandıkları dönem kendilerinin de sergilediği fakat madde kullanımının bırakılmasıyla kendi babalarının babalık özelliklerinin zıttını sergiledikleri bulgusu dikkat çekmektedir. Buradaki ayrım çoğu MKB tanılı babanın kendi babasının madde kullanmadığı halde sergilediği babalık davranışlarını kendilerinin madde kullanımlarına bağlı olarak sergilediğini belirtmesidir.

Tablo 13

Babanın Çocuğa Karşı Görev ve Sorumlulukları

Alt kategori	Kod	Katılımcılar
Eğitim	Okutma	B1, B2, B6, B7, B8, B9, B10, B14, B15, B16, B17, B18, B19, B20, B21, B23, B24, B25, B26, B28, B30
	Ödevlere yardım etme	B2, B4, B5, B8, B11, B12, B13, B16, B18, B19, B21, B29, B30
	Veli toplantısına katılma	B2, B3, B7, B8, B9, B12, B13, B16, B18, B21, B30
	Çocuğu okula hazırlama	B4, B19, B30
	İlgi alanına yönlendirme	B1, B15

	Bildiklerini aktarma	B5, B28
	Babanın kendini geliştirmesi	B22
	Okul çevresine dikkat etme	B17
	Yabancı dil öğretme	B20
	Ahlaki ve dini eğitim verme	B25
Bakım	Tüm bakımıyla ilgilenme	B8, B9, B13, B19, B25, B29
	Çocuğa özbakım becerisi kazandırma	B1, B4, B7, B15, B16
	Temizliğiyle ilgilenme	B12, B27, B28, B30
	Beslenmesiyle ilgilenme	B13, B20, B22
	Model olma	B18, B21
	Cinsiyet nedeniyle temizliği anneye bırakma	B3, B12
	Kıyafet değiştirme	B12
Sosyal	Aktivite imkânı sağlama	B2, B10, B11, B13, B15, B17, B19, B20, B21, B22, B24,
	Sosyal beceri kazandırma	B2, B13, B14, B23, B25, B26, B27, B28, B29
	Arkadaş seçimine dikkat etme	B1, B5, B6, B10, B16, B17, B25
	Yaşıtlarıyla buluşturma	B9, B18, B19, B25
	Zaman ayırma	B1, B30
	Farklı sosyal ortam sağlama	B29
	İyi bir vatandaş olarak yetiştirme	B11
	Zararlı alışkanlık edinmemesi için dikkatli davranma	B10
Ekonomik	Tüm ihtiyaçlarını karşılama	B1, B2, B3, B4, B5, B6, B7, B8, B9, B10, B11, B12, B13, B14, B15, B16, B17, B18, B19, B20, B21, B22, B23, B24, B25, B26, B27, B28, B29, B30
	Harçlık verme	B5, B29
	Geleceğini düşünme	B13
Psikolojik	Bağırmama/ kızmama	B2, B4, B9, B12, B13, B25, B30
	İletişime dikkat etme	B17, B19, B20, B22, B25, B30
	Mutlu olmasını sağlama	B16, B21, B24, B27, B30
	Sevgi gösterme	B12, B18, B22, B30
	Destek olma	B5, B8, B14, B15
	Olumsuzlukları yansıtmama	B21, B25, B26
	Nasihat etme	B6, B10, B13
	İlgi gösterme	B15, B24
	Rencide etmeme	B9, B10
	Şiddet uygulamama	B12, B28

İsteklerini gerçekleştirme	B4, B8
İyi bir baba olma	B1, B22
Güler yüzlü olma	B2
Psikolojik baskı yapma	B3
Psikolojik baskı yapmama	B16
Uzmanları dikkate alma	B3
Arkadaş gibi davranma	B6
Zaman ayırma	B17
Koruyucu olma	B6
Güven verme	B23

Babanın çocuğa karşı görev ve sorumlulukları sorulduğunda bir grup baba eğitim açısından görev ve sorumluluklarının ‘‘okutma’’, bazı babalar ‘‘ödevlere yardım etme’’, bir kısım baba ‘‘veli toplantısına katılma’’, bir grup baba ‘‘çocuğu okula hazırlama’’, bazı babalar ‘‘ilgi alanına yönlendirme’’, bir kısım baba ‘‘bildiklerini aktarma’’, bazı babalar ise ‘‘babanın kendini geliştirmesi’’, ‘‘okul çevresine dikkat etme’’, ‘‘yabancı dil öğretimi’’, ‘‘ahlaki ve dini eğitim verme’’ olduğunu şu cevaplarla ifade etmiştir:

‘‘Güzel bir okulda okutmak isterim.’’ (B8; 36, lise, şoför, 3 çocuk)

‘‘Eğitim hayatında ben o kadar çok istedim ki daha iyi yerlere gelsinler. Hangi üniversiteyi seçerse seçsin paralı olsun parasız olsun önemli değil dedim…’’ (B15; 42, ortaokul, şoför, 3 çocuk)

‘‘Tabi biraz daha büyüdüğünde bir kreşe… Genelde şey diyorum bizim ilçe çevresinde göndermek istemiyorum, özel okullara göndermek istiyorum...’’ (B17; 29, ortaokul, depo görevlisi, 1 çocuk)

‘‘Normalde derslerine benim çalıştırmam gerekir ikisinin de. Çünkü ben daha etkili olacağımı düşünüyorum anneden. Ama yapamıyorum tabi ki… Diğer konularda destek olduğumu düşünüyorum ama hayatı tanıtma konusunda işimizden vakit bulup da yani o kadarına vakit ayıramadığımı düşünüyorum. Çok fazla istediğim tarzda ilgilenemiyorum. …Onlara çünkü öğretmenler biraz sert oluyor, öğretmenler de sert olduğu için çocuklara

biraz sert davranıyorlar ben de bundan hoşlanmıyorum. Çocuklarıma özellikle bağırılması ve el kaldırılmasından hiç hoşlanmam bu yüzden özellikle ben katılıyorum veli toplantısına.'' (B3; 30, ortaokul, kimyacı, 2 çocuk)

''Tabi toplantıya katılıyorum, çalışmalarına materyallerine hepsini alır yaptırırım. Ben kendim bizzat çalıştırıyorum, eğitim materyallerini ne yağacağız ki duvara asmak için değil herhalde.'' (B30; 34, lise, ilaç mümessili, 1 çocuk)

Babanın çocuğa karşı görev ve sorumluluklarına yönelik ifadelerinde, bir grup baba bakım açısından görev ve sorumluluklarının ''tüm bakımıyla ilgilenme'' olduğunu, bir kısım baba ''çocuğa özbakım becerisi kazandırma'', bazı babalar ''temizlikle ilgilenme'', birkaç baba ''beslenmesiyle ilgilenme'', birkaç baba ''model olma'', bir baba ise ''kıyafet değiştirme'' olduğunu ifade ederken birkaç baba ise ''çocuğun cinsiyeti nedeniyle temizlik işlerini anneye bırakmak'' gerektiğini söylemiştir. Bakım üzerine verilen cevaplardan bazıları şu şekildedir:

''Giydirme, yedirme içirme hepsi bende zaten.'' (B29; 32, ortaokul, kuaför, 1 çocuk)

''Kendim temizlik konusuna çok önem verdiğim için çocuğumun da o konuda temizlik şeyine önem vermesini isterim ama besleme konusunda bir anne kadar olamayız yani şimdi.'' (B1; 30, ortaokul, pazarcı, 1 çocuk)

''Tabi ki bakım da işim ama alt değiştirme yapamıyorum, banyosunu falan yaptırırım.'' (B27; 41, ilkokul, şoför, 3 çocuk)

''Yani beslenmesini, geleceğini her şeyini düşünmem lazım, ona göre hazırlık yapmam lazım.'' (B13; 27, lise, otomotiv sektörü, 1 çocuk)

''Tabi görevimiz bunlar da. Çocuk bizden göre göre öğrenecek.'' (B18; 29, ortaokul, elektrikçi, 1 çocuk)

[Banyo için] ''Yok, anne. Çünkü kız çocuğu… Ne olursa olsun ne kadar baba olursan ol anne yapmalı.'' [Erkek çocuk olsa] *''Onu yapardım tabi ki. Namahremi öğretmek zorundayım, çünkü namahremi öğrenmediği zaman bu çocuk şimdi 5 yaşında ama yarın*

25 yaşında olacak. Şimdi önüne geçemezsem bir daha mümkün değil geçemezsin.'' (B3; 30, ortaokul, kimyacı, 2 çocuk)

Babanın çocuğa karşı görev ve sorumlulukları hakkında bir kısım baba sosyal açıdan görev ve sorumluluklarının ‘‘aktivite imkânı sağlama’’, bir grup baba ‘‘sosyal beceri kazandırma’’, bazı babalar ‘‘arkadaş seçimine dikkat etme’’, bazıları ‘‘yaşıtlarıyla buluşturma’’, birkaç baba ‘‘zaman ayırma’’, bazı babalar ise ‘‘farklı sosyal ortam sağlama’’, ‘‘iyi bir vatandaş olarak yetiştirme’’, ‘‘zararlı alışkanlıklara dikkat etme’’ olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

‘‘Biraz daha gezdirmem, dış ortamlarda bulundurmam lazım ama zamandan dolayı gidemiyoruz.'' (B24; 33, ortaokul, inşaat işçisi, 2 çocuk)

‘‘Çok fazla şey var aslında. Hani iyi yetiştirebilsek hayata da… …Maddi sıkıntılarım yüzünden biraz ihmal oldu ama görevim tabi ama sosyalleştiremedim ben çok.'' (B14; 44, okuryazar, mobilyacı, 4 çocuk)

‘‘Arkadaşlarını falan denetlemek. …Gerekirse oturup arkadaş gibi birlikte arkadaş olmak çünkü sen olmazsan başkaları gelir arkadaş olur…'' (B6; 35, ortaokul, emlakçı, 3 çocuk)

‘‘Arkadaşlarıyla aynı ortamda bulunmasını sağlıyorum'' (B9; 45, ilkokul, kuaför, 2 çocuk)

‘‘Var evet sosyal açıdan dışarı mesela kendilerine saat koyarım. Sigara içmemesine özen gösteririm.'' (B10; 26, ortaokul, elektrikçi, 2 çocuk)

Babanın çocuğa karşı ekonomik yönden görev ve sorumlulukları sorulduğunda çoğu baba ‘‘tüm ihtiyaçlarını karşılama’’, birkaç baba ‘‘harçlık verme’’ ve bir baba ‘‘geleceğini düşünme’’ açısından görev ve sorumlulukları olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

‘‘Fazlasıyla yerine getiriyorum. Ayda en az 3-4 milyar masrafları var kişi başı. Masrafları fazlasıyla giderdiğimi düşünüyorum.'' (B3; 30, ortaokul, kimyacı, 2 çocuk)

‘‘Harçlığını vermek günlük. Okul taksitini vermek. Dershane taksitini vermek hepsi sorumluluğum.’’ (B5; 40, lise, elektrikçi, 1 çocuk)

Babanın çocuğa karşı psikolojik yönden görev ve sorumlulukları sorulduğunda babaların bir kısmı ‘‘bağırmama/kızmama’’, bir grup baba ‘‘iletişime dikkat etme’’, bazı babalar ‘‘mutlu olmasını sağlama’’, bazıları ‘‘mutlu olmasını sağlama’’, bir kısım baba ‘‘sevgi gösterme’’, bir grup baba ‘‘destek olma’’, babaların bazıları ‘‘olumsuzlukları yansıtmama’’, bir kısım baba ‘‘nasihat etme’’, bazı babalar ‘‘ilgi gösterme’’, bazıları ‘‘rencide etmeme’’, bir kısım baba ‘‘şiddet uygulamama’’, bazı babalar ‘‘isteklerini gerçekleştirme’’, birkaç baba ‘‘iyi bir baba olma’’, bazıları ise ‘‘güler yüzlü olma’’, ‘‘psikolojik baskı yapma’’, ‘‘psikolojik baskı yapmama’’, ‘‘uzmanları dikkate alma’’, ‘‘arkadaş gibi davranma’’, ‘‘zaman ayırma’’, ‘‘koruyucu olma’’, ‘‘güven verme’’ gibi görev ve sorumlulukları olduğunu ifade etmişlerdir:

‘‘Hiçbir şekilde kızmamalıyım onu biliyorum ama bunun yanında hayatı da öğretmeliyim ona. Kötü insanları öğretmeliyim, iyiliği öğretmeliyim. İnşallah güzel bir şekilde yetiştiririz.’’ (B13; 27, lise, otomotiv sektörü, 1 çocuk)

‘‘Onları böyle daha böyle mutsuz değil de biraz daha mutlu daha böyle sıcak bakmalarını sağlayacak durumlar yapmam lazım.’’ (B24; 33, ortaokul, inşaat işçisi, 2 çocuk)

‘‘Çocuğuna çok iyi bir baba olmak. Hani öyle bir sevgi göstermeli ki dışarıdaki kimseden o sevgiyi aramasın. O iletişim o sevgi çok iyi olmalı babada.’’ (B22; 29, lise, organizatör, 2 çocuk)

‘‘İhtiyaçları olduğunda hep yanlarında olurum.’’ (B8; 36, lise, şoför, 3 çocuk)

‘‘Onu kırmadan üzmeden, ona hiçbir şey belli etmeden bazı şeyleri yapmak işte abla.’’ (B26; 30, ortaokul, turizmci, 2 çocuk)

‘‘Var da çok anlatamıyorum aklıma gelmiyor. Ortam içinde rencide edersem, el kaldırırsam kendini kötü hisseder. Ona göre dikkat etmek lazım.’’ (B10; 26, ortaokul, elektrikçi, 2 çocuk)

Flouri (2006/2015, s. 42) çocuğa gösterilen ilginin parasal destek, çocuğa aidiyet duygusu vermek, çocuğu olası tehlikelerden korumak, mutluluğunu etkileyecek kararlar almasına katkı sunmak, geçim, çocuğun maddi ihtiyaçlarını karşılamak, eğitim, disiplin ve öğretim gibi sosyalleşme faaliyetleri ve şefkat gibi pek çok kültürde ortak olan babalık fonksiyonları üzerinden ele alındığını belirtmektedir. Varol, Kılıç, Yılmaz Çelik, Güneş ve Varol (2023) okul öncesi dönemde anne ve babaların aile katılım düzeylerini inceledikleri çalışmada annelerin aile katılım çalışmalarına babalardan daha fazla katılım gösterdiklerini görürken Tutkun, Tezel Şahin, Akıncı Coşgun ve Aydın Kılıç (2023) tarafından okul öncesi dönemde ebeveyn katılımı üzerine çalışılan nitel araştırmada hem öğretmenlere hem de öğrencilerin babalarına göre aile katılım çalışmalarının ağırlıklı olarak annelerin katılımı ile sağlandığı, babaların ise bu tür etkinliklere nadiren katılım gösterdiği tespit edilmiştir. Yine aynı çalışmada tespit edilen bir diğer durum olarak öğretmenlere göre babaların etkinliklere daha az katılmasının nedenlerinden biri babaların bu işi annelerin sorumluluğu olarak görmeleridir. Bu araştırmada da MKB tanılı babalar çocuğa karşı görev sorumluluklarından bahsederken daha çok ekonomik açıdan ve eğitim açısından görevlerden bahsetmiştir. Hatta eğitsel olarak en çok söylenen ‘‘okutmak’’ görevindeki ifadeler daha çok okula göndermek ve eğitimin mali boyutu odaklıdır. Eğitim alanındaki görev ve sorumluluklarda babaların çocuğun eğitimine maddiyat dışında katılım düşüncesinin sınırlı kaldığı görülmektedir. Diğer alanlarla (bakım, sosyal, psikolojik) ilgili ifadeler daha çok sonda sorular sorulduğunda söylenmiştir. Bakım konusunda çocukların tüm bakımıyla ilgilenmenin görev ve sorumluluğu olduğunu söyleyen baba sayısı sınırlıdır. Bakım konusundaki görev ve sorumluluklar sonda sorusu ile genişletildiği halde bakımla ilgili herhangi bir görev ve sorumluluk söyleyen baba sayısı ise tüm babaların yarısından azdır.

Babanın ebeveynliği ile çocukların iyi sosyal davranışları arasında olumlu bir ilişkisi vardır ve çocukların sosyal gelişimi babaların görevlerinin bir parçasıdır (Akhter, 2018, s. 273). Babaların bu boyutta daha çok sosyal aktivite sağlama ve günlük yaşam becerileri boyutunda sosyal beceri sağlama üzerinden fikir beyan ettiği görülürken üçüncü sırada en çok söylenen ifade ‘‘arkadaş seçimine dikkat etme’’ ifadesidir. Bu konuya değinen babalardan madde kullanımına ‘‘arkadaş çevresi'' ile başlayan babalar mevcuttur (Tablo 3). Kendi tecrübelerine dayanarak çocuklarının benzer bir süreç yaşamasını istememeleri bu düşüncede etkili olabilir. Örneğin B6 bu düşüncesini ‘‘*Arkadaşlarını falan denetlemek. …Gerekirse oturup arkadaş gibi birlikte arkadaş olmak çünkü sen olmazsan başkaları gelir arkadaş olur…*’’ diyerek ifade etmiştir. Babaların çocuklarının madde kullanması konusundaki endişesi Garramone vd. (2021) MKB tanılı babaların ebeveynlik yolculuğunu araştırdığı nitel çalışmada da kendini göstermiş, babaların sosyal çevre ya da bağımlılığının potansiyel kalıtsallığı nedeniyle çocuklarının da kendileri gibi madde kullanıcısı olmasından endişe duydukları görülmüştür. İki çalışma arasındaki fark ise Garramone vd. (2021) katılımcı babaların çocuklarında madde ya da alkol kullanımı olduğunu bildirdiğini belirtirken bu çalışmada 0-8 yaştan büyük çocuğu olan babalar olsa da çocuğunda madde ya da alkol kullanımı bildiren baba olmamıştır.

Psikolojik olarak görev ve sorumluluklar da sonda soru ile sorulduğu halde babaların bu konuda söylediği görev ve sorumluluklarla ilgili cevaplar sınırlı kalmıştır. Hatta bazı babalar uzun düşünme süresi sonunda cevap verebilmiştir. Babaların tüm görev ve sorumluluklarla ilgili verdikleri cevaplara bakıldığında çizilen tabloda daha çok maddi görev ve sorumlulukların öne çıkması bize geleneksel babalık rolünü işaret etmektedir.

Baba-Çocuk İlişkisi

‘‘Baba-Çocuk İlişkisi’’ ana teması; ‘‘Babanın Kendi Babası ile İlişkisi’’, ‘‘Babanın Çocuğuyla İlişkisi’’, ‘‘İdeal Baba-Çocuk İlişkisi’’, ‘‘Madde Kullanımı-Baba-Çocuk Üçgeni’’ kategorileri üzerinden ele alınmıştır.

Tablo 14

Babanın Kendi Babası ile İlişkisi

Alt Kategori	Kod	Katılımcılar
Kısıtlı zaman	Ebeveyn ayrılığı	B2, B3, B19
	Ebeveyn ölümü	B7, B22
Olumlu ilişki	Sevgi	B13, B15, B16, B17, B18, B20, B23
	İlgi	B12, B13, B15, B16, B23, B26
	İletişim	B17, B26
	Övgü ve destek	B1
	Anlayış	B17
Olumsuz ilişki	Fiziksel şiddet	B3, B5, B6, B8, B10, B11, B12, B14, B15, B16, B18, B19, B20, B22, B23, B24, B27, B28, B29, B30
	Ruhsal şiddet	B5, B8, B11, B14, B19, B20, B22, B24, B25, B28, B30
	İlgisizlik	B4, B8, B9, B11, B14, B19, B21, B22, B24, B25, B28, B29, B30
	Evden uzaklaşma	B5, B14, B22, B24, B27, B30
	Uzak/mesafeli ilişki	B2, B4, B19, B20, B22, B25
	Sevgisiz	B5, B8, B10, B14, B21
	Çatışmalı	B6, B18, B30
	Anlayışsız	B6, B24
	Güvensiz	B6

Katılımcı babalara kendi babaları ile ilişkileri sorulduğunda bir grup baba ‘‘ebeveyn ayrılığı’’ ve ‘‘ebeveyn ölümü’’ nedeniyle babaları ile zaman geçiremedikleri için babaları ile ilişkilerinin olmadığını ifade etmişlerdir.

‘‘İlk 17-18 yaşımda tanıdım ben babamı. Yani baba oğul ilişkisi olmasa da yine bir ilişkimiz vardı yani.’’ (B2; 27, ilkokul, mobilyacı, 1 çocuk)

‘‘Baba 7: Ben baba… baba şefkati bilmediğim için.

Araştırmacı: Babanız vefat mı etmişti?

Baba7: Evet.

Araştırmacı: Kaç yaşındaydınız babanız vefat ettiğinde?

Baba7: 3 yaşındaydım.'' (B7; 36, ortaokul, dekoratör, 2 çocuk)

Katılımcı babalar, kendi babaları ile olumlu ilişkilerinden bahsederken bir grup baba ‘‘sevgi’; bazı babalar ‘‘ilgi’’, bir kısım baba ‘‘iletişim’’, bazı babalar ‘‘övgü ve destek’’ ve ‘‘anlayış’’ üzerinde durmuştur. Bu konu hakkındaki ifadeleri şu şekildedir:

‘‘Çok iyiydi. Birlikte çok vakit geçiriyorduk. Sevgisini çok belli ediyordu.'' (B13; 27, lise, otomotiv sektörü, 1 çocuk)

‘‘Babamla, nasıl deyim saat başı arardı mesela babam beni. Kendi işi gereği bildiği için hani o hayatları sürekli arardı ‘oğlum neredesin’ ama çok bunalırdım yani öyle bir arardı ki işte ‘baba buradayım daha yeni aradın ya işte baba’ falan. Çok kontrolcüydü yani o konuda, üstüme çok düşerdi.'' (B23; 34, ortaokul, güvenlik görevlisi, 1 çocuk)

‘‘Ya uzaktan severdi. Ama sevdiğini hissediyordum. Benim de eve gideyim sarılayım baba nasılsın öyle bir şeyim yok. Sözel olarak iyiyiz iyi anlaşıyoruz. Anlayışlıdır yani.'' (B17; 29, ortaokul, depo görevlisi, 1 çocuk)

Katılımcı babalar kendi babaları ile olumsuz ilişkilerinden bahsederken çoğu baba ‘‘fiziksel şiddet’’ ve ‘‘ruhsal şiddet’’, bir grup baba ‘‘ilgisizlik’’, bazı babalar ‘‘evden uzaklaşma’’, bazıları ‘‘uzak/mesafeli ilişki’’, bazı babalar ‘‘sevgisiz’’, bir kısım baba ‘‘çatışmalı’’, bazıları ise ‘‘anlayışsız’’ ve ‘‘güvensiz’’ ilişkiden bahsetmiştir.

‘‘Oldu ikisi de. Elle vurduğu oldu. ... Diyorum ya bekarken bana birazcık serseri gözüyle bakıyordu. Hatta işte ben çalışırdım kendi paramı kendim yerdim gibiydi böyle. Arada anneme harçlık verirdim, eve pek yardım etmezdim gibi. Ablamlar daha çok yardım ettiler. Yardım da fazla etmediğimiz için babam işte şey gözüyle bakıyordu ‘Ya bu zaten serseri bundan bir bok olmaz, bu adam otelde yatsa zaten daha fazla para verir.’ Böyle diyordu bana. Yani çok beni evden kovmuşluğu da vardır bekarken.'' (B5; 40, lise, elektrikçi, 1 çocuk)

‘‘Babamla pek görüşmeyiz yani. İçince konuşur bizimle. Ama ilgisiz işte.'' [fiziksel ve ruhsal şiddet için] ‘‘Küçükken oldu. Fiziksel de.'' (B11; 36, ilkokul, tornacı, 1 çocuk)

‘‘Benim babam çok şiddet yanlısıydı aşırı şiddet yanlısıydı. Yani çok basit şeylerden bizi döverdi inanılmaz şeylerden döverdi. Okulla falan alakası yoktu neredeymiş, nasılmış falan filan… Okumak için öyle şeyde bulunmaz. Veya ‘sen yaparsın oğlum başarırsın’ falan yok. Beni hırsızlığa bile sürüklemeye çalıştı zamanında. Hırsızlığa bile teşvik etmeye çalıştı ‘senin yaşın ufaktır, az ceza alırsın’ gibisinden bunu bile yaptı bana yani. Hani kıyaslamıyorum ben onunla kendimi. İnanılmaz zıttız biz.’’ (B28, 41, ilkokul, otomotiv sektörü, 2 çocuk)

‘‘Babamla biz şey gibiyiz böyle iki artı kutup gibiyiz böyle yanaştığımız zaman çat çat çat oluyor. Çok defa öyle burun buruna geldik. Çok çatışıyoruz çünkü her şeyi bağıra çağıra çözmeye çalışıyor.’’ (B6; 35, ortaokul, emlakçı,3 çocuk)

Broekhof vd. (2023) olumsuz çocukluk deneyimleri ve bunların yetişkinlikteki madde kullanım bozukluklarıyla ilişkisini inceledikleri çalışmada olumsuz çocukluk deneyimleri olan yetişkinlerin madde kullanım bozukluğu geliştirme riskinin olumsuz çocukluk deneyimleri olmayan yetişkinlere oranla 4,3 kat daha fazla olduğunu, çocukluğunda duygusal ihmal bildiren tüm katılımcıların madde kullandığını, fiziksel istismar ve şiddete tanık olmanın çoğunlukla yasadışı uyuşturucu kullanımı ile ilişkili olduğunu görmüştür. Afifi vd. (2012) çocuklukta kötü muamele ile madde kullanım bozukluğu ilişkisini incelediği çalışmada madde kullanım bozukluğunun çocuklukta maruz kalınan fiziksel istismar, cinsel istismar, duygusal istismar, fiziksel ihmal ve duygusal ihmal ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Aktürk ve Yaman (2021, s. 469) madde kullanım sürecinde şekillenen baba oğul ilişkisini betimlemek amacıyla yaptıkları nitel çalışmada madde bağımlısı bireyler ve madde bağımlısı bireylerin babalarının söylemlerinden çıkardıkları sonuçta baba-oğul arasında temelde bir ilişki eksikliği olduğunu ve tarafların birbirlerinin beklentilerini karşılayamadığını görmüştür. Bu çalışmada görüşülen MKB tanılı babalar kendi babaları ile ilişkilerinden bahsederken bir ilişkinin varlığından bahsetmiş fakat bunun çok zayıf olduğunu belirtmişlerdir. Bu ifadeler ‘‘uzak/mesafeli ilişki ’’ kavramları ile kodlanmıştır. B2 bu konu üzerine ‘‘*İlk 17-18 yaşımda tanıdım ben*

babamı. Yani baba oğul ilişkisi olmasa da yine bir ilişkimiz vardı yani.'' iadelerini kullanırken B4 ise ''*Babamla öyle hırçın bir tavrımız yoktu birbirimize karşı. İlgi konusunda çok geriydik. Baba oğul ilişkimiz yok denilecek kadar azdı*.'' söylemleri ile baba-oğul ilişkisinin varla yok arası olduğunu ifade etmiştir. Ögel (2010a, s. 30) ihmal eden, yeterli kontrol, sevgi ve destek sağlamayan, gevşek disiplinli ana babaların çocuklarında; ileri derecede katı, baskın, çocuğun kişiliğinin gelişimine olanak tanımayan yapıya sahip ailelerinçocuklarında; boşanmış, ayrı yaşayan, ebeveynden birinin kaybedildiği, parçalanmış aile çocuklarında, aşırı koruyucu, kollayıcı ailenin çocuklarında uyuşturucu kullanımının yaygın olduğunu ifade etmektedir. McMahon, Winkel, Suchman ve Rounsaville (2007) madde bağımlısı erkeklerin babalarıyla olan ilişkileri ile madde bağımlılığı arasında bir bağlantı olduğunu ve bu ilişkinin baba olarak kendi performansları için tehlike yarattığını belirtmektedir. Bu araştırmada da katılımcıların çoğunluğu babalarıyla ilişkilerinde olumsuz deneyimlerden bahsederken hem bu deneyimlerin içeriğinin (fiziksel ve ruhsal şiddet, ilgisizlik, mesafeli ilişki, sevgisizlik, çatışma, anlayışsızlık) hem de babayla ayrılık ve ölüm nedenli az zaman geçiren babaların durumunun MKB için risk faktörleri arasında olduğu görülmektedir.

Tablo 15

Babanın Çocuğuyla İlişkisi

Alt Kategori	Kod	Katılımcılar
Hamilelik dönemi	Doktor kontrolü	B2, B3, B4, B5, B7, B8, B9, B10, B11, B12, B13, B14, B15, B16, B17, B18, B19, B21, B22, B23, B24, B25, B26, B27, B28, B29, B30
	Bebek alışverişi	B2, B3, B4, B5, B6, B7, B8, B9, B10, B12, B14, B17, B18, B19, B20, B21, B22, B24, B28, B29, B30
	Eşe psikolojik destek	B2, B3, B4, B13, B15, B19, B21, B22, B23, B28, B30
	Maddeye bağlı ilgisizlik	B1, B6, B17, B18, B21, B25, B28,
	Ev işlerine katılma	B2, B5, B8, B10,
	Anneyi zararlı alışkanlıktan uzak tutma	B7
	Sevgi gösterme	B7, B8, B10, B11, B12, B13, B14, B15, B16, B17, B19, B20, B24, B26, B30

Bebeklik dönemi	Bakıma tam katılma	B1, B5, B8, B12, B13, B14, B19, B20, B21, B22, B23, B25, B30
	Kucağa alma	B2, B3, B12, B15, B16, B17, B18, B22, B24, B25, B27, B28, B30
	Bakıma kısmen katılma	B2, B3, B6, B9, B11, B16, B18, B27, B28, B29,
	Göğüste yatırma	B2, B3, B20, B23, B25,
	Gece ilgilenme	B6, B27, B29, B30
	Bebek için maddeyi bırakma isteği	B1, B2, B8, B11
	Uyurken izleme	B18, B19, B21,
	Madde nedenli ilgisizlik	B26, B27,
	Oyun oynama	B8, B16
Şu anda çocukla ilişki	İyi	B1, B2, B4, B5, B6, B7, B8, B9, B10, B12 B13, B14, B15, B16, B17, B18, B20, B21, B22, B23, B24, B25, B27, B29, B30
	Tatlı sert	B3, B19, B28
	Orta	B11
	Kötü	B26
Şu anda çocukla geçirilen zaman	Oyun oynama	B1, B2, B3, B4, B7, B8, B9, B10, B11, B12, B13, B1, B16, B17, B18, B19, B20, B21, B22, B23, B24, B25, B28, B29, B30
	Parka gitme	B1, B4, B5, B7, B9, B10, B12, B14, B17, B25
	Alışverişe gitme	B2, B9, B12, B14, B17, B21, B23, B25, B26, B29,
	Televizyon izleme	B5, B6, B8, B9, B16, B20, B22, B29,
	Eğitici faaliyetler yapma	B3, B4, B5, B16, B18, B19, B24, B30
	Bakım	B6, B11, B12, B27, B28, B30
	Akraba ziyareti	B1, B10, B12, B25, B30
	Bilgisayar/tablette zaman geçirme	B12, B13, B14, B15, B28,
	Sohbet etme	B16, B19
Çocuğun beklentileri	İlgi/vakit	B2, B3, B4, B5, B6, B7, B8, B10, B11, B12, B15, B16, B17, B18, B21, B22, B24, B25, B27, B30
	Oyun	B4, B12, B15, B19, B23, B24, B30
	Sevgi	B7, B8, B12, B13, B18
	Maddiyat	B3, B14, B20, B25
	Dışarı aktivitesi	B19, B20, B23,
	Beklentisi yok	B9, B29
	İyi bir gelecek	B13, B14

	Mutluluk	B26
	Gurur duyma	B26
	Saygı	B25
	Hoşgörü	B25
	Korunma	B28
	Güven	B13
	Fikrim yok	B1
Çocukla ilgili iyi ki'ler	Çocuk sahibi olma	B15, B20, B21, B22, B28, B29,
	Vakit ayırmak/ilgi gösterme	B9, B10, B19, B27, B30
	Eğitme	B20, B21, B23, B24,
	İlgi alanına yönlendirme	B6, B15
	Her şeyin en iyisini alma	B2, B13
	Yapılan her şey	B7, B17
	Çocuğa ait oda hazırlama	B1, B12
	Babadan korkmasını sağlama	B3
	Nasihat etme	B16
	Eşin tavsiyelerine uyma	B8
	Sevgi gösterme	B9
	Materyal yapma	B4
	Özel okula gönderme	B15
Çocukla ilgili pişmanlıklar	Madde kullanma	B3, B5, B6, B7, B13, B14, B15, B16, B17, B18, B21, B24, B25, B27, B29, B30
	Daha çok zaman geçirmeme	B18, B22, B23, B24,
	Bağırma/kızma	B3, B9, B23, B24,
	Maddi imkan sağlamama	B25, B26, B28,
	Aile apartmanında yaşama	B8, B21,
	Yanında sigara içme	B1
	Küçük yaşta telefon alma	B14
	Şımartma	B4
	İlk çocuğun velayetini almama	B22
	Sabırlı olmama	B11
	Suça bulaşma	B3
	Maddeyi çocuğa tercih etme	B17
	Ailenin suça şahit olması	B3
	Tatillerde aileye eşlik edememe	B20
	Çocuğun isteklerini öteleme	B20
	Çocuğun yanında tartışma	B26
	Çocuğun yanında küfretme	B1

Babanın çocuğuyla ilişkisine yönelik cevaplarında ‘‘hamilelik döneminde’’ bir grup baba ‘‘doktor kontrolüne’’ gittiğini, bir kısım baba ‘‘bebek alışverişine’’ katıldığını, bazı babalar ‘‘eşe psikolojik destek’’ verdiğini, bir grup baba ‘‘maddeye bağlı ilgisizlik’’ olduğunu, bazı babalar ‘‘ev işlerine katılım’’ gösterdiğini ve ‘‘anneyi zararlı alışkanlıktan uzak tutma’’ çabası olduğunu belirtmiştir. Bu ifadeleri içeren cevaplardan bazıları şu şekildedir:

‘‘Sigara içmemesi için uğraştım.’’ (B7; 36, ortaokul, dekoratör, 2 çocuk)

‘‘Ben dediğim gibi çocuğu doğana kadar baba olacağımı bile hissetmiyordum. [Doktor kontrolü ve bebek alışverişi için] Tabi beraber yaptık her şeyi. Beraber giderdik ama çocuk olduktan sonra baba olduğumu anladım.’’ (B20; 38, lisans, belirtmek istemedi, 2 çocuk)

‘‘O dünyaya gelmeden tüm ihtiyaçlarını karşılamak zorundaydım. Yaptık, hiç eksikliğimi göstermedim. Doktor kontrolüne de gittim. Bence psikolojik destek de verdim.’’ (B21; 35, ilkokul, tezgahtar, 2 çocuk)

‘‘İlk çocukta da ikinci çocukta da çok üstüne düşmüştüm eşimin. Doktora gittik, alışverişe gittik. Ben tek başıma da çıkıp bir şeyler alıp onu mutlu etme amaçlı da yapardım.’’ (B22; 29, lise, organizatör, 2 çocuk)

‘‘İlk çocukta çalışıyordum. İkincide de maddeyle yüz gözdük. Doktor kontrollerine falan gittik. Ama her dakika destek veremedik, psikolojik olarak desteği bırak ben kızı bitirmişimdir (gülerek). İlkinde de iş yoğundu.’’ (B26; 30, ortaokul, turizmci, 2 çocuk)

‘‘Eşim hamileyken yapmadığımız kalmadı ki ya. ...Dizimize kadar kar yağmıştı mesela beni karda 8 kilometre yol yürüttü bir tane ananas için. Daha ne yapıyım ben. Bütün İstanbul’u gezdim. Erik zamanı erik yok, kadına erik bulduk ya. ... Kesinlikle hastane konularında hep yanındaydım, hamileliğinde hep yanındaydım hemen hemen.’’ (B3; 30, ortaokul, kimyacı, 2 çocuk)

‘‘Ben 3. Çocuğum doğunca hissettim ya. Ben uzun süre hissiz yaşadım, mesela askere gittim çocuğum oldu gittim gördüm ama o zaman da çok ilgilenmedim. 3. Çocukta ben sofiydim bir sohbetten esinlendim bir de kurban olduğum Allah çok güzel bir çocuk verdi erkek bir de. Yani onda hissettiklerimi görünce, ona yapmaya çalıştıklarımı, diğer çocuklarıma karşı boynum bükük kaldı. Ben bu çocuklara demek ki bunları yapamamışım, verememişim. Onun için o çocuklara karşı boynum hep bükük.’’ (B6; 35, ortaokul, emlakçı,3 çocuk)

‘‘Eşim hamileyken ben kimyasal maddeye düştüm. İnanır mısınız kontrole bile götürmekte bir acizlik çektim yani. Kontrole gittik de babam götürdü genelde. Ya ben çocuğumun cinsiyetini belli olduktan iki hafta sonra öğreniyorum. Böyle bir maddeye düştüm yani.’’ (B1; 30, ortaokul, pazarcı, 1 çocuk)

Özyeşer Cinel ve Tezel Şahin (2021a) babaların ve büyükbabaların çocuklarının hayatına katılımlarını incelediği çalışmada 45 babanın hepsinin çocuğun doğumunda eşleriyle birlikte bulunduğunu, doğumdan sonra ise babaların daha çok eş ve çocuklarının bakımı, sağlığı, ev işleri, alışveriş ve ev ihtiyaçları konusunda yardımcı oldukları, bir kısım babanın ise eşlerinin duygularını paylaşarak manevi destek oldukları tespit etmiştir. Bu araştırmada ise görüşülen babaların çoğu doktor kontrolüne ve bebek alışverişine gittiklerini beyan etmiş fakat birden fazla çocuğu olan babalar da dahil annenin hamileliği madde kullanılan döneme denk geldiyse, bu döneme denk gelen hamileliklerde madde nedeniyle ilgisizlik yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Garramone vd. (2021), MKB tanılı babaların ebeveynlik yolculuğunu araştırdığı nitel çalışmada katılımcıların eşlerinin hamilelik ve doğumu babanın aktif madde kullandığı döneme denk geldiyse babaların fiziksel ya da zihinsel olarak eşlerinin yanında olamadıkları görülmüştür. Araştırmanın katılımcılarından Shane ‘‘*O hastanedeyken ben de çıkıp bara gittim. Sabah üç ya da dört gibi geri döndüm, tamamen berbat bir yüzle. Yürüyemiyordum ve hastaneye sürünerek girdim. Oğlumu görmek için oradaydım. Fiziksel olarak oradaydım ama zihinsel olarak orada değildim. Uyuşturucu ve alkolden başka bir şey istemiyordum. Artık kendime*

güvenim kalmamıştı...'' ifadesiyle yokluğunu ifade ederken Angelo isimli katılımcı ise ''*En küçük kızıma hamile kaldığında hapse girmek zorunda kaldım bu yüzden onun doğumunu kaçırdım. Aslında üç çocuğumun da doğumunu kaçırdım.*'' diyerek yokluğunu anlatmıştır. Habib ve Lancaster (2006) bir erkeğin kendisini bir baba olarak algılaması, bir çalışan ya da eş olmaya kıyasla ne kadar önemliyse, bir baba gibi davranma olasılığının da o kadar yüksek olduğunu, hamileliğin erken döneminde bu "davranışın" büyük ölçüde zihinsel aktivite biçiminde olduğunu, bu zihinsel aktivitenin bir yönünün de erkeğin fetüse olan psikolojik bağı olduğunu belirtmektedir (s. 237). MKB tanılı babaların çoğu madde kullandıkları dönem aileden uzaklaşma /aile ile zaman geçirememe, sorumlulukları yerine getirememe, madde kullanımı kaynaklı tartışmalar yaşadıklarını belirtmişlerdir (Tablo 6). Maddenin öncelik olmasıyla ailenin geri plana atılması ve aile içi yaşanan sorunların babanın madde kullanılmayan dönem hamilelik süreciyle madde kullanılan dönem hamilelik sürecindeki davranışları arasında fark yarattığı görülmektedir. Özellikle B6'nın madde kullandığı döneme denk gelen hamilelikte babalık hissini yaşayamadığını fakat maneviyata yöneldiği ve maddeden uzak durduğu dönemdeki üçüncü çocuğun doğumunda çocukla bağ kurduğunu ifade etmesi bu duruma örnektir.

Görüşülen babaların çocuklarının ''Bebeklik Dönemi'' baba-çocuk ilişkisinde bir grup baba ''sevgi gösterme'', bir kısım baba ''bakıma tam katılma'', bazı babalar ''kucağa alma'', bir grup baba ''bakıma kısmen katılma'', bazı babalar ''göğüste yatırma'', birkaç baba ''gece ilgilenme'', bazı babalar ''bebek için maddeyi bırakma isteği'', bazı babalar ''uyurken izleme'', birkaç baba ''madde nedenli ilgisizlik'', birkaç baba ise ''oyun oynama'' etkileşimlerini kurduklarını belirtmişlerdir. Bu ifadelere yönelik bazı ifadeleri şu şekildedir:

''Yatıyordum yanına, bakıyordum, izliyordum. Farklı bir duygu, güzeldi. İçim içime sığmıyordu böyle yiyesim geliyordu o an. Bakımıyla hiç ilgilenmedim.'' (B7; 36, ortaokul, dekoratör, 2 çocuk)

‘‘İlk doğduğunda madde kullanıyordum, eşim biliyordu. Akşam gelince seviyordum oynuyordum işte. Mamasını falan veriyordum ama nadir. Banyoda yardımcı oluyordum.’’ (B11; 36, ilkokul, tornacı, 1 çocuk)

‘‘Başında böyle bekliyorduk yani o uyuyordu, emiyordu uyuyordu yani (gülerek). Tabi başında izlerdim, masaj yapardım gaz için falan. Babalık yeni bir duygu, yeni bir hayat yeni de evlenmişsin zaten. Karışıksın yani heyecanlısın, mutlusun endişe de vardı aslında.’’, ‘‘[Bakım için] Tabi tabi hepsini yaptım ben.’’ (B19; 38, ön lisans, kalite güvence, 1 çocuk)

‘‘Seviyordum, kokluyordum, bırakıyordum yani. Şimdi büyüğün bebekliği çok farklıydı. Böyle sığdıramıyordum ama işte küçükte madde işin içine girince onla pek ilgilenemedim. Ama işte küçük diye olanları çok anlamadı ama büyük çok üzüldü olayları gördüğü için.’’, ‘‘[Bakım için] Hiç yapmadım hep anne yaptı.’’ (B26; 30, ortaokul, turizmci, 2 çocuk)

‘‘Her şeyiyle ilgilendim bebekken de iyiydi. Seviyorsunuz, oynuyorsunuz.’’ (B8; 36, lise, şoför, 3 çocuk)

Bu araştırma sonuçları ile tutarlı olarak AÇEV’in hazırlamış olduğu Türkiye’de Babalığı Anlamak Serisi-I: Türkiye’de Babalık ve İlgili Babalığın Belirleyicileri Ana Raporu’ndaki (Akçinar, 2017, s. 31) araştırma sonuçlarına bakıldığında 0-3 yaş çocuğu olan katılımcı babaların büyük bir çoğunluğunun çocuklarıyla, kucağına alma, sarılma, öpme gibi fiziksel yakınlık kurduğu görülürken gece uyandığında yanına gitme, beslenme gibi konularla ise babaların görece daha az ilgilendiği görülmüştür. Özellikle yaşamın ilk yıllarında ebeveyn çocuk ilişkileri, ebeveynlerin tutum, davranış ve uygulamaları çocuğun gelişiminde önem arz eder (Çekiç, Türk, Buğa ve Hamamcı, 2018, s. 729). Sancar (2017, s. 33) da madde kullanım bozukluğunun kişilerin yaşamları üzerine olumsuz etkileri ile hastaların işlevsellikleri ve evlilik uyumlarını incelediği çalışmasında çocuğu olduğunu belirten hastalardan sorumluluklarını yerine getiremeyenlerin, çocuklarını yük olarak görenlerin ve çocuklarına bakamadıklarını; çocuklarına

büyükanne-baba/akrabalar/sağlıklı eşin baktıklarını belirtenlerin olduğunu açıklamaktadır. Diğer yandan ise Çakır vd. (2022) bağımlı bireylerin alkol/madde bağımlılığının tedavisine ikna edilmesinde evlilik, eş ve çocuklarının önemli motivasyon araçları olduğunu ifade etmektedir. Yine Kerr vd. (2011) suç işleme açısından yüksek risk altında olan ve erken ergenlik döneminden genç yetişkinlik yıllarına kadar takip edilen 206 erkekten oluşan bir çalışma grubunun ilk çocuklarının doğumundan sonra suç, tutuklama ve tütün, alkol ve esrar kullanımı gidişatındaki değişiklikleri incelediği çalışmada ilk biyolojik çocuğun doğumunun ardından, erkeklerin suç eğilimlerinde düşüşler görülürken, tütün ve alkol kullanım eğilimlerinde de düşüşler görüldüğünü ifade etmektedir. Çocukla ilişki açısından MKB kaynaklı sorunların farkındalığını yaşayan babalar madde kullanımını bırakma girişimlerinde bulunmaktadır. Arabacı Burakçı (2019, s. 191) ise gündelik konuşmalarda modern babalığa ve babalığın nesiller arası aktarımsal bağlamına dair kullanılan açıklayıcı repertuarlar ve ideolojik ikilemler üzerine yaptığı araştırmada baba olan ve baba olmayan erkeklerle yapılan görüşmeler sonucunda ortaya çıkan babalıkla değişme repertuarında katılımcıların yaşamı babalık öncesi ve sonrası olarak bölme yoluna gittiklerini ve gerek baba olan gerek olmayan katılımcıların babalığı, kişinin kendisini vakfetmesi gereken ve yaşamın diğer boyutlarının üzerinde bir kavrayış olarak aktardığını belirtmektedir. Babaların bebek sahibi olduktan sonra maddeyi bırakma isteği de bu bakış açısıyla açıklanabilir. McMahon ve Rounsaville, (2002) çocuklar büyüdükçe, giderek daha fazla MKB tanılı erkeğin ebeveyn olarak işlev göremedikleri için sıkıntı çekerek tedaviye başvurabildiğini belirtirken (s. 1112) Popenoe (1996), evlilik ve babalığın bekar erkekler üzerinde uygarlaştırıcı güçler olduğunu savunurken aynı zamanda aile yaşamının, erkeklerin kimliklerinin odağını bağımsızlık ve saldırganlıktan, çocuklara yönelik derin ve bencil olmayan bakıma kaydırmasına yol açtığını ileri sürmektedir (Aktaran Kerr vd., 2011, s. 3). Duncan vd. (2006) ise evliliğin özellikle erkekler arasında riskli davranışlarda azalmaya neden olduğunu belirtir ve bu durumu sosyal normlarla açıklar. Çünkü sosyal normlara göre evliliğin "kişinin davranışlarını temizlemesi" ve bekar hayatla ilişkili davranışlardan kaçınması gerektiğine

inanılırken aşırı içki içmek, uyuşturucu kullanımı ve muhtemelen sigara içmenin "daha çılgın bekar yaşamın" kabul edilebilir bir parçası olarak görülebildiğini, ancak kişinin evlendikten sonra bunlardan vazgeçmesi gerektiğine inanıldığını ifade eder (s. 692). Bebeği olduktan sonra madde kullanmayı bırakma kararı alan babaların bu kararı üzerinde ailede sadece eşe karşı görev ve sorumluluklar varken çocuk sahibi olmakla birlikte çocuğa karşı da görev ve sorumlulukların da başlaması nedeniyle bireysel zevklerine zaman ve para ayırmaktan vazgeçmek istemeleri ya da zararlı alışkanlığın getirdiği sorunların çocuğun da aileye katılmasıyla birlikte daha fazla alanda kendini gösterme ihtimali etkili olabilir.

Babalar, çocuklarıyla şu andaki ilişkilerini anlatırken bir kısım baba ‘‘iyi’’, bir grup baba ‘‘tatlı sert’’ ve bazı babalar ise ‘‘orta’’ ve ‘‘kötü’’ ilişkilerden bahsetmiştir. Babaların bir kısmının bu konudaki ifadeleri şu şekildedir:

‘‘Çok iyi ilişkimiz var. Dışardan kim görürse görsün yani nazar değmesin inşallah ben de evladıma düşkünüm yani. Daha doğmadan rüyama girmiş yani çocuk. Ha belki babalık görevini tam yapamıyoruz ama evladımı da eşimi de çok seviyorum.’’ (B1; 30, ortaokul, pazarcı, 1 çocuk)

‘‘Çok çok iyi. Annesinden çok (gülerek) beni seviyor. Annesini bir tek hazır fastfood yemek olarak görüyor. İlgiyle alakalı bu da ben daha çok oyuncu olduğum için anneye kıyasla bana daha çok ilgi duyuyor.’’ (B4; 35, lise, grafik tasarımcı, 1 çocuk)

‘‘Ben gayet iyi bir babayım ya. İleride büyüdüğü zaman şu an tam anlamıyla konuşamıyor, söyleyemiyor ama beni gördüğü zaman zıplıyorsa sevgi görmüştür bir şekilde benden. Kızım da aslında beni gördüğü zaman gelmek istiyor, o da mesela beni bırakmak istemedi o zaman ama şu anda gideyim mesela hadi kızım gel deyim, iç taraftan o çocuğu çok yüksek bir şekilde etkiliyorlar. Çocuğu bile görmek istemiyorum valla. Çünkü psikolojisinin bozulacağına çok eminim. Ben o çocuğa hadi kızım gel gezelim desem o çocuğun başını çok ağrıtacakları için görmek bile istemiyorum.’’ (B22; 29, lise, organizatör, 2 çocuk)

‘‘Biz arkadaş gibiyiz. Çok iyi anlaşırız.’’ (B29; 32, ortaokul, kuaför, 1 çocuk)

‘‘İşte ben iyi davranmaya çalışıyorum, güzel davranmaya çalışıyorum. O da yapma dedikçe tersini yapıyor (gülerek). Yapma kızım, yapma kızım yapıyor. Başkası mesela der der en son vurur çocuğuna ben onu yapmam mesela sabırlı davranırım. Bağırıyorum bazen istemsiz, ağlıyor mesela ama genel olarak düşkün gibi bana.’’ (B11; 36, ilkokul, tornacı, 1 çocuk)

‘‘Ben hiçbir zaman vurmadım, hiç şiddet uygulamıyorum. Vurma yanlısı da değilim zaten çünkü çok dayak yedim ben. Hayatta bu dayak yemenin nasıl etkiler bıraktığını da çok çok iyi bilirim. Böyle insanın ilerleyen yaşlarda nasıl tökezlettiğini çok iyi bilirim. Yaşadım çünkü. Biraz böyle insanı tutuk yapıyor bazı şeylere cesaretsiz kılıyor. Onun için şiddete tamamıyla karşıyım. Ama mesela bazı özellikler var, çocuğa söz geçiremediğim zaman bazen sesim yükseliyor oluyor bazen. Ama hayatta dövmek gibi veya tutayım bir silkeleyeyim falan fiziksel şiddete yönelik hiçbir şeyim yok yani. Arada bir bağırdığım oluyor.’’ (B28, 41, ilkokul, otomotiv sektörü, 2 çocuk)

‘‘Şimdi bu zaman sürecinde bir şey yapamadım. Onlarla vakit de geçiremiyorum. Soğuk değiliz ama sinirli anında kalkar gelir bana vurur çocuk. Ben sinirliyim o da sinirli.’’ (B26; 30, ortaokul, turizmci, 2 çocuk)

Bu bulguları destekler şekilde Garramone vd. (2021) MKB tanılı babaların ebeveynlik yolculuğunu araştırdığı nitel çalışmada babaların aktif olarak madde kullanmadıkları iyileşme süreçlerindeki babalıkları ile aktif madde kullandıkları süreçteki babalıkları arasında büyük bir tezat olduğunu, iyileşme dönemlerinde çocukla daha fazla vakit geçirdiklerini ve iyi ilişkiler kurduklarını görmüşlerdir. Bu araştırmada babalar madde kullandıkları dönemde çocukla ilişkilerinde olumsuz pek çok durumdan (çocuğa ilgisizlik, sevgi gösterememe, sinir vb.) bahsetmiştir (Tablo 17). Olumsuz durumların çoğu madde kullanılan dönemde yaşanmakla birlikte bazı olumsuz durumların (maddi imkan, ebeveyn tutumu vb.) ise madde nedenli oluştuğu ve tedavi sonrasında da izlerinin devam ettiği görülmektedir. Fakat babaların çoğu şu anda çocukla ilişkilerinin iyi

olduğunu belirtmişlerdir. Klingemann ve Gomez (2010) İsviçre'de yatılı olarak alkol bağımlılık tedavisinde olan erkeklik sorunlarını araştırdığı çalışmada alkol bağımlısı olan çoğu babanın tedavi süresi boyunca çocuklarıyla iletişim halinde olduğunu, çocuklarının kendileri için önemli olduğunu ve çocuklarının kendileriyle olan ilişkilerini ne ölçüde geliştirmek istediklerini düşündüklerini görmüştür. McMahon, Winkel ve Rounsaville (2008) de uyuşturucu bağımlısı babaların çocuğun hayatına katılımının sınırlı olduğunu, ancak metadon tedavisinde olan bağımlı erkekler tarafından bildirilen olumlu veya olumsuz ebeveynlik davranış sıklığının alkol ya da uyuşturucu kullanım geçmişi olmayan babalarla karşılaştırıldığında anlamlı bir fark olmadığını bulmuşlardır. Bu durum, çocukla ilgili konularda madde kaynaklı yaşanan sorunların tedavi sürecinde büyük oranda çözülebildiğini, tedavi görmüş MKB tanılı bir baba ile madde kullanım geçmişi olmayan bir babanın babalığının olumlu/olumsuz durumlarda benzer şekilde seyredebildiğini düşündürmektedir. Nitekim Kotelchuck, (2021b) sağlıklı ve işine bağlı babaların, sağlıklı çocukların, sağlıklı ailelerin, sağlıklı iş gücünün ve sağlıklı toplulukların oluşmasına yardımcı olduğunu belirtmektedir (s. 86).

Tablo 15'e bakıldığında hem hamilelik döneminde hem bebeklik döneminde hem de çocukluk döneminde babaların aktif olarak madde kullandıklarında baba çocuk ilişkisinde maddeye bağlı ilgisizlik yaşadıkları ve bunun da ihmali beraberinde getirdiği fakat çocuğun yaşam dönemleri babanın madde kullanımını bıraktığı dönemlere denk geldiğinde babanın çocuğun bakımına ve hayatına katılımının olduğu görülmüştür**.** Peled vd. (2012) madde bağımlısı kişilerle ilişkilendirilen olumsuz özellikler ile babanın kontrolü elinde bulundurduğu şeklindeki geleneksel görüş arasındaki keskin zıtlığın, madde bağımlısının hem toplum tarafından hem de kendi gözünde baba rolünü yerine getirmekten aciz olarak görülmesine yol açtığını ifade eder ve bu durumu bir tür kendi kendini gerçekleştiren kehanet olarak görerek katılımcıların baba olarak yıllarca süren yokluğunu ve pasifliğini kısmen bu durumla açıklar (s. 906). Ünal ve Kök (2015) babaya yüklenen geleneksel rollerin, toplum beklentilerinin ve kültürel yapının, babanın çocuğun bakımına katılımına etkisi olduğunu belirtir (s. 1148). Ailede görev ve sorumluluk

paylaşımında babanın madde kullanım bozukluğu nedeniyle değişen görev ve sorumluluklarına (Tablo 7) yönelik ifadeleri düşünüldüğünde bu durumun geleneksel roller, toplum beklentileri ve kültürel yapı ile çatışması olasıdır ve MKB tanısının da baba katılımına etkisinden bahsetmek mümkündür. Bu etki babanın MKB nedeniyle işsizlik ve mali sorun yaşaması ile eşler arası tartışma yaşanması (Tablo 6) ile çocuk için huzursuz bir aile ortamı oluştururken babanın evde olduğu ve annenin çalışmak zorunda kaldığı durumlarda ise babanın çocuk bakımına katılımının artmasının çocukla ilişkisine olumlu etkisinden de bahsedilebilir. Nitekim Kelley vd. (2015) çocuk bakımının madde kullanım bozukluğu olan babalar ve onların madde kullanmayan eşlerinin arasındaki dağılımı inceledikleri çalışmada, babaların çocuk bakımı faaliyetlerine katılma olasılığının daha düşük olacağını öngörse de ebeveynlerin beş çocuk bakımı faaliyetinden üçünü eşit olarak paylaştığını görmüşlerdir. Araştırmacılar babaların %25'inin çalışmıyor olması ve %15,45'inin yarı zamanlı çalışıyor olmasının çocuk bakımı faaliyetlerine katılım fırsatlarına yol açtığını vurgulamışlardır (Aktaran Garramone vd., 2021, s. 335).

Çocukla geçirilen zamanı anlatırken bir grup baba ‘‘oyun oynama’’, bir kısım baba ‘‘parka gitme’’, bazı babalar ‘‘alışverişe gitme’’, bazıları ‘‘televizyon izleme’’, birkaç baba ‘‘eğitici faaliyetler yapma’’, bazı babalar ‘‘bakım’’, birkaç baba ‘‘akraba ziyareti’’, birkaç baba ‘‘bilgisayar/tablette zaman geçirme’’, birkaç baba ise ‘‘sohbet etme’’ gibi faaliyetlerde bulunduğunu ifade etmiştir. Bazı babaların bu zamanları anlatan ifadeleri şu şekildedir:

‘‘Oynatıyorum, kucağıma alıp gezdiriyorum. Uçuruyorum. Bu tarz şeyler yani amaç güldürmek. ... Mesela bugün sabah aldım fırına gittik beraber. Ekmek aldık. Ondan sonra biraz gezdik.’’ (B2; 27, ilkokul, mobilyacı, 1 çocuk)

‘‘Genelde resim, ne bileyim puzzle tarzı şeyler. Ufak kızımla biraz fazla oynuyorum.’’ (B3; 30, ortaokul, kimyacı, 2 çocuk)

‘‘İzinli günlerde dışarı çıkarıyorum. Telefon oynuyorlar zaten, dersleri falan onları işte. Öyle. Dışarıda da gezdiriyorum.’’ (B7; 36, ortaokul, dekoratör, 2 çocuk)

‘‘Parka götürürüm, 1-2 saat gezdiririm. Eve geliriz o hiç yatmayı seven bir çocuk değil. Ders çalışırız, maç izleriz.’’ (B5; 40, lise, elektrikçi, 1 çocuk)

‘‘Kitap okuma, boyama, garajımız var garaj yapıyoruz, legomuz var, (eliyle alan göstererek) şu kadar falan oldu, bilmem kaç bin parçalı legoyla. Köpeğimiz var, köpek gezdiriyoruz, martıları besleriz martı hastalığımız var. Eve geliriz, ‘oh baba orman’ yapar bizimki, ormana gideriz. Öyle.’’ (B30; 34, lise, ilaç mümessili, 1 çocuk)

Bu bulgularla paralel olarak Tezel Şahin, Akıncı Coşgun ve Aydın Kılıç’ın (2017, s. 319) babaların çocuklarıyla vakit geçirme durumlarını incelediği çalışmada babaların çocuklarıyla en fazla oyun oynayarak vakit geçirdikleri, sonrasında sohbet etme, hayvanat bahçesine gitme, parka gitme, pikniğe gitme, tiyatro ve sinemaya gitme, kitap okuma, deney yapma-resim yapma, spor yapma, alışveriş yapma etkinliklerini yaptıkları görülmüştür. Yine Özyeşer Cinel ve Tezel Şahin (2021a, s. 112) de babaların ve büyükbabaların çocuklarının hayatına katılımlarını incelediği çalışmada babaların çocuklarıyla daha çok oyun oynayarak, gezmeye ve alışverişe giderek, film ve tiyatro izleyerek vakit geçirdiklerini, daha az babanın ise çocukla evde sanat çalışması yaptığını, sohbet ettiğini, spor yaptığını ve bir kısım babanın ise çocuğuyla kitap okuduğunu tespit etmiştir. Bu araştırmada MKB tanılı babaların çocuklarıyla zaman geçirirken en çok oyun oynayarak zaman geçirdiği; fakat oyun oynamadaki amaçlarının çocuğun eğlenmesi olduğunu belirten babalar varken özellikle ‘‘eğitici faaliyetler’’ yaptıklarını belirten babaların sayısı sınırlıdır. Er-Sabuncuoğlu (2018) aile içi ilişkilerin, aile bireylerinin ne sıklıkla, ne süreyle ve hangi mekanlarda birlikte olduklarından, burada neler paylaştıklarından ve paylaşımlardaki iletişim şeklinden etkilendiğini belirtir (s. 90). Kocatepe ve Bilgi (2018) annelerin kendi yaşantılarından yola çıkarak oluşturdukları baba fikrini anlamak amacıyla yaptığı nitel araştırmada annelerin çocukluk anlatılarındaki baba figürünün de kamusal alanla ilişkilendirildiği; babanın parka gidilen, oyunlar oynanan, eğlenceli vakit geçirilen kişi olarak ifade edildiği sonucuna ulaşmıştır. Bu çalışmada da az sayıda MKB tanılı baba ‘‘bakım’’ odaklı zaman geçirdiklerini ifade

ederken çoğu baba ‘‘oyun oynama’’, ‘‘parka gitme’’, ‘‘alışveriş yapma’’ gibi kamusal alanla ilişkili faaliyetlere değinmiştir. Akçinar (2017, s. 86) anne-baba görevleri arasındaki ayrışmanın aslında toplumsal cinsiyet normlarına dayandığını ve bu görev dağılımının kadının özel alan, erkeğin ise kamusal alanla özdeşleştirilmesinin bir yansıması olduğunu belirtir. Babaların çocuğa karşı görev ve sorumluluklarına (Tablo 13) bakıldığında da babaların daha çok daha çok maddi görev ve sorumlulukların öne çıkması toplumsal cinsiyet normları ile ilişkili olduğu söylenebilir.

Babalara çocuklarının kendilerinden beklentileri sorulduğunda babaların çoğunluğu çocuğunun kendisinden ‘‘ilgi/vakit’’ beklediğini, bir grup baba çocuğunun ‘‘oyun’’, bir kısım baba ‘‘sevgi’’, bazı babalar ‘‘maddiyat’’, birkaç baba ise ‘‘dışarı aktivitesi’’ beklentisi olduğunu dile getirmiştir. Birkaç baba çocuklarının bir beklentisi olmadığını söylerken bazı babalar ise çocuklarının ‘‘gelecek’’, ‘‘mutluluk’’, ‘‘gurur duyma’’, ‘‘saygı’’, ‘‘hoşgörü’’, ‘‘korunma’’, ‘‘güven’’ beklentisi olduğunu söylemiştir. 1 baba bu konuda fikir beyan etmemiştir. Babaların bazılarının çocuklarının beklentileri üzerine verdiği cevaplar şu şekildedir:

‘‘Daha çok vakit bekliyor bence. İş biraz yoğun oluyor kendim böyle düşünüyorum.’’ (B21; 35, ilkokul, tezgahtar, 2 çocuk)

‘‘Ne olabilir? Annesinden onay almadığı her şeyi benden bekliyor şu an. Ben onun için bir çıkar yolu muyum artık… Oyun bekliyor. Yemek… Bunlar ya genelde. Annesinden bu ilgileri görmediği için fazla. Annesi fazla oyuncu değil biraz ketumdur. O yüzden.’’ (B4; 35, lise, grafik tasarımcı, 1 çocuk)

‘‘Benim sürekli yanında olmamı istiyordur bence. Çünkü beni gördüğünde sürekli mutlu oluyor gülüyor. Beni gördüğü an gülmeye başlıyor. Hissettiriyor bana yani. Bana gelmeye çalışıyor ellerini mellerini kaldırıyor.’’ (B2; 27, ilkokul, mobilyacı, 1 çocuk)

‘‘Onların beklentisi ne olabilir ki babam her dediğimi alsın, her dediğimi yapsın, beni her hafta AVM’ye götürsün beklentileri bunlar yani (gülerek) yani sevgiden yana

şefkatten yana herhangi bir beklentileri yok ben fazlasıyla verdiğimi hissediyorum.'' (B20; 38, lisans, belirtmek istemedi, 2 çocuk)

Babalar çocukların daha çok ‘‘ilgi/vakit’’ beklentileri olduğunu ifade etmiştir. Babaların geneli madde kullanımını bıraksa da çalışma saatlerinin uzunluğundan kaynaklı olarak çocuklara ayırdıkları zamanı yeterli görmediklerini söylemiştir. Bu bulguya paralel olarak Tutkun vd. (2023) tarafından okul öncesi dönemde ebeveyn katılımı üzerine çalışılan nitel araştırmada babaların aile katılım etkinliklerine katılım oranlarının düşük olmasının temel nedeninin babaların çalışma saatleri ve uygun olmayan çalışma saatleri ve çalışma koşulları olduğu tespit edilmiştir. Yine Grundetjern vd. (2019) geçmişten günümüze değişen babalık rollerinde artık babaların daha uzun saatler çalışmak yerine ailesiyle vakit geçirmeye öncelik vermesinin de günümüz babalık rollerinin içerisinde olduğunu belirtir (s. 2). Fakat bu araştırmada MKB tanılı babalar çalışma saatlerinin uzunluğu nedeniyle çocuklara ilgi gösterme ve zaman ayırma konusunda sorun yaşadıklarını belirtir. İşsizliğe bağlı finansal stres etkenleri gibi dış faktörler ebeveynliğin kalitesini etkiler ve ebeveynlerden birinin veya her ikisinin de MKB tanısı olması ailede durumu daha da olumsuz etkileyebilir (Arria vd., 2013, s. 2). Bu nedenle babaların çocuklara ayırdıkları zaman az olsa da çalışmaya devam etmeleri gerekmektedir. Diğer yandan B6 gibi hala geçmişteki madde kullanımının kendi psikolojik durumundaki etkilerinden kaynaklı çocuklara ilgi gösteremediğini belirten babalar da mevcuttur. Babaların geneli madde kullandıkları dönem madde kullanımı nedenli (Tablo 15), madde kullanımını bıraktıktan sonra ise iş saatleri nedeniyle çocuklarıyla daha az zaman geçirdiğini belirtmiştir. Katılımcı babaların eşlerinin çalışma durumuna (Tablo 2) bakıldığında 21 annenin çalışmadığı görülmektedir. Tek ebeveynin çalıştığı ve kazanç sağlama rolünün daha çok babada olduğu ailelerin söz konusu olduğu düşünüldüğünde babaların uzun çalışma saatleri nedeniyle çocuklara gösterdiği ilginin sınırlı kaldığı söylenebilir.

Babaların çocuklarıyla ilgili ‘‘iyi ki yapmışım’’ dedikleri eylemler sorulduğunda; bir grup baba ‘‘çocuk sahibi olma’’, bir kısım baba ‘‘vakit ayırma/ilgi gösterme’’, birkaç

baba ‘‘eğitme’’, birkaç baba ‘‘ilgi alanına yönlendirme’’, bazı babalar ‘‘her şeyin en iyisini alma’’ cevabını vermiştir. Birkaç baba yaptığı her şey için ‘‘iyi ki yapmışım’’ düşüncesindedir. Bazı babaların ise ‘‘iyi ki’’ dediği durumlar ‘‘çocuğa ait oda hazırlama’’, ‘‘babadan korkmasını sağlama’’, ‘‘nasihat etme’’, ‘‘eşin tavsiyelerine uyma’’, ‘‘sevgi gösterme’’, ‘‘materyal hazırlama’’, ‘‘özel okula gönderme’’ şeklindedir. Babaların bu konudaki ifadeleri şu şekildedir:

‘‘Eşimle iyi ki evlenmişim çocuklar olmuş. İyi ki bir kızım bir oğlum olmuş, şanslı olduğumu hissediyorum bunun için.’’ (B28, 41, ilkokul, otomotiv sektörü, 2 çocuk)

‘‘İyi ki ilgi gösteriyorum. Zaten büyüdükçe daha da gider bu artar.’’ (B10; 26, ortaokul, elektrikçi, 2 çocuk)

‘‘Valla büyüğü hocalığa gönderdik ki istiyordu, zorla değil. Halasına çok düşkündür benim çocuk.’’ (B6; 35, ortaokul, emlakçı,3 çocuk)

Katılımcı babalara çocuklarıyla ilgili pişmanlıkları sorulduğunda çoğu baba ‘‘madde kullanma’’, bir grup baba ‘‘daha çok zaman geçirmeme’’, bazı babalar ‘‘bağırma/kızma’’, birkaç baba ‘‘maddi imkan sağlamama’’, birkaç baba ‘‘aile apartmanında yaşama’’, bazı babalar ise ‘‘yanında sigara içme’’, ‘‘küçük yaşta telefon alma’’, ‘‘şımartma’’, ‘‘ilk çocuğun velayetini almama’’, ‘‘sabırlı olmama’’, ‘‘suça bulaşma’’, ‘‘maddeyi çocuğa tercih etme’’, ‘‘ailenin suça şahit olması’’, ‘‘tatillerde aileye eşlik edememe’’, ‘‘çocuğun isteklerini öteleme’’, ‘‘çocuğun yanında tartışma’’, ‘‘çocuğun yanında küfretme’’ konularında pişmanlıkları olduğunu dile getirmişlerdir.

‘‘Biraz daha keşke hayatımda madde olmasaydı da biraz daha sosyal açıdan zaman geçirmek… Keşke ses tonumu yükseltmeseydim bazen de olsa.’’ (B24; 33, ortaokul, inşaat işçisi, 2 çocuk)

‘‘Keşke hiç içmeseydim şunu… Keşke maddeye verdiğim parayı çocuğa kullansaydım.’’ (B29; 32, ortaokul, kuaför, 1 çocuk)

‘‘Tabi, bir keresinde mesela AVM’ye gitmiştik tabi o zaman içiyordum. Tezgah kapatacaktı, çocuk da hani ‘baba tırtıla bindir’ diyordu. Şimdi o tarafı düşünüyorum adam arıyordu ‘bak kapatıp gideceğim gelmiyorsan’ diye. Bir yanda madde, e şimdi bir yanda bunlar. E hadi dedim gidelim, o an içim buruk olmuştu bindirememiştim… Keşke madde içmeseydim yani.’’ (B17; 29, ortaokul, depo görevlisi, 1 çocuk)

Babaların ‘‘keşke’’ dediği durumların başında ‘‘keşke madde kullanmasaydım’’ ifadesinin olduğu görülmektedir. Torres vd. (2018) MKB olan babaların ‘‘suçluluk’’ ve ‘‘utanç’’ duygularının onların ebeveynliğinde önemli sorunlar olduğunu belirtmiştir (s. 11). Örneğin B6 ‘‘*…Yani ıı elimde olduğu zaman harcarım hiç çekinmem çoluğuma çocuğuma atıyorum 200 liralık uyuşturucu aldıysam gelip çocuklara da harcıyordum yani vicdanımı rahatlatmak için*.’’ ifadeleriyle suçluluk duygusuyla vicdan rahatlatma amaçlı hareket ettiğini belirtmiştir. Nitekim Peled vd. (2012) MKB tanılı erkeklerin baba kimliğinıı araştırdığı nitel çalışmada MKB tanılı babaların madde kullandıkları dönemle alakalı olarak kendilerini çocuklarına acı çektiren suçlu ve yetersiz babalar olarak tanımlamaları da bu suçluluk duygusunun yansımasıdır**.**

Tablo 16

İdeal Baba-Çocuk İlişkisi

Kategori	Kod	Katılımcılar
İdeal-baba çocuk ilişkisi	Arkadaş gibi	B1, B3, B5, B6, B7, B8, B9, B10, B14, B15, B18, B19, B20, B25, B26, B29
	Konuşmaya dayalı	B8, B11, B13, B23, B24, B25, B30
	Birlikte vakit geçirmeye dayalı	B2, B3, B13, B14, B17
	Şeffaf	B1, B7, B9, B23, B26
	Saygılı	B19, B20, B24, B28
	Anlayışlı	B11, B12, B30
	Sevgi temelli	B4, B22
	Öğretici	B2, B28
	Her rolü karşılayan	B21
	Otoriter	B16
	Dengeli	B6

Paylaşıma dayalı	B28
İsteklerin yapıldığı	B17
Tatlı sert	B3
Yapıcı	B30
Problemlerin çözüldüğü	B27
Güvenli	B1

Babalara ideal baba-çocuk ilişkisi sorulduğunda çoğu baba bu ilişkinin ‘‘arkadaş gibi’’ olması gerektiğini, bir grup baba ‘‘konuşmaya dayalı’’, bir kısım baba ‘‘birlikte vakit geçirmeye dayalı’’, bir grup baba ‘‘şeffaf’’, bazı babalar ‘‘saygılı’’, ‘‘anlayışlı’’, bir kaç baba ‘‘sevgi temelli’’; birkaç baba ise ‘‘öğretici’’, ‘‘her rolü karşılayan’’, ‘‘otoriter’’, ‘‘dengeli’’, ‘‘paylaşıma dayalı’’, ‘‘isteklerin yapıldığı’’, ‘‘tatlı sert’’, ‘‘yapıcı’’, ‘‘problemlerin çözüldüğü’’ ve ‘‘güvenli’’ özelliklerini taşıması gerektiğini beyan etmiştir. Babaların bu konudaki ifadeleri şu şekildedir:

‘‘Arkadaş gibi olmalıdır. Benim çocuklarım bana her şeyi anlatırlar. Çünkü ben onlara ‘‘kral’’ diyorum, ‘‘kanka’’ diyorum.’’ (B9; 45, ilkokul, kuaför, 2 çocuk)

‘‘Yeri geldiğinde arkadaş da olabilmeli ya. Hep o otorite yani onun gerektirdiği yaşlar var, otoriteyi göstereceğin yaşlar var, sevgiyi göstereceğin yaşlar var. Biz eski kafa dediğimiz eski topraklar gibi otorite otorite... çocuğa sevgi göstereceğin yaş var otorite göstereceğin yaş var. Ona göre bir şekilde kendi kafanda kendi çocukluğunu da göz önüne getirip o çocuğa bir şekilde psikolojik bir savaş verdirtmeyerek belirli bir yaşa getirmek en büyük babalık görevidir bence.’’ (B6; 35, ortaokul, emlakçı, 3 çocuk)

‘‘Daha konuşarak devam etti. Hep diyorum benimle her şeyi paylaşın benden korkmayın. Arkadaş gibi olalım birbirimize diyorum. Bir şey saklamamalı. Benle kaynaşmalı, öyle.’’ (B7; 36, ortaokul, dekoratör, 2 çocuk)

‘‘Baba çocuk ilişkisinde bir kere çocuk size her şeyi söylemesi lazım. Demesi lazım her şeyi korkmadan. Hani biz babamızdan korkmazdık hani şey olarak korkmazdık babam beni dövmemiş ama öyle bir korkardık ki yani söylerken çekinerek söylerdik. Bende de

öyle olsun isterim ama korkmadan yani bendeki kadar çekinmeden, varsa da bir suçu söylemesini isterim yani.'' (B23; 34, ortaokul, güvenlik görevlisi, 1 çocuk)

''Çocuklar babalarına erkek-kız aşık olmalı. Ve babalar da bu aşkın şeyini vermeli, karşılığını vermeli.'' (B4; 35, lise, grafik tasarımcı, 1 çocuk)

İdeal baba çocuk ilişkisinde ön plan çıkan ilişki tarzının ''arkadaş gibi'' niteliğinde olduğu görülmektedir. Babalar bu ilişki tarzından bahsederken en çok ''açık iletişim'' üzerinde durmuştur. Bu konuda B1 ''*Arkadaş gibi olmalı. Çocuğum bir şey gizlememeli yani. O güveni ona vermem lazım*.''; B3 ''*Arkadaş gibi olmalı ki çoğu şeyini anlatabilsin*.'' demiş, B6 ise ''*Yeri geldiğinde arkadaş da olabilmeli ya*.'' derken bu ilişkinin iletişim yönünü ise ''*Baba ne olursa olsun çocuklarının yaptıklarını onaylamak değil ama çocuk babaya gelip de başına ne gelirse gelsin anlatabilecek seviyede bir baba olmalı. (Sinirlenerek) Öyle diktatör babalık bilmem ne… Ya o kadar sinirliysen git dışarıdakilere göster sinirini. Yani gelip babasıyla paylaşabilmeli yani ne olursa olsun atıyorum benim de kız çocuğum var Allah esirgesin, başına çok hani tacizdi bilmem ne geldiği zaman hani gelip ailesine söyleyebilecek seviyede bir baba olması lazım, babanın o şeyi yakalaması lazım.*'' ifadeleri ile vurgulamıştır. MKB tanılı babaların özellikle çocukların kendilerinden bir şey gizlememesini istemesinin altında yatan nedenlerden biri madde kullanımlarını babalarından korktukları için anlatamamaları olabilir**.** Erol ve Tepetaş Cengiz (2023) insan hayatında kritik dönem olarak görülen erken çocukluk yıllarında çocukların gelişimlerini en üst düzeyde gerçekleştirebilecekleri nitelikli çevrelerin çocuk-eğitimci(okul)-aile-toplum dörtlüsünün birbiriyle karşılıklı etkileşimli ve geçişli olarak ele alınması ile sağlanabildiğini ifade eder (s. 53). Arslan ve Yüksel (2023, s. 424) çocukların tüm yaşamında nitelikli ve karakterli bireyler olmasında anne-babaların olumlu tutum ve davranış geliştirmesi ve bu amaçla farklı kurum veya kuruluşlardan bilgi, tavsiye ve görüş almaları, aile kurumunun işlerliği adına çok önemlidir. Bunun sağlanması adına atılabilecek önemli adımlardan biri aile eğitimleridir. Tezel Şahin ve Özbey (2007) baba eğitim programları hedef kitlenin özelliğine uygun,

farklı nitelik ve ihtiyaçlara sahip babalara özel farklı programların hazırlanmasının önemini vurgular (s. 46). Yılmaz Demirel ve Çoban (2023) çocukları okul öncesi eğitim kurumuna devam eden ebeveynlerin çocuklarıyla yaşadıkları iletişim sorunlarını çözmek adına ebeveynlere verilen aile eğitimi sonrasında verilen eğitimin anne-baba-çocuk iletişimi üzerinde olumlu etki yarattığını görmüştür. Bu noktada çocuklarıyla ‘‘arkadaş gibi’’ ilişki kurmak isteyen MKB tanılı babalara iletişim üzerine verilen bir ebeveyn eğitimi bu babaların çocuklarıyla istedikleri ideal baba-çocuk ilişkisini kurmalarına yardımcı olurken çocuklarının kendileriyle çekinmeden iletişim kurmaları için onlara doğru rehberliği yapmalarını da sağlayabilir.

Tablo 17

Madde Kullanımı-Baba-Çocuk Üçgeni

Kategori	Kod	Katılımcılar
Madde kullanımı-baba-çocuk üçgeni	Çocuğa ilgisizlik	B1, B5, B6, B7, B8, B9, B11, B12, B16, B18, B20, B21, B22, B24, B25, B27, B29
	Çocuk için tedavi isteği	B1, B2, B8, B11, B13, B22, B25, B28,
	Maddi imkan	B13, B15, B25, B27, B28, B29
	Çocukla ilişkiye etkisi yok	B2, B12, B19, B23, B30
	Tüm hayata etki	B1, B5, B6, B22
	Sevgi gösterememe	B8, B25, B27
	Aileden uzaklaşma	B7, B8, B18
	Sinir	B4, B10, B26
	Çocuğun maddeye tepkisi	B3, B5, B6
	Ev ortamı	B25, B26
	Ebeveyn tutumu	B3, B4
	Karar mekanizması	B20
	Erken doğum	B25
	Umursamazlık	B7
	Kaygı	B17
	Olumsuz model olma	B26
	Çocukla aktivite türü	B3

Görüşülen babalar madde kullanımlarının çocuklarla ilgili konulara doğrudan ya da dolaylı etkilerinden bahsederken çoğu baba ‘‘çocuğa ilgisizlik’’ yönünden bir etkiden bahsederken bir grup baba da ‘‘çocuk için tedavi isteği’’ olduğundan söz etmiştir. Bir kısım baba ‘‘maddi imkan’’ yönünden bir etkiden bahsederken birkaç baba madde kullanımının çocukla ilgili doğrudan ya da dolaylı bir ‘‘etki yaratmadığını’’ dile getirmiştir. Birkaç baba ‘‘tüm hayata etki’’ ettiğini söylerken; bazı babalar da ‘‘sevgi gösterememe’’, ‘‘aileden uzaklaşma’’, ‘‘sinir’’, ‘‘çocuğun maddeye tepkisi’’, ‘‘ev ortamı’’, ‘‘ebeveyn tutumu’’ konularında; bazı babalar ise madde kullanımlarının ‘‘karar mekanizması’’, ‘‘erken doğum’’, ‘‘umursamazlık’’, ‘‘kaygı’’, ‘‘olumsuz model olma’’ ve ‘‘çocukla aktivite türü’’ konularında olumsuz etkilerden bahsetmişlerdir. Bazı babaların bu konu hakkındaki ifadeleri şu şekildedir:

‘‘Daha iyi olabilirdi kullanmasaydım. Şımartma konusunda mesela şey yapabilirdim. Daha böyle despot olabilirdim çocuğumla ilgidar olurken ama maddenin etkisindeyken duygusal olabiliyorum, bazen sesim yükselebiliyor.’’ (B4; 35, lise, grafik tasarımcı, 1 çocuk)

‘‘Şimdi şöyle söyleyeyim çocuğun en güzel döneminde madde kullanmaya başladım. En güzel döneminde ona fazla şeyler veremedim diye düşünüyorum. Mesela benim çocuğum 2-3 yaşında ilk baba demedi anne dedi, annesi daha çok ilgileniyordu. Bu size bir örnek yani. Çünkü annesi sürekli ‘annem annem’ diye seviyordu ben ilgilenmediğim için genelde çocuk ilk anne dedi. Bu da beni aşırı üzdü keşke baba deseydi mesela. Yani ilgisizleştiğim için biraz üzgünüm bu etkilemiştir.’’ (B16; 28, lise, muhasebeci, 1 çocuk)

‘‘Madde kullanımının bende fiziksel olarak etkileri var sağlık yönünden olumsuz etkileri var. Çocuğu değil kişisel olarak beni etkiliyor.’’ (B19; 38, ön lisans, kalite güvence, 1 çocuk)

‘‘Olumlu hiçbir şeyini görmedim. Maddi durumumu etkiledi, manevi de etkiledi. Çocuklarla ilgilenmemek, sevgimi gösterememem… Bunlar.’’ (B27; 41, ilkokul, şoför, 3 çocuk)

‘‘Şu an etkilemiyor ama baya bir korkuyordum eşim hamile olduğunu öğrendiğim zaman. Acaba diyordum çocuğa bir şey olur madde yüzünden onun vicdan azabını çok çekiyordum. Çok şükür sağlıklı olunca baya bir sevinmiştim. O zaman maddeyi bırakmıştım ama kalıntı sonuçta baya bir vardı.’’ (B17; 29, ortaokul, depo görevlisi, 1 çocuk)

Grant, Banbury ve Lusher (2023) MKB tanılı ebeveynlerle çalışan sosyal hizmet uzmanlarınınn deneyimleri ve algıları üzerine çalıştıı araştırmada sosyal hizmet uzmanlarının ebeveynlerin madde kullanımlarının ebeveynlik kapasitesini azaltan bir sorun olduğuna değindiğini belirtmiştir. Soderstrom ve Skarderud (2013) ebeveynlerin madde bağımlılığının, bakım verme yeterliliğini zayıflattığını ve çocukların istismar ve ihmal olasılığını artırdığını; Lee vd., (2021) çocuğun bakıma ihtiyaç duyduğu kritik dönemde, madde kullanımına bağlı olarak baba bakımındaki eksikliklerin, baba-çocuk ikilisi için derin ve olumsuz sonuçlar bırakabildiğini; Neger ve Prinz (2015) ise ebeveynin madde kullanım bozukluğunun, çocuk ve aile refahını olumsuz etkileyerek kötü muamele riskini artırdığını, uyuşturucu bulma isteğinin çocuk ihmalini beraberinde getirdiğini, maddeden alınan zevkin fazla olmasıyla ebeveyn- çocuk ilişkisinden alınan keyfin az gelmesi de ebeveynin çocukla ilgilenme motivasyonunu azalttığını belirtmektedir. Nitekim görüşülen babalardan B1’in ‘‘*Eşim hamileyken ben kimyasal maddeye düştüm. İnanır mısınız kontrole bile götürmekte bir acizlik çektim yani. Kontrole gittik de babam götürdü genelde. Ya ben çocuğumun cinsiyetini belli olduktan iki hafta sonra öğreniyorum. Böyle bir maddeye düştüm yani*.’’, B26’nın ‘‘*Onlar da etkileniyor, bu sefer eve geliyorum onlar da vuruyor kırıyor bir şeyler yapıyor. Onların da psikolojisi etkileniyor tabi. Ben sinirli oluyorum, evde eşya vs fırlatınca onlar da benden görüyor yapıyor bence*.’’, B17’nin ‘‘*Tabi, bir keresinde mesela AVM’ye gitmiştik tabi o zaman içiyordum. Tezgah kapatacaktı, çocuk da hani ‘baba tırtıla bindir’ diyordu. Şimdi o tarafı düşünüyorum adam arıyordu ‘bak kapatıp gideceğim gelmiyorsan’ diye. Bir yanda madde, e şimdi bir yanda bunlar. E hadi dedim gidelim, o an içim buruk olmuştu bindirememiştim… Keşke madde içmeseydim yani*.’’ ve B5’in ‘‘*Madde*

kullanmadığım dönemde maddenin verdiği hazzı bildiğiniz için kullanmadığınız dönemde hiçbir şeyden tat alamıyorsunuz gibi. Her gittiğiniz yerde, her yaptığınız aktivitede bakıyorsunuz hani eşim çocuğum mutlu oluyor ama bende hiçbir şey yok. Çünkü onların o mutlu olduğu anda dopamin seviyesi 150 iken bende kullandığım dönemde 400-500lerde dolaşıyor, diğer şeylerden tat alamıyorsunuz." söylemlerini desteklemektedir.

Baba katılımı üzerine yapılan araştırmalar, gelişim üzerinde bir etki olarak ebeveynlerin maddi dolaylı bakımının (çocuk için mal ve hizmetlerin düzenlenmesi ve elde edilmesi) potansiyel önemine dikkat çekmektedir (Pleck, 2012, s. 250). Yazgan (2023) baba tükenmişliği ve baba çocuk etkileşimini araştırdığı çalışmadababaların algılanan gelir durumunun ve vardiyalı çalışma durumlarının babaların tükenmişlik durumlarını etkileyen faktörler arasında olduğunu görmüştür. Maddi konular ve çalışma durumları MKB tanısı olmayan babalar için de sorun yaratırken MKB tanısı olan bir bireyde bu durum -sosyoekonomik düzeye bağlı olarak- kendini daha fazla hissettirebilir. Bu araştırmada babaların önemli bir kısmı madde kullanımları nedeniyle maddi sorunlar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Hatta madde kullanımının çocuk ile ilgili durumlara pek etkisi olmadığını belirten babalar dahi madde kullanmasalardı maddi durumlarının daha iyi olacağını ifade etmişlerdir. Örneğin B28 bu konu ile ilgili ‘‘*Maddiyata bağlayacağım ben yine, aramız olabilirdi bizim mesela onu çok yaşıyoruz biz. Çocuğum yine daha iyi bir okulda okuyabilirdi. Aç açıkta değiller ama (gülerek) imkanları daha daha iyi olabilirdi yani. Ben maddiyatta hissediyorum bunu çünkü madde kullanıp da onlardan sevgimi esirgemedim, eziyet etmedim.*’’ ifadelerini kullanmıştır. Garrusi vd. (2011) de madde bağımlısı babaların çocuklarıyla ilişkilerindeki deneyimlerini araştırmak amacıyla olgubilim deseninde yaptıkları nitel çalışmada babalardan bir kısmının uyuşturucunun ailenin masraflarına etkisinden dolayı üzüntü, sıkıntı ve suçluluk hissettiğini ve bunu telafi etmeye çalıştığını görmüştür.

Babalardan bazıları madde kullanımlarının ebeveyn tutumunu etkilediğini ifade etmiştir. Özcan Demir (2006, s. 129) çalışmasında ebeveyni MKB tanılı olan çocukların daha çok

baskıcı – otoriter tutum ile yetiştirildiğini görmüştür. Fakat bu çalışmada MKB durumunun tutuma etkisi olduğu görülse de katılımcı babalar farklı ebeveyn tutumlarından bahsetmiştir. Babalardan B3 *''...Şimdi ben bu çocuğu nasıl alayım da parka götüreyim? Mecburen paralı olan bir yere götürüyorum ki aman diyorum iti kopuğu gelemesin, aman diyorum hani alkoliği gelmesin. Hani ben de esrar kullandım, aman diyorum esrar içen buraya gelmesin. Aman çocuğumuz güzel şeyler görsün…*'' diyerek çocuğa karşı korumacı bir tutum içinde olduğunu anlatırken; B4 ise ''*Şımartma konusunda mesela şey yapabilirdim. Daha böyle despot olabilirdim çocuğumla ilgidar olurken ama maddenin etkisindeyken duygusal olabiliyorum, orda bazen sesim yükselebiliyor…*'' diyerek tutarsız bir tutum sergilediğini ifade etmiştir. Fals-Stewart vd. (2004) ise uyuşturucu kullanan babaların daha sorunlu disiplin uygulamalarının olduğunu ve çocuklarını daha az takip ettiklerini belirtir. Burada hareketle MKB tanılı babaların ebeveyn tutumunun babalarda farklılık gösterdiği söylenebilir. Bu sonuç ise ebeveyn tutumu etkileyen pek çok faktör olmasından kaynaklanabilir.

''Madde Kullanımı-Baba-Çocuk Üçgeni'' kategorisinin çıkarıldığı görüşme sorusunda babalara madde kullanımlarıyla ilgili tüm süreçleri düşündüklerinde ve çocukla ilgili hamileliği öğrendikleri ilk andan şu ana kadarki yaşantıları düşündüklerinde madde kullanımları ve çocukla ilişkileri aarsındaki olumlu ve olumsuz etkilerin neler olduğu sorulmuştur. Olumlu ve olumsuz yönler sorulduğu halde hiçbir baba madde kullanımları ile ilgili olumlu bir yön belirtmezken çocukla ilişkinin madde kullanımından etkilenmediğini belirten baba sayısı da sınırlı kalmıştır.

Babalık konusunda genel geçer eğilimler ve genellemeler söz konusu olsa da aynı kültürde dahi her babanın babalık serüveni kendi yaşantısı, şartları ve deneyimleri ışığında şekillenir. MKB tanılı babalar üzerine yapılan çalışmalarda da MKB tanılı babalar üzerine benzer sonuçlar elde eden çalışmalar mevcuttur. Bu araştırmada MKB tanılı babaların babalık süreçlerinde babaların madde kullanım öykülerinin, madde kullanımlarına bağlı yaşadıkları kişisel sorunların, evlenmeden önceki aile içi

ilişkilerinin, kendi babalarıyla yaşadıkları baba-çocuk ilişkisi deneyimlerinin, evlendikten sonraki aile içi ilişkilerinin, madde kullanımlarına bağlı yaşadıkları -hem evlenmeden önceki hem de evlendikten sonraki- aile içi sorunların, aktif madde kullandıkları dönem çocukla ilişkileri ile madde kullanmadıkları dönem -ki maddeyi bırakma ve hastalığın tekrar nüksetmesiyle maddeye başlama süreçlerinden geçtiklerini beyan eden babalar mevcuttur- çocukla ilişkilerinin en az biri ya da bir kaçının izleri görülmektedir. Bu araştırmadada alayazındaki benzer çalışmalarla paralel bulgulara ve farklı bulgulara ulaşmakla birlikte her babanın babalık serüveninin kendine has olduğu kabul edilerek araştırma bulguları arasındaki ilişkiler açıklanmış, neden-sonuç ilişkileri kurulmuş ve araştırma sonuçları ‘‘Sonuçlar’’ başlığında özetlenerek ‘‘Öneriler’’ başlığında ise uygulamaya ve araştırmaya yönelik öneriler sunulmuştur.

BÖLÜM VI

SONUÇ

Madde kullanım bozukluğu tanılı babaların kendi babalığına ilişkin düşünceleri, deneyimleri ve aile içi ilişkilerini incelemek amacıyla yapılan bu çalışmada elde edilen sonuçlar ‘‘Madde Kullanımı ve Baba’’, ‘‘Aile İçi İlişkiler”, ‘‘Babalık ve Babalık Rolü’’ ve ‘‘Baba Çocuk İlişkisi’’ ana temaları üzerinden ele alınmış ve aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

Madde Kullanımı ve Baba Temasına İlişkin Sonuçlar

‘‘Madde Kullanımı ve Baba’’ ana temasına ilişkin sonuçlar, ‘‘Madde Kullanım Süreci’’ ve ‘‘Madde Kullanımına Bağlı Sorunlar’’ kategorileri üzerinden ele alınmıştır.

MKB tanılı babaların madde kullanım sürecine bakıldığında (Tablo 3);

- Bir grup babanın madde kullanımına başlama yaşının 13-19 yaşlar arasında olduğu; bir kısım babanın 20-29 yaşlar arasında; birkaç babanın ise 30-34 yaşlar arasında madde kullanmaya başladığı görülmüştür.
- MKB tanılı babaların ilk kez madde kullanma nedeni için en çok arkadaş ortamı, sonrasında çevre, merak, özentilik, iş ortamı, akraba etkisi, özgüvensizlik, zevk

alma ve ailevi durumlar nedenli madde kullanmaya başladıklarını belirttikleri görülmüştür.

- Madde kullanımını sürdürmek için bir nedeni olmadığını söyleyen baba olduğu gibi en çok ailevi durumlar kaynaklı madde kullanımını sürdüren babalar mevcutken bir grup baba zevk alma, bir kısım baba özgüvensizlik, bazı babalar ise rahatlama, bağımlılığın gelişmesi, çevre, kişilik yapısı, kişisel sorunlar, özentilik, cahillik, fiziksel ve psikolojik çatışmalar nedenleriyle madde kullanımlarını sürdürdükleri tespit edilmiştir.
- Çoğu babanın ‘‘çoklu madde (esrar, kubar, metamfetamin, eroin, bonzai, kokain, ekstaziden en az ikisi)’’ kullandığı, bir grup babanın sadece esrar, bir kısım baba sadece eroin ve birkaç baba sadece metamfetamin kullandığını söylemiştir. Babaların tamamına yakınının ilk olarak esrar ile madde kullanmaya başladıkları görülmüştür.
- Babaların MKB tedavisine karar verme nedenlerinde çoklu neden bildiren babalar olmakla birlikte pek çok babanın aile için, bir grup babanın adli süreçten sonra, bir kısım babanın kendi isteği ile, bazı babaların ise maddi/manevi olarak her şeyi kaybetme, maddenin birinci öncelik olması, olumsuz psikolojik etkiler, geleceği görememe, sinir sisteminde bozulma, saygınlığı kaybetme, maddi nedenler ve asosyallik nedenleri ile tedavi kararı aldıkları tespit edilmiştir.
- MKB tanılı babaların çoğunluğunun ailesinde MKB tanısı olan herhangi bir birey olmadığı, bazı babaların ailelerinde MKB tanısı olan birey olduğu görülmüştür.

MKB tanılı babaların yaşadıkları madde kullanımına bağlı sorunlara bakıldığında (Tablo 4);

- MKB tanılı babaların madde kullanımına bağlı yaşadığı fiziksel sorunların bir grup baba için yoksunluk belirtileri (uykusuzluk, terleme, kas ağrısı, mide spazmı, hapşırma, burun akıntısı vb.), bir kısım baba için iştahsızlık, birkaç baba için

vücutta yara, bazı babalar için vücutta iltihaplanma, karaciğer sorunları, nefes darlığı ve çocuk sahibi olamama gibi sorunlar olduğu görülmüştür.

- MKB tanılı babaların madde kullanımına bağlı yaşadığı psikolojik sorunların bir kısım baba için agresiflik/gerginlik, bir diğer kısmı için yalnız kalma isteği, birkaç baba için hissizlik, bazı babalar için psikolojik çöküntü, özgüvensizlik, sinir siteminde bozulma, bilinçsizlik, hayattan tat almama, panik atak, kendine yabancılaşma, karamsarlık, paranoyaklık, intihara kalkışma, duygusallık, sahte mutluluk ve halüsinasyon olduğu tespit edilmiştir.
- MKB tanılı babaların madde kullanımına bağlı yaşadığı akademik sorunlara bakıldığında birkaç babanın okulu bıraktığı, bir babanın derslerde zorlandığı görülmüştür.
- MKB tanılı babaların madde kullanımına bağlı yaşadığı adli sorunlara bakıldığında babaların çoğunun madde nedenli denetimli serbestliğe tabi olduğu, bir kısım babanın madde nedenli cezaevi geçmişi olduğu tespit edilmiştir.
- MKB tanılı babaların madde kullanımına bağlı yaşadığı mesleki sorunların bir kısım baba için işe gidememe, bir grup baba için işe odaklanamama, birkaç baba için işi geri plana atma ve bir baba için hırsızlık nedenli işten çıkarılma olduğu görülmüştür.
- MKB tanılı babaların madde kullanımına bağlı yaşadığı maddi sorunlar bir kısım baba için maddeye çok para harcama, bir grup baba için menkul ve gayrimenkul kaybı ve birkaç baba için borçlanma olarak karşımıza çıkmıştır.
- MKB tanılı babaların madde kullanımına bağlı yaşadığı sosyal sorunların bir grup baba için toplumdan uzaklaşma/asosyallik, birkaç baba için damgalanma, bazı babalar için sporu bırakma ve iletişimde zorlanma olduğu tespit edilmiştir.

Aile İçi İlişkiler Temasına İlişkin Sonuçlar

‘‘Aile İçi İlişkiler’’ ana temasına ilişkin sonuçlar; ‘‘Evlenmeden Önceki Aile İçi İlişkiler’’, ‘‘Evlilik Yoluyla Kurulan Ailede Madde Kullanılan Dönem Aile İçi İlişkiler’’ ve ‘‘Evlilik Yoluyla Kurulan Ailede Madde Kullanılmayan Dönem Aile İçi ilişkiler’’ kategorileri üzerinden ele alınmıştır.

MKB tanılı babaların evlenmeden önceki aile içi ilişkilerine bakıldığında (Tablo 5);

- Babaların aile içi ilişkilerde yaşadıkları olumsuz deneyimlerde çoğu babanın ailesinde aile içi şiddet yaşandığı, pek çok babanın ailesinde madde kullanımı nedenli tartışmalar yaşandığı, bir grup babanın ailesinin madde kullanımında etken olduğu, bir grup babanın aile bağlarında kopukluk yaşandığı, babaların aileden uzaklaştıkları ve aile içi güvensizlik olduğu görülmüştür.
- Babaların aile içi ilişkilerde yaşadıkları olumlu deneyimlere bakıldığında babaların yarısından azının aile içi ilişkilerinin iyi olduğu, bir grup babanın ailesinden destek gördüğü, birkaç babanın ise ailesi için tedavi olmak istediği olduğu tespit edilmiştir.

MKB tanılı babaların evlilik yoluyla kurulan ailede madde kullanılan dönem aile içi ilişkilerine bakıldığında (Tablo 6);

- Babaların aile içi ilişkilerde yaşadıkları olumsuz deneyimlerde çoğu babanın maddeye bağlı maddi sorunlar yaşadığı, aileden uzaklaştığı / aile ile zaman geçiremediği, sorumluluklarını yerine getiremediği, ailede madde kullanımı kaynaklı tartışmalar yaşandığı, bir grup babanın eşlerinin boşanma isteği olduğu, bazı babalarda ise ailenin madde kullanımı için etken olduğu görülmüştür.
- Babaların aile içi ilişkilerde yaşadıkları olumlu deneyimlerde pek çok babanın ailesi için tedavi olma isteği olduğu, bir grup babanın aile desteği gördüğü, sadece bir babanın madde kullandığı dönem aile içi ilişkilerinin iyi olduğu tespit edilmiştir.

MKB tanılı babaların evlilik yoluyla kurulan ailede madde kullanılmayan dönem aile içi ilişkilerine bakıldığında (Tablo 7);

- Babaların madde kullanmadıkları dönemde aile ile zaman geçirmeleri, aile içi iyi ilişkilerin kurulması ve bu dönem ailelerinin hayallerindeki aile olması aile içi ilişkilerde yaşadıkları olumlu deneyimler olarak tespit edilmiştir.
- Babaların madde kullanmadıkları dönemde bazı ailelerde babanın tekrar madde kullanacağı konusunda güvensizlik yaşanması iki babanın ise hala aile içi ilişkilerinin kötü olması olumsuz deneyimler olarak görülmüştür.
- Babaların madde kullanmadıkları dönemde aile içindeki görev ve sorumluluk paylaşımında çoğu ailede madde kullanımı kaynaklı değişen görev ve sorumluluklar olduğu görülürken bazı ailelerde ise sabit görev ve sorumluluk paylaşımı olduğu tespit edilmiştir.
- Madde kullanmadıkları dönemde pek çok babanın hem maddi hem de manevi sorumluluklarını yerine getirebildiği, bir grup babanın sadece maddi, bir grup babanın ise sadece manevi sorumluluklarını yerine getirdiği görülürken bir kısım babanın ise hem maddi hem de manevi sorumluluklarını yerine getirmediği görülmüştür.

Babalık ve Babalık Rolü Temasına İlişkin Sonuçlar

‘‘Babalık Rolü’’ ana temasına ilişkin sonuçlar ‘‘Babalık Tanımı’’, ‘‘İlk Babalık Hissi’’, ‘‘Babada Olması Gereken Özellikler’’, ‘‘Kendi Babalık Özellikleri’’, ‘‘Babasının Babalık Özellikleri’’, ‘‘Babanın Çocuğa Karşı Görev ve Sorumlulukları’’ kategorileri üzerinden ele alınmıştır.

MKB tanılı babaların babalık tanımına bakıldığında (Tablo 8);

- Babalığı en çok sorumluluk, sonrasında güzel, ardından tarifsiz, daha sonra ihtiyaçları karşılama, ilgilenme ve her şey, sonrasında güven, sevgi, zor, koruma

kavramları ile tanımladıkları görülürken 1 baba bu konuda fikir beyan etmemiştir. Babalığı tanımlarken kullanılan diğer kavramların çocuk sahibi olmaktan bağımsız, kendini unutma, yük, mutluluk, süper kahraman, çocuğu tanıma, idare etme, katlanma, değer verme, sahip çıkma, tecrübelerini aktarma, güçlü olma, rol model olma, eğitme, mücadele etme, canını verme, destek olma, hayata hazırlama, eşe karşı saygılı ve anlayışlı olma olduğu görülmüştür.

MKB tanılı babaların bir babada olması gereken özelliklere yönelik düşüncelerine bakıldığında (Tablo 9);

- Bir kısım babanın ailesine düşkün/bağlı, ilgili olma, bir kısım babanın sahip çıkan/ koruyan, bazı babaların anlayışlı, sorumluluk sahibi, ailesine bakan, bir kaç babanın zararlı alışkanları olmayan, iletişime dikkat eden, sakin, sevecen, sevgi gösteren, eşine olan davranışlarına dikkat eden, dik duruşlu/güçlü, ahlaklı, bir grup babanın sorun çıkarmayan, güler yüzlü/eğlenceli, çocukla çocuk olan, arkadaş gibi, güven veren, çalışkan, dürüst, diğer babaların ise sosyal aktivite planlayan, olumsuzlukları yansıtmayan, iyi, vefalı, karşılık beklemeyen, aile ile iyi geçinen, çocuğun derslerinde yardımcı, rehberlik eden, destek olan, saygılı, önceliği çocuk olan, yapıcı, üretken, hata yapmayan baba özelliklerini ifade ettiği görülmüştür.

MKB tanılı babaların kendilerini ilk babalık hissine bakıldığında (Tablo 10);

- Bir grup babanın ilk çocuğu doğduğunda, bazı babaların ilk çocuğunu kucağına aldığında, bir kısım babanın son çocuğu doğduğunda; bazılarının çocuğu ilk kez baba dediğinde, bir grup babanın çocuğuyla etkileşimi arttığında, bazı babaların MKB tedavi süreci başladıktan sonra, bazılarının gebeliği öğrendiğinde baba olarak hissettiği görülürken birkaç babanın ise hala baba gibi hissetmedikleri tespit edilmiştir. Diğer babaların ise çocuğun hastalığı ile ilgilendiğinde, bakımına katıldığında, emeklediğinde, büyüdüğünü gördükçe, okula başladığında ilk kez kendilerini baba olarak hissettikleri görülmüştür.

MKB tanılı babaların kendilerinde gördükleri olumlu ve olumsuz babalık özelliklerine bakıldığında (Tablo 11);

- Babalık açısından kendilerinde gördükleri olumlu özelliklerin pek çok baba için ilgi gösterme/zaman ayırma, bir kısım baba için olumlu davranış gösterme, bir grup baba için oyun oynama, bir grup baba için sevgi gösterme, diğer babalar için iletişime dikkat etme, sorumluluk sahibi olma, aileye düşkün olma, hayata hazırlama, ihtiyaçları karşılama/aileye bakma, destek olma, sahip çıkma/koruma, anlayışlı olma, sosyal aktiviteye yönlendirme, şiddet uygulamama, temiz kalpli olma, duygusal olma, empati kurma, fedakar olma, yapıcı olma, girişken olma, ev işlerine katılma, derslere yardımcı olma, adaletli olma olduğu görülürken 1 babanın ise kendisinde olumlu özellik görmediği tespit edilmiştir.
- Babalık açısından kendilerinde gördükleri olumsuz özelliklerin ise pek çok baba için madde kullanımına bağlı olumsuz durumlar, bir grup baba için kısıtlı zaman ayırma, bazı babalar için sinirli olma, bazıları için ihtiyaçları karşılayamama, diğer babalar için ise sosyal aktivite azlığı, baskıcı olma, korumacı olma, dışarı hayatı, aceleci olma olduğu görülürken 1 babanın ise kendisinde olumsuz özellik görmediği tespit edilmiştir.

MKB tanılı babaların, babalarının babalık özellikleri ile kendi babalık özelliklerini karşılaştırmaları incelendiğinde (Tablo 12);

- Bir grup babanın babaları ile aralarında benzer özellik belirtmezken bazı babaların sevgi gösterme, bazılarının ise fedakar olma, bağırma, şiddet uygulamama, iyi olma, merhametli olma, sinirli olma açısından babaları ile benzer olduklarını belirttiği görülmüş, bu konuda fikri olmadığını dile getiren babalar olurken, bazı babaların ise adaletli olma, bağırmama, olumlu iletişim, sahip çıkma, saygı anlayışı, inatçı olma, aileye bağlı olma, becerikli olma, zararlı alışkanlığa sahip olma açılarından babaları ile benzer olduklarını dile getirdiği görülmüştür.

- Babaların kendi babaları ile farklı olduğunu söyledikleri özelliklerde en çok ilgisiz olma, sevgi göstermeme, sinirli olma, daha sonra ise şiddet uygulama, çocukla ilgili farkındalığı olma, sorumluluk sahibi olma, sahip çıkmama, zararlı alışkanlığı olmama, tecrübeli olma, olumsuz iletişim kurma özelliklerinin söylendiği görülürken 2 babanın bu konuda fikri olmadığı, diğer babaların ise küfretme, gönül alma, anlayışsız olma, çalışkan olma, saki olma, vicdanlı ve merhametli olma, ilgili olma, dışa dönük olma, korumacı olma ve saygı anlayışı özelliklerinde babaları ile farklı olduklarını dile getirdikleri görülmüştür.

MKB tanılı babaların çocuğa karşı görev ve sorumluluklarına ilişkin düşüncelerine bakıldığında (Tablo 13);

- Babaların eğitim açısından görev ve sorumluluklarda en çok dile getirdiği görev ve sorumlulukların okutma, sonrasında ödevlere yardım etme, veli toplantısına katılma, çocuğu okula hazırlama, ilgi alanına yönlendirme, bildiklerini aktarma, babanın kendini geliştirmesi, okul çevresine dikkat etme, yabancı dil öğretme ve ahlaki ve dini eğitim verme olduğu görülmüştür.

- Babaların bakım açısından görev ve sorumluluklarda en çok dile getirdiği görev ve sorumlulukların öncelikle tüm bakımıyla ilgilenme, sonrasında ise çocuğa özbakım becerisi kazandırma, temizliğiyle ilgilenme, beslenmesiyle ilgilenme, model olma, cinsiyet nedeniyle temizliği anneye bırakma, kıyafet değiştirme şeklinde olduğu görülmüştür.

- Babaların sosyal açıdan görev ve sorumluluklarda en çok söylediği görev ve sorumlulukların aktivite imkanı sağlama, daha sonrasında sosyal beceri kazandırma, arkadaş seçimine dikkat etme, yaşıtlarıyla buluşturma, zaman ayırma, farklı sosyal ortam sağlama, iyi bir vatandaş olarak yetiştirme, zararlı alışkanlık edinmemesi için dikkatli davranma olduğu görülmüştür.

- Babaların hemen hemen hepsi ekonomik açıdan görev ve sorumluluklarda tüm ihtiyaçlarını karşılamanın görevleri olduğunu söylerken birkaç babanın harçlık

verme, bir babanın ise geleceğini düşünme görev ve sorumluluğu olduğunu ifade ettiği görülmüştür.

- Babaların psikolojik açıdan görev ve sorumluluklarda en çok söylediği görev ve sorumlulukların bağırmama/ kızmama, sonrasında iletişime dikkat etme, mutlu olmasını sağlama, sevgi gösterme, destek olma, olumsuzlukları yansıtmama, nasihat etme, ilgi gösterme, rencide etmeme, şiddet uygulamama, isteklerini gerçekleştirme, iyi bir baba olma, güler yüzlü olma olduğu tespit edilmiştir.

Baba- Çocuk İlişkisi Temasına İlişkin Sonuçlar

‘‘Baba-Çocuk İlişkisi’’ ana temasına ilişkin sonuçlar; ‘‘Babanın Kendi Babası ile İlişkisi’’, ‘‘Babanın Çocuğuyla İlişkisi’’, ‘‘İdeal Baba-Çocuk İlişkisi’’, ‘‘Madde Kullanımı-Baba-Çocuk Üçgeni’’ kategorileri üzerinden ele alınmıştır.

MKB tanılı babaların kendi babası ile ilişkisi incelendiğinde (Tablo 14);

- Bir grup babanın ebeveyn ayrılığı ve ebeveyn ölümü nedeniyle babaları ile zaman geçiremedikleri ve babalarıyla ilişkilerine yönelik fikir beyan edemedikleri görülmüştür.
- Babalarıyla olumlu ilişkileri olduğundan bahseden babaların kendi babalarıyla ilişkisinde sevgi, ilgi, iletişim, övgü ve destek ile anlayış olduğu görülmüştür.
- Babalarıyla olumsuz ilişkileri olduğundan bahseden babaların kendi babalarıyla ilişkisinde fiziksel şiddet, ruhsal şiddet, ilgisizlik, evden uzaklaşma, uzak/mesafeli ilişki, sevgisizlik, çatışma, anlayışsızlık, güvensizlik olduğu tespit edilmiştir.

MKB tanılı babaların çocuğuyla ilişkisi incelendiğinde (Tablo 15);

- Babaların eşlerinin hamilelik dönemine bakıldığında çoğu babanın anneyle doktor kontrolüne gittiği, bir kısmının bebek alışverişine katıldığı, bir grup babanın eşe psikolojik destek verdiği, bir grup babanın maddeye bağlı ilgisizlik yaşadığı, bazı

babaların ev işlerine katıldığı ve bir babanın anneyi zararlı alışkanlıktan uzak tutmaya çalıştığı görülmüştür.

- Çocukların bebeklik dönemine bakıldığında babaların yarısının bebeğe sevgi gösterdiği, pek çok babanın bebek bakımına tam katıldığı, bebeği kucağa aldığı, bir grup babanın bakıma kısmen katıldığı, bir grup babanın bebeği göğsünde yatırdığı, bir kısmının gece bebekle ilgilendiği, bazı babaların bebek için maddeyi bırakma isteği olduğu, bazı babaların bebek uyurken izlediği, bazı babaların madde nedeniyle bebeğe ilgisiz olduğu, birkaç babanın bebekle oyun oynadığı görülmüştür.
- Babaların çocuklarıyla şu anki ilişkisine bakıldığında çoğu babanın çocuğuyla ilişkisinin iyi olduğu, bazı babaların ilişkisini tatlı- sert olarak tanımladığı, bir babanın çocuğuyla ilişkisinin orta, bir babanın ise ilişkisinin kötü olduğu görülmüştür.
- Babaların şu anda çocukla geçirdikleri zamana bakıldığında çoğu babanın bu zamanı oyun oynayarak geçirdiği, bir kısım babanın parka gitme, bir grup babanın alışverişe gitme, bir kısmının televizyon izleme, bir kısmının eğitici faaliyetler yapma, bir kısmının bakım, bir kısmının akraba ziyareti, bir kısmının bilgisayar/tablette zaman geçirme, birkaç babanın ise sohbet etme faaliyetlerinde bulunduğu görülmüştür.
- Babaların çoğunluğu çocuklarının kendilerinden ilgi/vakit beklentisi olduğunu ifade ederken bir grup baba çocuğunun oyun, bir grup baba sevgi, bir grup baba maddiyat, bir grup baba dışarı aktivitesi, birkaç baba iyi bir gelecek, diğer babalar ise çocuklarının mutluluk, gurur duyma saygı, hoşgörü, korunma, güven beklentisi olduğunu ifade etmiştir. İki baba çocuğunun bir beklentisi olmadığını söylerken bir babanın ise bu konuda fikrinin olmadığı görülmüştür.
- Babaların çocuklarıyla ilgili ‘‘iyi ki yapmışım’’ dedikleri şeylerin başında çocuk sahibi olma gelirken sonrasında çocuğa vakit ayırma/ilgi gösterme, daha sonra

eğitme gelmektedir. Sonrasında en çok söylenen ifadelerin ise ilgi alanına yönlendirme, her şeyin en iyisini alma, yapılan her şey, çocuğa ait oda hazırlama, babadan korkmasını sağlama, nasihat etme, eşin tavsiyelerine uyma, sevgi gösterme, materyal yapma, özel okula gönderme olduğu tespit edilmiştir.

- Babaların çocuklarıyla ilgili pişmanlıklarının başında ise madde kullanımı gelirken bir grup babanın çocuklarıyla daha çok zaman geçirmeme, bir grup babanın kızma/bağırma, bir grup babanın maddi imkan sağlamama, birkaç babanın aile apartmanında yaşama, diğer babaların ise çocuğun yanında sigara içme, çocuğa küçük yaşta telefon alma, şımartma, velayetini almama, sabırlı olmama, suça bulaşma, maddeyi çocuğa tercih etme, ailenin suça şahit olması, tatillerde aileye eşlik edememe, çocuğun isteklerini öteleme, çocuğun yanında tartışma, çocuğun yanında küfretme konularında pişmanlıkları olduğu tespit edilmiştir.

MKB tanılı babaların ideal baba-çocuk ilişkisi tanımlamalarına bakıldığında (Tablo 16);

- Babaların çoğunun bu ilişkinin arkadaş gibi olması gerektiğini, bir kısmının konuşmaya dayalı, bir grup babanın birlikte vakit geçirmeye dayalı, bir grup babanın şeffaf, bir grup babanın saygılı, bir kısmının anlayışlı, birkaç babanın sevgi temelli, birkaçının öğretici, diğer babaların her rolü karşılayan, otoriter, dengeli, paylaşıma dayalı, isteklerin yapıldığı, tatlı sert, yapıcı, problemlerin çözüldüğü, güvenli olması gerektiğini ifade ettiği görülmektedir.

MKB tanılı babaların madde kullanımı-baba-çocuk üçgeni eksenindeki görüşlerine bakıldığında (Tablo 17);

- MKB tanılı babaların madde kullanımlarının çocuklarla ilgili konulara doğrudan ya da dolaylı ve olumlu ya da olumsuz etkilerinin neler olduğu sorulduğunda olumlu bir etkiden bahseden baba olmazken çocukla ilişkiye hiçbir etkisi olmadığını ifade eden beş baba vardır.

- Olumsuz etkilere bakıldığında ise madde kullanımı- baba- çocuk üçgeninde babaların çoğunluğunun çocuğa karşı ilgisizlik yaşadıkları, bir grup babanın çocuğu için tedavi olma isteğinin olduğu, bir grup babanın maddi imkanlarının etkilendiği, bir grup babanın tüm hayatının etkilendiği, bir grup babanın çocuğa sevgi gösteremediği, bir grup babanın aileden uzaklaştığı, bir grup babanın sinirini etkilediği, bir grup babanın madde kullanımına çocuğunun tepki gösterdiği, bir grup babanın ev ortamı etkilenirken diğer babaların ise ebeveyn tutumu, karar mekanizması, çocuğun erken doğumu, umursamazlık, kaygı, olumsuz model olma, çocukla aktivite türü konularında olumsuz etkilerle karşılaştığı görülmüştür.

BÖLÜM VII

ÖNERİLER

Madde kullanım bozukluğu tanılı babaların kendi babalığına ilişkin düşünceleri, deneyimleri ve aile içi ilişkilerinin incelendiği bu çalışmanın sonuçları doğrultusunda uygulamaya ve araştırmaya yönelik olarak şu öneriler sunulmuştur:

Uygulamaya Yönelik Öneriler

- MKB tanılı babaların 13 yaş civarında madde kullanımına başladığı göz önüne alındığında her yaş kademesine uygun olacak şekilde okul öncesi eğitim kurumlarında sosyal beceri ve sağlıklı yaşam üzerine olmak üzere ilkokul, ortaokul, lise ve üniversitede ise sağlıklı yaşam ve madde kullanım bozukluğu üzerine eğitimler verilebilir.
- Madde kullanım bozukluğu üzerine verilen eğitimler etkileşimli hale getirilerek MKB tedavisi görmüş babaların konuşmacı olarak yer aldığı ve deneyimlerini paylaştığı eğitim oturumları düzenlenebilir.
- MKB tanılı babaların ilk kez madde kullanımına başlama ve kullanımı sürdürme nedenlerine (arkadaş ortamı, çevre, merak, özentilik, iş ortamı, akraba etkisi, özgüvensizlik, zevk alma, ailevi durumlar, rahatlama, bağımlılığın gelişmesi,

kişilik yapısı, kişisel sorunlar, cahillik, fiziksel ve psikolojik çatışmalar) bakıldığında çocukların erken çocukluk döneminden başlayarak hem ailede hem de eğitim kurumlarında tüm gelişim alanlarının desteklenmesi ile birlikte yaşam becerilerinin (kendini tanıma, duygularını tanıma ve ifade etme, empati, çevre ile olumlu ilişki geliştirme, iletişim becerileri, eleştirel düşünme, problem çözme, karar alma, sorumluluk alma, kendisinin ve başkalarının hakkını koruma, paylaşma, yardım etme, özgüven, sağlıklı yaşam, vb.) geliştirilmesi madde kullanım bozukluğu yolunda bir önleme çalışması işlevi görebilir. Buradan hareketle yaşam becerileri temelli eğitim programları hazırlanarak özellikle erken çocukluk dönemindeki çocukların eğitiminde kullanılabilir.

- MKB tanılı babaların madde kullanımına bağlı yaşadığı mesleki ve maddi sorunlar ve bunların madde kullanımı bırakıldıktan sonra dahi aileye olumsuz etkileri (örneğin bir grup babanın maddeyi bıraktıktan sonra dahi maddi sorumluluklarını yerine getiremediklerini ve maddeye harcadıkları para ile ailelerine daha iyi bir hayat sunabileceklerine olan pişmanlıkları) dikkate alındığında bakanlıklar, belediyeler ve sivil toplum kuruluşlarının ortaklıkları ile MKB tedavisi görmüş bireylere iş imkanlarının sağlanacağı ortaklıklar kurulabilir.

- Çalışmada MKB tanılı babaların madde-baba-çocuk üçgeninde pek çok sorun yaşadığı görülmüştür. MKB tanılı babaların ihtiyaçları üzerine araştırma yapıp onlara özel müdahale programlarının oluşturulması ve uygulanması hem babalar hem çocuklar hem de aile kurumu açısından iyilik haline katkı sunabilir.

- Çalışmada MKB tanılı babaların evlilik yoluyla kurulan ailesinde pek çok olumsuz deneyim yaşadıkları görülmüştür. Sağlık kuruluşlarında evli ve çocuğu olan MKB tanılı bireyler kayıt altına alınarak bu bireylerin eş ve çocukları da psikolojik sağlık açısından takip edilebilir. MKB tanılı babaları ve ailesini kapsayan kurum ve ev temelli eğitim programları hazırlanıp uygulanabilir.

Araştırmaya Yönelik Öneriler

- Bu araştırmada MKB tanılı babalardan remisyon sürecinde olanların kendi babalığına ilişkin düşünceleri, deneyimleri ve aile içi ilişkileri incelenmiştir. Tedavinin farklı aşamalarında olan MKB tanılı babaların da kendi babalığına ilişkin düşünceleri, deneyimleri ve aile içi ilişkileri incelenebilir.
- Bu araştırmada MKB tanılı babaların kendi babalığına ilişkin düşünceleri, deneyimleri ve aile içi ilişkileri incelenmiştir. MKB tanılı olan ve herhangi bir psikolojik tanısı olmayan babalarla görüşmeler yapılarak babalığa ilişkin düşünceler, deneyimler ve aile içi ilişkiler açısından karşılaştırmalı çalışmalar yapılabilir.
- Bu çalışmadaki veriler yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Aynı amaçla odak grup görüşmesi ve gözlemin de veri toplama aracı olarak kullanıldığı araştırmalar yapılabilir.
- Bu araştırmada sadece MKB tanılı babalarla yapılan görüşmelerle veri toplanmıştır. MKB tanılı babalar, MKB tanılı babaların babaları, MKB tanılı babaların eşleri ve çocukları ile görüşmeler yapılarak veri toplanan araştırmalar yapılabilir.
- Araştırmada MKB tanılı babalardan birden fazla tedavi girişimi olan babalar olduğu görülmüştür. Babaların madde kullandıkları süreç, tedavi gördükleri süreç ve tedavi sonrası süreç -ve varsa hastalığın nüksettiği süreç- boylamsal olarak incelenebilir.
- MKB tanılı babaların babalık ihtiyaçları araştırılabilir, bu doğrultuda bir müdahale programı hazırlanabilir ve müdahale programının çıktıları araştırabilir.
- Benzer bir çalışma MKB tanılı annelerin kendi anneliğine ilişkin düşünceleri, deneyimleri ve aile içi ilişkileri incelenerek yapılabilir.

KAYNAKLAR

Acar, B., Çakır, G., Karaköse, Ş. & Yaman, Ö.M. (2022). Alkol/madde bağımlısı bireylerin tedavi süreçlerinde ve motivasyonlarında sosyal destek sistemlerinin etkisi. *Bağımlılık Dergisi, 23*(4), 452-463. 10.51982/bagimli.1061425

Afifi, T. O., Henriksen, C. A., Asmundson, G. J. G., & Sareen, J. (2012). Childhood maltreatment and substance use disorders among men and women in a nationally representative sample. *Canadian Journal of Psychiatry. Revue canadienne de psychiatrie*, *57*(11), 677–686. https://doi.org/10.1177/070674371205701105

Afifi, T. O., Taillieu, T., Salmon, S., Davila, I. G., Stewart-Tufescu, A., Fortier, J., … MacMillan, H. L. (2020). Adverse childhood experiences (ACEs), peer victimization and substance use among adolescents. *Child Abuse & Neglect*, *106*, 1-12. Article 104504. https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2020.104504

Ağmaz, R.F. (2023). 24-36 ay aralığındaki çocukların dil gelişimlerinde babaların rolü. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, Ö13,* 1435-1451. https://doi.org/10.29000/rumelide.1379402

Altun, A. & Demirel, B. (2023). Gençlerin aile aidiyetinin bazı değişkenler ve ana-baba tutum algısına göre incelenmesi. *Social Science Development Journal, 8*(37), 249-267. http://dx.doi.org/10.31567/ssd.91

Akçinar, B. (2017). *Türkiye'de babalığı anlamak serisi-1: Türkiye'de ilgili babalık ve belirleyicileri.* İstanbul: Taymaz

Akhter, N. (2018). Relationships between fatherhood practices and good social behavior of children. *Journal of Research and Reflections in Education, 12*(2), 265-276. http://www.ue.edu.pk/jrre

Akın Altıncı, E., Çalık Var, E. & Arıkan, Z. (2023). Alkol bağımlılarının remisyon sürecine göre aile stresörleri ile başa çıkma yöntemlerinin karşılaştırılması. *Türkiye Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi, 6*(2), 1-14. 10.51536/tusbad.1312198

Akkoç, H. B. (2020). *Boşanma, erkeklik krizi ve babalık.* (Yüksek lisans tezi). https://tez.yok.gov.tr sayfasından erişilmiştir.

Akkuş Örün, I. (2010). *Alkol bağımlısı olan ve olmayan kişilerin çocuklarının anne-baba kabul-reddi, psikolojik uyum ve çocukluk dönemi kararları açısından incelenmesi*. (Yüksek lisans tezi). https://tez.yok.gov.tr sayfasından erişilmiştir.

Aksoy, A., Karadağ, F., Ögel, K., Uluğ, B., Yılmazçetin Eke, C. ve Yücel, H. (2010). Madde kullanımı ve eşlik eden psikiyatrik durumlar. K. Ögel (Ed.), *Sigara, alkol ve madde kullanım bozuklukları: tanı, tedavi ve önleme* içinde (s. 297-346). İstanbul: Yeniden. http://www.ogelk.net/Dosyadepo/eslik_eden.pdf sayfasından erişilmiştir.

Aksoy, H., Akar, A.N., Topal, K. & Gereklioğlu, Ç. (2023). Çocukluk döneminde yaşanan şiddetin ruhsal hastalık riski ve aile işlevselliği üzerine etkisinin araştırılması. *TJFMPC, 17*(1), 94-99. 10.21763/tjfmpc.1037387

Aktürk, İ. (2021). *Madde bağımlısı bireylerin ailelerinde babanın temsili ve konumu üzerine nitel bir araştırma.* (Yüksek lisans tezi). https://tez.yok.gov.tr sayfasından erişilmiştir.

Aktürk, İ. & Yaman, Ö. M. (2021). Madde kullanımı ve baba oğul ilişkilerine dair nitel bir değerlendirme. *İmgelem, 5*(9), 447-477. 10.53791/imgelem.979376

Allen, K., Melendez-Torres, G.J., Ford, T., Bonell, C., Finning, K., Fredlund, M., …Berry, V. (2022). Family focused interventions that address parental domestic violence and abuse, mental ill-health, and ubstance misuse in combination: A systematic review. *PLoS ONE, 17*(7), 1-39. e0270894. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0270894

Amerikan Psikiyatri Birliği. (2013). *Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı, Beşinci Baskı (DSM-5), Tanı Ölçütleri Başvuru Elkitabı* (E. Köroğlu, Çev.). Ankara: Hekimler.

Anlıak, Ş. (2004). Okul öncesi dönemde çocuğun yaşamında baba ve erkek öğretmenin rolü ve önemi. *Ege Eğitim Dergisi, 5*(1), 25-33.

Arabacı Burakçı, G., A. (2019). *Gündelik konuşmalarda modern babalığa ve babalığın nesiller arası aktarımsal bağlamına dair kullanılan açıklayıcı repertuarlar ve ideolojik ikilemler*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Arria, A.M., Mericle, A.A., Rallo, D., Moe, J., White, W.L., Winters, K.C. & O'Connor, G. (2013). Integration of parenting skills education and interventions in addiction treatment. *J Addict Med, 7*(1), 1–7. 10.1097/ADM.0b013e318270f7b0

Arslan, B. & Yüksel, O. (2023). Çocukların eğitim öğretim süreçlerine ebeveynlerin etkilerinin incelenmesi. *Journal of Social Research and Behavioral Sciences, 9*(18), 420-434. 10.52096/jsrbs.9.18.28.

Arslan, E. (2022). Nitel araştırmalarda geçerlilik ve güvenilirlik. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 51, 395-407. 10.30794/pausbed.1116878

Aslan, R., Aktaş, A. & Akgür, S.A. (2023). Çocuk ve ergenlerde madde kullanımı ve adli toksikolojik analizler. *Bağımlılık Dergisi, 24*(1), 93-103. 10.51982/bagimli.1071269

Aslan, R. (2023). Bağımlılığın birey, aile ve toplumun fiziksel, psikolojik ve sosyal sağlığına etkileri. M. Batmaz & H. Gezgin Yazıcı (Eds.), *Bağımlılık: Madde ve davranış bağımlılıklarıyla başetme* içinde (s. 157-172). Ankara: Akademisyen.

Ataç, İ. (2023). Çocuk ve genç suçluluğu örneğinde aile kurumunun suç önleyici etkisi. *Adli Bilimler ve Suç Araştırmaları Dergisi, 5*(5), 51-61. https://dergipark.org.tr/en/pub/absad/issue/80332/1374785 sayfasından erişilmiştir.

Atmaca-Koçak, A. (2014). *AÇEV baba destek programı değerlendirme raporu.* https://www.acev.org/wp-content/uploads/2017/11/baba_destek_programi_-degerlendirme_raporu.pdf sayfasından erişilmiştir.

Avşar, G., Koç, F., & Aslan, G. (2016). Madde bağımlısı hastalarda sosyal destek ve benlik saygısı. *ACU Sağlık Bilimleri Dergisi, 1*, 44-49.

Aygül, I., Şahin, M. & Ünübol, B. (2023). Madde kullanım bozukluğu tanılı bireylerde yeme bozuklukları, duygusal yeme ve depresyon düzeylerinin incelenmesi. *Bağımlılık Dergisi, 24*(4), 417-427. 10.51982/bagimli.1204297

Ayan, S. (2007). Aile içinde şiddete uğrayan çocukların saldırganlık eğilimleri. *Anadolu Psikiyatri Dergisi, 8*(3), 206-214.

Aydemir, Ş. (2023). *Madde kullanım bozukluğu olan çocuğa sahip anne ya da babalarda algılanan sosyal desteğin umutsuzluk düzeyi üzerine etkisinin belirlenmesi*. (Yüksek lisans tezi). https://acikerisim.karatay.edu.tr/handle/20.500.12498/6036 adresinden erişilmiştir.

Aydoğdu, H. & Olcay-Çam, M. (2013). Madde kullanım bozukluğu olan ve olmayan ergenlerin bağlanma stilleri, anne baba tutumları ve sosyal destek algıları yönünden karşılaştırılması. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi, 4*(3), 137-144. 10.5505/phd.2013.86580.

Babahanoğlu, R. (2020). *Madde kullanımı nedeniyle denetimli serbestlik tedbirine tabi tutulan yetişkin erkeklerde damgalama ve aile aidiyeti arasındaki ilişkinin incelenmesi.* (Yüksek lisans tezi). https://tez.yok.gov.tr sayfasından erişilmiştir.

Balin, H. (2021). Aile içi rollerde babalığın önemi. *Çocuk ve Medeniyet, 6*(11), 55-81.

Barlow, J., Sembi, S., Parsons, H., Kim, S., Petrou, S., Harnett, P. & Dawe, S. (2019). A randomized controlled trial and economic evaluation of the Parents Under Pressure program for parents in substance abuse treatment. *Drug and Alcohol Dependence, 194*, 184–194. https://doi.org/10.1016/j.drugalcdep.2018.08.044

Baş, N. (2023). *Uyuşturucu maddeler: Sınıflandırılması, özellikleri ve zararlı etkileri.* https://books.google.com.tr/books?id=qxq7EAAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false sayfasından erişilmiştir.

Başkale, H. (2016). Nitel araştırmalarda geçerlik, güvenirlik ve örneklem büyüklüğünün belirlenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, *9*(1), 23-28.

Baydar, N., Akçinar, B. & İmer, N. (2020). Çevre, sosyoekonomik bağlam ve ana babalık. M. Sayıl & B. Selçuk (Eds.), *Ana babalık* içinde (s. 81-127). İstanbul: Koç Üniversitesi.

Bayer, A. (2020). Modernleşme sürecinde aile: Annelik ve babalık. *Tevilat*, *1*(1), 35-60. https://doi.org/10.5281/zenodo.4414805

Bayram, M. (2013). *İnsan hakları açısından madde bağımlılığının değerlendirilmesi.* (Yüksek lisans tezi). https://tez.yok.gov.tr sayfasından erişilmiştir.

Begum, F. & Mahmood, S. I. (2019). Exploring psychologial correlates of peers and fathers of drug addict adolescents. *Dhaka Univ. J. Biol. Sci. 28*(1), 9-20.

Berk, L. E. (2013). *Çocuk gelişimi* (B. Onur, Çev.). Ankara: İmge.

Berk, L. E. & Meyers, A. B. (2016). *Infants and children prenatal through middle childhood*. New York: Pearson.

Bıkmazer, A. (2023). Çocuklarda travma ve psikolojik dayanıklılık. F. Saraç (Ed.), *İstanbul Barosu Çocuk Hakları Merkezi, 20 Kasım Dünya Çocuk Hakları Günü Özel yayını* içinde (s. 17). İstanbul: İstanbul Barosu Çocuk Hakları Merkezi. https://www.istanbulbarosu.org.tr/HaberDetay.aspx?ID=18431&Desc=%C4%B0stanbul-Barosu-%C3%87ocuk-Haklar%C4%B1-Merkezi-20-Kas%C4%B1m-D%C3%BCnya-%C3%87ocuk-Haklar%C4%B1-G%C3%BCn%C3%BC-%C3%96zel-Yay%C4%B1n%C4%B1 sayfasından erişilmiştir.

Biçer, Y. (2017). *Alkol-madde kullanım bozukluğu olan bireylerin ailelerinde yenilenme ve genel uyum, aile yükü ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi.* (Yüksek lisans tezi). https://tez.yok.gov.tr sayfasından erişilmiştir.

Blackson , T. C. , Butler , T. , Belsky , J. , Ammerman , R. T. , Shaw , D. S. , & Tarter , R. E. (1999). Individual traits and family contexts predict sons' externalizing behavior and preliminary relative risk ratios for conduct disorder and substance use disorder outcomes. *Drug and Alcohol Dependence, 56*, 115–131.

Bozkurt, O. (2015). *Madde bağımlısı bireylerin bağımlılık süreçlerinde ailenin etkisi.* (Yüksek lisans tezi). https://tez.yok.gov.tr sayfasından erişilmiştir.

Bozok, M. (2018a). *Türkiye'de babalığı anlamak serisi-2: Ebeveynlik, erkeklik ve çalışma hayatı arasında Türkiye'de babalık*. İstanbul: Taymaz

Bozok, M. (2018b). Türkiye'de ataerkillik, kapitalizm ve erkeklik ilişkilerinde biçimlenen babalık. *Fe Dergi: Feminist Eleştiri, 10*(2), 31-42. http://cins.ankara.edu.tr/20_4.pdf sayfasından erişilmiştir.

Broekhof, R., Nordahl, H. M., Tanum, L. ve Selvik, S. G. (2023). Adverse childhood experiences and their association with substance use disorders in adulthood: A

general population study (Young-HUNT). *Addictive Behaviors Reports, 17*, 100488. https://doi.org/10.1016/j.abrep.2023.100488

Brown, G. L., McBride, B. A., Shin, N. & Bost, K. K. (2007). Parenting predictors of father-child attachment security: Interactive effects of father involvement and fathering quality. *Fathering, 5(3),* 197-219. 10.3149/fth.0503.197. https://www.researchgate.net/publication/247897017_Parenting_Predictors_of_Father-Child_Attachment_Security_Interactive_Effects_of_Father_Involvement_and_Fathering_Quality sayfasından erişilmiştir.

Cardenas, S. I., Morris, A. R., Marshall, N., Aviv, E. C., Martínez García, M., Sellery, P., & Saxbe, D. E. (2021). Fathers matter from the start: The role of expectant fathers in child development. *Child Development Perspectives, 16*(1), 1–6. https://doi.org/10.1111/cdep.12436

Cesur Atintaş, M. (2015). *Eşi alkol bağımlısı olan ve olmayan kadınların evlilik uyumu: eş bağımlılık, algılanan güç, depresyon, anksiyete ve stres açısından bir inceleme.* (Yüksek lisans tezi). https://tez.yok.gov.tr sayfasından erişilmiştir.

Collins, C. C., Grella, C. E., & Hser, Y. (2003). Effects of gender and level of parental involvement among parents in drug treatment. *The American Journal of Drug and Alcohol Abuse*, *29*(2), 237–261. https://doi.org/10.1081/ada-120020510

Coşkun, E. (2017). *Erişkin dikkat ekdikliği hiperaktivite bozukluğunun ailede alkol ve madde kullanımı ile ilişkisi.* (Yüksek lisans tezi). https://tez.yok.gov.tr sayfasından erişilmiştir.

Creswell, J. W. (2019). *Karma yöntem araştırmalarına giriş* (M. Sözbilir, Çev.). Ankara: Pegem.

Crews, F.T. & Boettiger, C.A. (2009). Impulsivity, frontal lobes, and risk for addiction. *Pharmacol Biochem Behav*, *93*(3), 237–247. 10.1016/j.pbb.2009.04.018

Çakır, G., Acar, B., Bingöl, A. & Yaman, Ö.M. (2022). Sosyal çalışmacıların mesleki deneyimleri aracılığıyla boşanma ve alkol/madde kullanım ilişkisinin değerlendirilmesi. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 30,* 155-188.

Çakır, M. (2022). Aile sosyolojisine ilişkin temel kavramlar- bir aile sosyolojisi terimleri sözlüğü denemesi. Z. Kırboğa & T. Dağcı (Eds.), *Gelenek ve modernite arasına sıkışmış bir kurum: Aile* içinde (s. 27-48). İstanbul: Kitap Dünyası.

Çalışkan, E. (2015). *Madde kullanım bozukluğu olan bireylerin çocuklarında dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu semptom sıklığının araştırılması*. (Yüksek lisans tezi). https://tez.yok.gov.tr sayfasından erişilmiştir.

Çekiç, A., Türk, F., Buğa, A. & Hamamcı, Z. (2018). Alabama ebeveyn davranışları ölçeği'nin Türkçe'ye uyarlanması: geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 17*(66), 728-743.

Çelebi, D. (2018). *Kadın konukevine müracaat eden kadınların çocuklarına aktarılan şiddetin araştırılması ve bu şiddetin kadınların eşlerindeki alkol madde kullanımı ile ilişkisinin incelenmesi*. (Yüksek lisans tezi). https://tez.yok.gov.tr sayfasından erişilmiştir.

Çengel-Kültür, S.E., Ünal, M.F., & Özusta, Ş. (2006). Alkol bağımlılığı olan babaların çocuklarında psikopatoloji. *Türk Psikiyatri Dergisi, 17*(1), 3-11.

Çetinkaya, B. (2018). *Sağlıklı aile sağlıklı çocuk, çocuk ruh sağlığı.* Ankara: Pegem.

Dar, M. (2019). *Madde bağımlılığı tedavi sürecinde aile işlevselliğinin rolünün incelenmesi.* (Yüksek lisans tezi). https://tez.yok.gov.tr sayfasından erişilmiştir.

Dar, M.A., Gani, I. & Ara, I. (2023). Overview of substance use disorders and available treatments. *Int. J. Curr. Res. Physiol. Pharmacol, 7*(2), 3-7. https://www.researchgate.net/publication/368845531_Overview_of_substance_use_disorders_and_available_treatments sayfasından erilişmiştir.

Deleş, B. & Kaytez, N. (2020). Okul öncesi dönemde çocuğu olan babaların babalık rolü algısı ile baba katılım durumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *EKEV Akademi Dergisi, 24*(84), 101-116.

Demirci, Ö. & İnan, E. (2023). Doğum sonrası babalık depresyonu: Aile ve çocuk gelişimine etkisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 15*(3), 498-507. 10.18863/pgy.1153712

Demircioğlu, H. (2019). Sosyal duygusal gelişim. N. Baysal Metin (Ed.), *Doğum Öncesinden Ergenliğe Çocuk Gelişimi* içinde (s. 163-196). Ankara: Pegem.

Diri, M. (2014). *Sıra dışı sanatsal yaratıcılık ile sıra dışı bilimsel yaratıcılık üzerine bir araştırma: Bingül Başarır ve Vahit Bademci durum (Örnek Olay) çalışmaları*. (Yüksek lisans tezi). https://tez.yok.gov.tr sayfasından erişilmiştir.

Doğan, F.Z. (2023). Velisi aile eğitimi almış öğrencilerin başarı düzeyleri. *Socrates Journal of Interdisciplinary Social Studies, 9*(28), 1-45.

Duncan, G. J., Wilkerson, B. & England, P. (2006). Cleaning up their act: The effects of marriage and cohabitation on licit and illicit drug use. *Demography, 43*(4), 691-710. https://doi.org/10.1353/dem.2006.0032

Dura, E. (2019). *Alkol ve madde bağımlılığı tedavi merkezinde tedavi gören bireylerin fonksiyonel olmayan tutumlarının tedavi motivasyonuna etkisi.* (Yüksek lisans tezi). https://tez.yok.gov.tr sayfasından erişilmiştir.

Durmuş, E., Sumbas, E., Haylı, R.G. & Çok, R. (2021). Çocukluktan yetişkinliğe baba kavramı. *Ulakbilge, 57,* 174–191. 10.7816/ulakbilge-09-57-02

Dykes, G. & Casker, R. (2021). Adolescents and substance abuse: the effects of substance abuse on parents and siblings. *International Journal of Adolescence and Youth, 26*(1), 224-237, 10.1080/02673843.2021.1908376

Eerola, P. (2015). *Responsible fatherhood: a narrative analysis*. https://www.researchgate.net/publication/317662638_Responsible_Fatherhood_A_Narrative_Analysis adresinden erişilmiştir.

Eerola, P., & Huttunen, J. (2011). Metanarrative of the "New Father" and narratives of young finnish first-time fathers. *Fathering, 9*(3), 211-231. doi:10.3149/fth.0903.211

Elmas, N. (Ed.) (2017). *Kadın ve aile hayatı.* Ankara: Pegem.

Ergin, M., Aktürk, İ., Karaman, H. & Yaman, Ö.M. (2023). Madde kullanıcılarının iş ve çalışma yaşamına katılımı üzerine nitel bir değerlendirme. *Turkish Studies-Economy, 18*(3), 775-791. https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.68248

Ergür, G. (2021). *İyi arkadaş çevresi bağımlılıklardan uzak tutar.* https://www.yesilay.org.tr/tr/makaleler/iyi-arkadas-cevresi-bagimliliklardan-uzak-tutar sayfasından erişilmiştir.

Erol, D. & Tepetaş Cengiz, G.Ş. (2023). Aile eğitimi programının okulöncesi dönemde çocuğu olan aile ve çocuk kavramlarına ilişkin farkındalıklarına etkisi. Ö. Baltacı (Ed.), *Eğitim bilimleri araştırmaları II* içinde (s. 53-72). Gaziantep: Özgür.

Erükçü Akbaş, G. & Mutlu, E. (2016). Madde bağımlılığı tedavisi gören kişilerin bağımlılık ve tedavi deneyimleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 27*(1) , 101-122. https://dergipark.org.tr/tr/pub/tsh/issue/38633/448505 sayfasından erişilmiştir.

Eriki, Z. B. (2017). *Alkol kullanımının evlilikte çatışma, çatışma çözüm stilleri ve uyum üzerindeki etkisi.* (Yüksek lisans tezi). https://tez.yok.gov.tr sayfasından erişilmiştir.

Er-Sabuncuoğlu, M. (2018). Genetik, çevre ve gelişim. F. Turan & A.İ. Yükselen (Eds.), *Çocuk gelişimi 1, bebeklik döneminde gelişim* içinde (s. 80-100). Ankara: Hedef.

Ergin, A. & Özdilek, R. (2014). Değişen babalık rolü ve erkek sağlığına etkileri. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi, 11*(1), 3-8.

Fals-Stewart, W., Kelley, M. L., Fincham, F. D., Golden, J. C., & Logsdan, T. (2004). The emotional and behavioral problems of children living with drug-abusing fathers: Comparisons of children living with alcohol-abusing and non-substance-abusing fathers. *Journal of Family Psychology*, *18*, 319-330.

Fatima, J. (2023). Lived experiences of patients with substance use disorders: A phonomenological mixed methods study. *Pakistan Journal of Social Research*, *5*(2), 896-904. https://doi.org/10.52567/pjsr.v5i02.1202

Fraser, C., McIntyre, A., & Manby, M. (2009). Exploring the impact of parental drug/alcohol problems on children and parents in a midlands county in 2005/06. *British Journal of Social Work*, *39*(5), 846–866. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcn016

Frederiksen, K.S., Hesse, M., Brummer, J. & Pedersen, M.U. (2022). The impact of parental substance use disorder and other family-related problems on school related outcomes. *Drug and Alcohol Dependence Reports*, *3,* 1-9. https://doi.org/10.1016/j.dadr.2022.100041.

Garramone, P., Knis-Matthews, L., Brandeis, P., Kret, M., Sliwa, L. & Leva, A. (2021) Against the current: Exploring the experiences of five fathers with a history of substance use. *Occupational Therapy in Mental Health*, *37*(4), 332–356.

Garrusi, S. G., Amirkafi, A., & Garrusi, B. (2011). Experiences of drug dependent fathers in relation with their children: A qualitative study. *Addiction & Health*, *3*(1–2), 29–38. https://www.researchgate.net/publication/260092116_Experiences_of_Drug_Dependent_Fathers_in_Relation_with_Their_Children_A_Qualitative_Study sayfasından erişilmiştir.

Genç, Y., Taylan, H.H., Kara, H.Z., Yıldız, H. & Alsancak, F. (2023). Family profile of substance addicted individuals. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (The*

Journal of Social and Cultural Studies), *9*(18), 138-167. https://www.researchgate.net/publication/371711227_FAMILY_PROFILE_OF_DRUG_ADDICTED_INDIVIDUALSMADDE_BAGIMLISI_BIREYLERIN_AILE_PROFILI sayfasındna erişilmiştir.

Gideon, L. (2007). Family role in the reintegration process of recovering drug addicts: a qualitative review of Israeli offenders. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, 51*(2), 212-226. 0.1177/0306624X06287104

Groenewald, C. & Bhana, A. (2016). "It was Bad to See My [Child] Doing this": Mothers' experiences of living with adolescents with substance abuse problems. International *Journal of Mental Health and Addiction, 14,* 646–661. https://doi. org/ 10.1007/ s11469- 015- 9605-7

Gomez, B., Peh, C.X., Cheok, C., Guo, S., (2018). Adverse childhood experiences and illicit drug use in adolescents: findings from a national addictions treatment population in Singapore. *J. Subst. Use*, *23*(1), 86–91. https://doi.org/10.1080/14659891.2017.1348558.

Gövebakan, R. & Duyan, V. (2015). *Madde bağımlılığı ve aile.* İstanbul: Yeni İnsan.

Gözün-Kahraman, Ö & Yuvacı, M. (2018). Baba katılımı. A. B. Aksoy (Ed.), *Aile eğitimi ve katılımı* içinde (s. 197-222). Ankara: Hedef.

Grant, A., Banbury, S. & Lusher, J. (2023). Perceptions of parental substance misuse among social workers working with children and families. *International Journal of Frontline Research in Science and Technology, 2*(1), 001–013. https://doi.org/10.56355/ijfrst.2023.2.1.0051

Grundetjern, H., Copes, H. & Sandberg, S. (2019). Dealing with fatherhood: Paternal identities among men in the illegal drug economy. *European Journal of Criminology, 18*(5), 1–17. 10.1177/1477370819874429

Gümüş, Ö., Şahin, E. & Top, M. Ş. (2002). Alkol ve eroin bağımlılarının ailelerindeki psikososyal ve ekonomik zorlukların araştırılması. *Bağımlılık Dergisi, 3*(3). 146-154.

Güneş, A. (2002). *Alkol bağımlısı ailesinde yapısal ve işlevsel özellikler üzerine bir değerlendirme çalışması.* (Yüksek lisans tezi). https://tez.yok.gov.tr sayfasından erişilmiştir.

Gürkan, T., Ummanel, A. & Koran, N. (2021). A qualitative study on the perception of fatherhood. *European Journal of Educational Sciences, 8*(2). 42-59. 0.19044/ejes.v8no2a42

Gürol, D. (2008, Mart). *Madde bağımlılığı açısından riskli adolesanlar*. İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri, Adolesan Sağlığı II. Sempozyum Dizisi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Gürol, D. T. & Ögel, K. (2010). Aile. K. Ögel (Ed.), *Sigara, alkol ve madde kullanım bozuklukları: tanı, tedavi ve önleme* içinde (s. 1-29). İstanbul: Yeniden. http://www.ogelk.net/Dosyadepo/aile.pdf sayfasından erişilmiştir.

Gideon, L. (2007). Family role in the reintegration process of recovering drug addicts a qualitative review of Israeli offenders. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, 51,* 212-226. 10.1177/0306624X06287104

Gürsu, O. (2018). Madde bağımlılığı ve din: HİGED Örneği. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions, 5,* 37–54. http://dx.doi.org/10.15805/addicta.2018.5.1.0006

Gümüş, İ., Kurt, M., Günay-Ermurat, D., & Feyatörbay, E. (2011). Lise öğrencilerinin madde bağımlılığı konusunda bilgi, tutum ve davranış düzeylerinin belirlenmesi (Erzurum Örneği). *Ekev Akademi Dergisi, 15(*48), 321-334.

Güngörmüş-Özkardeş, O. & Arkonaç, S. (1998). İki farklı eğitim düzeyinde baba olma algısı. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 10*, 253-263.

Grau-Grau, M., Las Heras, M. & Bowles, H. R. (Eds.). (2021). *Engaged fatherhood for men, families and gender equality. healthcare, social policy, and work perspectives*. Cham: Springer. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/50717/978-3-030-75645-1.pdf?sequence=1&isAllowed=y sayfasından erişilmiştir.

Habib, C., & Lancaster, S. (2006). The transition to fatherhood: Identity and bonding in early pregnancy. *Fathering, 4*, 235 – 253.

Hartney, E. (2023). *DSM 5 criteria for substance use disorders.* https://www.verywellmind.com/dsm-5-criteria-for-substance-use-disorders-21926 sayfasından erişilmiştir.

Havaçeliği Atlam, D. & Yüncü, Z. (2017). Üniversitesi öğrencilerinde sigara, alkol, madde kullanım bozukluğu ve ailesel madde kullanımı arasındaki ilişki. *Klinik Psikiyatri, 20*(3), 161-170.

Hlahla, L.S., Ngoatle, C. & Mothiba, T.M. (2023). Do the parents of the youth abusing substances need to be supported? A literature review study. *Curationis, 46*(1), a2401. https://doi.org/10.4102/curationis.v46i1.2401

Hobson B. & Morgan, D. (2004). Introduction. B. Hobson (Ed.), *Making men into fathers: Men, masculinities and the social politics of fatherhood* içinde (s. 1-21). Cambridge: Cambridge University.

Hughes, K., Bellis, M.A., Sethi, D., Andrew, R., Yon, Y., Wood, S., …Zakhozha, V. (2019). Adverse childhood experiences, childhood relationships and associated substance use and mental health in young Europeans. *European Journal of Public Health, 29*(4), 1–7.

İşmen Gazioğlu, A.E. (2011). *Hayatın İlk Çeyreği (0-18 Yaş Gelişimi).* Ankara: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. chrome-

extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.aile.gov.tr/media/4770/01_01_hayat%C4%B1n-ilk-%C3%A7eyre%C4%9Fi-kitab%C4%B1.pdf sayfasından erişilmiştir.

Jones, M., Guirguis, A., Watkins, A., Bradshaw, C., Mohamed, L. & Schifano, F. (2023). Obstacles to treatment retention in opioid use disorder: An international substance use disorder treatment worker survey. *Hum Psychopharmacol, 38*(5), 1-11, e10.1002/hup.2882.

Kağıtçıbaşı, Ç. (2020). Kültür ve ana babalık: kuram ve uygulama çıkarsamaları. M. Sayıl & B. Selçuk (Eds.), *Ana babalık* içinde (s. 61-79). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Kandemir Çelik, Ö. (2017). *Engelli bir çocuğa sahip olan ailelerin sosyodemografik özellikleri ve aile işlevsellikleri ile ebeveynlerin uyuşturucu madde, alkol ve sigara kullanım davranışları arasındaki ilişki.* (Yüksek lisans tezi). https://tez.yok.gov.tr sayfasından erişilmiştir.

Kandır, A. & Alpan, Y. (2008). Okul öncesi dönemde sosyal-duygusal gelişime anne-baba davranışlarının etkisi. *Aile ve Toplum Dergisi, 4*(14), 33-38.

Kantaş-Yılmaz, F., Ergelen, M., Bilici, R. & Akülker, G. (2021). Alkol ve madde kullanım bozukluğu olan ebeveynlerin çocuklarında karşılaşılan davranış sorunları. *Bağımlılık Dergisi*, *22*(4), 455-464. 10.51982/bagimli.927171

Kardaş Ö. & Kardaş B. (2023). Çocuk ve ergen madde bağımlılığı tedavi merkezine başvuran olguların sosyodemografik ve madde kullanım özelliklerinin incelenmesi. *Bağımlılık Dergisi, 24*(2), 174-185. https://doi.org/10.51982/bagimli.1112645

Kaya, M. (1997). Ailede anne baba tutumlarının çocuğun kişilik ve benlik gelişimindeki rolü. https://personel.omu.edu.tr/docs/ders_dokumanlari/9363_52446_4501.pdf sayfasından erişilmiştir.

Kaymak-Özmen, S. (2004). Aile içinde öfke ve saldırganlığın yansımaları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 37*(2), 27-39.

Kelleci, A. (2023). Domestic violence & cycle of violence: Review study. *Faculty of Letters Journal of Social Sciences, 47*(1): 87-97.

Kerr, D.C.R., Capaldi, D.M., Owen, L.D., Wiesner, M. & Pears, K.C. (2011). Changes in at-risk American men's crime and substance use trajectories following fatherhood. *J Marriage Fam, 73*(5), 1101–1116. 10.1111/j.1741-3737.2011.00864.x.

Kessler, R. C., McLaughlin, K. A., Green, J. G., Gruber, M. J., Sampson, N. A., Zaslavsky, A. M., … Williams, D. R. (2010). Childhood adversities and adult psychopathology in the WHO World Mental Health Surveys. *The British Journal of Psychiatry, 197*(5), 378–385. https://doi.org/10.1192/bjp.bp.110.0804

Khan, M., Bajwan, D. & Subashini, S.P. (2022). Substance abuse: an overview. *Journal of Community and Social Health Nursing, 4*(2), 5-9. https://doi.org/10.46610/JCSHN.2022.v04i02.002

Kırman, A. & Doğan, Ö. (2017). Anne-baba çocuk ilişkileri: bir meta-sentez çalışması. *H.Ü. Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi, 4*(1), 28-49.

Klingemann, H., & Gomez, V. (2010). Masculinity issues in addiction treatment in Swiss inpatient alcohol programs: Bringing man's treatment need back to the research agenda. *Journal of Men's Health, 7*, 211 – 220. 10.1016/j.jomh.2010.04.003

Kocacık, F., & Gökkaya, V. B. (2005). Türkiye'de çalışan kadınlar ve sorunları. *C. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *6*(1), 195-197.

Kocatepe, B. & Bilgi, S. (2018). Toplumsal bir inşa olarak babalık: annelerin yaşam öykülerinde baba imgesi. *Fe Dergi 10*(2), 43-59.

Kotelchuck, M. (2021a). The impact of father's health on reproductive and infant health and development. M. Grau-Grau, M. Las Heras & H. R. Bowles (Eds.), *Engaged fatherhood for men, families and gender equality. Healthcare, social policy, and*

work perspectives içinde (s. 31-61). Cham: Springer. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/50717/978-3-030-75645-1.pdf?sequence=1&isAllowed=y sayfasından erişilmiştir.

Kotelchuck, M. (2021b). The impact of fatherhood on men's health and development. M. Grau-Grau, M. Las Heras & H. R. Bowles (Eds.), *Engaged fatherhood for men, families and gender equality. Healthcare, social policy, and work perspectives* içinde (s. 63-91). Cham: Springer. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/50717/978-3-030-75645-1.pdf?sequence=1&isAllowed=y sayfasından erişilmiştir.

Kuruçırak, Ş. (2010). *4-12 aylık bebeği olan babaların, babalık rolü algısı ile bebek bakımına katılımı arasındaki ilişki.* (Yüksek lisans tezi). https://tez.yok.gov.tr sayfasından erişilmiştir.

Kuzucu, Y. (2011). Değişen babalık rolü ve çocuk gelişimine etkisi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 4*(35), 79-91.

Küçükali, R. (2018). Aile içi iletişim ve anne-baba tutumları. R. Küçükali (Ed.), *Çocuk ve aile* içinde (s. 87-108). Ankara: Anı.

Lamb, M. E. (1981). Fathers and child development: An introductory overview and guide. M.E. Lamb (Ed.), *The role of the father in child development* içinde (s. 1-18). New York: Wiley and Sons.

Lamb, M. E. (1997). Father and child development: An introductory overview and guide. M. E. Lamb (Ed.), *The role of the father in child development* içinde (s. 1 – 18). New York: Wiley and Sons.

Lamb, M. E. (2000) The history of research on father involvement, *Marriage & Family Review, 29*, 2-3, 23-42. 10.1300/J002v29n02_03

Lamb, M. E. ve Tamis-Lemonda, C. S. (1981). The role of the father. M.E. Lamb, (Ed.), *The role of the father in child development* içinde (s. 1-30). New York: Wiley and Sons.

Lee, J.J.N., Cataldo, I., Coppola, A., Corazza, O. & Esposito, G. (2021). Mind the dad–A review on the biopsychosocial influences of drug abuse on father-infant interaction. *Emerging Trends in Drugs, Addictions, and Health*, *1*(27), 1-9. 100015. https://doi.org/10.1016/j.etdah.2021.100015.

Leza, L., Siria, S., L´opez-Goni, J.J. & Fern´andez-Montalvo, J. (2021). Adverse childhood experiences (ACEs) and substance use disorder (SUD): A scoping review. *Drug and Alcohol Dependence, 221*(7), 1-10. https://doi.org/10.1016/j.drugalcdep.2021.108563

Martin, J.K. (2023). Therapeutic Influences on Father Engagement in Family Therapy. *Contemporary Family Therapy, 45*(2), 394-409. Doi: 10.1007/s10591-022-09659-0.

https://www.researchgate.net/publication/366810366_Therapeutic_Influences_on_Father_Engagement_in_Family_Therapy sayfasından erişilmiştir.

Mangır, M. & Aktaş, Y. (1992). Baba-çocuk ilişkisi. *Yaşadıkça Eğitim Dergisi, 21*, 5-7.

McMahon, T. J. (2013). Substance-abusing fathers: A developmental perspective. N. E. Suchman, M. Pajulo & L. C. Mayes (Eds.), *Parenting and substance abuse developmental approaches to intervention* içinde (s. 156-182). New York: Oxford University.

McMahon, T. J. & Rounsaville, B. J. (2002). Substance abuse and fathering: Adding poppa to the research agenda. *Addiction, 97*(9), 1109-1115. 10.1046/j.1360-0443.2002.00159.x.

McMahon, T. J., Winkel, J. D., & Rounsaville, B. J. (2008). Drug-abuse and responsible fathering: A comparative study of men enrolled in methadone maintenance treatment. *Addiction, 103*, 269-283.

McMahon, T. J., Winkel, J. D., Suchman, N. E., & Rounsaville, B. J. (2007). Drug-abusing fathers: Patterns of pair bonding, reproduction, and paternal involvement. *Journal of Substance Abuse Treatment, 33*, 295 – 302. 10.1016/j.jsat.2006.12.010

Mendelová, E., Gužíková, L. & Zelená, H. (2023). Socioeconomic status of the family as a determinant of family-school cooperation. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, 10*(3), 173-189. 0.15330/jpnu.10.3.173-189.

Mercan, Z. & Tezel-Şahin, F. (2017). Babalık rolü ve farklı kültürlerde babalık rolü algısı. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi, 2*(2), 1-10.

Mertoğlu, M. (2019). *Aile, okul, işyeri, spor, cezaevleri ve yaşamın diğer alanlarında öfke kontrolü.* Ankara: Pegem.

Mutlu, E. (2013). Madde bağımlılığında ailenin rolü. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi, 12*(1), 13-17.

Mutlu, E. (2015). Madde bağımlılığı tedavisinde sosyal hizmet uzmanlarının rol ve işlevleri: Ankara Numune Eğitim ve Araştırma Hastanesi Alkol ve Madde Bağımlılığı Tedavi ve Eğitim Merkezi Örneği. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi, 5*, 16-23. https://dergipark.org.tr/tr/pub/tshd/issue/52283/684089 sayfasından erişilmiştir.

Mutluer, Ö. (2018). *Öğretmenlik mesleğinin sosyal statüsü: Bir olgubilim çalışması.* (Yüksek lisans tezi). https://tez.yok.gov.tr sayfasından erişilmiştir.

Nalbantoğlu, İ. (2021). *Madde bağımlılarının ve ailelerinin kendine yardım deneyimleri: AYBUDER örneği*. (Yüksek lisans tezi). https://tez.yok.gov.tr sayfasından erişilmiştir.

Nalbantoğlu, İ. & Tuncay, T. (2023). Madde bağımlılarının ve ailelerinin bağımlılıkla mücadele deneyimlerinin incelenmesi. *Bağımlılık Dergisi, 24*(2), 207-226. 10.51982/bagimli.1167503

Neger, E. N. & Prinz, R.J. (2015). Interventions toad dress parenting and parental substance abuse: Conceptual and methodological considerations. *Clinical Psychology Review, 39,* 71–82. https://tr.booksc.xyz/book/42437037/4479f8 sayfasından erişilmiştir.

Oğuz, F. & Öğretir Özçelik, A.D. (2018). Ergenlerde algılanan anne baba tutumu ile madde bağımlılığı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 11*(58), 536-543. http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2018.2567

Onur, B. (2020). Çocukluğun ve çocuk yetiştirmenin tarihi. M. Sayıl & B. Selçuk (Ed.), *Ana babalık* içinde (s. 19-59). İstanbul: Koç Üniversitesi.

Orford, J., Velleman, R., Natera, G., Templeton L. & Copello, A. (2013). Addiction in the family is a major but neglected contributor to the global burden of adult ill-health. *Social Science & Medicine, 78,* 70-77. http://dx.doi.org/10.1016/j.socscimed.2012.11.036

Ögel, K. (2001). *Bağımlılığı önleme: anne babalar ve öğretmenler için kılavuz.* İstanbul: IQ Kültür Sanat.

Ögel, K. (2010a). Madde kullanımı ve bağımlılığın nedenleri. K. Ögel (Ed.), *Sigara, alkol ve madde kullanım bozuklukları: tanı, tedavi ve önleme* içinde (s. 1-44). İstanbul: Yeniden. http://www.ogelk.net/Dosyadepo/aile.pdf sayfasından erişilmiştir.

Ögel, K. (2010b). Bağımlılık tedavisinde temel bilgiler. K. Ögel (Ed.), *Sigara, alkol ve madde kullanım bozuklukları: tanı, tedavi ve önleme* içinde (s. 1-29). İstanbul: Yeniden Yayınları. http://www.ogelk.net/Dosyadepo/aile.pdf sayfasından erişilmiştir.

Ögel, K. (2010c). Bağımlılık yapan maddeler. K. Ögel (Ed.), *Sigara, alkol ve madde kullanım bozuklukları: tanı, tedavi ve önleme* içinde (s. 1-84). İstanbul: Yeniden Yayınları.http://www.ogelk.net/makale/112-kisisel-kitaplarim-bagimlilik-temel-kitabi.html sayfasından erişilmiştir.

Ögel K., Koç C. & Aksoy A. (2015). *Sigara, alkol ve madde bağımlılığı rehberlik ve tarama programı (SAMBART)- birinci basamak sağlık hizmetlerinde alkol ve madde kullanımına yönelik kısa müdahale*. İstanbul: Yeniden.

Öngider, N. (2013). Anne-baba ile okul öncesi çocuk arasındaki ilişki. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 5*(4), 420-440. 10.5455/cap.20130527

Özcan-Demir, N. (2006). Ailedeki madde bağımlılığının ergenin sapmış davranışlara yönelmesindeki etkisi: Lise son sınıf gençliği örneği. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 23*(1), 119-129.

Özdeniz, Ö. (2020). *7-12 yaş grubu çocuğu olan ebeveynlerde annelerin babalık rolüne ilişkin algıları: nitel bir çalışma.* (Yüksek lisans tezi). https://tez.yok.gov.tr sayfasından erişilmiştir.

Özel, E. & Zelyurt, H. (2016). Anne baba eğitiminin aile çocuk ilişkilerine etkisi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 36,* 9-34. http://dx.doi.org/10.21560/spcd.60151

Öztürk, F.C. (2023). Uyuşturucu madde bağımlılığı ve Türkiye'de uyuşturucu madde kullanımının incelenmesi. *Ankara Eczacılık Fakültesi Dergisi, 47*(3), 1071-1083. 10.33483/jfpau.1261593

Öztürk, Y.E., Kırlıoğlu, M. & Kıraç (2015). Alkol ve madde bağımlılığında risk faktörleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 18*(2), 97-118.

Özyeşer Cinel, N. & Tezel Şahin, F. (2021a). Babaların ve büyükbabaların çocuklarının hayatına katılım durumları. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi, 11*(1), 97-127. 10.20493/birtop.883288

Özyeşer Cinel, N. & Tezel Şahin, F. (2021b). Babaların kendilerinin ve babalarının babalık rollerine bakış açılarının incelenmesi. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi, 7*(15), 107-129. https://dergipark.org.tr/en/pub/ijhe/issue/62183/904606 sayfasından erişilmiştir.

Patton, M. Q. (2019). Nitel araştırmanın doğası. M. Bütün & S. B. Demir (Eds.), *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri* (M. Bütün, & S. B. Demir Çev.) içinde (s. 3-12). Ankara: Pegem.

Peled, E., Gavriel-Fried, B., & Katz, N. (2012). ‘‘I’ve fixed things up’’: paternal identity of substance-dependent fathers. *Family Relations: An Interdisciplinary Journal of Applied Family Studies, 61*(5), 893–908. 10.1111/j.1741-3729.2012.00729.x

Pekel-Uludağlı, N. (2017). Baba katılımında etkili faktörler ve baba katılımının baba, anne ve çocuk açısından yararları. *Türk Psikoloji Yazıları, 20*(39), 70-88. https://www.researchgate.net/publication/318233612 sayfasından erişilmiştir.

Pleck, J. H. (2012): Integrating father involvement in parenting research, *Parenting: Science and Practice, 12*, 2-3, 243-253. http://dx.doi.org/10.1080/15295192.2012.683365

Poyraz, M. (2007). *Babaların Babalık Rolünü Algılamalarıyla Kendi Ebeveynlerinin Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yüksek lisans tezi). https://avesis.gazi.edu.tr/yonetilen-tez/15170ae9-36ee-46bc-919a-ae247d1b8d4d/babalarin-babalik-rolunu-algilamalariyla-kendi-ebeveynlerinin-tutumlari-arasindaki-iliskinin-incelenmesi sayfasından erişilmiştir.

Russell, B.S., D’Aniello, C., Tambling, R.R. & Horton, A.L. (2022). Distress among parents of individuals with substance use disorders: Factors that shape the context of care. *International Journal of Mental Health and Addiction,* https://doi.org/10.1007/s11469-022-00884-0

Sakarya, S. (2008). *Alkolik babaların yetişkin çocukları: psikolojik sağlıkları, kendi ve annelerinin stresle başa çıkma ve yakın ilişki kurma tarzları.* (Doktora tezi). https://tez.yok.gov.tr sayfasından erişilmiştir.

Saldana, L., Chapman, J.E., Campbell, M., Alley, Z., Schaper, H. & Padgett, C. (2021). Meeting the needs of families involved in the child welfare system for parental substance abuse: Outcomes from an effectiveness trial of the families actively improving relationships program. *Front Psychol, 12*, 1-16. 10.3389/fpsyg.2021.689483

Sancar, E. (2017). *Madde kullanım bozukluğunun kişilerin yaşamları üzerine olumsuz etkileri ile hastaların işlevsellikleri ve evlilik uyumlarının belirlenmesi.* (Yüksek lisans tezi). https://tez.yok.gov.tr sayfasından erişilmiştir.

Saraff, A., Srivastava, H.C. (2008) 'Envisioning fatherhood: Indian fathers' perceptions of an ideal father'. *Population Review, 47*(1), 45-59. 10.1353/prv.0.0002.

Schaeffer, C.M., Swenson, C.C. & Powell, J.S. (2021). Multisystemic Therapy - Building Stronger Families (MST-BSF): Substance misuse, child neglect, and parenting outcomes from an 18-month randomized effectiveness trial. *Child Abuse & Neglect, 122*, 1-12. https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2021.105379

Seçer, Z., Çeliköz, N. & Yaşa, S. (2007). Bazı kişisel özelliklerine göre okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden çocukların babalarının babalığa yönelik tutumları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 18*, 425-438. https://dergipark.org.tr/tr/pub/susbed/issue/61794/924257 sayfasından erişilmiştir.

Sethna V, Perry E, Domoney J, Iles J, Psychogiou L, Rowbotham N.E.L, Stein A, Murray L, Ramchandani P.G. Father-child interactions at 3 months and 24 months: Contributions to children's cognitive development at 24 months. *Infant Ment Health, 38*(3), 378-390. doi: 10.1002/imhj.21642.

Seven, S. (2019). *Çocuk ruh sağlığı.* Ankara: Pegem.

Sher, K. J. (1991). Children of alcoholics: A critical appraisal of theory and research. Chicago: University of Chicago.

Shin, S.H., McDonald, S.E., Conley, D., (2018). Patterns of adverse childhood experiences and substance use among young adults: a latent class analysis. *Addict. Behav, 78*, 187–192. https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2017.11.020

Solberg, B., Glavin, K., Berg, R. C., & Olsvold, N. (2023). "Opening up a well of emotions": A qualitative study of men's emotional experiences in the transition to fatherhood. *Nursing Open, 10*, 2282–2294. https://doi.org/10.1002/nop2.1482

Söderström, K. & Skårderud, F. (2013). The good, the bad, and the invisible father: A phenomenological study of fatherhood in men with substance use disorder. *Fathering, 11*(1), 31-51. 10.3149/fth.1101.31

Spiteri, G., Borg Cunen, N., & Borg Xuereb, R. (2022). In Midwives and the transition to fatherhood. R. Borg Xuereb, & J. Jomeen, (Eds.), *Perspectives on Midwifery and Parenthood* içinde (s. 149-162). Cham: Springer. https://www.researchgate.net/publication/366757085_Midwives_and_the_Transition_to_Fatherhood adresinden sayfasından erişilmiştir.

Stover, C. S., Carlson, M. & Patel, S. (2017). Integrating intimate partner violence and parenting intervention into residential substance use disorder treatment for fathers. *Journal of Substance Abuse Treatment 81*, 35–43. http://dx.doi.org/10.1016/j.jsat.2017.07.013

Stover, C. S., Carlson, M., Patel, S., & Manalich, R. (2018). Where's Dad? The importance of integrating fatherhood and parenting programming into substance use treatment for men. *Child Abuse Review*, *27*(4), 280–300. https://doi.org/10.1002/car.2528

Stover, C. S., & Spink, A. (2012). Affective awareness in parenting of fathers with co-occurring substance abuse and intimate partner violence. *Advances in Dual Diagnosis*, *5*(2), 74–85. https://doi.org/10.1108/17570971211241903

Suchman N.E. & Luthar S.S. (2000). Maternal addiction, child maladjustment and socio-demographic risks: Implications for parenting behaviors. *Addiction, 95*(9): 1417-28.

Sukut, Ö. & Ayhan, C.H. (2023). Madde kullanım bozukluğu ve baş etme. M. Batmaz & H. Gezgin Yazıcı (Ed.), *Bağımlılık: Madde ve davranış bağımlılıklarıyla başetme* içinde (s. 87-106). Ankara: Akademisyen.

Sümer, N. (2020). Ana babalık ve bağlanma. M. Sayıl & B. Selçuk (Eds.), *Ana babalık* içinde (s. 169-190). İstanbul: Koç Üniversitesi.

Şafak-Müftüoğlu, B. (2019). *Madde bağımlılığı nedeniyle hastanede yatarak tedavi gören bireylerde dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu belirtilerinin incelenmesi.* (Yüksek lisans tezi). https://tez.yok.gov.tr sayfasından erişilmiştir.

Şahin, H. & Demiriz, S. (2014). Beş altı yaşında çocuğu olan babaların, babalık rolünü algılamaları ile aile katılım çalışmalarını gerçekleştirmeleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *TSA, 1*, 273-294.

Şahin, M. (2023). The place and importance of family in education. *Millî Eğitim, 52*(240), 3195-3220. 10.37669/milliegitim.1184767

Şalcı, O. (2020). *Baba destek eğitim programının babalık rolü algısına ve okul öncesi eğitim alan çocukların oyun becerilerinin gelişmesine etkisinin incelenmesi.* (Yüksek lisans tezi). https://tez.yok.gov.tr sayfasından erişilmiştir.

Şenol, D. & Erdem, S. (2018). Babalık kültürü ve kimliği. *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, *2*, 1-16.

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2012). *Madde Bağımlılığı Tanı ve Tedavi Kılavuzu El Kitabı*. Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü.

https://khgmsaglikhizmetleridb.saglik.gov.tr/TR,44319/madde-bagimliligi-tani-ve-tedavi-kilavuzu-el-kitabi.html sayfasından erişilmiştir.

T.C. Sağlık Bakanlığı. (t.y.). *Bağımlılık ile mücadele rehberi.* https://kirklareliism.saglik.gov.tr/TR,157125/bagimlilikla-mucadele-rehberi.html sayfasından erişilmiştir.

Tarter, R.E., Schultz, K., Kirişçi, L & Dunn, M. (2001). Does living with a substance abusing father increase substance abuse risk in male off spring? Impact on ındividual, family, school, and peer vulnerability factors. *Journal of Child & Adolescent Substance Abuse, 10*(3), 59-70. https://doi.org/10.1300/J029v10n03_04

Taşkın, N. (2011). Çocukların gelişiminde katkıları unutulanlar: babalar. *Eğitime Bakış Dergisi, 7(*20), 43-47.

Tedgård, E., Råstam, M. & Wirtberg, I. (2019). An upbringing with substance-abusingparents: Experiences of parentification and dysfunctional communication. *Nordic Studies on Alcohol and Drugs, 36*(3), 223–247. https://doi.org/10.1177/1455072518814308

Telli, A.A. (2014). *3-6 Yaş grubu çocuğu olan babaların babalık rolü algısı ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi*. (Yüksek lisans tezi). https://tez.yok.gov.tr sayfasından erişilmiştir.

Tezel Şahin, F. , Akıncı Coşgun, A. & Aydın Kılıç, Z. N. (2017). Babaların çocuklarıyla vakit geçirme durumlarına ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 37*(1), 319-343.

Tezel Şahin, F. & Cevher, F. N. (2007, Eylül). *Türk Toplumunda Aile Çocuk İlişkilerine Genel Bir Bakış*. 38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara.

Tezel Şahin, F. & Özbey, S. (2007). Aile eğitim programlarına baba katılımının önemi. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 18*(1), 39-48.

Thurgood, S., Crosby, H., Raistrick, D., & Tober, G. (2014). Service user, family and friends' views on the meaning of a 'good outcome' of treatment for an addiction problem. *Drugs: Education, Prevention and Policy, 21*(4), 324–332. https://doi.org/10.3109/09687637.2014.899987

Tiedje, L., & Fisher, D (1996). Fatherhood reconsidered: A critical review. *Journal of Research in Nursing & Health, 19*, 471-484.

Torres, M., Deane, F.P., Sng, R. & Quinlan, E. (2018). Black box parenting program for substance-abusing fathers: a feasibility study. *Australian and New Zealand Journal of Family Therapy, 39*(4), 1-15. 10.1002/anzf.1329

Torres, M., Sng, R. & Deane, F.P. (2015). Establishing a parenting program for fathers in substance abuse treatment. *Australian and New Zealand Journal of Family Therapy*, *36*, 273–288. 10.1002/anzf.1105.

Tutkun, C., Tezel Şahin, F., Coşgun, A. A., & Aydın Kılıç, Z. N. (2023). Benefits of parental involvement activities in the preschool period: A comparison of teacher and father views. *Research on Education and Psychology, 7*(2), 182-202. https://doi.org/10.54535/rep.1332595

Türkiye Bağımlılıkla Mücadele [TBM] Eğitim Programı (2017). *Türkiye bağımlılıkla mücadele eğitim programı: uyuşturucu özgürlüğün sonu.* http://tbm.org.tr/media/kitaplar/TBM_yetiskin_madde_icerik_web.pdf sayfasından erişilmiştir.

Emniyet Genel Müdürlüğü (2019). *Türkiye Uyuşturucu Raporu*. https://www.narkotik.pol.tr/2019-uyusturucu-raporu-yayinlandi sayfasından erişilmiştir.

Emniyet Genel Müdürlüğü (2022). *Türkiye Uyuşturucu Raporu*. https://www.narkotik.pol.tr/2022-turkiye-uyusturucu-raporu-yayinlanmistir sayfasından erişilmiştir.

Türkoğlu, D., & Gültekin Akduman, G. (2015a). Okul öncesi dönem çocuğu olan babaların babalık rolü algıları ile eş destek düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *7*(3), 6-7.

Türkoğlu, D., & Gültekin Akduman, G. (2015b). Okul öncesi dönem çocuğu olan babaların babalık rolü algısı ile çocuklarının sosyal becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *KSBD, Hüseyin Hüsnü Tekışık Özel Sayısı*, 223-240.

Trawick-Smith, J. (2018). *Erken çocukluk döneminde gelişim çok kültürlü bir bakış açısı* (B. Akman, Çev.). Ankara: Nobel.

Uğur, Ş. (2020). *0-8 yaş çocuğu olan babaların, babalık rolünün incelenmesi: Siirt örneği.* (Yüksek lisans tezi). https://tez.yok.gov.tr sayfasından erişilmiştir.

Umberson, D. (1987). Family status and health behaviors: Social control as a dimension of social integration. *Journal of Health and Social Behavior*, *28*, 306–319. https://www.academia.edu/16854279/Family_Status_and_Health_Behaviors_Social_Control_as_a_Dimension_of_Social_Integration sayfasından erişilmiştir.

Tol, U.U. & Taşkan, D. (2018). *Türkiye'de babalığı anlamak serisi-3: Erkeklik ve babalık halleri*. İstanbul: Taymaz

Uzal, D. (2019). *Madde bağımlılığı ile ilişkili psikolojik faktörlerin incelenmesi: Sincan cezaevi örneği.* (Yüksek lisans tezi). https://tez.yok.gov.tr sayfasından erişilmiştir.

Uzun, H. & Baran, G. (2019). Babaların okul öncesi dönemdeki çocuklarıyla ilişkisinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *15*(1): 47-60. 0.17860/mersinefd.518207.

Uzun, P. M. (2019). *Babalık rol algısının baba katılımı üzerindeki etkisinde eş desteğinin aracılık rolünün incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Uyanık, A., Sadıç, E. & Kaplan, N. (2023). Baba oluyorum: Değişen rollerime uyum sağlıyorum. *Balkan Sağlık Bilimleri Dergisi, 2*(2), 79-86.

Ümmet, D. (2019). Esrar, uçucu madde, kokain ve crack (taş) bağımlılığı. A. Eryılmaz & E. Deniz (Eds.), *Tüm yönleriyle bağımlılık* içinde (s. 170-184). Ankara: Pegem.

Ünal, F.,& Kök, E. E. (2015). 0-6 Yaş çocuğu olan ebeveynlerin babalık rolüne ilişkin görüşleri. *International Journal of Social Sciences and Education Research, 1*(4), 1142-1153. https://www.researchgate.net/publication/342561495 sayfasından erişilmiştir.

Ünal, M. (1991). Madde bağımlılığı ve alkolizmde aile. *Aile ve Toplum Dergisi, 1*(2).

Ünlü-Bozkurt, H. (2018). *Okul öncesi dönemde çocuğu olan anne ve babaların ana-babalık algısı.* (Yüksek lisans tezi). https://tez.yok.gov.tr sayfasından erişilmiştir.

Ünlü, İ.E., Doğan, O. & Keser, İ. (2023). Egzersizin nikotin, kokain, metamfetamin, opioidler ve alkol gibi madde bağımlılıklarındaki yeri. *Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi, 8*(1), 70-78. 10.52881/gsbdergi.1190904

Van Der Ende P.C., Van Busschbach J.T., Nicholson J., Korevaar E.L., Van Weeghel J. Strategies for parenting by mothers and fathers with a mental illness. *J Psychiatr Ment Health Nurs, 23*(2):86-97. 10.1111/jpm.12283

Van Manen, M. (2014). *Phenomenology of Practice.* New York: Left Coast.

Varıcıer, Ş.E. (2022). *Bağımlı ebeveyn çocuğun tüm yaşamını etkiliyor.* https://www.yesilay.org.tr/tr/makaleler/bagimli-ebeveyn-cocugun-tum-yasamini-etkiliyor sayfasından erişilmiştir.

Varol, V., Kılıç, M., Yılmaz Çelik, H., Güneş, M. & Varol, M. (2023). Okul öncesi dönemde anne ve babaların aile katılım çalışmalarına katılım düzeylerinin incelenmesi. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi, 9*(19), 157-177. 10.59304/ijhe.1219001

Vazzano, A, Ciaravino, S, Scott, M. E., Wilson, A, Kim, K., Griffith, I., …Wasik, H. (2021). *Coparenting and healthy relationship and marriage education for dads (CHaRMED): Results from a qualitative study of staff and participant experiences in nine fatherhood programs, OPRE Report 2021-196*. Washington, DC: Office of Planning, Research, and Evaluation, Administration for Children and Families, U.S. Department of Health and Human Services.

Yalçın, H. (2014). *Alkol bağımlılarının çocuklarının çocukluk kararları ve ego durumları açısından incelenmesi.* (Yüksek lisans tezi). https://tez.yok.gov.tr sayfasından erişilmiştir.

Yaman, Ö. M. (2014). Uyuşturucu madde bağımlısı gençlerin aile içi ilişkilere yönelik görüşleri: Esenler-bağcılar örneği. *The Turkish Journal on Addictions, 1*(1), 99-132. 10.15805/addicta.2014.1.1.013

Yazgan, E. (2023). *Baba tükenmişliği ve baba-çocuk etkileşimi arasındaki ilişkinin incelenmesi.* (Yüksek lisans tezi). https://tez.yok.gov.tr sayfasından erişilmiştir.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin.

Yıldırım, B., Engin, E., & Yıldırım, S. (2011). Alkol ve madde bağımlılarında yalnızlık ve etki eden faktörler. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi, 2*(1), 25-30.

Yıldız, M. O. (2018). *Belediye madde bağımlılığı merkezlerinin çalışmalarının değerlendirilmesi.* (Yüksek lisans tezi). https://tez.yok.gov.tr sayfasından erişilmiştir.

Yılmaz Tuncel, G., Şaşman Kaylı, D. & Yararbaş, G. (2023). Toplumun madde kullanım bozukluğu olan kadınlara yönelik tutum ve davranışları. *Bağımlılık Dergisi*, *24*(4):428-437. 10.51982/bagimli.1219073

Yin, R. K. (2011). Qualitative research from start to finish. New York: The Guilford.

Yogman, M. W. & Eppel, A. M. (2021). The role of fathers in child and family health. M. Grau-Grau, M. Las Heras & H. R. Bowles (Eds.), *Engaged Fatherhood for Men, Families and Gender Equality. Healthcare, Social Policy, and Work Perspective* içinde (s. 15-30). Cham: Springer. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/50717/978-3-030-75645-1.pdf?sequence=1&isAllowed=y sayfasından erişilmiştir.

Yörükoğlu, A. (1997). Çocuk Ruh Sağlığı. İstanbul: Özgür.

Yüksel, A. (2009). İlköğretim 5. Sınıf Öğrencilerinin Empatik Becerileriyle Aile İşlevleri ve Benlik Kavramları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1*(25), 153-165.

Zeltserman, B., Dubina, M., Dragile, M., Pekarskaya, M., Maluhina, I. & Baltina, I. (2018). Pedagogical center "experiment": The peculiarities of preschool education in holistic developing education (HDE). M. Fleer & B. van Oers (Eds.), *International handbook of early childhood education* içinde (s. 475-503). Amsterdam: Springer Science+Business Media B.V.

Zeybekoğlu, Ö. (2013). Günümüzde erkeklerin gözünden babalık ve aile. *Mediterranean Journal of Humanities, 3*(2), s. 297-328. 10.13114/MJH/201322486

Zeybekoğlu, Ö. (2009). *Toplumsal cinsiyet bağlamında erkeklik olgusu.* (Yüksek lisans tezi). https://tez.yok.gov.tr sayfasından erişilmiştir.

Waddell, J. T., Elam, K. K., & Chassin, L. (2022). Multidimensional impulsive personality traits mediate the effect of parent substance use disorder on adolescent

alcohol and cannabis use. *Journal of Youth and Adolescence, 51*(2), 348–360. https://doi.org/10.1007/s10964-021-01556-3

Waddell, J.T., Sternberg, A., Eisenberg, N. & Chassin, L. (2023). Longitudinal relations among parental substance use disorder and adolescent drinking behavior: The role of temperament, negative urgency and maternal parenting. *Journal of Youth and Adolescence*, *44*(8), 1142-1159. 10.1007/s10964-023-01886-4

DSÖ. (2020). *Aboutthevirus.* https://www.euro.who.int/en/health-topics/health-emergencies/coronavirus-covid-19/novel-coronavirus-2019-ncov sayfasından erişilmiştir.

Williams, I.L. (2014). Desilencing fatherhood: Making the invisible visible within substance use disorder treatment. *Journal of Groups in Addiction & Recovery, 9*, 160–185. 10.1080/1556035X.2014.906784

EKLER

EK- 1. Etik Komisyon İzni

Evrak Tarih ve Sayısı: 05.03.2021-E.43008

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
Etik Komisyonu

Sayı : E-77082166-302.08.01-43008
Konu : Bilimsel ve Eğitim Amaçlı

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : 22.01.2021 tarihli ve 80287700-302.08.01- 13095 sayılı yazı.

İlgi yazınız ile göndermiş olduğunuz, Enstitünüz Temel Eğitim Anabilim Dalı, Okul Öncesi Eğitimi Bilim Dalı **Yüksek Lisans Öğrencisi Kübra BEKKAYA'nın, Prof.Dr.Fatma TEZEL ŞAHİN'in** danışmanlığında yürüttüğü ***"Madde Bağımlısı Babaların Babalığa İlişkin Düşünceleri, Deneyimleri ve Aile İçi İlişkilerinin İncelenmesi"*** adlı tez çalışması ile ilgili konu Komisyonumuzun **16.02.2021** tarih ve **03** sayılı toplantısında görüşülmüş olup,

İlgilinin çalışmasının, yapılması planlanan yerlerden izin alınması koşuluyla yapılmasında etik açıdan bir sakınca bulunmadığına oybirliği ile karar verilmiş ve karara ilişkin imza listesi ekte gönderilmiştir.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Araştırma Kod No: 2021 - 240

Prof. Dr. Ismail KARAKAYA
Komisyon Başkanı

Ek:1 Liste

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

GAZİ ÜNİVERSİTESİ ETİK KOMİSYONU KATILIM LİSTESİ	
TOPLANTI TARİHİ : 16.02.2021	TOPLANTI SAYISI : 03
ADI – SOYADI	İMZA
Prof. Dr. İsmail KARAKAYA Başkan	
Prof.Dr.Kemal ÖZTEMEL Başkan Yardımcısı	
Prof.Dr.C.Haluk BODUR	
Prof.Dr.Seçil ÖZKAN	
Prof.Dr.Cevriye TEMEL GENCER	
Prof.Dr.İsmet YÜKSEL	
Prof.Dr.Aymelek GÖNENÇ	
Prof.Dr.Gülay BAYRAMOĞLU	
Prof.Dr.Makbule GEZMEN KARADAĞ	
Prof.Dr.Zehra GÖÇMEN BAYKARA	
Prof.Dr.İlyas OKUR	
Doç.Dr.Nihan KAFA	
Doç.Dr.Melek Gülşah ŞAHİN	

EK- 2. Tez Konu Değişikliği Onayı

Evrak Tarih ve Sayısı: 09.05.2022-E.355249

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

Sayı : E-80287700-399-355249 09.05.2022
Konu : Öğrenci İşleri İle İlgili Diğer İşler Hk.

İLGİLİ MAKAMA

Enstitümüz Yönetim Kurulunun 14.04.2022 tarih ve 15/16 sayılı toplantısında alınan karar ekte sunulmuştur.

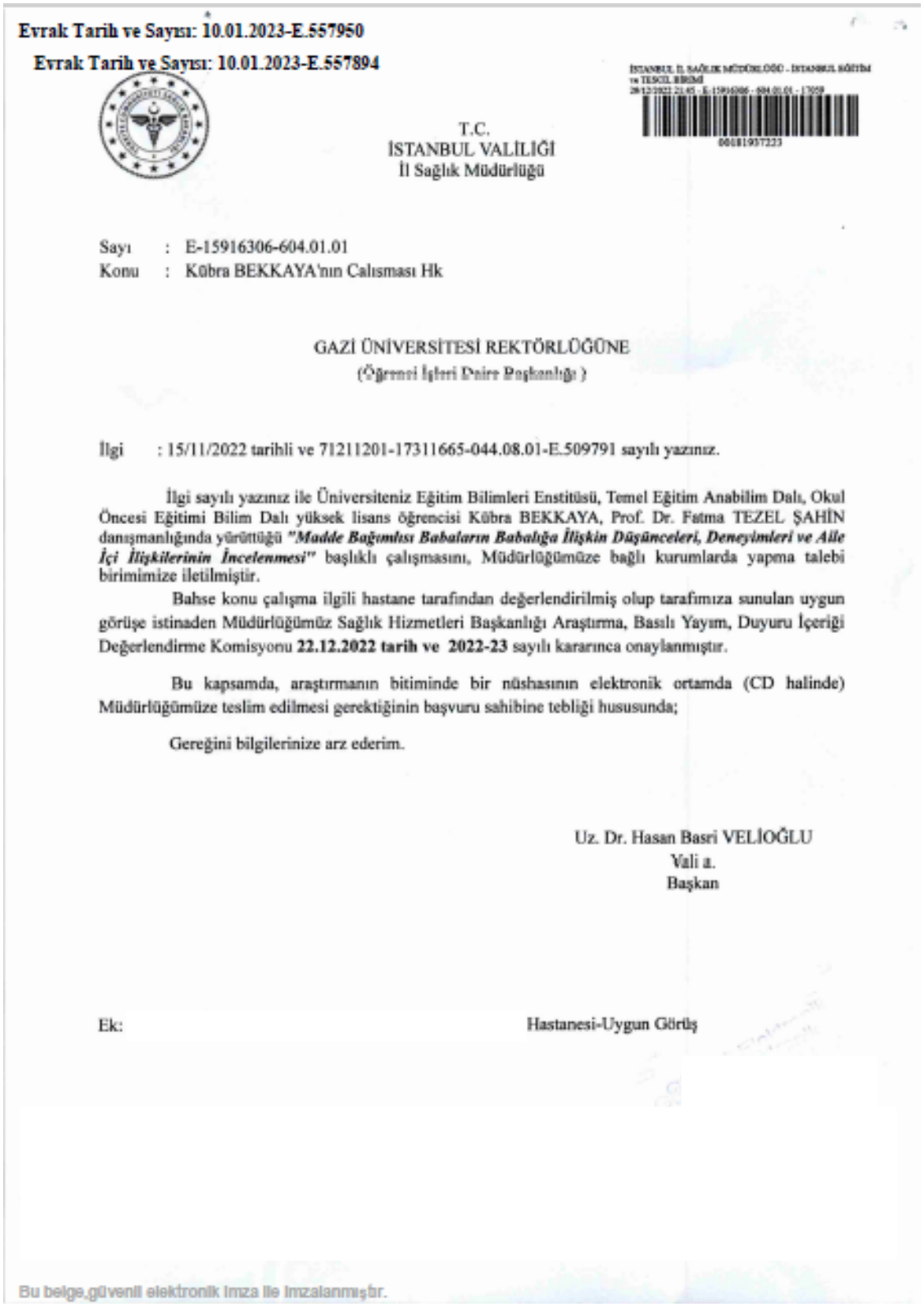
Gereğini bilgilerinize arz ederim.

Karar 14.04.2022-15/16-Temel Eğitim Ana Bilim Dalı, Okul Öncesi Eğitimi Bilim Dalı 198193112 numaralı Yüksek Lisans tez dönemi öğrencisi **Kübra BEKKAYA**, '*Madde Bağımlısı Babaların Babalığa İlişkin Düşünceleri Deneyimleri ve Aile İçi İlişkilerinin İncelenmesi*' isimli **tez konusunun** '*Madde Kullanım Bozukluğu Tanılı Babaların Kendi Babalığına İlişkin Düşünceleri, Deneyimleri ve Aile İçi İlişkilerinin İncelenmesi*' olarak değiştirilmesi hususundaki 07.04.2022 tarihli dilekçesi görüşülmüş olup *talebinin kabulüne, ek süre verilmeksizin tez konusunun değiştirilmesinin uygun olduğuna oy birliği ile karar verilmiştir.*

Prof. Dr. Yücel GELİŞLI
Enstitü Müdürü

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Ek- 3. İl Sağlık Müdürlüğü İzni

Evrak Tarih ve Sayısı: 10.01.2023-E.557950

Evrak Tarih ve Sayısı: 10.01.2023-E.557894

T.C.
İSTANBUL VALİLİĞİ
İl Sağlık Müdürlüğü

Sayı : E-15916306-604.01.01
Konu : Kübra BEKKAYA'nın Calısması Hk

GAZİ ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
(Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı)

İlgi : 15/11/2022 tarihli ve 71211201-17311665-044.08.01-E.509791 sayılı yazınız.

İlgi sayılı yazınız ile Üniversiteniz Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Temel Eğitim Anabilim Dalı, Okul Öncesi Eğitimi Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Kübra BEKKAYA, Prof. Dr. Fatma TEZEL ŞAHİN danışmanlığında yürüttüğü ***"Madde Bağımlısı Babaların Babalığa İlişkin Düşünceleri, Deneyimleri ve Aile İçi İlişkilerinin İncelenmesi"*** başlıklı çalışmasını, Müdürlüğümüze bağlı kurumlarda yapma talebi birimimize iletilmiştir.

Bahse konu çalışma ilgili hastane tarafından değerlendirilmiş olup tarafımıza sunulan uygun görüşe istinaden Müdürlüğümüz Sağlık Hizmetleri Başkanlığı Araştırma, Basılı Yayım, Duyuru İçeriği Değerlendirme Komisyonu **22.12.2022 tarih ve 2022-23** sayılı kararınca onaylanmıştır.

Bu kapsamda, araştırmanın bitiminde bir nüshasının elektronik ortamda (CD halinde) Müdürlüğümüze teslim edilmesi gerektiğinin başvuru sahibine tebliği hususunda;

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

Uz. Dr. Hasan Basri VELİOĞLU
Vali a.
Başkan

Ek: Hastanesi-Uygun Görüş

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

EK- 4. Katılımcılar İçin Bilgilendirilmiş Gönüllü Olur Formu

GAZİ ÜNİVERSİTESİ ETİK KOMİSYONU FORM-2

Rev-3
19.12.2017

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
ETİK KOMİSYONU

KATILIMCILAR İÇİN BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ OLUR FORMU

Sizi, Gazi Üniversitesi Etik Komisyonu'ndan 03. 03.2021 tarih / E.43008 sayı ile izin alınan" ve Kübra Bekkaya ve Prof. Dr. Fatma TEZEL ŞAHİN tarafından yürütülen "Madde Kullanım Bozukluğu Tanılı Babaların Kendi Babalığına İlişkin Düşünceleri, Deneyimleri ve Aile İçi İlişkilerinin İncelenmesi" başlıklı araştırmaya davet ediyoruz. Bu çalışmaya katılmak tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmadan çıkma hakkına sahipsiniz. Bu çalışmaya katılmanız için sizden herhangi bir ücret istenmeyecektir. Çalışmaya katıldığınız için size bir ödeme yapılmayacaktır. Çalışmadan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacak olup kişisel bilgileriniz gizli tutulacaktır.

Araştırmanın Amacı	Bu araştırma madde kullanım bozukluğu tanılı babaların kendi babalığına ilişkin düşünceleri, deneyimleri ve aile içi ilişkilerini incelemek için yapılmaktadır.
Araştırmanın Yöntemi	Araştırma için 0-8 yaş arasında çocuğu olan madde kullanım bozukluğu tanılı babalarla görüşmeler yapılmaktadır. Görüşmede babalık ve aile ile ilgili sorular sorulacaktır. Verilen cevaplardan sonuçlar çıkarılacaktır. Araştırmada babaların gerçek ismi değil, takma isim kullanılacaktır.
Araştırmanın Öngörülen Süresi (Başlama ve Bitiş Tarihi)	27/03/2021 - 30/12/2023
Araştırmaya Katılması Beklenen Katılımcı/Gönüllü Sayısı	30
Araştırmanın Yapılacağı Yerler	İstanbul
Görüntü ve/veya ses kaydı alınacak mı?	Evet ☒ Hayır ☐

KATILIMCI BEYANI

Yukarıda amacı ve içeriği belirtilen bu araştırma ile ilgili bilgiler tarafıma aktarıldı. Bu bilgilerden sonra araştırmaya katılımcı olarak davet edildim. Bu çalışmaya katılmayı kabul ettiğim takdirde gerek araştırma yürütülürken gerekse yayımlandığında kimliğimin gizli tutulacağı konusunda güvence aldım. Bana ait verilerin kullanımına izin veriyorum. Araştırma sonuçlarının eğitim ve bilimsel amaçlarla kullanımı sırasında kişisel bilgilerimin dikkatle korunacağı konusunda bana yeterli güven verildi. Araştırmanın yürütülmesi sırasında herhangi bir sebep göstermeden çekilebilirim. Araştırma için yapılacak harcamalarla ilgili herhangi bir parasal sorumluluk altına girmiyorum. Bana herhangi bir ödeme yapılmayacaktır. Araştırma ile ilgili bana yapılan tüm açıklamaları ayrıntılarıyla anlamış bulunmaktayım. Bu çalışmaya hiçbir baskı altında kalmadan kendi bireysel onayım ile katılıyorum. İmzalı bu form kağıdının bir kopyası bana verilecektir.

Adı ve Soyadı	Fatma TEZEL ŞAHİN	Tarih ve İmza
Adres ve telefonu		

Katılımcı

Adı ve Soyadı		Tarih ve İmza
Adres ve telefonu		

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR…